

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

AKYAZI ÜZERİNE MONOGRAFİK BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Züleyha BİLGİN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN

Ankara - 2011

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

AKYAZI ÜZERİNE MONOGRAFİK BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Züleyha BİLGİN**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN**

Ankara - 2011

ONAY

Züleyha BİLGİN tarafından hazırlanan "Akyazı Üzerine Monografik Bir İnceleme" başlıklı bu çalışma, 28.10.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk halk edebiyatı bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Pakize AYTAÇ (Başkan)

Doç. Dr. Ali YAKICI

Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen TURAN

ÖN SÖZ

“Akyazı Üzerine Monografik Bir İnceleme” adlı bu çalışmamız, farklı kimliklerin buluşma noktası olan Akyazı ilçesini genel özellikleri, halk edebiyatı ürünleri, geçiş dönemleri, halk bilimi unsurları, inanışlar ve uygulamalar gibi çeşitli yönlerden tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır.

Bizi biz yapan, geçmişimiz ve geleceğimiz arasında köprü olan kültürel değerlerimize sahip çıkmak, bu değerlerimizin kalıcılığını sağlamak adına bu çalışmanın bir nebze de olsa katkısı olacağını ümit ederek yola koyulduk. Zengin kültür hazinelerimiz yaşatıldığı müddetçe gelecek nesillere taşınabilir. Geleceğimizi hazırlamada, birlik ve beraberliğimizi sağlamada kültürel değerlerimizin önemli bir yeri vardır. Bu değerlerimizin insanlarımızla birlikte mezara gömülmemesi, gelecek nesillere aktarılması gerekmektedir.

Çalışmanın giriş ve birinci kısımlarında incelemede bulunduğumuz bölgenin tarihi, coğrafyası, ekonomik ve sosyal hayatı hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmanın ikinci kısmında alana ilişkin bulgular bulunmaktadır. Araştırma bölgesinin halk edebiyatı ürünlerinden atasözleri, deyimler, maniler, efsaneler, bilmeceler, türküler, masallar, fıkralar çalışmamızda yer verdiğimiz halk edebiyatı ürünleri olmuştur. Araştırma bölgesindeki geçiş dönemlerinden doğum, sünnet, evlenme, ölüm ile ilgili inanış ve uygulamalar hakkında bilgi verilmiş, yine bu kısımda bayramlar ve mevsimlik törenler, halk hekimliği, geleneksel yemekler, kutsal sayılan yerler, halk meteorolojisi ve inanışları incelenmiştir.

Ekler bölümünde ise mülakat yaptığımız KK,ler ve alanda elde ettiğimiz fotoğraflara yer verilmiştir.

Yöre halkının ilgisi ve desteğinin çalışma esnasındaki zorlukların üstesinden gelmemize büyük katkısı olmuştur.

Çalışmamız süresince yardım ve fedakârlıkta bulunan yöre halkına, hep desteğini gördüğüm eşime, kıymetli bilgi ve tecrübeleri ile beni

cesaretlendirip yönlendiren, değerli zamanını benden esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma Ahsen Turan'a çok teşekkür ederim.

Züleyha BİLGİN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
AKYAZI HAKKINDA GENEL BİLGİ	1
1. TARİHÇESİ	10
2. DOĞAL YAPI	15

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Alan Verilerinin Değerlendirilmesi	18
A. Demografik özellikler	18
1. Nüfus	18
2. Aile ve Evlilik	19
3. Eğitim	20
B. Ekonomik hayat	20
C. Sosyal hayat	25
D. Etnik yapı	26

İKİNCİ BÖLÜM

I. Alana İlişkin Bulgular	41
A. Akyazı'da Halk Edebiyatı Ürünleri	41
1. Atasözleri	41
2. Deyimler	46
3. Maniler	49
4. Efsaneler	59
5. Bilmeceler	65
6. Türküler	82
7. Masallar	89
8. Fıkralar	96
B. AKYAZI'DA GEÇİŞ DÖNEMLER	101

1. Doğum.....	101
a. Doğum Öncesi.....	103
(1) Gebe Kalma ve Kısırlık İle İlgili İnanış, Uygulama ve Kaçınmalar	104
(2) Çocuk Düşürme İle İlgili İnanış, Uygulama ve Kaçınmalar ..	106
(3) Karnında Çocuk Durmayan, Sürekli Düşük Yapan Kadınlar İle İlgili İnanış, Uygulama ve Kaçınmalar.....	107
(4) Hamilelik ve Aşerme	107
(5) Doğacak Çocuk İle İlgili Uygulama ve Kaçınmalar.....	108
(6) Çocuğun Cinsiyet Tayini	110
(7) Doğacak Çocuğa Yapılan Hazırlıklar	111
b. Doğum Sırası	112
(1) Doğumun Kolay Olması İle İlgili Uygulamalar	113
(2) Doğumda Annenin veya Çocuğun Ölmesi, Yaşamayan Çocuklarla İlgili Uygulamalar	113
(3) Bebeğin Göbeğinin Kesilmesi ve Göbek adı.....	114
(4) Anne ve Bebeğin Temizlenip Giydirilmesi, Bebeğin Kundaklanması.....	114
c. Doğum Sonrası.....	115
(1) Bebeğin Tuzlanması	115
(2) Bebeğin Göbeğinin Düşmesi	115
(3) Beşik Beleme (Bebek Mevlidi)	116
(4) Bebek ile İlgili Diğer Uygulamalar ve Kaçınmalar	116
(5) Yeni Doğum Yapmış Kadın (Lohusa, Kırklı)	120
(6) Süt Verme, Süt annelik	122
(7) Kırk Basması, Kırkı Karışmak.....	123
(8) Albasması (Alkarısı).....	125
(9) Anne ve Bebeğin Kırklanması, Kırklarının Çıkması ve Kırk Uçurma.....	127
(10) Bebeğin İlk Dişi, İlk Tırnağı, İlk Saç Kesimi.....	129
(11) Yürümesi ve Konuşması Geciken Bebek İle İlgili Uygulamalar	130

(12) Bebeğin Sağlığı İle İlgili Diğer Uygulamalar	131
(13) İsim Koyma Adetleri	133
(14) Lakaplar, Ünvanlar	135
2. Sünnet	136
a. Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı	137
b. Tören ya da Düğün Hazırlığı	138
c. Düğün, Eğlence ve Dini Törenler	140
d. Sünnet sırası ve sonrası	141
e. Hediye ve Kirvelik	142
3. Askerlik	143
4. Evlenme	146
a. Evlenme Öncesi Yapılan Uygulamalar	148
(1) Kısmet Açma:	148
(2) Evlilik Yaşı ve Evlenme Biçimleri:	149
(3) Evlenme İsteğinin Belirtilmesi:	153
(4) Görücülük, Kız Bakma	154
b. Düğün Öncesi Yapılanlar	156
(1) Kız İsteme (Dünürlük)	156
(2) Söz Kesme (Küçük Nişan)	158
(3) Nişan (Büyük Nişan)	159
i. Urba Düzmek	161
(4) Çeyiz Serme ve Çeyiz Alma	161
(5) Düğüne Davet ve Düğün Hazırlıkları	164
(6) Kına Gecesi	166
c. Düğün	169
(1) Gelin Alma	172
d. Düğün Sonrası	178
5. Ölüm	182
a. Ölüm Öncesi	185
(1) Ölümün Ön Belirtileri	186
b. Ölüm Sırası	188
c. Ölüm Sonrası	189

(1) Ölüm Haberinin Duyulması	191
(2) Defin Hazırlığı ve İşlemleri	191
(3) Yıkama	193
(4). Kefenleme	194
(5) Cenaze Namazı	195
(6) Defin (Gömme)	197
i. Mezar Kazma	197
ii. Gömme	197
iii. Talkın	198
(7) Taziye (Başsağılığı)	199
(8) Ölünün Eşyası, Odası, Evi ile İlgili Uygulamalar; Ruh ile İlgili İnanmalar.....	200
(9) Yas	203
(10) Ölü Yemeği	207
(11) Ölüm, Mezar Gelenekleri	208
(12) Mezar taşları	209
(13) Devir, İskat.....	209
(14) Ölüm Sonrası Önemli Günler (7, 40, 52)	210
C. Bayramlar ve Mevsimlik Törenler	213
1. Dini Bayramlar	214
2. Ulusal Bayramlar	219
3. Mevsimsel Bayram ve Törenler	219
a. Yağmur Duası	229
b. Yardımlaşma Günleri Meciler (İmeceler)	234
D. Halk Hekimliği	235
E. Geleneksel Yemekler	249
F. Kutsal Sayılan Yerler	261
G. Halk Meteorolojisi.....	277
H. İnanışlar	279
1. Deprem Ve Gök Cisimleri İlgili İnanışlar	283
2. Diş İle İlgili İnanışlar.....	284
3. Saç İle İlgili İnanışlar.....	285

4. Tırnaklarla İlgili İnanışlar	285
5. Hayvanları Zararlı Etkenlerden Koruma Ve Ödünç Verme İle İlgili İnanışlar	285
6. Eşik İle İlgili İnanışlar	286
7. Ocak, Kül, Ateş ve Su İle İlgili İnanışlar	287
8. Günün Vakitleri, Haftanın Günleri Ve Mevsimler İle İlgili İnanışlar	289
9. Uğursuzluk İle İlgili İnanışlar	290
10. Misafir Ve Gezme İle İlgili İnanışlar	291
11. Hayvanlarla İlgili İnanışlar	291
12. Giysilerle İlgili İnanışlar	292
13. Nazar Ve Büyü İle İlgili İnanışlar	292
14. Gömü İle İlgili İnanışlar	294
15. Diğer İnanışlar	295
a. Ahretlik	296
b. Kan Kardeşliği	296
SONUÇ.....	298
EKLER.....	299
EK- 1. KAYNAK KİŞİLER	299
EK- 2. FOTOĞRAFLAR	301
KAYNAKÇA	324
ÖZET	328
ABSTRACT	329

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e	: Adı geçen eser
Hz	: Hazret
KK	: KK,
Km	: Kilometre
M	: Metre
Mah.	: Mahalle
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
t.y	: Tarih yok
yy.	: Yüz yıl

GİRİŞ

AKYAZI HAKKINDA GENEL BİLGİ

Marmara bölgesinin kuzeydoğu köşesinde yer alan yöreyi burada bulunan büyük şehrin adından dolayı “Adapazarı yöresi” olarak adlandırıyoruz Adapazarı’nın güneydoğusuna doğru Akyazı ovası vardır (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 1).

Sakarya ilinin bulunduğu bölge çok işlek bir göç yolu üzerindedir. Tarihin en eski çağlarından beri çeşitli kavimlerin ilgisini çekmiş, tercih edilen bir yerleşme bölgesi olmuştur (Tarihte ve Günümüzde Sakarya, ty, 32).

Ovaya gelip yerleşme, Osmanlılar döneminde başlamış ve yerleşenler yer yer orman örtüsünü açarak verimli toprakları işlemeye koyulmuşlardır. Bu arada, XVI. yüzyıldan itibaren şehrin çekirdeğini oluşturan ve o dönemde “Ada” veya “Adaköy” adı verilen bir köyün varlığı bilinmektedir. Daha önceki yüzyıllara bugünkü şehrin bulunduğu mevkide Ada isimli bir köy Pazar yeri olarak gelişmiş, yakın dönemde Adapazarı denmeye başlamıştır. Adapazarı adının son kısmı, yerleşmenin önceleri bir pazar yeri olarak kurulduğunu, adının ilk kısmı ise bu pazarın kuruluş yerini ifade eder. Pazar yerine doğudan gelenler Sakarya’yı geçmek, batıdan gelenler Çark suyunu geçmek zorunluluğunda kaldığından, Pazar yerinin sularla çevrili bir izlenim uyandırması buraya “ada” adının yakıştırılmasına neden olmuştur (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 6).

Sakarya’nın yazılı tarih dönemleri MÖ XII. yüzyılda başlar. Sakarya yöresinde Brigler yaşıyordu. O zamanlar Brigler adını taşıyan Frigler, Anadolu’ya Makedonia ve Trokya’dan Boğazlar yoluyla girmişlerdir(Tarihte ve Günümüzde Sakarya, ty, 33).

Adını da mitolojide Frig kökenli bir ırmak tanrısı olarak karşımıza çıkan Saggarios'tan alan Sakarya ırmağından alan ilin toprakları Sakarya ırmağı ile ilişkili bir yerleşim sistemi sergilemektedir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 11).

Sakarya, kuzeyde Karadeniz, doğuda Düzce ve Bolu, güneyde Bilecik, batıda Bursa ve Kocaeli ile çevrili ildir. Merkez de dâhil 14 idari birimden meydana gelmektedir. Bunlar; Adapazarı, Akyazı, Ferizli, Geyve, Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Söğütlü ve Taraklı'dır Sakarya, günümüze kadar Bithynia, Kocaeli, Adapazarı ve Sakarya gibi değişik şekillerde isimlendirilmiştir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 33).

Eski çağlarda Bytynia olarak bilinen bugünkü Sakarya bölgesi, köklü bir tarih ve kültür birikimine sahiptir. Coğrafi konumu dolayısıyla önemli geçiş yollarının kavşak noktasında bulunması, bölgeye hayat veren Sakarya nehrinin varlığı ve tarih içinde aldığı göçlerle Türk kültürünün farklı unsurlarını üzerinde bulundurması, bu coğrafyanın kültürel ve tarihi zenginliğini oluşturan en önemli faktörlerdir. Türklerin Orta Asya'da Anadolu'ya göçleriyle birlikte, Sakarya bölgesi de Türk kimliğine bürünmüş, XIV. yüzyıla birlikte ilk Türk yerleşimleri oluşmaya başlamış, mülki yapılandırmada önceleri Bursa, sonra ise Kocaeli vilayetine bağlı olarak yerini almıştır. Bu bölge, Cumhuriyet döneminde, birkaç kaza şeklinde Kocaeli vilayetine bağlı olarak girmiş, gerçek kimliğini Cumhuriyet Türkiye'si ile kazanmış ve 1954 yılında Sakarya vilayeti olarak teşkil edilmiştir (Sakarya İli Tarihi, II, 2005, IX).

Adapazarı, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin o zamanki mülki yapısında, İzmit vilayetine bağlı bir kaza durumunda bulunuyordu. Bu vaziyetini 1954 yılına kadar muhafaza ettirmiş olan bu yerleşim merkezi, aynı yılın 1 Aralık tarihinden itibaren yeni oluşturulan idari taksimata göre teşkil edilmiş olan Sakarya vilayetinin merkez kazası olarak kabul edilmiştir. Bu tarih itibariyle Sakarya ibaresi, vilayetin tamamının adı, Adapazarı ise bu vilayetin merkezi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak günlük hayatta ve halk dilinde Adapazarı ve Sakarya hep iç içe, yan yana söylenir olmuş, zaman zaman birbirine karıştırılan bir ikileme durumu arz

etmiştir. 1954 yılına kadar Adapazarı bu bölgede ön planda idi. Onunla birlikte Geyve, Akyazı, Hendek, Karasu, ve Sapanca'nın adı geçiyordu. Bu bölgenin tamamı için henüz Sakarya adı kullanılmıyordu. Vilayet teşkil edilmesi aşamasında Sakarya adı ön plana çıktı. Ancak Sakarya vilayeti oluşturulduktan sonra bile merkez kaza olan Adapazarı da onunla birlikte sürekli anıldı (Sakarya İli Tarihi, II, 2005, 695).

Akyazı Beldesi, 1941'de kurulmuştur. 1944 yılında İlçe olan Akyazı, önce Kocaeli iline, 1 Aralık 1954 tarihinde Sakarya'nın il olması ile Sakarya'ya bağlanmıştır. Adapazarı'na 39 km uzaklıktadır, il merkezini Mudurnu'ya bağlayan karayolu üzerinde kurulmuştur. Bu yol, kentin 10 km. kuzeyinde E-5 ile birleşir. Kent, karayolunun iki yanında, yaklaşık 3 km boyunca çizgisel olarak yayılmıştır. Ticaret yapısı ve yönetsel yapılar da bu yol üzerindedir. Ancak, son yıllarda çizgisel gelişme yavaşlamış, kent, yolun iç kesimlerine doğru büyümeye başlamıştır. Çevre köylerin ürünü, Akyazı'da toplanıp, Adapazarı'na ve başka merkezlere aktarılır. Kentte canlı bir ticaret yaşamı vardır. Her yıl, eylül ayında düzenlenen panayırda, çarşamba günleri kurulan pazar geniş ilgi görür (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6500).

Akyazı, Akova üzerinde kurulmuştur. Yazı, eski Türkçede "yayla" anlamındadır. Görünüşe göre, Akova kışlak; Akyazı, yaylak durumundadır (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 38). Türkçemizde "yazı", ova demektir. Akyazı'nın da içersinde yer aldığı bölgeye "Akova" denmektedir. Keremali, Yeniköy, Aksartepe'den ovaya bakıldığında bir sis tabakası ile kaplı olduğu görülür. Ovanın bu görüntüsü yöreye isim olarak verilmiştir. Nitekim Adapazarı ovası hala daha Akova olarak anılmaktadır. O halde Akyazı, tarihten kaynaklanan bir yerleşim yerinin isimi olmaktan çok, bölgenin coğrafi konumundan gelmektedir. Yoksa Bitinya Bölgesi sınırları içerisinde kalan İzmit ve İzmit gibi, Akyazı'nın da Nikomedia gibi, Nikaeia gibi unvan ismi olması gerekirdi. Bugünkü Akyazı ilçesinin tarihi üç yüz seneden daha geriye gitmesine rağmen 672 sene önce Konuralp tarafından, birkaç defa hücum edilerek alınan Akyazı bir yerleşim yeri değil, Hendek'ten Sakarya nehrine kadar uzanan bir yörenin ismidir (Akyazı Belediyesi, 2006, 7).

Sakarya, pek çok seyyah tarafından gezilmiştir. Bunlar arasında XVII. Yüzyılda Katip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi Müslüman seyyahlardan başka daha sonraki yüzyıllarda da şehre gelmiş olan bir çok Avrupalı seyyah ve araştırmacı da vardır. 1807'de Adrian Dupre, 1809'da Ange de Gardane, 1832'de Charles Texier, 1838'de William Francis Ainsworth, 1842'de J. A. Cramer, 1855'te H. Schonemann, 1869'da P. M. Bijskyan, 1881'de G. Hirsfeld, 1893'te W. M. Ramsay, 1925'te A.D. Mordtmann, Sakarya ve yakın çevresinde seyahatler yapmış ve bu seyahatlere dair aldıkları notlar ile şehir tarihine ışık tutmuşlardır (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 49).

XIX: yy'da yöreyi gezen Kâtip Çelebi Cihannüma'da, Adapazarı'nın "Ada Nahiyesi" adında, küçük bir uğrak yeri olduğunu yazmaktadır. XIX. yy'ın ilk yarısında Anadolu'ya gelen Charles Texier de buradan küçük bir köy olarak söz etmektedir. 1862'de Sakarya'ya gelen Fransız A. De Moustier ise Adapazarı'nın, "Adaköy" adında, 10.000 nüfuslu bir kent olduğunu bildirmektedir (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6521).

Evliya Çelebi'nin Sapanca'dan Hendek pazarına yaptığı seyahatte yazdıkları dikkat çekicidir. 17. yüzyılda yaşayan Evliya Çelebi, Sakarya nehrinin Sapanca'ya, Sapanca'nın da İzmit Körfezi'ne bağlanması projesi için inceleme yapmak üzere bölgeye geliyor: Buradan yine altı saat doğu tarafa, Sapanca gölü kıyısını takip ederek uçsuz bucaksız ormanları ibret gözü ile seyrettik. Sakarya nehrinin ağaç köprüsünden geçtik. Bu nehir Çiftler Dağı'ndan toplanıp bu tahta köprüden geçer, sonra Kocaeli Sancağı'ndan geçerek, Evre iskelesi önünde Karadeniz'e dökülür. Buradan da ilerleyerek Hendek Pazarı kasabasında durduk. Burası ormanlı, dağlı, bahçeli, camili, han ve hamamlı, çarşı ve pazarlı güzel bir kasabadır. Yüz elli akçelik kazadır. Yeniçeri serdari, kethüda yeri ve subaşı vardır. Burada meşhur bir çamurlu bataklık vardır ki, üzerinde uzun, tahtadan yapılmış bir köprü vardır." demiştir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 6466).

1862'de yine bu proje için Sapanca'ya gelen A.de. Mostuer bu bölgeye gelip inceleme yapmış. Akyazı için: "Aksaray denen fakir bir nahiyedir " demiştir. Öte yandan gerek Şemseddin Sami gerekse Coğrafyacı

Ali Cevad, Akyazı'dan: "İzmit sancağının Hendek kazasına bağlı" diye bahseder. Cuinet, 1870'lerde Akyazı'ya geldiğinde: "Birkaç dükkânın etrafında kurulmuş küçük bir yerleşim merkezi" şeklinde tarif yapar (Akyazı Belediyesi, 2006, 6).

Akyazı'ya ilk gelenler şehir merkezi seçilecek yer hakkında uzun müddet kararsızlık içinde kalmışlardır. Bugünkü Kız Meslek Lisesi civarına yerleşenler, bugünkü orman işletmesi ile spor sahası civarına yerleşenler 3 km. bir şerit üzerinde uzun müddet ayrı ayrı yaşamışlar, arkalarında toplam elli dönümlük bir mezarlık bıraktıktan sonra bu şeridin tam ortasını merkez olarak benimsemişlerdir. 1133-1717 tarihli devlet Salnamesi'nde: "Kocaeli Paşası'na, İzmit ve Akyazı kadınlarına ..." diye hitap edilen Akyazı, yukarıda izah ettiğimiz şekilde oluşan bugünkü Akyazı'dır (Akyazı Belediyesi, 2006: 6).

Cuinet, Sakarya bölgesi için verdiği bilgilerde 1590'lı yıllarda, Bolu, İzmit, Adapazarı, Akyazı arasında, suhtelerin çıkarttığı ayaklanmalardan bahseder. Bu ayaklanmaları bastırmak üzere Bolu Sancak beyliğine daha tecrübeli birisi getirilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Akyazı'nın Bolu Sancak beyliği sınırları içerisinde bir arazi parçası olmasıdır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, Akyazı'da 1900 yılından önce hiçbir tarihi eser yoktur (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 6).

AKYAZI SINIRINA BAĞLI

Mahalleler	Beldelere	Köyler
Batak Köy Mahallesi	ALTINDERE BELDESİ	Alaağaç Köyü
Bedil Kadirbey Mahallesi	Cumhuriyet Mahallesi	Ballıkaya Köyü
Çıldırılar Mahallesi	Gündoğdu Mahallesi	Beldibi Köyü
Erdoğdu Mahallesi	Osman Ağa Mahallesi	Boztepe Köyü
Eskibedil Mahallesi	DOKURCUN BELDESİ	Buğdaylı Köyü
Gebeş Mahallesi	Beyciler Mahallesi	Bıçkıdere Köyü
Kabakulak Mahallesi	Çengeller Mahallesi	Çataalköprü Köyü
Seyfeler Mahallesi	Kuloğlu Mahallesi	Çakıroğlu Köyü

Yağcılar Mahallesi
 Vakıf Mahallesi
 Yahyalı Mahallesi
 B.Tahirbey Mahallesi
 B.Kazancı Mahallesi
 Cumhuriyet Mahallesi
 Fatih Mahallesi
 Gazi Süleyman Mahallesi
 Hastane Mahallesi
 İnönü Mahallesi
 Konuralp Mahallesi
 Yeni Mahallesi
 Yunus Emre Mahallesi

Çaylar Yeni Mahallesi
KUZULUK BELDESİ
 Şose Mahallesi
 Orta Mahallesi
 Topcu Sırtı Mahallesi
KÜÇÜCEK BELDESİ
 Cumhuriyet Mahallesi
 İstiklal Mahallesi

Durmuşlar Köyü
 Düzyazı Köyü
 Dedeler Köyü
 Gökçeler Köyü
 Hasanbey Köyü
 Harunusta Köyü
 Hanyatak Köyü
 Haydarlar Köyü
 Karaçalılık Köyü
 Kızılcıkorman Köyü
 Kayabaşı Köyü
 Kepekli Köyü
 Kunköprü Köyü
 Madenler Köyü
 Mansurlar Köyü
 M. Yeniköy
 Osmanbey Köyü
 Reşadiye Köyü
 Pazarköy
 Sukenarı Köyü
 Şerefiye Köyü
 Salihli Köyü
 Taşburun Köyü
 Taşyatak Köyü
 Topağaç Köyü
 Türkorman Köyü
 Uzunçınar Köyü
 Yongalık Köyü
 Yenidoğan Köyü
 Yürükler Köyü
 Yuvalak Köyü

Altındere

Altındere Beldesi, 1972 yılında belediye yerleşmesi statüsüne kavuşmuş ve idari bölünüş olarak Sakarya İline bağlı ve Akyazı ilçesine bağlı yerleşmedir. Beldeye bağlı herhangi bir idari yerleşme bulunmamaktadır. Altındere beldesinin kuzeyinde Yuvalak, güneyinde Hasanbey, Pazarköy ve Güzlek Köyleri, batısında Yağcılar Köyü ve doğusunda Hendek İlçesine bağlı Çamlıca beldesi yerleşim alanı vardır, Altındere yerleşimin bittiği noktada başlamaktadır. Bu nedenle Çamlıca Beldesi yerleşim alanı, Altındere yerleşimin bittiği noktada başlamaktadır. Bu nedenle Çamlıca Beldesi ile Altındere Beldesi yerleşim alanı olarak bütünlük göstermektedir. Altındere, güneyinde bulunan Keremali Dağı'nın eteklerine kurulu bir yerleşme olup, kuzeyi düzlük arazilerden oluşan ve ince, uzun yapılaşma dokusuna sahip bir yerleşmedir. Sakarya Ovası'nın doğu ucunda yer alan Keremali Dağı 1543 yükseklikte olup, ilin en yüksek noktasıdır (Akyazı Belediyesi, 2006: 25).

Küçücek Beldesi

Bugünkü yerleşim yerine ilk gelen Küçük Bey, zamanla ad değişikliğine uğrar, Güçücek, sonradan da Küçücek halini alır. Bu değişiklik köye isim olur. Salihye, Ahmetler, Harmanlı, Bıçkıdere köyleri ile sınırı vardır. Rakım 31'dir. 430 hanelik köyde 2176 kişi yaşar. Akyazı'nın nüfusu kalabalık köylerinden biridir. Tarihi çok eskidir. Bunun işareti camisinin arkasındaki mezarlıkta bulunan tarihi mezar taşlarıdır. Önemli gelir kaynağı fındık, mısır, buğday ve kavaktır. Bu köy de yerli cins sığır beslenmekte, tavukçuluk yanında ipek böcekçiliği de yavaş, yavaş gelişmektedir. Arıcılık da bir gelir kaynağıdır. 35 dükkân, 5 kahvehanesi ile bir kasaba görüntüsünde olan Küçücek köyünün 3000 dönüm köy ormanı vardır. Köyde hayli ağaç doğrama ve işleme atölyesi bulunur. İlçeye 7 km uzaklıktadır. Köyde Gürcü ve Abaza gelenekleri yaşamaktadır (Akyazı Belediyesi, 2006: 25)

Dokurcun Beldesi

Dokurcun tarihi MS 1. yüzyılda “Dokurcun Graniteri” ile anılmaktadır. Dokurcun ismi Yunanca bir kelimedir ve rivayetlere göre ekin demeti veya bağı anlamına gelmektedir. Dokurcun 1954 yılına kadar Bolu İli’ne bağlı iken bu yılda Sakarya’nın il olması ile Akyazı’nın nahiyesi olmuştur. 1992 yılında Çaylaryeniköy, Çengeller ve Kuloğlu Köylerinin birleşmesi ile belediye kurulmuştur. 1999 yılında Dedeler Köyü Beyciler Mahallesi de belediyeye dâhil olmuş ve mahalle sayısı 4’e çıkmıştır. İl merkezine 60 km, ilçe merkezine 30 km uzaklıkta bulunan Dokurcun, Sakarya ile Bolu sınırında bulunmaktadır. Sınır da bulunmasından dolayı Akyazı’ya bağlı 4 mahalle muhtarlığı ile birlikte toplam 18 muhtarlığa merkez yapmaktadır. Belde çevre yerleşim birimlerine göre en büyük yerleşim birimi olmasından dolayı merkezlik görevi yapmaktadır. 18 tane muhtarlığa merkezlik yapan Dokurcun Beldesi 1994 yılında bu muhtarlıklarının tamamının olurusu alarak ilçe talep dosyasını iç işleri bakanlığına göndermiş olup dosya burada bulunmaktadır.

Belde coğrafi yapı olarak ormanlık bir alandır. Çiğdem, Turnalık ve Davlumbaz yaylaları ile Sülüklü Gölü görülmeye değer kadar güzeldir. Bunların yanında Çengeller Mahallesi Eski Dereköy mevkiindeki 9-10 asırlık ağaçlar da beldenin turizm açısından önemli bir varlıklarıdır. Yine burada bulunan Abdullah Efendi Türbesi de ziyarete açılmıştır (Akyazı Belediyesi, 2006: 26).

Kuzuluk

Burası eskiden komşu köylerin, ilkbaharda koyunlarını, kuzularını büyüttükleri yer olduğu için Kuzuluk adı sonradan bu bölgeye verilmiştir (Akyazı Belediyesi, 2006, 30). Kuzuluk: Kuzu-luk’tan meydana gelmekte olup, kuzu ağılı demektir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 38).

Kenarından geçen Mudurnu Çayı, Kallen Dersi (Kuzuluk Dersi) ve Hamam dersi vardır. Rakımı ortalama 100 metre olup yüzey şekillerinde

Akser Tepe ve Akyazı ovası (Kallen Dersi Düzlüğü) vardır. Yeniköy, Keremali dağları, Taşburun, Salihye, Karaçalılık, Alaağaç ile çevrilidir. Kuzuluk, Akyazı Düzlüğü ile Keremali dağlık bölgesi arasında bir bölgedir. Burası, ovanın basıklığından biraz kurtulmuş gibi olduğundan yerleşenlere daha havadar gelmektedir. Akyazı'nın ilk yerleşim noktalarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Belde başlıca dört mahalleden meydana gelmiştir. Topçusırtı, Fabrika, Ortamahalle ve Şose mahallesi. Kuzuluk Belde'sinde ikinci olarak yerleşen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Kafkasya'dan gelen göçmenlerdir. Fakat 1. Dünya Savaşı sırasında Karadeniz(Doğu) bölgesinin Rusların istilasına maruz kalması üzerine buraya o yöre halkı gelip yerleşmeye başlamıştır (Akyazı Belediyesi, 2006, 30).

Koyun kültürü ile ilgili Kuzuluk yerleşimi aynı zamanda sıcak su kaynağı ile meşhurdur (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 38). Kuzuluk denince kaplıcaları ve şifalı maden suyu gelir. Akyazı nahiyesinde bulunan Kuzuluk kaplıcaları pek meşhur olup Osmanlı askerlerinden tebdil-i havaya ihtiyacı olanlar buraya gönderilirdi. Havası ve suyu sıhhat için çok faydalı idi (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 468).

Gerçekten Kuzuluk maden suyu, yöreyi Türkiye çapında tanıtmıştır. Akyazı Mudurnu yolu üzerinde bulunan kaplıcalar, meşe ormanı içinde bulunan sayısız sıcak su kaynaklarından oluşur. Ana kaplıca yanında muhtelif kaynaklar vardır. Kimyevi muhtevalı bu kaplıcalar, mide, karaciğer, safra kesesi, damar sertliği, şeker, böbrek rahatsızlıkları, lumbago, siyatik, romatizma, egzama, kadın hastalıklarına iyi geldiği yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır (Akyazı Belediyesi, 2006, 30).

Akyazı Kuzuluk yöresindeki bu kaplıcalarda iyi denebilecek altyapı tesisleri kurulmuştur. Kaplıcalar Adapazarı'na 37 km uzaklıktadır. Akyazı-Mudurnu yolundan 1 km içeride olan kaplıca yöresinin yükseltisi 100 m'dir. Kaplıcada kurulan binalardan her biri ayrı bir sıcak su kaynağından beslenmektedir. Yörede, Kuzuluk ve Kovuk maden suları, soğuk, gazlı sular kaynar. Konaklama tesislerinin varlığı ve ulaşım kolaylığı nedeniyle Kuzuluk Kaplıcaları'na her yıl çok sayıda insan gelmektedir (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6446).

Kuzuluk Beldesi'nde bulunan maden suyu, yurdumuzda kaynağından soğuk çıkan ender sulardan biridir. Kuzuluk Beldesi arazisinin ayrıca Akyazı düzlüğünden farklı olarak jeolojik yapısı da değişiktir. Akyazı ovası bir dolgu ova (Alüvyon ova) olmasına karşı Kuzuluk bölgesi volkanik bir özelliğe sahiptir. 200 metre toprak altında bol miktar da sıcak su deposu olduğu İsviçre'den gelen bir jeolog tarafından yapılan incelemelerden sonra ortaya çıkmıştır (Akyazı Belediyesi, 2006, 30).

Kuzuluk Kaplıcaları'nda İl Özel İdaresince yapımına başlanılan sağlık ve termal turizm tesisleri, 1994 yılı içinde özel sektöre devredilmiştir. 1996 yılında inşası tamamlanarak faaliyete geçen İhlas Kuzuluk Evleri, Kuzuluk Beldesinde bulunan tek kür merkezidir ve her birine 84 C sıcakta termal şifalı su verilen 1464 devre mülk dairesinden oluşmaktadır. (Akyazı Belediyesi, Aralık, 2006: 32)

1. TARİHÇESİ

Sakarya ili, Klasik dönemlerde Bithynia veya Bythinia olarak bilinen bölgenin içinde yer almaktadır. Bu ad, bölgede yerleşmiş ve daha sonra aynı adı taşıyan bir krallık kurmuş olan Bithynler'den gelmektedir. Bithynia Bölgesi İstanbul'un Anadolu yakasından başlayarak doğuda Parthenius (Bartın) yakınlarına kadar uzanmaktaydı. Doğusundaki Paphlagonia'dan Billaeus (Filyos) çayı ile ayrılmaktaydı (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 11).

Akyazı'da tarihsel yapıt yoktur; ancak 1953'teki bir araştırmada Küçücek Köyü'nde bir tümülüs gömüt bulunmuştur. Dromos ve bir odadan oluşan gömüt, yöresel kireçtaşıdan yapılmıştır. Beşik tonoz örtülü gömüt odasında, üç iskeletle birlikte ölü armağanları da bulunmuştur. Altın diadem parçaları, pişmiş toprak kandiller, koku şişeleri yanında ikisi çok silik üç de sikke ele geçirilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6524).

Akyazı'ya 7 km. uzaklıkta, Küçücek Köyü dolaylarındaki bu Tümülüs, 2.50 x 2.00 metre boyunda bir mezar olarak nitelenir. İçinden sikke (para) çıkmıştır. Bir aile mezarlığı olan Tümülüs, içinden çıkan paralara göre Roma

İmparatorları'ndan Markus Arvelus zamanında yapılmış olabilir. Buradan çıkan tarihi eşyalar, kandiller, kulplu testi, koku şişesi, bronz ayna, köşe parçası ve yazı gibi nesnelerdir. Bu Tümülüs, Roma Dönemi'nde burada bir yerleşme merkezi olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Akyazı, eski bir yerleşim bölgesidir Kuzuluk kaplıcalarının kuzeyinde Roma, Bizans döneminden kalma bir mermer ocağı vardır (Tarihte ve Günümüzde Sakarya, ty, 41).

Sakarya'nın kültürel gelişmesinin ilk evreleri aydınlatılamamıştır. Sakarya'yı da kapsayan Bitinya bölgesinin bilinen ilk halkları, Trak kökenli Bebrükler ve Bitinler'dir. Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Helenler, Romalılar, yörenin kültürel gelişmesini etkilemiştir. Bizans Dönemi'nde yörede dilde ve kültürde Helenleşmiş Hristiyan bir toplum yaşamaktaydı. Sakarya İli'ni de kapsayan Bitinya bölgesinin yerleşme tarihi Paleolitik Dönem'le başlamaktadır. Roma İmparatorluğu 395'te ikiye bölündüğünde, Sakarya Bizans egemenliğinde kaldı (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 27).

Erken Ortaçağ süreci ve Bizans İmparatorluğu'nun erken yılları itibariyle öneminin koruyan Bithynia ve komşuları arasında günümüzdeki Sakarya ilinin toprakları özellikle Bizans İmparatoru Justinianus'un önemli ilgi ve imar faaliyetlerine sahne olmuştur. Bu faaliyetlerin en güzel örneği günümüz Adapazarı yerleşmesi içinde sınırları içinde ve kurumuş akarsu yatağı üzerinde kalan 559-560 sürecinde imparator Justinianus tarafından yaptırıldığı bilinen Beş Köprü veya Justinien Köprüsü'dür (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 27).

Uzun bir süre Bizans hâkimiyetinde kalan Bithynia içinde özellikle Ortaçağ'ın geç süreçlerine kadar, İstanbul'u almak amacıyla gerçekleştirilen bazı akınlar ve işgaller dışında önemli bir hareketlilik olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak 1071 Malazgirt Meydan Savaşı ardından, XI. ve XII. yüzyıl sürecinde Anadolu'da Türk öncüler ve Bizanslılar arasında vuku bulmaya başlayan mücadeleler ve Türk ilerleyişi karşısında bölgede önemli bir hareketlilik yaşanmaya başlanmıştır. Türkler Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Batı Anadolu'ya ulaştılar. Ancak I. Haçlı seferleri sırasında, Bizans saldırısıyla geri itildiler. Anadolu Selçuklu hâkimiyetinin Anadolu'daki

pekişmesiyle birlikte, Türkler ve Bizanslılar arasındaki mücadele önemli bir boyut kazanmış ve Türk ilerleyişi Sakarya ırmağı ötelere ve hatta bu bölgelerde Türk hâkimiyeti de tesis edilmeye başlamıştır. 1096 itibarıyla Bizans ve Selçuklular arasındaki sınır Sakarya ırmağı ile belirlenmekteydi köprüsü'dür (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 27).

Sinop-Kastamonu-Eskişehir-Antakya çizgisi Anadolu Selçuklu Devleti'nin uç bölgesini oluşturuyordu. Moğol istilası, uçlardaki yoğun Türkmen nüfusunun daha da artmasına neden olmuştu. Yerleşik Rumların ilgi duymadıkları yaylalar ve meralar göçebe Türkmenler için uygun yerleşme alanlarıydı. Türklerin egemenliğinden sonra başat duruma gelen Türk-İslam kültürü, günümüze ulaşan kültürel yapının biçimlenmesinde belirleyici olmuştur. XIX. yy. ın ikinci yarısından sonra Sakarya'ya yerleşen Kafkas toplulukları ve Balkan göçmenleri kültürel yapıya kendi özelliklerini de katmışlardır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6517).

İl Osmanlı donanması kurulduğunda tersaneye gerekli kereste, "ağaç denizi" denilen Sakarya ormanlarından sağlanıyordu. Yöre halkı, tersane için kereste kesmek ve taşımakla yükümlü kılınmıştı (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6517).

Akyazı'nın yüksek bölgelerinde eski tarihinin kalıntılarına rastlamak mümkündür. Osmanlılardan önce bu bölgede yaşadığı belgelerle sabit bazı kavimler bulunmuştur, onlar hakkında şu bilgiler sıralanabilir;

1. Akhisar Tepede bulunan mağaralar ile Bizans Dönemine ait tahmin edilen "Su Sarnıcı" ve bu civarda topraktan çıkartılan paraları Roma, Bizans ve merkezi İzmit'te bulunan "Nikomedia" krallıklarına ait olması
2. Kuzuluk Topcu sırtında ve Taşburun civarında bugün tarlalar içinde kalmış kilise kalıntılarına rastlanması
3. Taşburun Köyü civarında bulunan Sakarya tanrıçası Kibele Hasan Bey, Harun Usta ve Güzlek Köylerinin meydana getirdiği üçgen içerisinde "Gavrevleri" denilen bir bölgenin olması. Bu bölge yakın zamana kadar ayakta duran bina yıkıntılarının ve kilise kalıntılarının bulunması (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 7)

Akhisar Tepe

Jeolojik yapısı ile Akyazı civarında oluşan en eski tepelerden birisidir. Kuzuluk'un kuzeyinde, Akyazı'nın ise güneydoğusunda yer alan bu tepenin yüksekliği 450m'dir. Uzantısı Aliağa Köyüne kadar devam eder. Akhisar kelimesi Halk lisanında kısaltılarak " Akhisar Tepe" halinde telaffuz edilmektedir. Tepe tamamen kireç taşından oluştuğu için bu ismin verilmesine sebep olmuştur. Bu arada düzlük Akyazı'da yaptığımız araştırmalarda Cumhuriyet Mahallesi, Yeni Cami civarında kaldırılıp belediye parkına gömülen ve oradan da 1952'de sökülüp bugünkü aile kabristanlığına taşınan dört adet mezar taşında bulunan yazılar bize bazı bilgileri vermektedir. Bu mezar taşlarından Madan Oğlu Halil Ağa 1192- 1776 ve Madan Oğlu Hacı Muhammed Ağa 1198-1782 tarihli (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 7).

Dağlık Akyazı, Sakarya Bölgesi üzerinde yaşayan topluluklara bağlı olarak sırasıyla "Bebrikya", "Misya", "Bitinya" adlarını aldı. Bu isimlerden en uzun ömürlüsü MÖ 9. yüzyıldan MS 4.yüzyıla kadar varlığını koruyan "Bitinya"dır.

Bitinya dönemi

Akyazı'yı da içine alan Sakarya bölgesi, üzerinde yaşayan topluluklara bağlı olarak sırayla Misya ve Bitanya adlarını aldı. Bu adlardan en uzun ömürlüsü Bitinya idi. Bitinler, Bedrikler ve Moriondiler'in kaynaşmasından meydana gelmiş bir toplumdur. Tarihçi Heredotes, Bitinlerin Trakyalı olduğunu ileri sürer. Bitinye, Lidya kralı Krosos'un tümüyle eline geçmiş ise de MÖ 546' da Lidyalıları yenilgiye uğratan Pers Kralı II. Kiros bu bölgeyi de topraklarına katmıştır. MÖ 334-332'de Pers ordularını arka arkaya yenilgiye uğratan Makedonya Kralı Büyük İskender, Bitanya topraklarına da egemen oldu. Bu bölge MÖ 282'ye kadar İskender'in komutanlarının eline kaldı. Roma orduları MÖ 85'te Sakarya bölgesine girdi. Bitinya Kralı 4. Nikonedes,

Roma'nın bir uydusu durumuna düştü. Sakarya bölgesi daha sonra Roma'nın Bitinya Pontus eyaleti içinde yer aldı (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 9).

Roma Dönemi

Roma'nın ilk egemenliği döneminde Bitanya'nın Akyazı kesimi Balat krallıklarının elindeydi. Kral Balat Amin-tos' un MÖ 27 'de ölümünden sonra bu bölge Roma'nın bir uydusu durumuna düştü (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 9).

Bizans Dönemi

Bizans döneminde, kuzey Sakarya'nın doğusu (Akyazı, Karasu, Hendek) Regio Tersia adıyla anılmaktaydı. Bugün Akyazı'dan Sakarya'ya giderken E-5 karakolu sol kıyısında bulunan Küçük Esence (Tersia-i sagır), Büyük Esence (Tersia-i Kebir) yerleşim yerleri bu gün toprak altında kalmıştır. 395'te İmparatorluk Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılınca, Sakarya bölgesi, Doğu Roma (Bizans) içerisinde yer almıştır (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 9).

ANANDOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİ

Bu bölge Malazgirt Savaşı'ndan bir yıl sonra Artuk Bey tarafından Selçuklulara kazandırıldı (1072); fakat Alparslan'ın ölümü üzerine Artuk Bey geri çağırıldı. Bu yüzden Sakarya bölgesi tekrar Bizanslıların eline geçti. Fakat Kutalmış oğlu Süleyman Bey tarafından 1075'ten sonra tekrar ele geçirilmiştir. 4.Haçlı seferinde (1204) Haçlılar İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurdular. İznik'e kaçan Bizans İmparatoru Eleksios'un damadı Theodoros Laskaris burada imparatorluğu ilan etti. Theodoros Laskaris sonra İç

Anadolu'da, Çorum çevresinde öldü. Bu dönemde Sakarya ve yöresi İznik Bizans imparatorluğu sınırları içinde kaldı. 1261'de Latin İmparatorluğu yıkılınca, Sakarya yöresinde yönetim gevşedi. Bizanslı valiler yarı bağımsız bir duruma geldiler (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 9).

1323'te Konur Alp, Umur Han Beyliği'ne bağlı olan Akyazı'yı fethetti (Aktaş, 2008: 143). Orhan Gazi devrinde Osmanlı Beyliği toprakları süratle genişlemeğe ve devlet teşkilatı yapılanmağa başladı. Bu amaçla memleket, idari-askeri bakımdan sancaklara ayrılarak "uc" durumunda olan Akyazı, Mudurnu ve Bolu taraflarının idaresi, buraların fethinde emeği geçen Konur Alp'e; Kocaeli yöresi de aynı şartla Akça Koca'ya hayat boyu verildi (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 176)

Osmanlı Dönemi

Akyazı'nın Osmanlı yönetimine geçmesi konusunda çeşitli rivayetler olsa da genel kanı Osman Bey ve Orhan Gazi döneminde Osmanlılara geçtiğidir. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Selim ve Beyazıt zamanının da başlayan taht kavgaları, Selim tarafını tutan kapıkulu ile Beyazıt'ı tutan tımarlı sipahiler arasında çıkan kanlı çatışmalar yöre halkı üzerine derin izler bırakmıştır. Yine bu bölgede çıkan suhte (softa) ayaklanmaları yüzünden Akyazı ve çevre halkı çok zarar görmüştür (Akyazı Belediyesi, Aralık 2006: 9).

2. DOĞAL YAPI

Sakarya'da yeryüzü şekilleri pek karmaşık değildir. III. Zaman'ın sonlarıyla IV. Zaman'ın başlarındaki tektonik hareketler sonucu belirginleşen il alanı, yer yer çökmüş, yer yer de yükselmiştir. Çöküntü alanlarının tabanları akarsuların taşıdığı maddelere dolarak IV. Zaman düzlüklerine (ovalara) dönüşürken, yükselen kesimler aşınarak platoları oluşturmuştur. Bu

nedenlerle, yeryüzü şekilleri içinde sırasıyla platolar, dağlar ve ovalar ağırlık taşır. Doğudaki dağlar genellikle bağımsız tepecikler şeklinde kabarırken, güneyindekiler Samanlı Dağları adı altında oldukça düzenli bir sıra oluşturmuştur. Bu sıranın en önemli dorukları 1.543 metre yükseltili Keremali dağı ile 1.467 metre yükseltili Karadağ'dır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6452).

Akyazı ilçesi ulaşım açısından Türkiye'nin en şanslı ilçelerinden biridir. E-5 ve D-100 karayolu ile TEM otoyolu ilçe sınırları içerisinde geçmektedir. Seyahat etmek isteyen vatandaşlar günün her saatinde istediklere yere gitme şansına sahiptirler. İlçeden direkt olarak her gün İstanbul, Ankara, Kocaeli, Bursa, İzmir, Antalya, Karadeniz Bölgesine, yurdun her yerine vasıta bulunmaktadır. İlçenin diğer ilçelerle olan yollarının tamamı asfalt ve bakımlı yollardır. Akyazı'ya gelmek isteyen vatandaşların TEM otoyoluyla geldikleri takdirde otoban Akyazı çıkışından, E-5 karayolundan gelen vatandaşların da Yeni Ormanköy sapağından sonra 10 km yol kat ettiklerinde Akyazı'ya rahatlıkla ulaşırlar (Akyazı Belediyesi, 2006, 16)

Akyazı, Sakarya ilinin doğusunda olup 30,30 doğu meridyenleri ve 40,40 kuzey paralelleri arasında yer alır.

Akyazı'nın toplam yüzölçümü 17,42 kilometre karedir. Kuzeyini Hendek, doğusunu Keremali dağları, güneyini Mudurnu ve batısını Sakarya çevreler. Akyazı, Mudurnu çayı ile, Bolu dağlarının batı ucunda kuzey doğudan, güney batıya doğru uzanan Keremali dağları arasında ve bu dağın kuzey batı yamaçlarının Akova'ya indiği saha üzerinde kurulmuştur. Abant Dağı vadilerinden gelen Mudurnu çayı, ilçenin batı kenarından geçerek Akova düzlüğüne iner (Akyazı Belediyesi, 2006, 17).

Yöre doğal bitki örtüsü bakımından gür ve nemli orman alanıdır. Fakat, tarla açma ve yeni yerleşmeler kurma gibi amaçlarla bu orman asli şeklini yitirmiş ve geçen yüzyıllarda "ağaç denizi" olarak tasvir edilen bu ormanların büyük bir bölümü ortadan kaldırılmıştır. Kıyı şeridinde bunların yerini yalancı maki toplulukları almıştır. Yörenin ormanlarında günümüzde de kayın başta olmak üzere, gürgen, ıhlamur, meşe, dişbudak, kızılâğaç türleri görülür.

Güneydeki dağlarda köknar ve karaçam gibi iğne yapraklılara da rastlanır (Sakarya İli Tarihi, I, 2005, 4).

Orman sahası:42.597 dekar, tarım sahası:24.370 dekardır. Akyazı, ovada kurulup dağlara taşan bir yerleşim merkezidir. Gerçekten de Akyazı kazasının merkezinde rakım 39 iken, yaklaşık kırk köyünün, ortalama rakımının 100 olması Akyazı'nın yüzey şekilleri hakkında bir fikir verir. Buna göre Akyazı:

1. Dağlık Akyazı
2. Düzlük Akyazı diye iki bölümde incelenir.

Akyazı'nın yüz ölçümü 717,42 kilometre karedir. Akyazı'nın 1944 yılında ilçe olmasından önce yüz ölçümü 558 kilometre karedir. Mudurnu'ya bağlı altı tane köy ile Geyve'ye bağlı bir köyün Akyazı sınırı içine dâhil edilmesiyle bugünkü yüz ölçümüne kavuşmuştur (Akyazı Belediyesi, 2006, 17).

Akyazı Orman İşletmesine bağlı alanları asli ağaç türü kayındır. Rakımı 800-900 metreden daha yukarıda ise saf "köknar" veya kayın ile karışık ormanlara rastlanır. Ovaya yakın yerlerde ise meşe, gürgen baltalığı görülmektedir. Orman alanında görülen diğer orman vejetasyonu ise; karaçam, kızılcam, köknar, sarıçam, kayın, meşe, kestane, ıhlamur, gürgen, çayır otları, çiçekli orman gülleri, sütleğen, yabani kızılıcam, böğürtlen, yabani üvez, çilek, yabani taflan, şimşir vs. dir.

Akyazı'da 1963 yılında Pazarköy caddesinde Nalbant sokakta meteoroloji istasyonu kuruldu. Bölgenin klimatolojik gözlemleri buradan yapılmaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi Akyazı'da da geçmiş yıllara göre hissedilir derecede iklim değişikliği vardır. Aslında yıllara göre Akyazı ikliminde meydana gelen hava değişiklikleri klimatolojik olarak normal bir hadisedir. Bunun sebebi Akyazı'nın bölge olarak Karadeniz İklimi, Akdeniz İklimi ve kontinental deniz iklimlerinin geniş sahasında olmasıdır. Zaman olur Akyazı, Karadeniz İkliminin bir uzantısını yaşar, zaman olur Akdeniz ikliminin bir varyetesi özelliğine girer, zaman olur karışık bir iklim haline girer (Akyazı Belediyesi, 2006, 18).

BİRİNCİ BÖLÜM

I. Alan Verilerinin Değerlendirilmesi

A. Demografik özellikler

1. Nüfus

Birinci Dünya Savaşı sırasında, 70-80 haneden oluşan Akyazı 1844'de ilçe olduğunda şehir merkezinde 2797 kişi, köylerde ise 17.146 kişilik bir nüfusa sahipti. 1944'te kilometre kareye 33 kişi düşerken 1965'te 79 kişi 1980'de 97 kişi düşmektedir. 1985 nüfus sayımına göre ise nüfusu yoğunluğu %100'ü geçmektedir. Buna göre Akyazı, nüfus yoğunluğunda Sapanca'dan sonra Sakarya'nın birinci kalabalık ilçesi olma özelliği taşır (Akyazı Belediyesi, 2006, 18).

1955-1980 döneminde, Merkez ilçe'den sonra en çok gelişen ilçeler Karasu ve Akyazı'dır. 25 yılında, Karasu'nun nüfusu %85, Akyazı'nınki ise %60 artmıştır. Her iki ilçenin de önceden Adapazarı'na bağlı olmaları ve merkeze yakınlıkları bu gelişmeye yol açan başlıca etmenlerdir (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6450).

Sakarya'ya yönelik nüfus hareketleri incelendiğinde, temelde dıştan içe göç ve iç göç olgusuyla karşılaşılır. Şüphesiz bu göçleri birbirinden farklılaştıran unsurlar mekan ve sebeplerdir. İç göçler daha ziyade ekonomik olarak hayat standartlarını yükseltmek amacıyla ferdi veya gruplar halinde gerçekleştirilir. Dış göç veya içe göç ise kişinin meskun olduğu bölgede yaşayabilmesi için gerekli asgari şartların ortadan kalkması halinde gruplar veya kitleler halinde gerçekleşir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 639).

Geçen yüzyılın ikinci yarısında Adapazarı'nın nüfus kazanmasında, Kırım ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerin buraya yerleşmelerinin de rolü vardır (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 6).

2. Aile ve Evlilik

Bu konu, geçiş dönemleri bölümünde daha ayrıntılı verilmiştir. Yakın yıllara değin süren değışik nüfus grupları arasında kız alıp vermeme, görücülük, başlık parası gibi gelenekler, kırsal kesim dışında büyük ölçüde değışmiştir. Kentleşme ve gençlerin aile içi (ya da çevresi) uğraşlar dışında çalışma yaşamına girmeleri, ilişkilere açıklık getirmiştir. Öte yandan belli bir kesimde gözlenen eğitim düzeyinin yükselişı de geleneklerin değışmesinde önemli etkenlerdendir. Ancak dinselliğin ağır bastığı çevrelerde ve kentleşme sürecini geriden izleyen yörelerde gelenekler korunmaktadır. Çerkez, Abaza kesimleri dışında kız almama, dışarıya kız vermemeyi genellikle sürdürmektedir. Bu çevrelerde akraba evliliğine hiç rastlanmamaktadır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6519).

Günümüzde dışarıdan kız almama, dışarıya kız vermeme durumu yok denecek kadar azdır.

Göçmenlerin topluca merkezlere yerleştirilmesi, “Manav” denen yerli halkın toprağa bağı kalması kültürel etkileşimi geciktirmiştir. Sanayileşme ile birlikte kentlerin önem kazanması toplumsal değerlerin çözülmesine yol açmıştır. Giyim-kuşam ve beslenme biçimlerinde geleneksel özelliklerin hemen tümüyle ortadan kalkışı da değışim sürecini belirlemektedir. Ancak farklı nüfus topluluklarının varlığı toplumsal ilişkilerde töresel değerlere oldukça büyük bir önem kazandırmıştır. Dinsel yapının güçlülüğü, evlenmelerde değışik kesimler arasında kız alıp vermenin yok denecek kadar az oluşu töresel etmenlerden kaynaklanmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6533).

Akyazı’da mevcut olan kültürlerin kendine has düğün merasimleri bulunmaktadır. Akyazı yöresinde düğünlerin yapıış şekli ile örf adetlerde son zamanlarda hızlı bir değışim görülüyorsa da hızlı değışimlerden en az etkilenenler de hiç şüphesiz Kafkas kökenli vatandaşlardır. Karadeniz mıntıkasından gelenlerde evlenme yaşı genellikle 16-18 yaşında başlarsa da Kafkas mıntıkasından gelenlerde evlenme yaşı hayli yüksektir. Kız kaçırma olayına hala tesadüf edilmektedir. Yalnız, bu kaçırma olayı

genellikle birbirini seven iki gencin karşılıklı bu yolu seçmelerinden kaynaklanmaktadır. Böyle bir durumda iki tarafın ileri gelenleri çoğu kez birbiriyle anlaşmaktadır. Bu yüzden adliyeye intikal eden kız kaçırma vakası çok aza inmiş görülmektedir (Akyazı Belediyesi, 2006, 50)

3. Eğitim

Akyazı nahiyesinde 1910 yılında henüz rüşdiye mektebi olmadığından gerekli teşvikte bulunularak Çerkez ileri gelenlerinden Mahmut Bey'in bağışladığı elli lira kıymetindeki arsa üzerine eşrafın yardımı ile bir binanın inşasına başlanmış ve kısa zamanda bina bitirilmiştir. 1913 yılında Akyazı'da bir rüşdiye ve bir ibtidai mektep vardı (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 461).

Büyüyen ve gelişen Akyazı'da bir meslek yüksek okulu açılmış olması eğitimin gelişmesinde önemli bir unsur olmuştur. 1300 civarında öğrencinin okuduğu bu okul hem eğitim, öğretim açısından, hem de sosyal açıdan ilçemize önemli bir katkıda bulunmuştur. Bunların yanında ticari hayata katkısı da göz ardı edilemez. Öğrencilerin önemli bir kısmı da Akyazı içerisinde dir.

Her sahada gelişmesini hızla sürdüren Akyazı, genç bir nüfusa sahiptir. Eğitim ve öğretim alanında da gerek öğrenci sayısı gerekse derslik sayısı itibariyle Sakarya'nın önde gelen bir ilçesidir. Okul öncesi eğitim ile birlikte 17.500 öğrencinin eğitim gördüğü Akyazı'da 540 adet öğretmen görev yapmaktadır (Akyazı Belediyesi, 2006, 55).

B. Ekonomik hayat

Marmara Bölgesi'nin doğusunda yer alan Sakarya, Anadolu'nun en bereketli topraklarından bir bölümüne yayılır. Bu yüzden küçük bir il olmasına

karşın, Sakarya, Türkiye tarımında dikkat çekici bir yere sahiptir (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6515).

Ovada verimli toprakların bol olması, iklimin müsait olması, dağların ormanla kaplı olması iktisadi yönden potansiyeli zenginleştirmiştir.

İl ekonomisinin 1970'lerin ikinci yarısında yeniden canlanması, il dışına verilen göçü durdurmuştur. Hatta bu yıllarda, il yeniden ülkenin başka yörelerinden göç almaya başlamıştır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6500)

Dünün Akyazısı sadece Göksu ve Keremali dağlarından getirebildiği kereste ürünleri ile geçimini sürdürmeye uğraşırken bugünkü Akyazı, tarım alanında en yüksek verime ulaşmış olup, hayvancılık sanayi yönünden bir emekleme devresi yaşamaktadır. Akyazı'da yaşamakta olan insanların geçimi tarıma dayalıdır. Yıllık ortalama yağış miktarı 800 mm. olan ilçede mısır başta olmak üzere üretilen ürünler arasında buğday, pancar, patates ve çeşitli sebzeler gelmektedir. Ayrıca fındık deposu olan Akyazı'da yılda ortalama olarak üretilen 11.000 ton fındık ürünü de bölge insanının en önemli gelir kaynaklarından biridir (Akyazı Belediyesi, 2006, 36).

Geçmişte il ekonomisindeki yeri görece daha önemli olan ipekböcekçiliği, 1960'larda yapay ipek kullanımının yaygınlaşmasıyla önemini biraz yitirmiştir. İpekböcekçiliği, dut ağaçları daha çok olan Akyazı ve Geyve ilçeleriyle, Adapazarı'nın Kayalar yöresinde yoğunlaşır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6484)

Son zamanlarda seracılığa verilen önem meyvesini vermeye başlamış ve bölge insanının geçim kaynakları arasında yer almaya başlamıştır.

Orman köylerinde yaşayanların diğer gelir kaynakları arıcılık ve ipek böcekçiliği ile birlikte yaban çileği üretimidir. Ayrıca meyvecilik ve sebzecilik de yeteri kadar yapılmaktadır. Orman ürünlerinde parke imalatı ceviz tomruğu ve kavak tomruğu satışlarından da önemli gelir elde edilmektedir (Akyazı Belediyesi, 2006, 36).

Akyazı'da topraklar, çok verimlidir. Ancak, ormanlarla kaplı olan ilçede, bitkisel üretim yapılabilecek alanlar kısıtlıdır. Mısır, patates, fasulye başlıca ürünlerdir. Akyazı Ovası'nın sulak kesimlerinde pirinç ekimi yaygındır. Verimli ormanlarla kaplı dağların eteklerinde kurulu köylerde ise, geçim, orman ürünleri ve hayvancılıktan sağlanır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6500)

İlçede tarımla paralel olarak gelişmekte olan sanayi, yöre insanının kazanç elde ettiği dallardan biridir. Vatandaşların kendi gayretleri ile küçük çaptaki atölyelerde sanayi ürünleri üretilmekte ve pazarlaması yapılmaktadır. Bunun yanı sıra son yıllarda Kuzuluk ve Küçücek belediye sınırları içerisinde peş peşe kurulan ve çeşitli ürün üreten fabrikalar, bir taraftan Akyazı'nın ekonomisine olumlu katkı sağlarken diğer taraftan da işsizliği büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır (Akyazı Belediyesi, 2006, 36)

Sakarya'nın ilçeleri arasında Akyazı ve Hendek ile Akova'nın bir kısım topraklarında tarım yapılmaktadır. Akyazı'nın, Kızılcıkorman, Türkorman, Çatalköprü, Sukenarı, Bediltahir, Bedilkazancı, Bedilkadir, Topağaç, Düzyazı, Yuvarlak, Yağcılar, Batakköy, Kumköprü, Vakıf, Eskibedil, Osmanbey, ve Seyfeler köyleri tamamen Akova düzlüğü üzerinde yer alır. Rakımı 30 olup sadece Mudurnu ve Dinsizin taşması ile tahribata maruz kalırlar. Bunun dışında bol alüvyonlu, taban suyu yakın ve her ürünün yetişmesine müsait bir tahıl ambarı gibidir. Bu araziye en çok ekilen ürün mısır olup, toplam 100 dekar ekim yapılır. Bu ekimden doksan bin tona yakın ürün alınır. Bu ürünlerin alındığı yerler ise %70'ine yakını adı geçen köylerin arazileridir. Mısırın bol yetişmesi iklimin Karadeniz özelliği göstermesindendir. İkinci önemli ürün olan buğdaydan ise toplam 100 bin ton ürün elde edilmektedir (Akyazı Belediyesi, 2006, 37).

Bunun dışında patates, soğan, kavun, karpuz gibi ürünler yıllara göre değişen miktarlarda ekilmesine rağmen Akova düzlüğünün her yerinde ekildiğinde bu ürünler en iyi verimi vermektedirler. Karpuz, kavun dendiğinde Yuvarlak, Düzyazı, Topağaç, Yenidoğan ve Sukenarı akla gelirken; kabak dendiğinde Yeni ve eski Ormanköy, Kızılcıkorman, Uzunçınar, Çatalköprü; ayva dendiğinde ise Akpürçek kasabası akla gelir.

Dağlık köylerin en önemli geçim kaynağı fındıktır. Akpürçek, Mesudiye, Dokurcun, Hanyatak, Taşyatak, Kuzuluk, Pazarköy, Yeniköy, Güzlek, Hasanbey Köy, Ballıkaya, Küçücek, Boztepe ve Taşburun köylerinde fındığın her çeşidi yetiştirilmektedir. Bu köylerde dağ taş her taraf fındık arazisi olup orman ve fındık iç içe girmiştir. Bu bölgelerde yabani kavak ve fındık karışık olarak bulunmaktadır. 68.500 dekar fındık arazisi olup 10 bin ton civarında ürün alınmaktadır. Son zamanlarda kavakçılık hızla gelişmiştir Akpürçek bölgesinde Eşme ayvası üretimi yapılmaktadır. Burada ayva dışarıya ihraç yapılacak kadar gelişmiştir (Akyazı Belediyesi, 2006, 37).

Akyazı ilçelerinde büyük mermer rezervleri vardır. Akyazı Harmantepe yöresindeki yatakların rengi koyu kırmızıdan menekşeye dek değişmektedir. Sakarya'da geniş alanlar kaplayan kil yatakları, tuğla ve kiremit yapımında kullanılmak amacıyla iletilmektedir. Merkez, Akyazı, Geyve ve Karasu ilçelerindeki kil yataklarının toplam rezervi 100 milyon ton dolayındadır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6444).

1967 yılında Akyazı civarında 17.656 adet koyun ve keçi bulunurken meraların tarla ziraatına dönüştürülmesi ile bugünkü koyun sayısı (o da dağ köylerinde genellikle yaylası olan köylerde) 9386 civarındadır. Koyun, keçi sayısında gittikçe düşüş vardır.

Halkın elinde mevcut, verimi düşük yerli sığırların süt verimi yüksek Hollanda meşeli siyah beyaz Holstein ırkına çevrilmesi için 1970 yıllarında başlayan Holstein projesi ile hayvancılıkta sığır besiciliği önem kazanmıştır.

Akyazı'nın Keremali yaylaları, hayvancılık için genişlerken, ovadaki meraların azalması, hayvancılığı ahır hayvancılığına dönüştürmektedir.

Akyazı'da arıcılık son zamanlarında gelişme göstermekte bilhassa belgeli arıcıların çalışmaları ile fenni kovanların sayısı gittikçe artmaktadır. Arıcılık daha çok dağ köylerinde yapılmaktadır.

Tavukçuluk tamamen özel işletmelerde karışık bir biçimde yapılmaktadır. 250 tavuk çiftliğinin yetiştirdiği tavukların bir kısmı Akyazı dışında canlı olarak satıldığı gibi bir kısmı da Akyazı'daki bütünleşmiş

tesislerde kesilip paketlenmektedir. Balbalı Köyü'nde bulunan 40 binlik tavuk çiftliği, Akyazı civarındaki tavuk çiftliklerinin en büyüğüdür. Akyazı'da son zamanlarda Alabalık üreticiliği canlanmaya başlamıştır. Altındere kasabasında ve İlmiye Köyü'nde bu hususta örnek çalışmalar bulunmaktadır. Kültür cinsi alabalıklar, yörenin akarsularından elde edilen kırmızı benekli alabalıklar, bilhassa romatizma ve siyatik hastalıkların tedavisinde kullanıldığı için hayli müşterisi bulunmaktadır (Akyazı Belediyesi, 2006, 38).

Akyazı İlçesi'ne bağlı Haydarlar Köyü'nde, 1960'ların sonlarına doğru bir "Balık Üretme ve Satış Kooperatifi" kurulmuştur. Kooperatif, 1970'te Avusturya ve Danimarka'dan alabalık yumurtası satın almıştır. Dışalımı yapılan kültür ırkı alabalıkları ile kooperatifin özel havuzlarında balık üretimine başlanmıştır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6514).

Akyazı'nın Adapazarı'na ve Kocaeli, İstanbul gibi gelişmiş sanayi şehirlerine çok yakın olması son zamanlarda Adapazarı Dört Yol'da ortaya çıkan yol boyu sanayi şehrinin çevrenin ihtiyaçlarına cevap vermesi, üstelik her sabah Akyazı'dan kalkan otobüslerin bu bölgeye sanayi işçisi götürmesi Akyazı'da bugüne kadar bir sanayi merkezinin kurulmamasının sebeplerindendir. Şu anda dağınık olarak yapılan sanayi ile ilgili yerler daha çok Cumhuriyet Mahallesi'nde, yol güzergâhında bulunmaktadır. Akyazı bölgesinde bulunan endüstri kurumları küçük işletme grubuna dahil olup daha çok tarım ve orman ürünlerine dayalı işletmeler şeklinde göze çarpar (Akyazı Belediyesi, 2006, 38).

Sakarya İli'nin güney kesimlerini kaplayan ormanlarda, oldukça zengin bir orman ürünleri üretimini olanaklı kılar. İlde tarımsal faaliyetle sanayi arasında yoğun ilişki vardır (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6515).

Yörede imkan olmasına rağmen turizm fazla gelişmemiştir. Başlıca turistik kuruluşlar, göl turizmi (Sapanca), kıyı turizmi (Karasu) ile kaplıca turizmi (Akyazı) ile ilgilidir. Elverişli fiziki, beşeri, iktisadi coğrafya şartları bu yörede önemli ölçüde bir nüfus toplanmasını sağlamıştır. Nüfus yoğunluğu

Türkiye ortalamasının aşağı yukarı iki katı kadardır. Bu nüfus sıklığı özellikle XIX: yüzyılda dış göçlere bağlı olarak birçok yeni yerleşmenin kurulmasıyla ilgilidir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 5)

Akyazı, turizm açısından birçok yöreye kıyasla önemli güzelliklere sahiptir. Ormanların yanında Keremali dağı başta olmak üzere çevrede çok sayıda yaylaya vardır. Bu yaylalar, berrak derelerle çevrelenmiş olup, özellikle alabalık açısından da önemli bir yere sahiptir. Çevrede yer alan bütün bu güzelliklerin geçiş ve buluşma noktası Akyazı'nın merkezidir. (Akyazı Belediyesi, 2006, 33)

Akyazı ilçesinde doğa turizmine elverişli mesire yerleri ve yaylalar şunlardır: Kuzuluk mesire yeri, Karaçöken mevki ormanlık alanı (Dokurcun), Güldürük suyu orman içi (Dokurcun), Acelle yaylası (Hanyatak), Susuz yaylası (Dokurcun), Büyük ve Küçük Karapınar yaylası (Yörük Yeri) Yanık yaylası (Taşyatak), Çiğdem yaylası(Çengeller), Kirazyatak Turnalı yaylaları (Çengeller), Damlıbaz (Dokurcun), Çiçekli ve Akar yaylaları (Haydarlar), Sulucavuz yaylası (Kayabaşı), Keremali yaylası(Güzlek) (Akyazı Belediyesi, 2006, 22).

C. Sosyal hayat

Her yıl, yaz aylarında yaylalara çıkılır. Özellikle Acella yaylasında geleneksel olarak Kadirga şenlikleri bünyesinde çeşitli etkinlikler düzenlenmekte, sanatçılar getirtilmektedir. Mayıs ayında özellikle Keremali dağına zirve yürüyüşü yapılmaktadır.

Abhaz köyü olan Akbalık'ta eskiden güreşler yapılırdı. Bu güreşler önceleri "Ayşecik Güreşleri" olarak bilinirken, sonradan Akbalık Güreşleri adı altında düzenlenir olmuştur. Tarihi akbalık güreşlerinin ilki 1956 yılında yapılmıştır. Güreşçiler, Kırkpınar'a buradan giderdi. Günümüzde destekleyici bulunamadığı için artık tarihi Akbalık Güreşleri yapılamamaktadır. Ayşecik Güreşleri denmesinin sebebi sinema sanatçılarımızdan Zeynep

Değirmencioğlu'nun -filmlerdeki adıyla Ayşecik'in- Akyazılı oluşudur. Kendisi bu güreş müsabakalarını izlemeye gelirdi. Güreşin yanı sıra panayır kurulur, eğlenilir, yarışmalar düzenlenirdi. Güreşler güz dönümü, hasat zamanı yapılırdı. Ortaya dana koyulur, kazanan danayı alırdı (KK, 7).

Dokurcun Belediyesi ve ilköğretim Müdürlüğü organizasyonluğunda "Geleneksel Keşkek Günü" düzenlenerek tiyatro, piyes, el işi, resim sergileri gibi etkinlikler yapılmaktadır. Bu cemiyetlerde halkın bir araya gelerek birlik beraberlik ve ilişkilerinin pekiştirilmesi sağlanır. Tüm bu etkinlikler mayıs ile temmuz ayları içerisinde yapılmaktadır. Belde de bulunan Abdullah Efendi Pınarbaşı ve Habibler türbelerin de her sene geleneksel olarak türbe mevlit cemiyetleri yapılarak beldenin yöresel yemeği olan keşkek halka ikram edilmektedir. (Akyazı Belediyesi, 2006, 26).

D. Etnik yapı

Yörenin yerleşik halkı olan Manavlar, Osmanlının iskân siyaseti sebebiyle Anadolu'dan Balkanlara gidip yıllar sonra oradan dönen Muhacirler (Bu topluluk üyeleri kendilerine fethedilmiş yerlerin çocukları anlamına gelen, Evlâd-ı Fâtihân adını vermişlerdir.) bu başlık altında ele alınsalar da elbette ki farklı bir etnik yapıya mensup değillerdir. Farklı etnik kökeni olanlar; Çerkezler, Abazalar, Gürcüler, Arnavutlar, Boşnaklar, Kürtlerdir ancak yıllarca bütün bu farklı unsurlar uyum içerisinde yaşamış, birbirlerinin kültürlerini etkilemiş ve birbirleriyle kaynaşmışlar, akrabalık ilişkileri tesis etmişlerdir.

Sakarya yakın dönemde il niteliği kazanması yanında, yoğun nüfus hareketleri nedeniyle toplumsal yapısı ve yaşama biçimi sürekli değişen bir yerdir.

Sakarya'da göçler, nüfusun zaman içindeki gelişimi üzerinde çok önemli bir etki yapmıştır. İlin günümüzde nüfus bakımından ağırlık merkezini oluşturan Adapazarı kenti, XIX. yy ortalarından başlayarak, yoğun göçler alan

bir yöredir. 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında Kafkasya'dan gelen Çerkez, Gürcü, Abazalar, Adapazarı yöresine yönelen göç akımının ilk öncüleridir. Daha sonra Balkan Savaşı (1912) göçmenleri, I. Dünya Savaşı sonunda Trabzon'da baş gösteren Pontus hareketinin yol açtığı tedirginlik nedeniyle, Karadeniz illerinden ayrılan insanlar, Lozan Antlaşması sonrasında nüfus değişimi sonucu gelen Yunanistan göçmenleri ve 1934-1950 arasında da Romanya ve Bulgaristan'dan gelenler Adapazarı ve çevresine yerleştirilmiştir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 450).

İl, 1950 sonrasında da göç almayı sürdürmüştü. 1951-1952'de Bulgaristan'dan toplu bir göç hareketi olmuş, izleyen yıllarda gelen Balkan göçmenlerinden bir bölümü pek değiştirmemiştir (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983, 6500).

Adapazarı kazası, geçen yüzyılın en hızlı gelişen Anadolu şehirlerinden birisidir. Bunda göçün ve ticari gelişmelerin önemli etkisi vardır. Kazanın gelişimi özellikle 1895-1918 döneminde olmuştur. Adapazarı ve çevresine üç önemli göç dalgası olmuştur: Birincisi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra özellikle Kafkasya'dan gelenler, bunlar köylere yerleştirilmiştir. İkincisi, 1912 Balkan Savaşı sonunda Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Makedonya'dan gelenler, ikinci kuşağı teşkil edip gayri müadil ismini almaktadırlar. Bunlar da köye yerleştirilmişlerdir. Üçüncüsü, 1914-1918, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rus işgali ve baskısı neticesinde Doğu Karadeniz kıyılarından gelenlerdir, ormanlık ve dağlık yerlere yerleşmişlerdir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 450).

MANAVLAR (YERLİ-YERLEŞİK TÜRKLER)

Akyazı'da Manavların Yaşadığı Bölgeler: Merkez (Cumhuriyet Mah., Gazi Süleyman Paşa Mah., Yeni Mah., İnönü Mah, Ömercikler Mah), Ballıkaya Köyü, Beldibi Köyü, Boztepe Köyü, Çıldırlar Köyü, Kabakulak Köyü,

Osmanbey Köyü, Sukenarı Köyü, Topağaç Köyü, Türkormanköy, Vakıf Köyü, Yahyalı Köyü, Yenidoğan Köyü, Yuvalak Köyü, Dokurcun Bucağı.

Tarihsel olarak Romalıların çok eski dönemlerde Sakarya ve çevresinde kurdukları hâkimiyeti bir tarafa bırakacak olursak, geriye yörede yaşayan Bizanslı ve Türk olmak üzere iki unsur kalmaktadır. Osmanlıların ilk dönemlerinde Marmara Bölgesine göçebe ve yerleşik özellik taşıyan Türkler gelmeden önce, yörede Roma-Bizans dönemi Hristiyan gruplar yaşamaktadır. Osmanlılar bölgede ve Anadolu’da, Hristiyan nüfusa dini serbesti tanındığı için çevredeki yabancı unsurların bir bölümü tarihsel süreç içinde İslamlaşıp Türkleşmiştir. Manavlar, Anadolu’ya göç eden Türkmenlerin bir devamıdır. Türkmenlerin kendi etnik gruplarının pekâlâ farkında olduğu, kendilerine “Türkmen” yerine “Yerli”; “Yörük” yerine de “Manav” dendiği; Manav sözcüğün de “doğma büyüme buralı” anlamını taşıdığı ve bu terimin şehirlerden çok köylerde kullanıldığı görülmektedir (Aktaş, 2008: 305).

İzmit Sancağının yerli ahalisi olan eski Türk boy ve oymaklarına mensup Türk göçebeleri zamanla göçebeliği terk edip, iskân etmiş, iskân edilince de onlara Manav adı verilmiştir. Manavlar; Anadolu’ya ilk yerleşen Türklerin bir devamı olarak günümüze kadar gelmiş yerli Sünni Türk topluluğudur. Yörüklerle, Manavlar arasındaki tek ayrım, Manavların kent kültürüne daha yakın olup, kent kültürünün daha çok benimsemiş olmalarıdır. Oysa Yörükler, bazı Yörük geleneklerini ve törelerini halen sürdürmektedirler. Sakarya bölgesinde ilk Osmanlı fatihlerinin çocukları olan yerli halk “Manav” olarak kendilerini tanımladılar. Oğuz, Türkmen, Yörük geleneklerini yüzyıllarca sürdürdüler. Manav” atalarının gelenek ve göreneklerini sürdüren, dinine bağlı, vatanını, milletini seven; devletine, ulusuna hürmetkâr, ağırbaşlı, yardımsever, sakin yerli insan demektir (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 402).

Manavlar kabağı severek, çokça tükettikleri için onlara “kabakçı” derler (KK, 7).

Manav; “bir yere sonradan gelenleri, yerleşik olanlardan ayırt etmek için kullanılan” ve “Türkçe dışında dil bilmeyen” topluluk anlamında kullanılan bir kavramdır. Manavlar, yöre nüfusunun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Muhacirler, Manavlara Bizans artığı der. Mahalleler ayırdı eskiden birbirlerinden kız alıp vermezlerdi. Manavlar hazırcıdır, muhacirler emek sarf ederler. Manavlar, saman altından su yürütür, Bizans oyunları gibi (KK, 7).

ARNAVUTLAR

Akyazı’da Arnavutların Yaşadığı Bölgeler: Akyazı Merkez-Cumhuriyet Mah.

Arnavutlar inatlarıyla, hazır cevap ve keyiflerine düşkün olmalarıyla tanınırlar.

Kadınları genellikle uzun boylu, beyaz tenli, renkli gözlü, erkekleri yakışıklı ve çalışkandır. Arnavut erkekleri zordur, geleneklerinden ötürü sürekli hizmet ve şımartılma beklerler, her şeyi ayaklarına beklerler. Bu yüzden “Arnavutlara kız verme, kız al” sözü halk arasında yaygındır. Arnavutlarda kadına çok saygı gösterilir. Kadınlar asla dövülmez ve kadına hakaret edilmez. Karısına el kaldıran koca bizzat kendi babası tarafından evden atılır, gelenekleri böyledir. Hamile kadına kocası hizmet eder. Kız çocukları erkek çocuklarından daha fazla önemsenir.

Arnavutlar ciğer ve pırasayı çok tüketirler, gösterişi pek severler (KK, 42). KK, Arnavutlar ve Abazalarla ilgili şunları söylemiştir: Arnavutlarda baklava, misafirlere tepsi ile ikram edilir; misafir baklavadan nezaketen az alır. Bir gün misafirliğe bir Abaza gelmiş ve tepsiyi alıp başlamış baklavaları yemeye o günden sonra baklavayı tabakta ikram etmişler (KK, 42).

Göçler Osmanlı’nın Balkanları hâkimiyeti altına almasından sonra başladı. Türkiye’ye ilk göç eden ve gelen Arnavutlar Osmanlı saraylarına gelen ve paşalıktan saray muhafızlığına kadar birçok görevde bulunan

Arnavut aileleriyle birlikte gelmişlerdir. İlk olarak Fatih Sultan Mehmet döneminde getirilmişlerdir. Bu göçler Balkan Savaşı ve I.Dünya Savaşında sonra Arnavutluk dışında Sırbistan ve Makedonya bölgelerinde yaşayan Arnavutların Anadolu'ya göç etmeleriyle ve II. Dünya savaşından sonra Slavların zulmünden kaçmak için Türkiye'ye göç etmeleriyle devam etmiştir. Arnavutların büyük bir kısmını Türkiye 'ye zorunlu göç yaptırılmasını en büyük nedeni de Balkanlar da kendilerini Müslümanlıkla eş gördükleri ve toplumsal konumlarını düzeltmek için Türkçeyi benimseyen Arnavutların kendilerini Türk olarak kabul etmeleridir. Ancak bu durum, beklediklerinin aksine Türkiye'ye göçe zorlanmalarına neden olmuştur (Aktaş, 2008: 853).

BOŞNAKLAR

Akyazı'da Boşnakların Yaşadığı Bölgeler: Akyazı Merkez- Cumhuriyet Mah, Konuralp Mah, Batakköy

Günümüzde kullanılan Boşnak tabiri, Balkanlar'da Müslüman olan bölge halkına verilen isimdir; ancak bu ad kısmen de olsa, Osmanlıların ilk akınlarıyla birlikte Orta Asya'dan gelen, bir süre Karaman, Konya gibi bölgelerde ikâmet eden ve daha sonra bölgeye getirilerek yerleştirilen akıncı Türkmenlerini de kapsamaktadır. Bölgede Osmanlı hakimiyeti sonrasında uzun bir süre Sırlara ve yabancı güçlere karşı Türkmenler, zaman içerisinde çevredeki Müslümanlığı kendi isteğiyle kabul eden diğer halklarla (Bogomiller) kaynaştılar ve Bosnalı anlamına gelen "Boşnak" adıyla anılmaya başladılar. Bundan dolayı Boşnak sözcüğü tek bir etnik kimlik yerine birçok etnik kimliği özümseyen ve Bosna Hersek'te yaşayan Müslümanların bir bölümünü kapsamaktadır (Aktaş, 2008: 822).

Balkanlar'dan yaşanan ilk göç, 1804te Sırların saldırısı üzerine gerçekleşir. 2.si 1815 yılında tekrarlanır. 1826 ve 1867'de baskı ve zorlamalardan dolayı göçler olmuştur. 1878'den bugüne kadar 125 yıllık süreç içerisinde bölge büyük baskı ve katliamlar yaşanması nedeniyle,

Osmanlılar Balkanlardan çekilirken, kendisini tehdit altında hisseden Boşnakların bir kısmı da Türkiye'ye göç ettiler. Bu göçleri, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı ertesindeki göçler ile son olarak Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan iç savaş yüzünden yapılan göçler olarak sıralayabiliriz (age: 827).

Başlangıçta "Boşnak'a kız ver, ama Boşnak'tan kız alma" şeklinde bir anlayış vardı. Manav, Boşnak arası evliliklere pek rastlanmamaktaydı. Boşnaklar, kadına değer vermediklerine inandıkları Manavlara kız vermek istememişler, yerliler de kültürlerini çok yabancı buldukları Boşnak göçmenlerine karışmak istememişlerdir. Ancak bu olumsuz anlayış zamanla ortadan kalkmış kız alıp vermeye başlanılmıştır.

Boşnaklar kahveyi çok sever. Boşnak erkekleri hanımlarına "Hanım jeno popiya kahve." Yani "hanım kahve yap."derler. Hatta şöyle bir söz vardır:

Kahve gibi aziz ol,
Şeker gibi tatlı ol
Telve gibi zengin ol." (KK, 26).

ABHAZLAR

Akyazı İlçesinde Abhazların Yerleştiği Bölgeler: Merkez-Cumhuriyet Mah., Gazi Süleymanpaşa Mah., Yeni Mah., Fatih Mah. (Singapur Evleri), Alaağaç Köyü (Mahmutsabit), Altındere Beldesi, Bedilkadimbey Köyü, Bediltahimbey Köyü, Bıçkıdere Köyü, Buğdaylı Köyü, Gebeş Köyü, Hasanbey Köyü, Kepekli Köyü, Kuzuluk Beldesi (Kuzulukaziziye), Pazarköy, Taşburun Köyü, Yeniormanköy, Yongalık Köyü

Abhazlar, geleneklerine bağlı ve dışa kapalıdırlar, dışarıdan kız almamaya ve dışarıya kız vermemeye çalışırlar (KK, 46).

Eve bir erkek misafir gelmişse, akşamdan misafirin çorapları, pantolonu, gömleği ona belli etmeden yıkanır, ütülenir; ayakkabıları silinir,

boyanırdı (KK, 2). Eve misafir olarak gelen erkek evdeki bekâr kızla evlenemez (KK, 47).

Abhazlarda saygı çok önemlidir. Oturdukları yere dışarıdan gelene (yaşının büyük ya da küçük olması fark etmez) saygıdan dolayı ayağa kalkarlar. Yolda yürürken bir bayan kendilerinden büyük ya da küçük erkek varsa, önünden geçemez (KK, 2).

Abhazlar (Abazalar) tarihin bilinen ilk dönemlerinden beri Abhazya'da yaşayan Kafkasya'nın yerli halkıdır. Türkiye'de genel olarak Abaza adıyla bilinmelerine karşılık, Kafkasya'da bu ortak adla anılan topluluk üyeleri ayrı ayrı "Abhaz" ve "Abaza" (Abazin) olarak adlandırılmaktadır. Bugün Rusya Federasyonu'na bağlı Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nde yaşayan bu grup "Abazin" tarihi anavatanları Abahazlarda yaşayanlar ise "Abhaz" olarak adlandırılır (Aktaş, 2008: 466).

93 harbi diye adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası Abzıp, Sohum, Guma, Gulpıpş ve Abjuwaa bölgelerinin tamamına yakını boşaltılmıştır. 1867 yılındaki büyük göç öncesinde ve sonrasında Abhazya'dan Sakarya'ya bölgesine yoğun göç yaşanmıştır. İlk gelenler bölgesel olarak dağınık yerleşmişlerse de; ileriki zamanlarda birbirlerinden haberdar oldukça; geçmişe olan özlem, akrabalık, ve komşuluk bağlarından dolayı bir arada olmak adına köyler oluşturmuş ve Abhazya'da yaşadıkları bölgelerin adlarını buralara vererek hayat mücadelelerine devam etmişlerdir (age: 469).

ROMANLAR/ÇİNGENLER/KIPTİLER

Akyazı İlçesinde Romanların Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez- Hastane Mah., İnönü Mah., Vakıf Köyü.

Günümüzde yapılan araştırmaların ışığında Çingenelerin Hindistan orijinali oldukları tespit edilmiştir. Çingenelerin Avrupa'ya varışı; hareket

noktası, Ermenistan ve Anadolu üzerinden doğu yolu ve hareket noktası Mısır olan batı yolu olmak üzere iki ana yol ve üç ayrı güzergâhtan olmuştur. Bu güzergâhlardan biri Afganistan, İran, Türkiye (Anadolu) ve Balkanlar üzerinden geçmektedir (Aktaş, 2008: 959).

Çingeneler genellikle yoksul giyimlidir ama bu durum hepsi için geçerli değildir (KK, 7).

Çingeneler eskiden dışarıdan kız almaz, dışarıya kız vermezlerdi, resmi nikah pek yaygın değildi ama şimdilerde herkes istediğiyle evleniyor, kimse resmi nikah olmada evlenmiyor (KK,31).

Çingenelerin göçebe bir hayat yaşamalarından dolayı Osmanlı Devleti, onların vergilerini düzenli olarak toplayamamış ve bunun önüne geçebilmek için yeni fethedilen yerlerden Çingenelere toprak vererek, onları yerleşik hayata geçmeye ve ziraata teşvik etmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, Rumeli Eyaleti'nde çoğunlukta bulunan Çingeneler için Rumeli'de merkezi o zamanki ismi ile Kırkkilise (Kırklareli) olan bir "Çingene Sancağı" tahsis etmiş, İstanbul ve Rumeli'de oturan Çingeneleri bu sancağa bağlamıştır (age,961).

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı Çingenelerin toplu göçlerine neden olur. I. Dünya Savaşından sonra Doğu Trakya'daki Çingenelerin bir kısmı Bulgaristan'a doğru göç ederler. 1923'teki Lozan antlaşmasından sonra Çingene göçleri daha da artar ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki kitlesel nüfus değişimi programlarına da dahil edilirler. Türkiye'ye doğru Müslüman Çingene göçleri de gerçekleşir. Bulgaristan'daki ve Romanya'daki Çingeneler (Türkler) göç için yapılan her antlaşmayla birlikte Anadolu topraklarına göç ederler. Bulgaristan'dan göç dalgaları 1878 ile 1912 dönemi arasında, 1927, 1933, 1935 ve 1936/37 yıllarındaki göçler izler (age, 961).

KÜRTLER

Akyazı İlçesinde Kürtlerin Yerleştiği Bölgeler: Akyazı merkez-Cumhuriyet Mah., Erdoğan Köyü, Karaçalılık Köyü, Kazancı Köyü, Kumköprü Köyü

İlçeye gelip yerleşmiş olan Kürtlerin dışında, her yıl fındık toplayan mevsimlik kürt işçiler de yöreye gelmektedir (KK, 28).

Aşiretler halinde ve belirli aşiretlerin birleşmesinden doğan emirliklerin (mirlikler) yönetimi altında yaşayan Kürtler, Araplar ve onları izleyen Selçuklular, Moğollar, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve en nihayet Osmanlıların bölgelerine girmesiyle, bu büyük siyasi, güçlerin egemenliğinde feodal yapılarını koruyarak (derebeylik gibi) yarı özerk yaşamaya devam etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla ve yerine kurulan ulus devletlerin sınır güvenliğini öncelikli bir konu haline getirmeleriyle birlikte, Irak, İran, Suriye ve Türkiye topraklarında yaşayan gruplar arasındaki kültürel, toplumsal ve iktisadi ilişkiler iyiden iyiye sınırlanmış ve her ülkedeki Kürt grubu, kendi iç dinamiğiyle diğerlerinden farklılaşmaya başlamıştır. Zaten temelli dil ayrılıklarının da bulunduğu bu topraklar, özellikle son 50 yıl içinde bulundukları ülkenin diğer topluluklarıyla yoğun etkileşime girerek farklılaşmıştır. Rusların doğudan Osmanlı topraklarına girişi ile birlikte Kürtlerin sevk ve iskânında yeni bir dönem başladı. Cumhuriyet döneminde Kürtlerin büyük kentlere ve diğer ülkelere göç etmesi sonucu; özellikle Anadolu'nun batısında yaşayan Kürt nüfusu çok arttırdığı tahmin edilmektedir (Aktaş, 2008: 950).

LAZLAR

Akyazı İlçesinde Lazların Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez- Alağaç Köyü (Mahmutsabit), Boztepe Köyü, Gücücek Beldesi, Hasanbey Köyü, Kazancı Köyü, Kuzuluk Beldesi (Kuzuluk, Aziziye), Topağaç Köyü, Dokurcun Bucağı

Laz kadınları genellikle kısa boylu ve çok çalışkandır; laz erkekleri tembel olarak bilinir (KK, 6).

Tarih boyunca Lazlar, Kafkasya'dan başlamak üzere sürekli olarak Karadeniz kıyısı boyunca güney ve batı istikametine doğru göç etmişlerdir. Lazlar, Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile onlarla birlikte bu toprakları paylaşmışlardır. Osmanlı döneminde Lazistan'ın fethedilmesiyle tamamı Türk etkisine giren bu topluluk zamanla Türklerle karışıp bugünkü laz olarak adlandırılan insanları oluşturmuşlardır. Bizans'ın bölgede etkinliğini yitirmesinin ardından Trabzon İmparatorluğu ve ardından Osmanlı hâkimiyetine girmişlerdir ve bundan sonra Müslümanlığın ve Türk boylarının etkisiyle Türkleşerek Osmanlı devletinin ana unsuru olurlar (Aktaş, 2008: 676).

Karadeniz Bölgesinde yaşayanların laz olarak adlandırılması yanıltır çünkü Lazların kendi dilleri vardır (KK, 16).

1877-1818 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonucu bölgenin Rusların eline geçmesi ile birlikte Müslüman Lazlar, Anadolu'ya –başta Sakarya ve çevresi olmak üzere- göç etmek zorunda kalırlar. 1950 sonrası yaşanan toprak yetersizliği, kan davaları, eğitim ve ulaşım ihtiyacının yanı sıra kentlerin çekiciliği ile daha önce yakınları ve tanıdıklarının da etkisi ile Sakarya yöresine göçler yeni dönemde de sürmektedir (age, 676).

KARADENİZLİLER (KARADENİZ TÜRKMENLERİ)

Akyazı İlçesinde Karadeniz'den Gelen Türkmenlerin Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez (Cumhuriyet Mah., Konuralp Mah., Gazi Süleymanpaşa Mah., Yunus Emre Mah., Yeni Mah., Hastane Mah., İnönü Mah., Ömercikler Mah., Fatih Mah.), Alaağaç Köyü (Mahmutsabit), Altındere Beldesi, Ballıkaya Köyü, Boztepe Köyü, Buğdaylı Köyü, Erdoğan Köyü (İsmo), Gücücek Beldesi, Güzlek Köyü, Hanyatak Köyü, Harunusta Köyü,

Hasanbey Köyü, İrşadiye Köyü, Karaçalılık Köyü, Kuzuluk Beldesi (Kuzulukaziziye), Pazarköy Topağaç Köyü

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da yerleşen Türkmenlerin etkisi Karadeniz'de de kendini hissettirir. Anadolu'nun Türkleşmesinde 24 Oğuz boyuna mensup Türkmenlerin çok büyük rolü olur. Karadeniz'in siyasi ve idari bakımdan tamamen Osmanlıların eline geçişi Fatih Sultan Mehmet zamanında gerçekleşir. Bu dönemde Samsun, Niksar ve Bafra bölgesinden getirilen Türkmenler Trabzon'a yerleştirilir. Trabzon Komnenos Krallığı'na son verildikten sonra, Karadeniz Bölgesi'nde uygulanan iskân siyaseti sonucu, bölge Türkmenlerin yaşam alanı haline gelmiştir(Aktaş, 2008: 898).

Kırsal kesimlerde yaşanan geçim sıkıntısı, kan davaları gibi etkenler, insanların bu bölgeye göç etmesine neden olmaktadır. Yörede büyük sanayi işletmelerinin kurulması, daha iyi yaşama umudu ve beklentisi göçlerde etkili olan nedenler olarak karşımıza çıkar.

HEMŞİNLİLER

Akyazı İlçesinde Hemşinlilerin Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez-Hastane Mah.

Hemşinli Rize'de veya Homşetsi (Hopa'da), Rize'nin Çamlıhemşin ve Hemşin ilçelerinde büyük oranda, Çayeli, Pazar, Fındıklı, Hopa ilçelerinin iç bölgelerinde yaşayan veya soyu bu bölgelere dayanan halka denilmektedir. Tarihi kaynaklarda Hemşin adı bir yerleşim bölgesi olarak geçmektedir. Bu topluluk üyelerinin göç öncesi yaşam alanları Doğu Karadeniz Bölgesinde kıyıdan uzak dağ ve yaylalardır (Aktaş, 2008: 700).

Ekonomik nedenlerden dolayı birçok Hemşinli büyük şehirlere yerleşmiştir, yaşamlarını daha çok fırıncılık ve pastacılık yaparak sürdürmektedirler. Hemşin kelimesinin alelade bir yer (yerleşim) adı olmadığı bellidir. Çünkü yalnız coğrafi alanda ele alındığında dahi örneğin

Çamlıhemşin ilçesi idari sınırları içinde Hemşinliler ve Lazlar yerleşik iki halk/topluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Hemşinli ve Laz köyleri ayrımı oldukça net bir biçimde yapılmaktadır (age:701).

Hemşinlilerle Lazlar birbirlerini sevmezler (KK, 16).

Yaz mevsiminde hayvanların otlatılması, kışlık çayır biçilmesi amacıyla yaylalara çıkılmaktadır. Osmanlı döneminde, Çarlık Rusya'sına giderek fırıncılık ve pastacılık mesleğini öğrenmişlerdir. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından bir kısmı Türkiye'ye dönmeyi başarırken bir bölümü Rusya'da mahsur kalmış hatta bazıları Stalin döneminde Rus olmayan diğer azınlıklarla birlikte Sibiry'a sürgüne gönderilmişlerdir (age: 702).

ÇERKEZLER (KUZEY KAFKASYALILAR)

Akyazı İlçesinde Çerkezlerin Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez-Fatih Mah., Alaağaç Köyü, Batak Köyü, Beldibi Köyü, Kepekli Köyü, Pazar Köy, Yeniorman Köy

Karadeniz'den Hazar Denizi'ne uzanan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın kuzeyinde yer alan ve kuzey sınırı Kuban ve Kuma nehirleriyle belirlenen topraklarda yaşayan, dilleri akraba olmakla birlikte önemli farklılıklar arz eden ve görece ortak bir kültürle yaşayan tarihsel halklara "Kuzey Kafkasyalılar" denilmektedir (Aktaş, 2008: 537).

"93 Harbi" diye adlandırılan, 1877-1878 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı sırasında ve sonucunda büyük bir göç dalgası olmuştur. Bu savaşta Balkanlar'da ve Kafkaslarda yaşayan milyonlarca Müslüman yurtlarını terk etmek zorunda kalmış, çok sayıda insan kıyım, açlık ve hastalıktan yaşamını yitirmiştir (age: 541).

Kadın, Çerkez toplumunda çok saygın bir yere sahiptir ve nazlıdır. Çerkez kadınları genellikle zarif, uzun boylu, renkli gözlüdürler. Çerkezlerin dansları meşhurdur (KK, 32).

BALKAN TÜRKLERİ (MUHACİRLER)

Akyazı İlçesinde Rumeli ve Balkanlardan Gelen Türkmen ve Yörüklerin Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez, Balıklaya Köyü, Çatalköprü Köyü, Erdoğdu Köyü, Kazancı Köyü, Kızılcıkorman Köyü, Osmanbey Köyü, Sukenarı Köyü, Yeniorman Köyü.

Türkler, MS. IV. yüzyılda Batı Hun Türklerinin yerlerinden kopmaları ve Orta Avrupa bozkırlarına gelmeleri sonucunda yeni bir yurt kurarlar. Hun Türkleri Ural ve Kafkasya Bölgesinde Orta Avrupa, Adriyatik kıyıları ve Balkanlara uzanan geniş bir alanı kontrol ederler. Kuzeyden ve güneyden gelen Türkmenler XIII. yüzyıl içinde Avrupa'da birleşir ve zamanla Hristiyanlaşırlar. Türk halk kültürünün bu coğrafyada etkisi bu yıllara kadar dayanmaktadır (Yıldırım, 1998: 22).

XI. ve XII. yüzyıllarda Peçenek, Kuman ve Uz Türkleri Balkanlara gelip yerleşirler. XIII. yüzyılın ortalarında da Moğol istilasından sonra Sarı Saltuk ile sonradan onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlara geçerek Türk topluluğunu meydana getirir. Orhan Gazi'nin büyük oğlu ve Rumeli Fatihi olarak da anılan Süleyman Paşa'nın 1354 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu'ya adım atmasıyla fetih hareketi başlamıştır (Aktaş, 2008: 743).

Muhacir kavramı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da toprak kaybetmesiyle birlikte Balkanlar'daki eski Osmanlı topraklarında yaşayan ancak kurulan yeni devletlerin uyruğu haline gelen Müslümanların zaman içinde karşılaştıkları baskılar ve zorla kültürlerine müdahale edilmesi karşısında bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki bölgelere zorunlu göçü sonucunda oluşan toplumsal ve kültürel gruba verilen addır. Bu grup içinde en büyük olan, Bulgaristan göçüdür. Muhacir kavramı, günümüzde Balkan kökenlilere atfen kullanılmaktadır. Diğer göçmen gruplar (Tatarlar, Çerkezler, Gürcüler, Azeriler, Dağıstanlar v.s.) kendilerini bu kimliklerle tanımlarken, Balkan göçmenlerine muhacir demekte ve kendilerini bu gruplardan ayırmaktadır (age, 743).

1912-13 Balkan Savaşları sırasında bütün Balkan ülkelerinden büyük göç yaşandı ve mübadele kararı alındı fakat 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla mübadele durdu. 1925-1930 yılları arasında yine göç oldu. 1950'de alınan toplu göç ettirme kararıyla 2. Dünya Savaşı sonrası yavaşlayan göç, hızlandı. Bulgarların Türklerle birlikte Çingeneleri de sürmeye çalışması yüzünden Türkiye 1951 yılının 8 Ekiminde sınırı kapattı. 1984 yılında Bulgar hükümeti Türk azınlığa karşı zorla kültürel baskı ve asimilasyon politikası uygulamaya başladı. Türklerin bunu dirençle karşılaşmasıyla birlikte 1989 yılı içinde Türkler, Bulgar hükümeti tarafından sınır dışı edildi. Yunanistan'dan Türkiye'ye kütleli göçler ise, ilki 1914 yılında yapılandır, ikinci ve etkili olan ise 1923 tarihli Lozan Antlaşması'na ek bir protokolle düzenlenen mübadele ile başlamıştır. 1877-1878 yıllarında meydana gelen Osmanlı-Rus savaşı yani 93 Harbi sonrası, 1912-1913 Balkan Savaşı sonrası ve 1923-1925 Büyük Mübadele sonrası göçler olmuştur (Sakarya İli Tarihi, I, 2005: 633, 634).

GÜRCÜLER

Akyazı İlçesinde Gürcülerin Yerleştiği Bölgeler: Akyazı Merkez - Cumhuriyet, Konuralp, Gazi Süleymanpaşa, Yunus Emre, Hastane, Fatih ve Yeni Mah., Gücücek Beldesi, Kuzuluk Beldesi (Kuzuluk, Aziziye), Beldibi Köyü, Reşadiye Köyü, Şerefiye Köyü, Ferizli, Sinanoğlu, Beldesi, Şoşe Mah. Merkez Mah.

Gürcüler Kafkasya'nın yerli halklarından biridir. Gürcülerin, büyük bölümü bugün Gürcistan'da yaşamaktadır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda (93 Harbi) Acara, Çarlık yönetimi tarafından ele geçirildi. Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra Acara 1991'de bağımsızlığının ilan eden Gürcistan'ın içinde kaldı. Acara'nın başkenti Batum'dur. "93 Harbi" diye bilinen savaş sonunda "Berlin antlaşması" imzalandı. Bölge, savaş yapılmadan Ruslara teslim edildi. Çarlık Rusya'sı idaresi altında yaşamak istemeyen Gürcüler, Anadolu'nun muhtelif

yerlerine göç ederek yerleştiler. Kurtuluş Savaşına İzmit ve Adapazarı bölgelerinden seferberlikle askere alınanların sayısı 7.000 gönüllü Gürcü savaşçı olarak katılmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Rus ilerlemesi karşısında Karadeniz kıyılarına yakın Müslüman Gürcüler de mülteci durumuna getiriliyordu. Osmanlı hükümeti Gürcü mültecilere diğerk Müslümanlara sağladığı kolaylıkların aynısı sağlıyordu. 1916'nın kış mevsiminde baskılara ve açlığa dayanamayan Gürcüler, kitleler halinde Anadolu'nun içlerine doğru göç etmişlerdir. 1918 yılında Gürcistan bağımsızlığına kavuştu ve 1921 yılına kadar ayrı bir devlet olarak bağımsız kaldı. Sovyet Birliğine bağlanmasından sonra, Gürcistan'dan yine Anadolu'ya doğru göçler boldu. Bu göçler 1950'li yıllara kadar sürdü (Aktaş, 2008: 622, 623).

Bayanları, koyu iri gözlü, biçimli kaşlı; çalışkan ve yumuşak huyludurlar. Erkekler tarafından saygıyla karşılanırlar. Gürcü bir geline sahip olmak erkek annesi için bir övünç kaynağıdır (KK, 4).

Dansları meşhurdur, dans ederken nara atarlar. Lahana yemeğı, fasulye ve mısır çorbası Gürcülerin başta gelen yemeklerindendir (KK, 30).

İKİNCİ BÖLÜM

I. Alana İlişkin Bulgular

A. Akyazı'da Halk Edebiyatı Ürünleri

1. Atasözleri

Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri “tam bir fikir” kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususıyla yetiştirecek gençlere aktaran atalar sözü dilbilgisi kaideleri çerçevesinde birer hüviyet kazanırlar. Ortak bir halk dili ve zevki ile ancak birkaç cümle kalıbı içinde meydana gelebilen bu mahsullerin kolaylıkla aşınmayan sağlam birer bünyeleri vardır (Elçin, 2005: 626).

Eski Türkçede atasözünün karşılığı; “sav, mesel, darb-ı mesel, söz, haber, mesaj, nutuk, şöhret, şey anlamlarına gelen sab kavramıydı. Sab, Divanü Lügat’it-Türk’te; “mektup, hikâye, târihi hadise, atalardan kalma öğüt” vb. anlamlarıyla açıklanır. Aynı yüzyılda Kutadgu Bilig’de atasözü için sab kelimesinin yanında mesel kelimesi de kullanılır. Kelime bu şekliyle durub-ı emsal, darb-ı mesel biçimleriyle XX. Yüzyıl başlarına kadar kullanılmıştır. Bugün halk ağzında atasözleri, atasözü, atalar sözü biçiminde yaygın olan kavram halk ağzında da “deyişet” gibi değişik biçimde de adlandırıldığı olur (Güzel, Torun, 2007: 200).

Atasözleri, yeryüzündeki bütün milletlerin atalarından kalmış, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözlerdir. Her atasözü,, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenen ya bir genel kural veya bir düstur niteliğindedir. Bu nedenle de atasözleri, milletlerin karakterlerini, hayat karşısındaki tavır ve zihniyetlerini ifade eden özlü sözlerdir. Türk atasözleri, milli karakterimizi yansıtan, , coğrafya, lehçe vb. farklılıkların ötesinde bütün

Türkleri birleştiren önemli bir kaynaktır (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi III. : 151).

İlk söyleyeni belli olmayan, nazım, nesir, her iki şekli ile ortak bir halk dili ve zevkini genellikle tek cümle halinde ifade eden, her türlü yazılı ve sözlü folklor ürünü içinde yer alabilen son derece yaygın bir türdür. Atasözleri kalıplaşmıştır. Kelimelerin yerleri değiştirilemez ve bir kelimenin yerine aynı anlamda da olsa başka bir kelime getirilemez.

Türk atasözlerine yansıyan ulusal değerlerimizin başında yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık, sabırlılık, konukseverlik, yer almaktadır (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi III. : 171).

Yörede tespit edilen atasözleri:

Adamın alacası içinde, hayvanın alacası dışında olur.

Adamın yere bakanından, suyun sessiz akanından kork.

Ağaca balta vurmuşlar “Sapı bendendir.” demiş.

Gelin altın kürsü getirmiş, çıkıp üstüne oturmuş.

Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya baş (KK, 30).

İki çıplak bir hamama yakışır.

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.

İyi evlat babayı vezir, kötüsü rezil eder.

Kenarına bak bezini al, anasına bak bezini al.

Kız, anasından görmeyince sofrayı kaldırmaz.

Komşunun kötüsü insanı mal sahibi yapar.

Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.

Sabreyle işine, hayır gelsin başına.

Sen ağa, ben ağa; bu ineği kim sağa?

Bakma kışın yazına, kötünün piyazına

Yazın ekmeksiz, kışın ceketsiz yola çıkma (KK, 16).

Acı patlıcan kırağı çalmaz.

Aç gözünü açarlar gözün.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Ak akçe kara gün içindir.

Amcam, dayım, herkesten payım.
 Armit dibine düşer.
 Ateş düştüğü yeri yakar (KK, 39).
 Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım.
 Cıngan çalar kürt oynar.
 Derdini söylemeyen derman bulamaz.
 Dost başa, düşman ayağa bakar.
 Dost kara günde belli olur.
 Düşenin dostu olmaz (KK, 40).
 Ebemin kaydattığı pekmez, döktüğüne değmez.
 El elden üstündür.
 Haline bakmaz, Samandağı'na çıkar.
 Kötü kabağın çekirdeği çok olur.
 Manavlar inattan, Abazalar attan ölürmüş.
 Su bulanmayınca durulmaz (KK, 41).
 Dil yüreğin kapısıdır.
 Bilmiyorsan, sor; sormak ayıp değil (KK, 37).
 Bilen yapar; bilmeyen öğrenir.
 Balık, kuyruktan tutulmaz.
 Yumurtadan çıkan, yumurta yumurtlar.
 Evin yolunu inek de bilir.
 Kötü insanın yemeğini köpek de yemez.
 Her yerde erkeklik olmaz (KK, 38).
 Denizde ıslanan, yağmurdan korkmaz.
 Az olmayınca, çok olmaz.
 Başkasının çapasıyla tarla ekilmez.
 Suyun getirdiğini su götürür.
 Öğrenmeden çarık da dikemezsin.
 Lahanayı görüyor da çiti görmüyor (KK, 6).
 Yazın saklamadığını kışın arama.
 Yürekte olmayan ağızdan çıkmaz.
 Oğlun varsa gelinin var.

Olmayan şey kaybolmaz.
 Silah çekip gelenden değil, gizli yaklaşımdan kork.
 Kalbinde iyilik olmayana iyilik gelmez.
 Kalp kalbe karşıdır (KK, 44).
 Genç koşarken yaşlının dizleri ağrırmış.
 Gençlikte hazırlamadığını yaşlılıkta arama.
 Bal bal demekle ağzına tad gelmez.
 Deli bile konuşuncaya kadar akıllı sanılır.
 Deliye iş buyuran, işin arkasından koşar.
 İyi at iyi arkadaş gibidir.
 İyi gördüğünü söyler, kötü verdiğini.
 Akıllı kısa olanın dili uzun olur.
 Anneye bak, kızını al.
 Erken kalkan yol alır, tez evlenen döl alır (KK, 14).
 Aracı çok olunca korkak aslan kesilirmiş.
 Arının bulunduğu kovandan bal çıkar.
 Atı güzelleştiren süvarisidir.
 Atı kaybolanın kulağından at sesi gitmez.
 Bozmak kolaysa yapmak o kadar zordur.
 Dil kalptekini söyler.
 Doğum da ölüm de bir gündür.
 Düşmana canını versen de sırrını verme.
 Söylenmeyen şey duyulmaz.
 Süt yakarsa, yoğurtta geçirir (KK, 2)
 Ecel ne acele eder, ne de gecikir.
 Eceli olmayan yoktur.
 Ağızdan çıkan söz silahtan çıkan mermi gibidir.
 Ağız çok laf edenin eli az iş görür.
 Fare bile kendi yuvasında yığittir.
 Beşiği yapıp mezarı kazılmayan yoktur.
 Birlikte yemek tatlıdır (KK, 34)
 Ev sahibi konuğun hizmetkarıdır.

Gönül yaşlanmaz.
 Göz beğenir gönül sever.
 Hiç kimse dünyadan bıkararak ölmez.
 İyi kadının sofrası daima kuruludur.
 Kız isen oğlu olanların gelinisin demektir.
 Misafir her şeyden önde gelir.
 İhtiyar çocuk gibidir.
 Gönlün beğendiği güzeldir.
 Kimse dünyaya doyararak ölmemiştir.
 Kötü yoldaş kötü silah gibidir.
 Kötülük yapıp iyilik bekleme.
 Tepsinin dibi tatlı olur.
 Yaşlının sözü, gencin aklını yener (KK, 18).
 Çocuğa söyle arkasından git (KK, 49)
 Çok gülen çok ağlar
 Kötü söz sahibine aittir (KK, 21)
 Adın çıkacağına gözün çıksın daha iyi.
 Dünya yıkılıyor, Şeytan oynuyor.
 Eşeğin kulağını kesiyorlarmış, bu ne sesi diyormuş.
 Şanslı adamın karısı ölür, şansız adamın atı ölür.
 Tencere yuvarlandı kapağını buldu.
 Uzun kıştan sonra mahsul bol olur.
 Vaktinde eken vaktinde biçer (KK, 55)
 Su içtiğinde, kaynağı hatırla.
 Su uyur düşman uyumaz.
 Tembel olan açlıktan ölür.
 Balık baştan kokar.
 Balık susuz yaşayamaz.
 Kim çalışırsa kazanır (KK, 23)
 Adamın işine bak, elbisesine değil.
 Ağaçlık dua ile değil, belleyerek ve kürek ile yapılır.
 Dağ dağa kavuşmaz insan insana kavuşur.

Dağlar sallanır ama yıkılmaz.
 Bir insana insan, köpeğe köpek gibi davran.
 Bugün tembel olan sonra pişman olur.
 Gencin gücü var, yaşlının bilgisi.
 Havaya bakarak yürüyen çukura düşer.
 Kötülükler değil, iyilikler unutulur (KK, 25)
 Her ağlamanın sonu gülmektir.
 Her yokuşun bir de inişi vardır.
 İt ürür, kervan yürür (KK, 54)
 Çalma kapımı, çalarlar kapını.
 Garip kuşun yuvasını Allah yapar.
 Geç olsunsa, güç olmasın.
 Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
 Ateş olmayan yerden duman tütme (KK, 7)
 Gülme komşuna gelir başına.
 Güvey toprağı, kaynata toprağından alınmaymış.
 Kambarsız düğün olmaz.
 Keserde varsa sapında da var.
 Demir sıcakken dövülür.
 Dişi köpekkuyruğunu sallamadan erkek köpek yanına sokulmaz(KK, 17)
 Kızınla yola çıkılmaz.
 Komşunun tavuğı, komşuya kaz gelir.
 Korkma korkmazdan, kork utanmazdan.
 Lafla peynir gemisi yürümez.
 Ölmüş eşek kurttan korkmaz (KK, 32).

2. Deyimler

Deyimler, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimedenden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde

anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır (Elçin, 2005: 642).

Deyimlerin birçoğu mastar haldedir, deyimler her zamanlı fiil kipleriyle kullanılırlar, deyimlerdeki bazı kelimeler isim ve fiil çekimlerine girerler. Kalıplaşma sebebiyle fiil çekimine giremeyen, hiçbir fiil kipi taşımadıkları için cümle halinde bulunmayan deyimler vardır. Cümle halinde olmayan deyimlerin bir kısmında da kelimelerin bazıları çekime girerler, deyimlerin bazıları iyelik ekleriyle kurulurlar (Elçin, 2005: 643).

Bütün Anadolu'da görüldüğü gibi gençlerde az rastlanmakla beraber deyimler, genellikle belli bir yaş grubundaki kişiler tarafından kullanılmaktadır. Bazı deyimler, tüm Anadolu'da ortak kullanılsa da bazı deyimler, yöreye özgüdür.

Evde dikili kazık kalmamak: Evin yıkılması, evde erkek olmaması

Gavurun malı: Öfke anında yerici bir söz

Gelinlik etmek: Yaşlı kişiler yanında konuşmamak, iş yapmak

Baş yarık fes içinde, kol kırık yen içinde: Kusurları gizlemek

Düğündeki gelin gibi durmak: Nazlanıp süzölmek

Mezar gibi sessiz durmak: Hiç konuşmamak, tepki vermemek

Kedi kuyruğuna iş buyurdu: Yapması gerekenden kaçmak (KK, 46)

İçine kurt kaçmak: Şüphelenmek

Paparayı yemek: Azar işitmek

Paçasını taşıyamamak: Kendine hayrı olmamak (KK, 7)

Ağzı dilli: Konuşkan

Açık ağızlı (Kapçık ağızlı): Gereksiz konuşan, patavatsız

Gözlerini açmak: Gerçeklerin farkına varmak

Kafa patlatmak: Düşünmek

Kafa şişirmek: Gereksiz konuşup baş ağrıtmak

Hortladı gitti: Kötü yaşadı, kötü öldü

Çok yatak yorgan parçaladı: Zor öldü (KK, 17)

Kulağı kesik: Sabıkalı

Eski toprak: Yaşlı, bilge kişi

Canı cehenneme: Acınacak Değil
 At hırsızı: Azılı hırsız
 Kefen soyucu: Azılı hırsız
 Ağzı dualı: İyi niyetli
 Kapıya bakmak: Çok beklemek
 Otur, oturduğun yerde: Sakin ol (KK, 48)
 Bin dereden su getirmek: Bahane
 Çiğ süt emmiş: Hayırsız
 Kuş sütü ile beslemek: Özenle bakmak
 Har vurup harman savurmak: Saçıp savurmak (KK, 48)
 Akan sular durdu: İşin şekli değişti
 Açtı ağzını, yumdu gözünü: Ağzına geleni söyledi
 Gelin güvey olmak: Erken heves
 Sağır sultan duydu: Herkes biliyor
 Sap gibi ortada kalmak: Şaşırmak
 Külâhıma anlat: İnanmıyorum
 Yer yerinden oynadı: Çok ses yaptı
 Ağzı açık: Geveze
 Gözü açık: Uyanık
 Nefes almak: Rahatlanmak
 Hakkın Rahmetine Kavuşmak: Ölmek
 Başını bağlamak: Evlendirmek
 Kel başa, şimşir tarak: Uyumsuzluk
 Turşusunu kurmak: Boşuna saklamak
 Elini taşın altına koymak: Sıkıntıyı baylaşmak (KK, 28)
 İğnenin deliğinden geçmek: Çok zorlanmak
 Ot gibi yaşamak: Hayattan zevk almamak
 Ele, güne rezil olmak: Çok utanmak
 Ser verir, sır vermez: Ağzı sıkı
 Baltayı taşla vurmak: Açık hata
 Bir baltaya sap olmak: İş edinmek
 Çam devirmek: Gaf yapmak

Tası toprağı toplamak: Ayrılma hazırlığı
 Tepesi atmak: Çok kızmak (KK, 29)
 Kuş uçmaz, kervan geçmez: Tenha
 Kuşa dönmek: Budanmak
 Ölüp ölüp dirilmek: Çok zorlanmak
 Hangi dağda kurt öldü: Şaşılacak cömertlik var
 Elden ayaktan düşmek: Yaşlanmak
 Top vursa yıkılmaz: Sağlam
 Bulanık suda balık avlamak: Boş iş
 Kurda, kuşa yem olmak: Harcanmak
 Yalandan deli olmak: Numara yapmak
 Uçan kuşa borcu olmak: Batmak (KK, 1)
 Attan inip eşeğe binmek: Geri kalmak
 Yüz bulmak: Şımarmak
 Boş mezar aramak: Hazırcılık
 Üflesen düşecek: Zayıf, dermansız
 Yoldan çıkmak: Kötü hallere düşmek
 Diş geçirmek: Gücü yetmek (KK, 34)
 At değil, deve değil: Önemsiz
 Karanlıkta ıslık çalmak: Kendine cesaret vermek
 Ağzından, burnundan gelmek: Hayrını görememek
 Baş aşağı: Tersine
 İki seksen uzanmak: Düz yatmak
 Karda gidip izini belli etmemek: Sinsi olmak
 Saçını, başını yolmak: Çıldırmak (KK, 5)

3. Maniler

Mani, Anonim Halk edebiyatının en yaygın şeklidir. Yedi heceli ve dört mısralı tek kıtadan meydana gelir. Dört mısralı manilerde, 3 mısra serbest, diğer mısralar kendi aralarında kafiyeli dörtlükler halinde söylenen nazım

şeklidir. Kafiye düzeni (aaxa) şemasına uygundur. İlk iki mısra, çok defa asıl mana ve musikiyi hazırlayan giriş niteliğindedir. Dörtlüğün anlam yükünü 3. ve 4. mısralar taşır. Bununla birlikte en güzel maniler, ilk mısralarıyla son iki mısrası arasında gizli bir bağ kurabilen ve böylece dış âlem ile iç duyguları kaynaştırmayı başaranlardır (Güzel, Torun, 2007: 152).

Manilerin aaba, aaab şeklinde kafiyeleşip, cinaslı kafiyesi olmayanlarına “düz mani” veya “tam mani” adı verilir. Genellikle dört, beş mısralı olan, ilk mısrasının hece sayısı eksik olup cinaslı kafiyesi olan manilere “cinaslı mani” veya “kesik mani” adı verilir. Mısra sayısı dörtten fazla olan manilere ise “yedekli mani” adı verilir. Yedekli maniler genellikle cinaslı sözcüklerle kurulmuş kesik manilerdir (Kaya, 2004: 59).

Maniler , daha ziyade kızlar/kadınlar tarafından söylenir.. Mani söyleme işine Anadolu’nun muhtelif yerlerinde mani yakmak, mani düzmek, mani atmak; mani söyleyenlere aşık, bağrıyanık, delimine, manici, manicibaşı, manidar, mani düzücü, mani yakıcı, şair, türkücü, yanık denilir (Dizdaroğlu, 1969: 19).

Türkiye’de manilerin söylendiği çeşitli ortamlar vardır. Ramazan ayında bekçi ve helasacılar, sokak satıcıları, Hıdırellez ve Nevruza katılan insanlar, saya gezenler, imeceye, sıra gecelerine, düğünlere ve eğlencelere katılanlar vs. kendilerine daima mani söyleyebilmek için imkan bulabilmişlerdir. Maniler, dinlenme yoluyla nesilden nesle aktarılır. Mani söyleme geleneği Anadolu’da hala yaşatılmaktadır. Öyleki ilerleyen teknoloji ile ilgili kelimeler ve gelişmeler dahi manide yerini alabilmektedir (Doğan, 2004: 39).

Mani yalnızca bu biçim sınırları içinde kalmamış, zamanla gelişerek bir tür kişiliği de kazanmış ve başka türlere örnek de olmuştur. Nitekim pek çok ağıt, alkış, bilmece, destan, kargış, ninni ve yakarış da kendi tür özelliklerini yitirmeden mani biçimiyle karşımıza çıkmaktadır(Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, III: 251)

Manilerde başta aşk olmak üzere özlem, ayrılık, hayal kırıklığı, gurur, gücenmek, inat, kahır, kınama, kızma, pişmanlık, gurbet, ölüm, sabır, sevinç, kıskançlık, yalnızlık, vatan sevgisi, derd, yoksulluk vb. konular ele alınmaktadır.

Maniler mızıka ile söylenir. Eskiden gençler bayramlarda, hıdırellezlerde toplanır, maniler söylerlerdi. Hıdırellezde bir küpe eşyalar atılır, bu eşyalar maniler eşliğinde çekilirdi. Maninin içeriğine göre yorum yapılırdı (KK, 1).

Mızıka çala çala	İndim yayla yoluna
Yoruldu parmaklarım	Saçlarım yumak yumak
Ne oldu sana yarım?	Kimin elinden gelir
Soldu al yanakların.	Beni yardan ayırmak?

Boşnakçadan çevrilmiş bir mani:

Rüzgar esiyor, elmalar kokuyor

Benim sevgilim benim için şimdi ah çekiyor

Ne kadar ah çekerse çeksın,

Ben artık onu istemiyorum.

(KK, 1)

Şu gelen kimin oğlu?	Annem entari almış
Pantolu yollu yollu	Siyah dalları varmış
Çalımına bakmayın	Keşke sevmez olsaydım
Cepleri saman dolu.	Yarimin yari varmış.

Ben bir yemek pişirdim	Evlerinin önüne
Toprak tenceresinde	Vişne ekerim vişne
Gel yarım konuşalım	Bizim eve yakışır
Mutfak penceresinde.	Altın dişli enişte.

Al entarım asılsın	Bisiklete bindin mi?
Etekleri basılsın	Giderken yoruldun mu?
Ben sevdadan ölüyüm	Ben sana abi derken
Söyle yar sen nasılsın?	Sen bana vuruldun mu? (KK, 6)

Maniler anında uydurulur. Atışmalarda maniler, kemeñçe eşliğinde söylenir. Laf lafın küsküsüdür yani laf lafı açar ve kişi karşısındakinin söylediğı maniye karşılık bir mani uydurur

Kız alırken:

Yayla yolu bu mudur?

Gofa dolu su mudur?

Geldik gelin almaya

Gelin evi bu mudur?

Kaynana cadı karı

Soksun dilini arı

Yedi sene ısırsın da

Doğrultmasın belini

Yaylanın yolundayım

Gürgenin dalındayım

Annem beni sorarsa

Sevgilim yanındayım.

Pilav pişirdim yavan

İçine koydum soğan

Yatağıma uzandım

Uyan askerim uyan

Asker yolu beklerim

Günü güne eklerim

Sen git yarım askere

Ben yolunu (annemi) beklerim

Evin önünde hurma

Yi de dalını kırma

Attım sana çarıklarımı

Yi de bana afkurma

Guguk daldan aşağı

Öte öte eniyi

Bu gabyana sevdaluk

Her tarafa döniyi

Ah Emine Emine

İn bahçenin beline

Aldım sana Tonya kuşağı

Sar incecik beline

Kaynanayı napmalı

Kaynar kazana atmalı

Yandım gelin dedikçe

Ateşe odun atmalı

Ah buğdaylık buğdaylık

Yandı gitti ortalık

El işinde gücünde

Bizimkisi sevdalık

Asker ettiler beni
Kuram çıktı Yemen'e
Sol taraftan vurdular
Kanım aktı çimene

Fındık toplayan gelin
Fındık dalda kalmasın
Gel biraz oturalım
Aklım sende kalmasın

Ben kemençe çalamam
Dayım darılır dayım
Dayımın kızlarından
Hanidir benim payım

Kemençe çala çala
Çıktım birinci dala
Birinci dal kırıldı
Hani yengemin kızı
Nerde bana sarıldığın

Şu karşıya aşğa
Meci geliyor meci
O mecinin içinde
Ben olsam kemençeci

(KK, 16)

Maniler def eşliğinde mecilerde, kına gecelerinde, çalışırken (fındık toplarken, dibek döverken) söylenir(Mani atmak deyimi kullanılır). Maniler ezgiyle söylenir ve gençler oynatılır.

Mendilimde kelebek
Ortası benek benek
Ne yapayım sevdiğim
Ayırdı bizi felek

A uluma uluma
Peynir teptim tuluma
Sen mani bilmiyorsun
Köpek gibi uluma

Tavşan girdi ekine
Kulakları dikine
Gel kaçalım sevdiğim
Bu yazın iklimine

Mendil verdim almazsın
Sen mendilsiz kalmazsın
Sigaranı yakayım
Sana zahmet olmasın

Asker yolu beklerim
Günü güne eklerim
Sen git yarım askere
Ben bu evi beklerim

Gel gidelim yaylaya
Yayla olsun evimiz
Gürgenin yaprakları
Olsun kiremitimiz (KK,8)

Denizlerin dalgası
Donyağı dolması
Nerelerden geliyor
Mahallenin gelin ablası?

Ye tatlıyı, içme suyu
Yanarsa yansın
Ye etliyi, iç suyu
Donarsa dunsun. (KK, 17)

Fındık mecilerinde mani söylemeye, atışmaya bu mani ile başlanırmış.

Mısırı haşlayalım
Meciye başlayalım
Müsaade ederseniz
Maniye başlayalım.

Mani mani deyim mi?
Bir mani söyleyeyim mi?
Kara gözlü sevdiğim (müsaade et
sevdiğim)
Yanına geleyim mi? (KK, 28)

Makinenin sesine
Gelsin annem dinlesin
Sevdiğime vermezse
Evladım var demesin

Karşıya taban derler
Keçiye yaban derler
Ne kadar güzel olsan
Adına çoban derler (KK, 48)

Avlaya yolladılar
Yolimi golladılar
Omrumda bir yar sevdim
Oni da vermadılar

Bir sigara ver bana
Sert tutunun tozundan
İnsan nasıl gücanur
Nazli yarun sozundan(KK, 49)

Altundur alay değil
Gumuştur ğalay değil
Ğınamayun kardeşlar
Sevdadur ğolay değil

Ğarşıya ğayaluĝi
Şehitlerin yuvasi
Niçun gabul olmayi
Bekarların duasi

Peşkir çektum direktan
Bir yar sevdum yürektan
Keşke sevmaz olaydum
Aci çiğmaz yurektan

Dağlar alacalandi
Gemilar bacalandi
Sevdaluğ çeka çeka
Genç omrum ğocalandi

Dağlar dağladi beni
Gören ağıladi beni
Ayirdi zalum felek
Derda bağıladi beni

Gökte yıldız nişandur
Yamandur aşğa duşan
Ya huridur ya melek
Sevduğuna ğavuşan

Hucrada finduğum var
Selvida sanduğum var
Ben bu mani soylarum
Helbet bir yanduğum var.

Oy ben ne dem ne diyem
Yiyen dilinden diyem
Bu yanmış yüreginan
Hangi turkidan diyem?

Yılan çiğti ağaca
Ğuyruğı var alaca
Benum yarumi alan
Hazirlasun salaca

Ğursğalat benum düzüm
Yaylaya bağar yüzüm
Sevarsan da varmazsın
Kor olsun iki gozun

Dört tekerli araba
Düz ovada ğum çeker
Bu benum deli gönlüm
Durup durup of çekar
(KK,55)

Derelerin suyunu
 Bilemezdim huyunu
 Yarım askere gitti
 Bekliyorum yolunu
 (KK, 33)

Kale kaleye karşı
 Kalenin ardı çarşı
 Gel yarım dolaşalım
 Dosta düşmana karşı
 (KK, 32)

Sıra sıra kazanlar
 Kara yazı yazanlar
 Cennet yüzü görmesin
 Aramızı bozanlar

Mani mani man olur
 İşleri keman olur
 Ben bir mani söylesem
 Her derde derman olur (KK,28)

Bisiklete binersin
 Karıncayı ezersin
 Madem benden güzelsin
 Niçin bekar gezersin?
 (KK, 31)

Gül yağı olamadım
 Şişeye dolamadım
 Geldin bir ay izine
 Ben sana doyamadım
 (KK, 33)

Ağaçlarda kestane
 Kestane tane tane
 Benim sevdiğim yarım
 Dünyalarda bir tane
 (KK,32)

Kaynana kazan karası
 Görümce Allah belası
 Oğlanını sorarsan
 Baklavanın ortası
 (KK,31)

Evlerim ıssız kaldı
 Destiler susuz kaldı
 Evdeki yengelerim
 Görümcesiz kaldı.

Söylerim yana yana,
 Söyle derdini bana;
 Yar söyle dertlerini,
 Derman olayım sana.

Gelinlik çarşafı
 Belime bağlasınlar
 Beni seven dostlarım
 Arkadan ağlasınlar.
 (KK, 4, 30)

Bahçenin kapısını
 Bir vuruşta açarım
 Dünür yolla sevdiğim
 Vermezlerse kaçarım
 (KK, 5)

Bugün hava yaz yarım
 Mintanı beyaz yarım
 Bisikletin üstünde
 Bana mektup yaz yarım
 (KK, 40, 41)

Denize dalayım mı?
 Bir balık alayım mı?
 Kör olacağın kızı,
 Daha yalvarayım mı?
 (KK, 39)

Ay ışıktır ışıktır
 Tepsi dolu kaşıktır
 Annesi olmadan diyor
 Oğlu bana aşıktır

Avludan atlasana
 Ispanak toplanana
 Madem bende gözün var
 Ele laf atmasana

Süt içtim dilim yandı
 Döküldü kilim yandı
 Ben kilimde değil
 Gül gibi yarım yandı

Bağa girdim yaprağa
 Kıyamam koparmağa
 O kız beni almazsa
 Girmem kara toprağa
 (KK, 10)

Entarisi kırmızı
 Yakasında yıldızı
 Selam verdim almadı
 Sanki padişah kızı

Gece çıktım ayaza
 Sarıldım beyaza
 Öyle bir yar sevdim ki
 Hem okuya hem yaza
 (KK, 13)

Ha kaynana kaynana
 Dişi geldik kaynana
 Oğlun çerez getirdi
 Sensiz yedik kaynana

Havalar da teyyare
 Selam söyleyin yare
 Ben kendime yar buldum
 Baksın başına çare
 (KK, 24)

Kara kaş boyanır mı?
Öpsem yar uyanır mı?
Nazlı yarin yanında
Buna can dayanır mı?

Köprü altında yıldız
Hoş geldin küçük baldız
Selam söyle ablana
Yatamıyom ben yalnız

Maniye başlayalım
Şeytanı taşıyalım
Bir manicik yollasan
Ceplerde taşıyalım

Mısıрім çapa ister
Günlükçüm para ister
Orda duran oğlanlar
Sıradan sopa ister
(KK, 29)

4. Efsaneler

Efsane kelimesi dilimize Farsçadan geçme bir kelime olup Arapçası usturedir. Sözlüklerde efsane, “masal, asılsız hikaye, boş söz, saçma lakırdı; dillere düşmüş, meşhur olmuş hadise; bir olayı akıl dışı, olağanüstü yolda gelişmiş gösteren söylenti; genel anlamda masal, olmayacak şey” biçimlerinde tarif edilmiştir (Güzel ve Torun: 2007).

İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar vardır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallara efsane adı verilmiştir (Elçin, 2005: 314).

Efsaneler, sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Masallar gibi, sözlü gelenek anlatılarak devam eder. Efsaneler için belli anlatma zamanları yoktur. Yeri geldiği zaman efsane anlatılır. Çok karmaşık yapıları vardır. Efsaneyi anlatan anlattığı şeyin gerçekten olmuş olduğuna inanır. Anlattığı şeyi kimlerden duyduğu sorulduğu zaman; “Büyüklerinden, atalarımın duyduğuma göre olay böyle olmuş, böyle gerçekleşmiş” cevabı alınır. Efsaneler, hayatın bütün alanlarını kapsamaz. Belli olayları ele alır. Bu olayların içinde sosyal sınıflar ve belli bir zaman dilimi bulunur. Bu olaylar olağanüstü motifler masallarda inanılmazın çerçevesinde geçtiği halde, efsaneler olağanüstülüklerle inanır ve bunları gerçek olarak kabul eder. Bu gerçek, objektif gerçek değildir. Efsaneler, olağanüstü, tuhaf ve olmayacak şeyleri konu edinir. Bunların arasında bağlantılar kurar, sorular sorar; fakat sonuçta bu soruların cevapları verilmez, çözüm getirilmez. (Türk Dünyası Edebiyat tarihi II, 2002: 1)

Efsanelerin en belirgin özelliği inanılır nitelikte bir anlatım türü olması, konuşma diliyle anlatılması ve kişi, yer, olaylarla ilgili olağanüstülükler taşımasıdır. Bu özellikleri onunla benzer nitelik taşıyan masal, destan gibi türlerden de onu ayırt eder (Güzel ve Torun, 2007: 187).

Belli yerlerle ilgili efsaneler, ilk ve erken tarihle ilgili efsaneler, savaşlar ve felaketler ile ilgili efsaneler, seçkin şahsiyetler ile ilgili efsaneler, kader ile ilgili efsaneler, ölüm ve ölü ile ilgili efsaneler, perili yerler ve hayaletler ile ilgili efsaneler, tabiatın ve hayvanların koruyucuları ile ilgili efsaneler, olağanüstü yaratıklar ile ilgili efsaneler, tabiatın ruhları ile ilgili efsaneler, hayaletler ile ilgili efsaneler, şekil değiştiren hayvanlar ile ilgili efsaneler, şeytan ile ilgili efsaneler, hastalık ve sakatlık getiren yaratıklar ile ilgili efsaneler, olağanüstü güçleri olan yaratıklar ile ilgili efsaneler, hazineler ile ilgili efsaneler, kahramanlarla ilgili efsaneler, aşk efsaneleri, evliyalar ve kerametleri ile ilgili efsaneler, taş kesilme ile ilgili efsaneler mevcuttur.

İnanca dayalı gerçeklik ve kutsallık efsanelerin temelini oluşturur. Bu özelliği ile efsane, masaldan uzaklaşır, mitlere yaklaşır. Mitler de kutsal, olağanüstü ve gerçek olanı konu edinirler; fakat konusu başlangıçla ilgilidir. Efsanelerde de mitlerdeki gibi kutsal varlıklar bulunur; ama bunlar hakkında herhangi bir açıklama yapılmaz. Her şey bir esrar perdesi altındadır. Ayrıca mitik çağ bitmiştir, mitler artık tekrarlanmaz, yeni mitler ortaya çıkmaz. Oysa efsaneler bugün de meydana gelebilir; tarihi devirler içinde oluşmuş ve günümüze kadar devam etmişlerdir. Efsanelerin kahramanları olağanüstü varlıklar olabildiği gibi işkenceye uğrayanlar, günahkarlar ve aptallar da olabilir (Türk Dünyası Edebiyat tarihi, II, 2002: 2).

Yörede yer adları, define, Allah dostları ile ilgili efsaneler vardır.

ALTINDERE EFSANESİ

Altındere'nin eski adı Beynevit Deresi'dir. Oradaki tarihi bir değirmen selde yıkılır. Bu değirmenin içinde gömü vardır. Sel suları değirmeni parçalar. Altınlar selle birlikte dereye karışır. Sular çekilince altınlar ortaya çıkar ve herkes altınları toplamaya başlar. Böylece Beynevit Deresi, Altındere olarak anılmaya başlanır. (KK, 7)

Gölcük civarında yaşayan evli bir çift varmış. Adam geceleri karısının yanında olmadığını, tekrar eve döndüğünde ise sırlıslıkam olduğunu fark

etmiş. Adam, kadına nereye gittiğini sorsa da bir cevap alamıyormuş, kadın “Ne olur sorma yoksa biter.” diyor, cevap vermemekte direniyormuş. Sonunda adam, karısını döve döve durumu anlattırmış. Meğer kadın erenlerdenmiş, denizde başına felaket gelenleri kurtarırmış, gece gittiği yerlerden de küçük kumaş parçaları toplar, bunlardan seccade yaparmış. Kocasına durumu anlatınca da bu özelliğini kaybetmiş. (KK, 30)

Sukenarı Köyü’ndeki 150 yıllık cami eskimiş, yıkılmış ama kalıntısını kimse kaldıramıyor, uhrevi olduğu için ancak dualarla kaldırılabilceğine inanıyorlar. Köyün ihtiyacını karşılamak için yerine yeni bir cami inşa etmek istiyorlar. Yeni bir cami inşası için iki kere temel atılıyor. İlk gün temel atılıyor ama ertesi gün bir bakıyorlar ki temel yana kaymış, yine temel atıyorlar ama tekrar aynı şey oluyor. Dozer girmiş ama eski caminin kalıntısını yıkamamış dolayısıyla yapılması planlanan cami de inşa edilememiş. (KK, 35)

AĞAÇ BABA EFSANESİ

Adapazarı’nın Erenler Tepesinde, Ağaç Baba adlı bir ermiş yatmaktadır. İnanişâ göre, Ağaç Baba, baharda ormana iner, boş tarlalara fidan diker ve ağaç yetiştirmiştir. Ağaç Baba’nın yetiştirdiği fidana el sürenin, yetiştirdiği ağaçları kesenin, elleri kurur, başına bin türlü felaket gelirmiş. Bu yüzden, kimse onun fidanlarına el süremezmiş. Ağaç baba, ölüm döşeğinde iken; “Benden sonra çocuklarınızın mutlu, topraklarınızın bereketli olmasını istiyorsanız, ağaçlara dokunmayın! Benim hayır duamı alarak dünyada ve ahrette mutlu olmak istiyorsanız, ağaç diki!” diye vasiyet etmiş (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983: 6530).

SAKAR DEDE EFSANESİ

Günün birinde Sakar Dede adlı bir ermişin yolu Adapazarı’na düşmüş. Irmak üzerindeki Beşköprü’den geçerken, durdurulmuş ve kendisinden “geçiş vergisi” istenmiş. Sakar Dede, parası olmadığından veremeyeceğini

belirterek geçiş izni istemiş. Ama kimse oralı olmamış. Dede, bir dua okuyarak suya, teleri göstermiş. Duası biterken, ırmak yatak değiştirerek, Dede'nin gösterdiği ovadan akmaya başlamış. O günden beri ırmağa Sakar Dede denmeğe başlamış. Sonraları da Sakarya'ya dönüşmüş. Erenler Tepesi'ndeki ermişin de Sakar Dede olduğuna inanılmış (KK, 17)

şEYHLER EFSANESİ

Orhan Gazi'nin uç beylerinden Akçakoca, Karadeniz sahiline doğru ilerlerken; şeyhler Köyü'nün biraz güneyinde mola vermiş. Bu arada, askerlerin karnını doyurmayı üstlenen Konak Köyü'nden şeyh İsmail, karargha girer ve askerlerin önüne bir kişilik yemek bırakır. Bu duruma Akçakoca çok kızar, fakat gördükleri karşısında hayrete düşer. Tek kişilik yemek, askerlerin tümüne yetmiş de artmıştır bile. Akçakoca bu keramet karşısında şeyh'in elini öper bir dileği olup olmadığını sorar: şeyh de "Ezan sesi duyulan yerlerin kendisine bağışlanmasını ister." Bu dilek yerine getirilir (KK, 7)

KARASU EFSANESİ

Vaktiyle Karasu halkı, kışları Küçükboğaz'da yaz aylarını Karasu Köyü'nde geçirirmiş. Geçimlerini kışın denizden balık tutarak, yazın köy civarındaki tarlalardan aldıkları ürünle sağlarlarmış.

Küçükboğaz evresi sazlık ve bataklık olduğundan havanın ısınmasıyla birlikte sivrisinek rer, halkı çok rahatsız eder ve salgın hastalıklar meydana getirirmiş. İnsanlar bu dertten kurtulmanın yolunu, havalar ısınınca Karasu Köyü'ne gmekte bulmuşlar.

Bir gün köye yaşlı bir adam gelmiş. Sohbet eden köylülerin yanına yaklaşarak selam vermiş. Karnının çok a olduğunu söyleyerek yiyecek istemiş. İhtiyarın selamı almayan köylüler, ona yüz vermemiş ve yanlarından

kovmuşlar. Bu davranışa çok kırılan ihtiyar, “Allah belanızı versin, karnınız doymasın” diye beddua ederek göle doğru yürümüştü.

Köylüler, ihtiyarın arkasından koşmuşlar. Bir de ne görsünler! İhtiyar suyun üzerinde yürüyor! Şaşırmışlar, ettiklerine pişman olmuşlar. Ama ne çare! İhtiyar gölün bitimindeki ormana çıkmış ve gözden kaybolmuş.

Bir zaman sonra, köyde salgın bir hastalık baş göstermişti. Köylüler, ölenlerin cenazelerini kaldırmada güçlük çekmişler. Sağ kalanlar köyü terk etmiş Karasu Köyü’ne yerleşmişler. Bir yıl köylüler, topraklarından hiç ürün alamamışlar. Korkunç bir kıtlık altında inim inim inlemişler.

Tımar sahibi, vergi için köylüleri sıkıştırmaya başlamış. Yoksul halk, derdini anlatacak birisini bulamamış. Tek çareyi acımasız tımar sahibini öldürmekte bulmuşlar. Ona bir mezar yapıp başına da bir çam fidanı dikmişler. Buradan gelip geçenler, çam ağacını gördükçe bu acımasız tımar sahibi için “halktan zorla aldığını mezarında ye!” deyip ona rahmet bile okumamışlar.

Gel zaman, git zaman Karasu halkı, tımarını alacak birisi bulamayınca Hacı Abdi Bey adında iyi yürekli bir adamı bu işe razı etmişler. Hacı Abdi Bey, halkı, ölüm saçan Karasu Köyü’den İncirli Mevkiine yerleşmeye çağırmış. Bu çağrıya uyan halk, Karasu Kasabası’na yerleşerek bugünkü ilçeyi meydana getirmişler (Tarihte ve Günümüzde Sakarya, t.y.: 246)

SABANCI EFSANESİ

Vaktiyle bugünkü Sabancı Gölü’nün bulunduğu yerde yemyeşil bir köy varmış.

Bir gün yaşlı dervişin yolu, bu köye düşmüştü. Aç ve yorgun olan Derviş, köylülerden yardım istemişti. Kimse yüzüne bile bakmamış. Çaresiz kalan ihtiyar köyü terk etmişti. Bir süre yürüdükten sonra çift süren bir köylü görmüş ve ona yaklaşıp selam vermişti. Tarlayı sürmeyi bırakan köylü, Dervişin selamını almış, onu beraber dinlenmeye davet etmişti. Derviş, güzel teklife

uyarak köylünün yanına gidip oturmuş. Hal hatır sormuşlar, birbirlerini tanımışlar. Derviş yorgun ve aç. Gün yarı olmuş, yorgun köylü açılmış. “Yolcu kardeş” demiş. “Öğlen oldu, benim de karnım acıktı. Şu çıkınımda bir tas çorbam, biraz peynirle ekmeğim var. Buyur birlikte yiyelim” demiş. Bu davet, dervişin çok hoşuna gitmiş, birlikte yemişler, Allah’a şükretmişler.

Köylü, saban yapmakla ün kazanan ve “Sabancı” adıyla anılan bir usta imiş. Bu konuksever ustayı çok seven Derviş, ona birlikte yolculuk yapmayı teklif etmiş. Köylü kabul etmiş. Samanlı Dağları’nın eteklerine gelmişler. Derviş uzaktan, kendisine yardım etmeyen köye bakmış, elindeki asayı yere vurarak “Batası köy.” diye beddua etmiş. Birden sarsılmış her taraf. Dumanlar içerisinde gözden kaybolmuş köy. Yerine sular dolmuş, kocaman bir göl ortaya çıkmış. Köylünün yanından uzaklaşan derviş, tepelerin arkasına kayboluvermiş. Köylü, göl kenarına ev yapmış, zamanla evler çoğalmış, bir köy oluşmuş. Köyün kurucusunun adına buraya “Sabancı” demişler. İşte bu gölün adı, Sabancı Gölü; köyün adı da Sapanca olmuş.

Bir zamanlar Sapanca gölünün yerinde, verimli topraklar, bu toprakların üzerinde de zengin, varlıklı bir kasaba varmış. Kasaba halkı zenginmiş, varlıklıymış ama, gözlerini dünya malı bürümüş, bencillik ve cimrilik ruhlarını karartmış. Bir gün, Adapazarı’nın güneyindeki Erenler tepesinde oturan, gözünü dünyaya kapamış, gönlünü aşk ve sevgiyle doldurmuş erenlerden bir eren, bu kasabaya inmiş. Selam vermiş, selamını almamışlar, konuk olmak istemiş, kimse "buyurun" dememiş, hangi kapıyı çaldıysa yüzüne kapanmış, bu fakir, fakat gönlü zengin dervişe bir bardak içecek su bile vermemişler. Derviş gönlü bu, bir kırıldı mı onarılmaz, onarılsa da faydası olmaz. Akşama değin yorgun-argın, aç-susuz kasabayı terk ederken, ötelerde küçük bir kulübeden sızan mum ışığına doğru yönelmiş, bir de bu kapıyı çalayım, belki bir gönül yoldaşı bulurum diye düşünmüş. Bu, kasaba halkına sapan yaparak geçimini sağlayan fakir bir sapancının iş yeriymiş.

Kapıyı çalmış, az sonra sapancı güler yüzle konuğuna açmış kapıyı: -Buyurun, hoş geldin, safa geldin. Ocaktan tencereyi şimdi indirdim. Bir konuk göndermesi için Tanrı'ya niyaz ediyordum, demiş. Derviş memnun, baş köşeye oturmuş. Sapancı sofrayı kurmuş, nesi var, nesi yoksa dervişin önüne getirmiş. Yemekten sonra, içi talaş dolu yatağını sermiş, konuğunu yatırmış. Sabah, erkenden kalkmışlar. Derviş, Sapancı'dan izin istemiş, Sapancı da onu karşıdaki tepelere kadar uğurlamış. Dönüşünde bir de ne görsün. Kasabanın yerinde koca bir göl var. Ne ev-bark kalmış, ne tarla-tapan. Koca göl, hepsini bir anda yutuvermiş. Kendisinden başka hayatta kimsecikler yok. Dervişin ahı tutmuş, kırılan bir gönül, bir kasabaya mal olmuş. O günden sonra, bu koca göle Sapanca adını vermişler. Çubuklu Köyünde cimriliği yermek amacıyla şöyle bir hikaye anlatılır: “Misafir gelmiş oturmuş ancak ev sahibi misafirlerine hiçbir şey ikram etmiyor, yemek ekmek ister misiniz? diye sormuyormuş. Misafir şöyle demiş “evler evler iyi evler, soğan ekmek olsa yerler. Ev sahibi buna karşılık “Hafifçe bir rüzgar esti, o adeti bizden kesti.” demiş.” (Yurt Ansiklopedisi, IX, 1983: 6530).

5. Bilmeceler

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zeka veya güzellik nevinden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, birtakım eğlence, lügaz, muamma ve bulmacalarda da görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan halli istenen “bil bakalım” veya “ol nedir ki” ifadelerinin bir bakıma geniş tarifidir (Elçin, 2005: 606)

Sözlü halk kültürünün önemli mahsullerinden olan bilmeceler, en az iki kişi arasında sorulan, bazen mensur, fakat çoğunlukla manzum halde olan kalıplaşmış ifadelerdir. Bilmece kelimesinin karşılığı olarak, Divanü Lügati't-

Türk'te tabuzgu, tabuzguk, tabzug, tabzuguk, tabızmak, tabuzmak vb. gibi terimler kullanılırken, Anadolu sahasında, büyük bir kısmı tap- ve bil- kelime köklerinden türetilmiş ve bilmece yerine kullanılan çeşitli isimlere rastlanır: atlı hekat, atlı mesel, bilmeli matal, bulmaca dele, mesel, fıcık, gazelleme, hikaye, masal, matal, metel, söz tanımaca, tandurmaca, tanımaca, tanıtmaca, tanumaca, tapbaca, tapmaca, tapaca vb. gibi (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, III: 222).

Bilmeceler, insanı düşünmeye sevk etmesi, bilhassa küçük yaşlarda kelime hazinemizi zenginleştirmesi ve eşyanın karakteristik, en can alıcı noktalarını tespitte teferruattan uzaklaştırmasıyla çevremize daha dikkatle bakmak itiyadını kazandırma imkanı sağlayabilmesiyle herhalde faydasız değildirler (Çelebioğlu ve Öksüz, 1979: 8)

Bilmeceler, konularına göre dini, kutsi ve bazı manevi hususiyetlerle; gökyüzü, yeryüzü ve madenlerle, bitkilerle, hayvanlarla, insanlarla, giyim kuşamla, yiyecek ve içeceklerle, eşyalarla ilgili olmak üzere sınıflandırılırlar.

Bilmeceler genellikle anonimdirler, konusu çeşitlidir, doldurma kelimeler vardır, manzum ve mensurdurlar.

Uzun kış gecelerinde komşular bir evde toplanır, bir yandan çerezler yenirken, bir yandan sohbetler edilir; bu arada “yüzük oyunu” oynanır, masal ve hikâyeler, fıkralar anlatılır, bilmeceler sorulurdu. Bilmece sormaya geçilmeden önce mevcut misafirler arasında taraflaşmalar başlar, haliyle her gurup bilmece çözmede mahir olan kimseleri kendi arasına almak ister bu, münakaşalı bir paylaşma mevzu'u olurdu. Taraflaşma bitince bilmeceler karşılıklı sorulmaya başlanır; herkes sormada ve cevap vermede söz sahibi olurdu. Bunun için aralarından birisi sözcü seçilmezdi. Bilmecelerin sorulması karşılıklı olarak devam eder, çocuklar da bu soru sormaya veya cevap vermeye rahatça karışır, büyük bir nezaket ve terbiye içerisinde bu eğlence nihayete ererdi. Bu mevzu'a bilhassa kadınların, genç kızların daha fazla ehemmiyet verdiği, bulgur kesme, salamura yapma, ceviz kırma, erişte

kesme vs. gibi gurup halinde yapılabilen işlerde bilmecelerin, başta gelen bir eğlence olduğu görülmektedir (Çelebioğlu ve Öksüz, 1979: 8, 10).

Akyazı'da genellikle uzun kış gecelerinde, bayramlarda, eve misafir geldiğinde, mecilerde bilmeceler sorulur. Bu bilmece sorma işi karşıdaki kişi bilmeceye cevap veremeyinceye kadar sürer.

Geceleri oturulur, mısır patlatılır, sobada patates pişirilir; bilmeceler sorulur, eğlenilirdi (KK, 13).

Bilmeceleri çözmek hüner ister. Bunun için kişide, önce tecrübe ve muhakeme yeteneğinin üstün olması gerekir. Kişi, bu işten hoşlanmalı, zevk almalıdır. Cevap aranırken, bilmecenin içindeki şekil, madde, ses, seci, renk, hece, kelime, anlam ve çeşitli çağrışımlar gibi ipuçlarını iyi değerlendirmek zorundadır (Kaya, 2004: 474).

Yer altında kilitli sandık (mezar)

Yol üstünde yongacık (köprü)

Hop orada hop burada, kapının arkasında (süpürge)

Karşıdan baktım kara bulut gibi, yanına vardım demir kilit gibi (çam kozalağı) (KK, 17).

Gökte açık pencere, kalaylı bir tencere (ay)

Dağdan gelir takır takır, ayakları demir bakır (tren)

Dağdan gelir üre üre, domuzları süre süre (Sık tarak ve saçtaki bitler) (KK, 50).

Sarı sarı sarkar Yere düşmeye korkar (ayva) (KK, 54).

Ev üstünde dik kafalı adam (baca)

Ben giderim o gider, para para iz eder (baston)

Dal üstünde kilitli sandık (ceviz)

Küçücük odacık, İçi dolu yongacık (diş) (KK, 34, 13).

İki kardeş birbirini kovalar (gece ile gündüz)

Yedi delikli tokmak, bunu bilmeyen ahmak (hafta)

Uzaktan baktım hiç yok, Yanına vardım pek çok (karınca) (KK, 24).

Yeraltında yağlı kayış (yılan)

Ev üstünde darı attım, Sabahleyin bulamadım. (yıldız) (KK, 15).

Yer altında sakallı dede (pırasa)

Uzun deve girmez eve, kes başını girsın eve (şemsiye) (KK, 31).

Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane (nar)

Ben giderim, o gider, yanımdan tin tin eder (değnek)

El üstünde kaydırmaca (sabun)

Dil üstünde kaydırmaca (dondurma)

Alçacık boylu, kadife donlu (patlıcan) (KK, 33).

Başı tarak kuyruğu orak (horoz)

Sarıdır saftan gibi,

Okunur Kur'an gibi,

Etekleri zil çalar,

Kendisi Gülistan gibi (altın)

Evin içinde kuyu

Kuyunun içinde suyu

Suyun içinde yılan

Yılanın ağzında mercan (gaz lambası) (KK, 44).

Yer altında sakallı dede (pırasa)

Mantosı yeşil,

Düğmesi siyah, (karpuz)

Elbisesi kırmızı,

Bil bakalım bu kimin kızı?

Küçük bakkal, (ağız)

Dünyayı yutar.

Biz biz idik
 Yüz binlerce kız idik
 Gece oldu dizildik,
 Gündüz oldu silindik (yıldız) (KK, 32)

Kat kat katran gibi,
 Açılır safran gibi
 Ya bunu bileceksin
 Ya bu gece öleceksin (gökyüzü) (KK, 53)

Ben giderim o gider
 Önümde tin tin ede. (baston) (KK, 12, 11)

Dedem deve	Sarıdır sarıcağı.
Girmez eve	Üç yüzdür enceği
Kes başını	Ya bunu bileceksin
Girsin eve.	Ya bu gece öleceksin.
(darı) (KK, 39, 40)	(ay çiçeği) (KK, 39, 40)

Yeni gelini fesi,	Uzaktan baktım bi çok,
Acı gelir nefesi.	Biz üç kardeşiz!
(biber)	Yanına gittim hiç yok.
	(duman, sis)

Senede bir geliriz.	Ben giderim o gider,
Birimiz havada gezer.	Önümden tin tin eder.
Birimiz deryada yüzer.	(gölge)
Birimiz karada gezer.	
(cemreler)	

Gökten düşer kanadı yok

Şekere benzer tadı yok

(kar) (KK, 41)

İki kaşık

Duvara yapışık

(kulak)

Fadimem pat pat

Donları kat kat

(lahana) (KK, 4, 5)

Yeşil mantolu

Kırmızı entarili

Siyah düğmeli

(karpuz)

Kat kat döşek

Bunu bilmeyen eşek.

(lahana)

Sarıdır safran gibi,

Okunur Guran gibi,

Ya bunu bileceksin,

Ya bu gece öleceksin.

(sarı lira) (KK,11)

Ateşte pat pat

Elimde kat kat

(mısır)

6. Türküler

Sözlü ve yazılı edebiyatımızda duyulan, söylenen veya görülen türküler, atalar sözü, masallar, bilmeceler ve maniler gibi yaygın mahsüllerdir (Elçin, 2005: 195). Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen “Türkü”nün “Türki” sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür. Yani, “Türk” kelimesine Arapça “i” ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. “Türk’e has” anlamına gelen bu söz halk ağzında “Türkü” şekline dönüşmüştür (Kaya, 2004:147)

Türkü sözü, muhtelif Türk boylarında farklı kelimelerle isimlendirilmiştir. Türkiye Azeri Türkleri mahnı; Başkurtlar, halk yırı; Kazaklar,

en, yır; Kırgızlar eldik ır; Kumuklar, yır; Özbekler halk kaşığı; Tatarlar, halk cırı; Türkmenler, halk aydımı; Uygur Türkleri de nahşa, koçu nahşisi derler (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, III: 334).

Türküler genellikle bir olay, bir arzu, bir heyecan üzerine doğarlar. Türküler, başlangıçta sahibi belli ürünlerdir ancak zamanla türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. Türküler böylelikle anonimleşirler. Önceleri mahalli hüviyet gösteren türküler, zamanla millî hüviyete bürünürler. Türkülerin anonimleşmesinde daha ziyade göçler, kervanlar, askerî sevkler, gurbete iş için gidişler, gezgin halk şairlerinin faaliyetleri, yakın zamanlarda basın ve yayın organları rol oynar (Kaya, 2004:148)

Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sade ve tabii bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydana getirilmiş örnekleri de vardır. Hece vezni ile yaygın türküler mani, koşma tiplerine bağlı, muhtelif şekil hususiyetleri gösteren nakaratlı, nakaratsız lirik manzumelerdir. Türkülerin özünü musiki teşkil eder. “Türkü” başlıklı bestelenmemiş şiirlere de cönklerle mecmualarda rastlanmaktadır. Halk edebiyatımızın bu zengin mahsullerini konularına, şekillerine ve ezgilerine göre üç şekilde tasnif etmek mümkündür. Beste esasına göre yapılan tasnifi daha dayanıklı görülmektedir. Buna göre türkülerimiz “uzun hava” ve “kırık hava” olmak üzere iki kolda toplanmaktadır (Elçin, 2005: 195, 196)

Her ne kadar, türkü halk şiiri nazım şekli olarak verilmişse de genel kabule ve eldeki verilere göre türkü, nazım şekli olarak düşünülmemelidir. Çünkü mani, koşma, gazel vb. nazım şekillerinden oluşturulmuş kimi şiirler türkü olarak repertuvardaki yerini alabilmektedir. Bu nedenle türkünün nazım şekli değil, bir tür olarak düşünülmesi gerekir. Türkünün bir nazım şekli değil, ancak farklı nazım birimi ve şekillerinden oluşmuş, farklılığı genellikle ezgilerinde görülen bir nazım türü olduğunu belirtebiliriz (Yakıcı, 2007: 48).

Türküler biçim bakımından genellikle koşmaya benzer. İki bölümden meydana gelir. Biri türkünün asıl sözleridir ki bu bölüme “bend” adı verilir.

Bendın sonunda tekrarlanan nakarat bölümü yer alır buna da “kavuştak” denir. Öbür halk şiiri türleri gibi türkünün de en büyük ayrımı ezgisinde görülmektedir (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, III: 336).

Türküler şahsa ve topluma ait herhangi bir konuyu aksettiren eserlerdir. Bu konu, doğumdan ölüme kadar insanı ilgilendiren ayrılık, aşk, düşün, deprem, kıtlık, sel vb. gibi felaketler, öldürme, eşkıyalık, savaş ve daha pek çok hadiseyi ve durumları ihtiva eder mahiyettedir (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, III: 341).

Gürcülerin gelin alma türküsü:

Gelin uzaktan gelmişsin
 Gelin sen çok yorulmuşsun
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 Sen anandan ayrılmışsın
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 Gelin atladı eşiği,
 Sofrada kaldı kaşığı
 Anasının son beşiği
 Yirmi yıllık dileğimiz
 İşte geldi gelinimiz
 Kabul oldu dileğimiz
 Mutlu olsun dileğimiz
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 Gelin gelir izi ile
 Ayağının tozu ile
 Geyl kaynana sözü ile
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 Yenge hanım izin versin
 Gelin hanım içeriye gelsin
 Allah mutluluklar versin
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 Gelinin başında tacı

Ayrılık ölümden acı
 Burada bulsun ilacı
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 Gelinimiz uçan kuştur
 Soframızda yeri boştur
 Yuva kurmak elbet hoştur
 Gelin hoş geldin hoş geldin
 Gelin buyur naz eylama
 Kaynanaylan söz eylama
 Evi süpür toz eylama
 Gelin hoş geldun hoş geldun
 (KK, 21, 55)

Tarlaya ektum podi oy
 Cano can
 Buyudi da vermadi oy
 Güzel yar
 Yaylanun çimenuni oy
 Cano can
 Ğara ğoyun otliyer oy
 Güzel yar
 Gedun deyun o yare oy
 Cano can
 Nay tuydi da patliyer oy
 Güzel yar
 Yaylanun çimenuna da
 Cano can
 Ben bir idum bir idum oy
 Güzel yar
 Ben boyle değıl idum oy
 Cano can
 Uyur uyanamazsun oy

Güzel yar
 Verma beni ellara oy
 Cano can
 Görür dayanamazsin oy
 Güzel yar

Gürcüler aşağıdaki türküyü hep birlikte söyleyerek horon teperler.

İndim dere, ırmağa oy nanayda
 Cive loy nanayda
 Zeytin dalı kırmaya oy nanayda
 Cive loy nanayda
 Geldim seni almaya oy nanayda
 Cive loy nanayda
 Başladın ağlamaya oy nanayda
 Cive loy nanayda
 Naynana oyninayna oy nanayda
 Cive loy nanayda
 (KK, 22)

Ninni olarak söylenen türküler:

Bebeğin beşiği çamdan
 Yuvarlandı düştü damdan
 Bey babası gelir Şam'dan
 Nenni neni
 Nenni neni
 Nenni bebek oy

Eledim eledim unu eledim
 Aynalı beşikte yavrum
 Bebek beledim
 (KK, 13)

Gürcüce bir türkü

Katmikiris komodan

Ağuvatis duziya

E çemi sağvareli

Bittevez lamaziya

Sağluk nedan kakali

Erapena asğiya

Elamazi tvalebi

Marto şenmi gasğiya

Zilviyani leçegi

Elamazat giğteba

Erti çemsken meyğede

Cenneti gigiğdeba

(KK, 55)

Elmayı top top yapalım

Kızlara bahşiş atalım,

Kadifeden ceketini dar yapalım,

Ne güzel yakışır ince bele.

Eğlenelim taze ilen,

Altında yelpaze ilen,

Ölçelim de o güzelim ince beli,

Bir gümüş endaze ilen.

(KK, 34)

Öptürmem

Giderim Karasu'ya

Elmayı soya soya

Verin benim yarım

Seveyim doya doya.

Karpuz kestim yiyen yok
 Halin nedir diyen yok
 Öyle bir yar sevdim ki
 Gözün aydın diyen yok.
 Öptürmem, öptürmem
 Al yanaktan öptürmem
 Öperse yarım öpsün
 Başkasına öptürmem.
 Dağ başından geçilsin
 Rakı şarap içilsin
 Güzeller sevdiğini
 Hemen alsın çekilsin
 (KK, 33)

Armut Dalda Dik Durur

Armut dalda dik durur
 Dibinde yiğit durur
 Benim sevdiceğim kız
 Karşımda gülüp durur (Karagözlüm aman)
 Şekerim şekerim aman
 Evli de değilim bekarım aman
 Armut dalın eğmeli
 Meyvasını yemeli
 Komşu kızı dururken
 Kime boyun eğmeli (Karagözlüm aman)
 Şekerim şekerim aman
 Evli de değilim bekârım aman
 (KK, 31)

Mintanını Göreyim

Mintanını göreyim
 Yar yanına geleyim
 Alacaksan al beni
 Kıymetini (sevdiğini) bileyim

Mintanının rengine
 Varacağım dengime
 Alacaksan al beni,
 Kaçacağım dengime

Yar yanına geleyim
 Mintanını göreyim
 Seviyorsan gel bana
 Ben kendimi bileyim.
 (KK, 17)

7. Masallar

Anonim halk Edebiyatı mahsullerinin en yaygın olanlarından biri de masaldır. Bu mahsullere ad olarak verdiğimiz kelime Habeşçe “mesl”, Aramice “masla” ve İbranicedeki “masal” dan, Araplara “mesel, masal” şekli ile mukayese ve karşılaştırma manasıyla geçtikten sonra Türkçeye mal olmuştur (Elçin, 2005, 368).

Masal; halk anlatımlarının en çok ilgi gören türlerin başında gelir. İlkel kavimlerde sözlü olarak ortaya çıkan masal daha sonraki dönemlerde gelişmiş ve güzelleşmiş olarak görülür. Masallar kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılır. Masallarda olağanüstü olaylar söz konusudur. Masalların tamamına yakını nesir şeklindedir. Fakat zaman zaman nazım-nesir karışımı parçalara da rastlamaktayız. Son zamanlarda tamamı manzum olan masallar

da görülür olmuştur. Masallar, hayvanlar âleminin, hayali olayların ve günlük hayatın izleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Masalların içerisinde atasözü, deyim, küçük hikaye (fıkra), dua-beddua gibi anonim halk edebiyatı ürünlerine de rastlanmaktadır. Hayvan masallarında, mitolojinin izleri görülür (Türk Dünyası Edebiyat tarihi II, 2005: 131).

Birçok yazarlar tarafından “hikâye, efsane, menkabe, kıssa, fabl, atalar sözü, tekerleme vb.” karşılığında kullanılmış, düşünülmüş ve tespit edilmiş olan masal bazı Türk boylarındaki lehçe ve ağızlarda ayrı ayrı isimler almaktadır. Çuvaş Türklerinin “hallap”; Kazakların, Kırgızların, Kaanlıların “ertek, ertegi”, Teleutların “çorçek” ve Doğu Türkistan Türklerinin aynı kökten “çocek” deyimini kullandıklarını biliyoruz (Elçin, 2005, 368).

Halk edebiyatının anlatmaya dayanan türleri arasında yer alan masallar, sözlü kültürümüzün en güzel örneklerindendir. Kitle iletişim araçlarının bulunmadığı dönemlerde anlatılması günlerce süren masallar; hoşça vakit geçirme araçları idi. İşte, sözlü kaynaklar arasında yer alan ve özel, belli bir geleneğe bağlı olarak, dinleyicilere anlatırlar. Masallar, bir destan veya halk hikâyesi kadar olmasa da uzun metinlerdir. Masalların belli yerlerinde (başında, ortasında ve sonunda) belirli görevler için kullanılan ve formel adı verilen kalıplaşmış ifadeler vardır. İyi bir anlatıcı, uygun yerlerde belirli formelleri rahatlıkla kullanırken, bazı masallarda başlangıç ve bitiş formellerinin dışında- bazılarında bunlar da görülmez –formellere rastlanılmaz. Bu formellerin büyük çoğunluğu tekerleme şeklindedir. Masalların dili, halkın anlayacağı şekilde açık ve sadedir. Masalların anlatıcısı da, dinleyici de halktan kişiler olduğu için, anlatım dili olarak da halkın dili öne çıkar (Türk Dünyası Edebiyat tarihi, II, 2005: 131, 132, 133).

Masallarda hayal unsuru ağır basar. İnanılmayacak, fevkalade hususları ihtiva eden masallar, dinleyenleri reel dünyadan çekip hayali aleme almak için tekerlemeye benzer sözlerle başlar (Güzel ve Torun, 2007: 190).

Masallar olağanüstü olaylarla doludur. Masalların kahramanları da olağanüstü özelliklere sahiptir. Ancak kahraman deyince sadece insanları

düşünmek gerekir. Bir masal metni içerisinde, kahraman olarak insanların dışında, cinlere, perilere, hayvanlara, bitkilere, eşyalara ve soyut kavramlara da rastlanır. Bu kahramanların her biri, masal dünyası içerisinde olağanüstü özellikler gösterir (Türk Dünyası Edebiyat tarihi II, 2005: 134, 135).

Masalların kendilerine özgü özel ülkeleri vardır. Bunların başlıcaları şunlardır: Hint, Yemen, Çin-Maçın, Kaf Dağı, periler ülkesi, devler ülkesi, körler ülkesi, hayvanlar ülkesi, kuşlar ülkesi, yedi kat yerin altı, vb. Masal kahramanlarının dua ve bedduaları gerçekleşir. Masal kahramanların bazıları sembolik tiplerdir ve göze çarpan özellikleri vardır.

Keloğlan: Şansı, akı, zekâyı, kurnazlığı

En Küçük Kardeş: Zekâyı, akı, şansı, başarıyı, iyiliği

Büyük Kardeşler: Kıskançlığı ve kötülüğü

Üvey Anne: Kötülüğü ve zulmü

Yaşlı Adam: İyiliği, yardım

Teyze: Kötülüğü ve kıskançlığı sembolize eder.

Kahramanlar; genellikle olağanüstü yardımcıları sayesinde başarıya ulaşırlar: Bu yardımcıları; kahramanların atı, köpeği, kedisi, ineği vb. olabileceği gibi; daha önce hayatını kurtardığı veya yardım ettiği bir kuş, balık, karınca, yılan vb. de olabilir. Ayrıca, kahramanların sahip olduğu bazı sihirli objeler de(sihirli yüzük, sihirli lamba, sihirli sofrası vb.) onlara yardımcı olur. Bütün masalarda, dinleyiciler iyiliğe, güzelliğe, doğruluğa, dürüstlüğe, çalışkanlığa yönelten bir mesaj vardır. Bu sebeple her masanın sonunda iyiler mükafatlandırılır (muradına ererek, padişahın kızıyla evlenerek, kırk gün kırk gece düğün yaparak vb.) kötüler ise cezalandırılır (kırk katır, kırk satır seçimi ile, hile ile geldiği yerden tekrar eski yerine gönderilerek vb.) Masalların konusu çok çeşitlidir Bazıları olağanüstülüklerle anlatılırken, bazıları gerçek hayattan izler taşır. Bir masalda, anlatıldığı bölgenin kültürel özelliklerine de rastlanır (Türk Dünyası Edebiyat tarihi II, 2005: 136-137).

Masallarda tekerlemeler olur.

Masal masal martladı

Kel, dereye atladı

Kel kafana ne oldu?

Güveler mi otladı?

Masal masal matatar

İki sıçan kuyruk atar

Kuyruğuna ne oldu?

Güveler mi otladı?

(KK, 30)

ÜVEY ANNE

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde mutlu bir aile yaşarmış. Bu ailenin çok güzel bir kızı dünyaya gelmiş. Gel zaman git zaman bu kız büyüyüp çok güzel ve iyi niyetli bir çocuk olmuş. Ailenin mutluluğu uzun sürmemiş çünkü güzel kızın annesi hastaymış ve bu hastalığa yenik düşüp ölmüş. Kızın babası da bir zaman sonra başkasıyla evlenmiş. Kızın bir de kötü yürekli bir üvey kardeşi varmış.

Üvey anne her gece kızın yatağına bir kova su döker, “kızın altını ıslatıyor.” diye kızı babasına şikayet edermiş. Birkaç kez bu olay tekrarlanmış ve üvey anne, kocasına: “Al kızını götür, ben bununla uğraşamam.” diyerek kocasını da kandırmış.

Baba, kızını almış dağlara taşlara götürmüştü ve kızı “Sen burada bekle, ben meyve toplayıp, hemen gelirim.” diyerek, kızı kandırmış, kendisi de eve dönmüştü. Kız beklemiş beklemiş, seslenmiş, bakmış ki ses seda yok, babasını aramaya başlamış. Ormanın derinliklerinde kaybolan kız, acıkmaya da başlamış. Evin yolunu bulamayan küçük kız, bir kiraz ağacına rastlamış. Tam kiraz koparmak isterken ağaç, dile gelmiş. “Kuru dallarımı ayıklarsan

meyvelerimden almana izin veririm yoksa meyvelerimden alamazsın.” demiş. Kız, ağacı kuru dallardan temizlemiş, ağaç da meyvelerinden almasına izin vermiş. Kız, bu sayede açlığını yatıştırmış. Evinin yolunu aramaya devam etmiş kız; ama hem yorulmuş hem de çok acıkmış. Yolda bir ekmek fırını görmüş. Fırıncıdan ekmek istemiş fırıncı da “Sana bir şartla ekmek veririm. Şu fırının içini temizlersen ekmeklerimden alabilirsin.” demiş Kızcağız, fırını güzelce temizleyip ekmeciğini de alıp karnını bir güzel doyurmuş. Küçük kız, tekrar yola koyulmuş, bir dereye denk gelmiş. Bu dere karaymış bu sebeple bu derenin adı “Kara nehir” imiş. Kız çok susadığı için dereye bakıyormuş suyundan içmek için ama ne mümkün? Yaşlı bir teyze oradan geçerken kızı fark etmiş ve kızı, “Sakin şimdi bu sudan içme başına türlü haller gelir, bekle birazdan bu su durulacak ve tertemiz olacak, o zaman içersin.” demiş. Kız, denileni yapmış ve yaşlı kadının dediği gibi kara sular çekilmiş. Kız bir de bakmış ki ne görsün? Irmağın dibinde altınlar, esvaplar varmış. Kız, temiz sudan içmiş, ırmaktaki altın ve esvaplardan da alabildiği kadar almış. Bir süre daha yol kat ettikten sonra evinin yolunu bulmuş. Babası kızını bıraktığından beri çok mutsuzmuş, hep vicdan azabı çekiyormuş. Evin önünde bir köpek varmış kızı görünce “Auu!” diye uluyup, “Fatma Bacı, Fatma Bacı kızın eve döndü!” demiş üvey anneye. Üvey annenin canı bu duruma çok sıkılmış, kızın babası koşup kızına sarılmış. Bir de bakmışlar ki kız, bir sürü altınla dönmüş.

Üvey anne altınlar bulup getirsin diye kendi kızını da ormana yollamış. Kız, ormanda kardeşi gibi kiraz ağacını görmüş ama kiraz ağacı, ona da “Kuru dallarımı, yapraklarımı temizlersen meyvelerimden alabilirsin.” demiş. Kız da, “Hadi ordan ben senin istediğini yapmadan da meyvelerinden koparır yerim.” demiş, isteğini yerine getirmemiş. Ağaca tırmanmaya başlamış ama tutunduğu dallar diken olup batıyor, ellerini parçalıyormuş. Kız düşmüş ve meyvelerden yiyemeden aç aç yola devam etmiş. Yolda fırıncıya rastlamış ama onun da dediğini yapmamış ve fırıncı ona ekmek vermemiş. Kız çok acıkmış, perişan olmuş, bencilliğinin cezası kurtlara yem olmak olmuş Kargacıklar da kızın kıyafetlerini alıp evlerinin çatısına götürüp atmış. Üvey

anne sabırsızlıkla kızının gelmesini beklerken kıyafetlerini görünce ne yapacağını şaşırılmış. Kargalar, “ Fatma Bacı, Fatma Bacı kızın gelmeyecek bencilliğinin cezasını çekti sen de açgözlülüğünün cezasını çek.” demişler. Kadın kendini yollara vurmuş. Baba ile kızı da mutlu mutlu yaşamışlar. (KK, 56)

ÜÇ KARDEŞ

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde üç kardeş yaşamış. Bu kardeşlerin annesi ölmüş ve babası da yeniden evlenmiş. Üvey anne, bu çocuklara hep kötü davranırmış. Çocuklardan kurtulmanın yollarını ararken aklına bir fikir gelmiş, kendi kendine “Ben bu çocukları tek tek öldüreyim, ormana saklayıp, babalarına da kaybolduklarını söyleyeyim.” demiş.

Çocuklar, üvey annelerinin bu düşüncesinden habersiz bahçede oturup yağlı ekmek yiyorlarmış. O sırada üstlerinde bir karga uçarak demiş ki “Bana ekmeğinizden bir parça verirseniz size çok önemli bir şey söylerim.” Büyük ve ortanca kardeş ekmeklerini çoktan bitirmişler ve küçük kardeş ekmeğini henüz bitirmemiş. Küçük kardeşe demişler ki “Biz ekmeğimizi bitirdik bari sen ekmeğinden bir parça ver de karga bize çok önemli ne söyleyecekmiş, öğrenelim”. Küçük kardeş, ekmeğinden kalanı kargaya vermiş, karga da bunu afiyetle yedikten sonra demiş ki, “Üvey anneniz sizi öldürmek istiyor hemen kaçıp kendinizi kurtarın. Bende sizi kurtarabilecek üç şey var, onları şimdi size vereceğim siz benim dediklerimi yapın.” deyip çocuklara sabun, tarak ve bir kova vermiş. Çocuklar, karganın kendilerine verdiği şeyleri nasıl kullanıp kurtulabileceklerini sormuşlar. Karga da “sabunu yere sürdüğünüz an her yer buz gibi kaygan olur, üvey anneniz kayıp düşer; tarağı yere atarsanız etraf sık bir orman olur.” demiş. Tam kovayı nasıl kullanacaklarını anlatacakken birden bir ses duymuşlar, meğer üvey anne onları öldürmeye gelmiş ve karganın anlattıklarını o da dinliyormuş. Üvey annesini gören büyük kardeş sabunu yere sürmüştü ama üvey anne yerin kaygan olduğunu bildiği için bu tuzaktan kurtulup onlara yetişmiş. Ortanca kardeş de tarağı yere atmış, her yer sık ağaçlarla dolu bir ormana dönüşmüştü.

Çocuklar koşmaya başlamışlar arkalarına baktıklarında üvey anne görünmeyecek bir uzaklıkta kalınca kurtulduklarını sanıp oturup dinlenmeye karar vermişler ama üvey anne bunun da olacağını bildiği için saklanarak onların izini sürüyormuş. Birden ortaya çıkıp elinde kova olan küçük kardeşi yakalamış. Karga kovayı nasıl kullanacağını söyleyemediği için çocuk, kovaya bakıyor ama ne yapacağını bilmiyormuş. İki büyük kardeş, küçüğü kurtarmaya çalışsa da başaramıyorlarmış. Sonunda büyük kardeş bir avuç toprak alıp üvey annenin yüzüne atıp ondan bir süre kurtulabileceklerini düşünmüş tam toprağı atacakken, üvey anne fark edip onun eline vurmuş, dağılan toprağın bir kısmı kovanın içine düşünce her yer su olmaya başlamış ve büyük bir göl meydana gelmiş. Çocuklar yüzüp kurtulmuş ama üvey anne boğulup ölmüş. Çocuklar yüzerek evlerine dönüşmüş, olanları babalarına anlatıp mutlu mesut yaşamışlar (KK, 34).

TİLKİ İLE KEDİ

Bir kocakarı ve onun bir kedisi varmış. Kocakarı bahçeye giderken kediye ocakta küllerin içinde yatacağına şu tavukları bekle demiş. Kedinin keyfi kaçsa da tavukların yanına gitmiş. O arada tilki gelmiş. Kediye, burada tavuk besleyip kocakarının dırdırını dinleyeceğine gel benimle seni tavuk etiyle besleyeyim demiş. Kedinin de hoşuna gitmiş bu teklif. Tilki kediyle beraber mağarasına gitmiş. Tilki, kediye tavuk tüylerinin içine yatırmış.

Tilki bir gün tavuk çalmış mağaraya geliyormuş. Yolda aslana rastlamış. Aslan, “Ver bakalım şu tavuğu.” demiş. Tilki, “Yok kralım, mağaramda bir canavar peyda oldu beni de parçalar seni de.” demiş. Aslan korkmuş. Ertesi gün tilkiye kurt çatmış, “Ver bakalım şu tavuğu.” demiş. Tilki; “Yok kurt kardeş, mağaramda bir canavar yatıyor seni de parçalar beni de.” demiş. Kurt da korkmuş. Ertesi gün ayı kurdun yolunu kesmiş, “Ver elindeki tavuğu.” demiş ayı, tilkiye. Tilki, “Yok ayı kardeş.” demiş. “Mağaramda bir canavar var ona tavuk yetiştiremiyorum eğer bunu ona götürmezsem seni de parçalar beni de.” demiş.

Aslan, kurt ve ayı bir yerde toplanmış. Durumu birbirlerine anlatmışlar. Şu karara varmışlar: “Burada bir ziyafet verelim. O canavarı da davet edelim. Bakalım kimmiş bizi parçalayacak canavar?” Ayı, “Ben kazan getireyim.” demiş. Aslan, “Ben de et getireyim.” demiş. Kurt da “Ben de canavarı çağırayım.” demiş. Kurt mağaraya gelmiş bakmış ki tilkinin canavar dediği şey bir kedi. “Bunun neresi canavar, taktım mı buna pençemi paramparça ederim.” demiş. Kedi, kurda, uçan kuşu göstererek “Yakalayayım mı onu?” demiş. Kurt, “Uçan kuş yakalanır mı hiç?” demiş. Kedi bıyıklarını diktiği gibi daldan dala konan kuşu yakalamış. Kurt, “Bu uçan kuşu bile yakalıyor bundan korkulur.” demiş.

Ayı ve aslan yemeği hazırlamış. Mademki canavar bir hayvan bu, biz de gizlenelim demişler. Ayı ağaca çıkmış. Aslan kayakların içine gizlenmiş. Yemeğin hazırlandığı yere yaklaşıncı kurt, “Yemeğiniz kazanın içinde hazır benim az bir işim var, geliyorum.” demiş ve çalılıkların içinden kediye izlemeye başlamış. Tabi ayı ve aslan da oldukları yerlerden izliyorlarmış.

Kedi kazanın yanına gelmiş. Üstüne çıkarken kazan devrilmiş kedi kurdun olduğu tarafa doğru koşmaya başlamış. Kurt, “Eyvah! Yemeği beğenmedi, beni parçalamaya geliyor.” diye kaçmaya başlamış. Kurdu gören kedi, “Olamaz kurt benim beceriksizliğimi gördü beni parçalayacak.” diyerek aslanın olduğu tarafa koşmaya başlamış. Aslan da “Eyvah! Beni parçalayacak.” diye kaçmaya başlamış. Aslanı gören kedi, “Olamaz, burada aslan varmış beni parçalayacak.” demiş ve ayının olduğu ağaca çıkmaya başlamış. Ayı, “Eyvah beni parçalamaya geliyor.” diye ağaçtan atlamış ve kaçmış. Bir kedi tüm hayvanlarla başa çıkmış (Aktaş, 2008:560).

8. Fıkralar

Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle “hisse” kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikayelere “fıkra” adı verilir (Elçin, 2005: 566).

Çok küçük hikayelerdir. Bir tabiat ve topluluk gerçeği, cemiyetteki aksaklıklar, hatalı davranan kimseler çeşitli tipleri ve cemiyetin dikkat çekici her türlü görünüşü bir vak'a çerçevesinde nükteli bir şekilde anlatılır ve tenkit edilir. Güldürücü ve düşündürücü olan fıkralar, küçük mizah ve hiciv hikayeleridir. Nasreddin Hoca, Bektaşî ve İncili Çavuş fıkraları bunların en meşhur olanlarıdır (Güzel ve Torun, 2007: 209).

Fıkra kelime olarak: Omurga kemiği, bir makale veya yazının bütününden ayrılabilen parçası, ilmi ve fenni kitaplarla kanunlarda, yönetmeliklerde vb. fikirleri ard-arda sıralayan cümleler, bend, madde; Tanzimat'tan sonra batı tesirinde meydana getirilen tiyatro eserlerinde perdenin ayrıldığı bölümlerden biri ve Edebiyat-ı Cedide devrinde "küçük hikaye", "kronik" manalarında kullanılmıştır. Kaşgarlı Mahmut'un "küg" deyiimi ile karşıladığı fıkra Batı Türkçesinde "hikaye, masal, kıssa, nükte, mizah, latife" gibi adlarla anılmaktadır. Kırım'da, Kazan'da, Türkmenistan'da, Özbekistan'da ve Uygurlar arasında "latife" sözü yaygındır. Kazaklar'da "ertegi", "anız"; Türkmenler'de ayrıca "yomak", "değişme" ve şorta söz" gibi deyimlere rastlanır (Elçin, 2005: 566).

Sosyal bir varlık olan insan mihveri üzerine kurulan fıkralar, insanın toplumsal hayatı içinde doğal olarak varlığını gösteren ekonomik, siyasi, dini, ahlaki, hukuki boyutlarını kapsayan ve sorgulayan bir yapıya sahiptir. Ortak kültürel değerleri paylaşan bireyler tarafından taşıdığı mesaj ve sembollerin anlamlandırılıp değerlendirilebilmesiyle fıkra, tümüyle insana özgüdür (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 3. Cilt: 80).

Tek bir olay ya da düşünce üzerine oluşturulan fıkra, kısa ve birbirinin içine geçmiş olarak giriş-gelişme-sonuç bütünlüğünde verilir. Kısa kompozisyonlarla oluşturulan fıkralarda, tahkiyeli anlatıma, uzun tasvirlerle, ayrıntılı açıklamalara yer verilmez. Olay veya düşüncenin açıklandığı giriş; tez ve karşı tezin oluşturduğu muhakeme gücünün geliştirildiği gelişme ve hükmün verildiği sonuç bölümü, fıkranın yapısını oluşturur. Bütün fıkra metni iki-üç cümleye sığdırılabileceği gibi, verilmek istenen düşünce, ortaya konulacak olan hüküm, tek bir kelimeyle de anlatılabilir. Gereksiz anlatımların

yer almadığı fıkralarda, kelimeler mümkün olduğunca iktisatlı kullanıldığı için her kelime anlam yüklüdür ve bazı durumlarda, metinden tek bir kelimenin çıkarılması bile anlamı değiştirebilir (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, 3. Cilt: 81).

Fıkraların konularını her türlü hayat hadiseleri teşkil eder. İnsan-cemiyet münasebetindeki düşünce ve davranış farklarından doğan çatışmalar, beşeri kusurlar ve gülünç vak'alar fıkrayı meydana getirirler. Fıkra konuları başlıca; 1- İdare edenlerle idare edilenler arasında, 2- İnançlarla dini adet ve merasimlerle yasaklara dair davranışlar üzerinde, 3- İçtimai, iktisadi ve siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalarda toplanabilir

Başlangıçta ferdi karakter taşıyan ve zamanla anonimleşen fıkralar, sade, yaşayan dille, geçmiş zamanın hikayesini, soru ve emir cümleleri ile anlatılırlar (Elçin, 2005: 566).

“Bir gün Arnavut’un biri peynir almaya gider, peynir zannedip yanlışlıkla sabun alır. Eve gelince fark etse de der ki “Sana para verdim apırsan da köpürsen de yiyeceğim seni.”

“Bir Arnavut misafirliğe gider. Kendisi için yemek hazırlanır, o da iştahla karnını doyurur ama yemeği biraz fazla kaçırır, sıra tatlıya gelir. Ev sahibi “Tatlı alır mıydınız?” deyince Arnavut “ Tokum more, pırasa olsa bile yiyemem.”der. (KK, 23)

Tanrı misafiri

Çerkez geleneklerine göre, köye gelen Tanrı misafiri, selamını ilk alacak kişiye konuk olurmuş. Uzunyayla’da sıcak bir yaz günü, atının biri köye girip bir ağacın altında oturan cemaate yaklaşmış:

— Selamünaleyküm...

Günlük işlerden ve sıcaktan bunalan köylüler bir de konuk ağırlama telaşına girmemek için, selamı ilk alan olmaktan kaçınmışlar. Yaşlı ve kimsesiz İsmail Amca mecbur kaldığından selamı almış ve Tanrı misafiri ona kalmış. Misafir

attan inip yularından sıkı sıkı tuttuğu atıyla İsmail Amca'nın peşine takılmış. Eve vardıklarında,

- _ Atımın yularını nereye bağlayayım, diye sormuş. İsmail Amca dilini işaret ederek,
- _ Bir türlü tutmayı beceremediğim dilime... demiş. (KK, 23)

Ye utanmaz ye...

Türkçeyi az bilen Çerkez teyzeye, yakın köylerin birinden genç bir konuk gelmiş. Hazırlanan sofrada konuğun sıkıldığını ve rahat yemek yiyemediğini fark eden Çerkez teyze telaşlanıp az bildiği Türkçeyle konuğu rahatlatmak için, utanmadan sıkılmadan ye, diyeceğine:

- _ Ye utanmaz sıkılmaz, ye, demiş. (KK, 23)

Onlar birbirine yetiyor

Görevliler, dünyasını yeni değiştirmiş olan adama cehennemi gezdiriyorlarmış. Ortada koca koca kazanlar, altlarında alev alev yanan odunların etkisiyle fokur fokur kaynıyormuş. İçlerinde ise ağlayan, bağırان ve dışarı çıkmaya çalışan binlerce günahkar çırpınıyormuş. Her kazanın başında, ellerinde dev güzleriyle birer zebani bekliyor, kazandan çıkmaya çalışanların, anında beynini patlatıp geri kazanın içine havale ediyormuş.

Ortalıkta bir tek kazan varmış ki, o da diğerleri gibi fokur fokur kaynamasına karşın ne dışarıya çıkmaya çalışan insan, ne de başında bekleyen zebani varmış.

Bu durum yeni ölünün oldukça ilgisini çekmiş. Kendisine mihmandarlık yapan meleğe dönüp:

- _ Bu kazanın başında neden zebani yok? Demiş. Melek gülümsemiş ve:
- _ O kazan Çerkezlerin kazanı... Oradan çıkmaya kalkan olursa zaten kendileri izin vermiyorlar, ayağına yapışıp geri düşüyorlar, demiş. (KK, 23)

Kaynanasının

Yaşlı adam, dereye taşlara çarpa çarpa, hırsını çıkarırcasına çamaşır yıkayan genç kadını görünce arkadaşına:

- _ Hayret, az önce buradan geçmiştin kadın şarkı söyleyerek, okşayarak, neşeli bir şekilde yıkıyordu çamaşırları. Şimdi ise taşlara vuruyor...

Arkadaşı gülümsemiş;

- _ Bunda hayret edecek ne var, önceki çamaşırlar kocasının, şimdi yıkadıkları kaynanasının olsa gerek... (KK, 24)

Düğün

Abzehin biri ölmüş. Bütün arkadaşları toplanmış, ölünün başucunda beklerken içlerinden biri şöyle iç geçirmiş:

- _ Ah, Ahmet ölmeseydi ne iyi olurdu!

Diğerleri de buna katılmışlar:

- _ Evet, hepimiz ölümüne çok üzüldük.

Bir diğeri:

- _ Ne olurdu sağ olsaydı, hafta sonu komşu köydeki düğüne birlikte giderdik.

“Düğün” sözünü duyan” ölü, kefene sarılı başını kaldırmış:

- _ Siz gene de giderken beni çağırmayı unutmayın... (KK, 24)

Babası Türkmüş

Bir Arnavut berbere girer.

- _ “Bre berber sakalımı kaç tıraş edersin” der.

On lira olduğunu öğrenince biraz pahalı bulur. Berber durumu kavrır:

- _ “Sabun pahalı da ondan. Sen Arnavutsun, cesur olursun, istersen sakalını sabunsuz kuru tıraş edeyim ver beş lira” der.

Arnavut cesaretini ispat, cimriliğini örtmek için kabul eder ve oturur berberin koltuğuna. Gık demeden sakalın yarısı bittiği sırada gözünün yaşını silerek:

- _ “Bre berber dur... Bak şimdi aklıma geldi benim anam Arnavut ama babam Türk. Sen sakalımın öbür yarısını sabunla da öyle traş et.” (KK, 24)

B. Akyazı’da Geçiş Dönemler

İnsan hayatının üç önemli “geçiş” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç önemli geçişin çevresinde bir sürü adet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlem kümelenmekte, söz konusu geçişleri yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu, geçiş sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek, 1971: 11). Metin Ekici’ye göre hayatın dönüm noktaları doğum, çocukluk çağı, sünnet, evlenme, askerlik ve ölümdür. (Ekici, 2004:152-178) Bu önemli geçiş dönemleri veya hayatın dönüm noktaları ile ilgili birçok inanış, kural ve uygulama insan hayatını şekillendirmektedir.

Sakarya ilinin Akyazı ilçesinde geçiş dönemleri ile ilgili uygulamalar etnik yapılara göre bazı yönlerden farklılık arz etmektedir; ancak zamanla hem bu uygulamaların çoğu önemini yitirmeye başlamış hem de etnik grupların akrabalık, komşuluk ilişkilerinin etkileri sonucunda varlığını sürdürebilen uygulamaları da farklılığını yitirip birbirine benzemeye başlamıştır.

1. Doğum

Türk hayatında aile, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Köprülü’nün (1976) ifade ettiği gibi özellikle ata ruhlarına ait

inançlardan dolayı “baba ocağı” deyimini ile kutsallaştırılan bu sosyal kurumun varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanıyordu (Araz, 1991: 90).

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum dünyanın her yerinde olduğu gibi tez çalışma sahamızda da mutluluk verici bir olay olarak kabul edilmektedir. Santur (2000)’ a göre dünyaya gelen çocuk sadece anne babanın değil aynı zamanda o soyun, akrabaların, komşuların da sevinç kaynağıdır. Her doğum, soyun birey sayısını dolayısıyla gücünü, dayanışmasını arttırmaktadır. Yaygın olan bir ifadeyle “ çocuk, ailenin ocağını tüttürür.” Bu ifade, toplumun aileye bakış açısını ortaya koymaktadır (Artun, 2005: 126).

Çocuğu olmayan eşler, toplum tarafından kınanır. Doğum, evli çiftin toplum içindeki itibarını arttırır. Kültürümüzün önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri’nde de çocuğun aile yaşantısındaki önemi ve aileye kazandırdığı itibar görülmektedir. Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde Kam Gan oğlu Han Bayındır, İç Oğuz ve Taş Oğuz beylerine büyük bir ziyafet verir. Pay Büre adında bir bey de orada hazır bulunmaktadır. Bir ara onun Kara Göne oğlu Kara Budak, Kazan oğlu Uruz, Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek gibi gençlere bakarak ağladığı görülür. Sorarlar, oğlu olmadığı için ağladığını söyler. Beyler oğlu olması için dua ederler. Pay Bicen adındaki bir bey de kızım olsun diye dua ister, onun için de dua ederler (Ergin, 2004: 7-8).

Çocuk, evliliğin temel amacı olarak görülmektedir. Anne babalar çocuklarını evlendirdikten kısa bir süre sonra torun sahibi olup torun sevgisini tatmak isterler. Eskiden evliliğin üstünden birkaç ay geçince hemen gelinin hamile kalması beklenirdi ve bir yılı geçtiği halde gelin hala hamile kalmamışsa doğal tedaviler yapılır, gelin kaplıcaya, hocaya, türbeye götürülürdü. (KK, 33). Büyükler genç çiftin çocuk sahibi olmasını çok isterler. Düğünden iki üç ay sonra bebek haberi gelmezse “Meyve vermeyen ağacı keserler.” deyip çifti eleştirirler (KK, 4). Evli çift hemen bebek sahibi olmalıdır. Bebeği olmayan geline ‘Guru ağaç’ derler (KK, 16). Günümüzde evliliğin oturmasından sonra ya da düğün borçlarından kurtulup ekonomik durumun çocuk yapmaya müsait hale gelmesinden sonra bebek sahibi

olunması gerektiğini düşünenler de bulunmaktadır.

Araştırma bölgesinden elde edilen bilgilerin özellikleri dikkate alınarak bu geçiş dönemi doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç safhada incelenmiştir.

a. Doğum Öncesi

Doğum öncesi olarak adlandırılan bu dönem çocuk sahibi olma kararından itibaren başlar ve doğumun başladığı ana kadar olan zaman dilimini kapsar (Artun, 2005: 127).

Gençlerin evlendikleri andan itibaren çocuklarının olması beklentisi etraflarındakilerce çeşitli yollarla ifade edilir. Gelin, baba evinden alınıp yeni evine getirilir getirilmez gelinin bir an evvel çocuk sahibi olması dileğiyle kucağına bir bebek verilir (KK, 34).

Aile büyükleri düğünden bir iki ay sonra bebek haberi beklentisi içine girmeye başlar, gelinin davranışlarından, fiziksel özelliklerinden anlamlar çıkarırlar. Düğünün üzerinden aylar geçtiği halde bebek müjdesi gelmemişse büyükler telaşlanmaya ve doğal tedavilere; hoca, türbe ziyaretlerine başlarlar.

Çocuk sahibi olmak arzusu ile kutsal yerlerin, ağaçların ve mezarların ziyaret edilmesi inanç ve adeti, geleneksel Türk dini dönemine uzanmakta ve oradan ve ziyaret inançları şeklinde Müslümanlaşmak suretiyle onlar, İslami dönemde de varlığını sürdürmüş ve günümüze uzanmış görünmektedirler. Yakutlarda çocuk sahibi olmayan kadınların mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde “Yer sahibi” ne dua ettiklerini görülmektedir. Bu amaçla ıduk kurbanı uygulamasına da rastlanmaktadır. Kırgız-Kazak kadınları çocuk sahibi olmak amacı ile sahrada tek başına biten bir ağaç veya kutlu pınarın yanında koyun kurbanı kesip gecelemeaktedirler (Günay, Güngör, 2007: 102).

Gebe kadının birtakım kaçınmaları vardır. Bu kaçınmalara Anadolu’nun her yerinde rastlanmaktadır. Çocuk anne karnındayken birtakım

olumlu veya olumsuz davranışlardan etkilenmesi söz konusudur. Gebe kadın doğacak bebeğin olumsuzluklardan etkilenmemesi için bazı eylemlerden kaçınır, bebeği olumlu etkileyecek bazı eylemleri uygular (Artun, 2005: 132).

(1) Gebe Kalma ve Kısırlık İle İlgili İnanış, Uygulama ve Kaçınmalar

Geçmişte çocuk sahibi olunamadığında çoğunlukla kadınlarda kusur aranıp ona yönelik tedavilere başvurulurken günümüzde kadın ve erkek eşit derecede sorumlu tutulup birlikte tedavi edilmektedir.

Eskiden ekseriyetle kadınlar kusurlu görülse de bazen erkeklere de bir takım uygulamalarda bulunulurdu. Çocuk sahibi olmak isteyen bey için ebelere veya ocaktan olanlara bitkisel, doğal karışımlardan macun hazırlatılır; bu karışım kendisine yedirilirdi veya kadiya gidilir pusula (dua, muska) yazdırılırdı (KK, 3).

Bebek sahibi olmak isteyen kadın kalın giymeli, ayaklarını sıcak tutmalıdır. (KK, 4).

Bir kadının hamile kalması için sıcak su hazırlanır, kadın suyun buharına oturtulur; kadının beline topraktan küp kapatılır (KK, 2).

Bebeği olmayanların bebek sahibi olması için yatırlara gidilir, kurban kesilir, abdest alınıp yatırda yatırılır. Rüyalarında gördükleri ile ilgili yorumlar yapılır. Hamile kadın rüyasında soğan görürse kızı, karpuz görürse oğlu olur. Rüyalar kişiden kişiye değişiklik gösterir. Yatıra bebek, evlilik, ev gibi istekler için çaput bağlanır (KK, 9).

İnan, kimi destanlarımızda, çocuk sahibi olmak isteyenlerin elmalı yerlerde, kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatması gerektiğini vurgulamıştır (Kalafat, 1995: 84).

Bir kadının çocuğu olmuyorsa “beli açıktır” denir ve beline küp kapatılır. Kadın kaplıcaya götürülür (KK, 17, 14, 7).

Bir kadının hamile kalması için dağlardan toplanan bitkilerden tütsü

yakılır; kaplıcaya, hamamlara, yatıra gidilir (KK, 14).

Kadının kaplıcalara veya türbelere götürülmesinde eski Türk dininin etkisi vardır. Eski Türklerde, natürist inançlar, Orhun Kitabeleri'nde "Yer-Sub" tabiri ile ifadesini bulmaktadır. Aynı inanışa "Yir-Suv" şeklinde Uygurlarda da rastlanıyor. Yer-Su'lar "ıduk" yani kutsaldır. Bu durum, Orhun Kitabeleri'nde ıduk Yer-Sub (mukaddes Yer-Su) deyiminde tipik şekilde anlatılıyor (Günay, Güngör, 2007: 72). Yer-su teriminde de ifade edildiği üzere, geleneksel Türk dini içerisinde su önemli bir dinî anlam ve mahiyete bürünmüş; bu çerçevede su kaynağı, pınar, ırmak ve göl gibi, su ile alakalı oluşumlar kutsiyet kazanmışlardır (Günay, Güngör, 2007: 77). Gerçek anlamıyla Türklerde ne ateş, ne su, ne hava ne de rüzgâr doğrudan doğruya bir tapınma konusunu teşkil etmemişlerdir. Türklerde ateş gibi suya da kutsal bir anlam atfedilmiş, böylece bir kısım sular "ıduk" sayılmışlardır (Günay, Güngör, 2007: 78).

Kısır kadına bahçe, fide ektirilmez, bahçenin de verimsiz ve kısır olacağına inanılır (KK, 8). Kısır bir kadın çeyiz sermeye götürülmez, kendisi başka gelinlere kına yakamaz (KK, 4).

Gelinin bebeği olmazsa bir kaç yıl beklenir, hala çocuğu olmuyorsa gelin basıktır, basılmıştır. Kırk gün içinde evlenen iki gelin bir araya gelirse birbirlerini basarlar. Yeni gelin cenazeye baktırılmaz. Yeni gelini cenazeler de lohusalar da basar. Kırk basması olduğu için gelin türbeye götürülür, orada dualar edilir, namaz kılınır. Hocaya gidilir, muska yazdırılır. Muskayı gelin boynunda taşır (KK, 16). Türbelere bez bağlama, türbelerde mum yakma eskisi kadar uygulanmamaktadır. Bu uygulamalar dinen uygun görülmediği için türbede dua etmek ve kurban kesmek tercih edilmektedir.

Türbelere giderek dua etme, kurban kesme gibi uygulamalarda da eski Türk dininin izleri vardır. Liu'ya göre; eski Türklerde Gök-Tanrı ve atalara kurban kesilirdi (Kafesoğlu, 2007: 307). Ölmüş atalara tazim ve onlar için kurbanlar sunma inanç ve âdeti, geleneksel Türk dini tarihinin en önemli yanlarından birini oluşturmaktadır. Ölen ataların ve özellikle babaların

ruhlarının geride kalanlara iyilik ya da kötülüklerinin dokunabileceği inancı ve onlara karşı duyulan minnet hissi, atalar kültünün temelini oluşturmaktadır (Günay, Güngör, 2007: 80).

Çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde, ak boz at derisi üzerinde, “yer sahibi” ne yalvarırlar; ağlaya sızlaya dua ederler. Bu duadan sonra çocuk sahibi olanlar bunun tanrıdan, yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar (İnan, 2000: 167).

Öyle anlaşılmaktadır ki, çocuk sahibi olmak arzusu ile kutsal yerlerin, ağaçların ve mezarların ziyaret edilmesi inanç ve âdeti, geleneksel Türk dini dönemine uzanmakta ve oradan adak ve ziyaret inançları şeklinde Müslümanlaşmak suretiyle onlar, İslami dönemde de varlığını sürdürmüş ve günümüze uzanmış görünmektedirler (Günay, Güngör, 2007: 102).

(2) Çocuk Düşürme İle İlgili İnanış, Uygulama ve Kaçınmalar

Hamile kadının kanaması olursa düşük yapıyordur yani bebeğini kaybediyordur.

Çocuğu düşürmek için kadınlık uzvunun içine, dölyatağının ağzına kadar kaz tüyü, maydanoz sapı, şiş gibi nesneler sokulur (Boratav, 1999: 108).

Bebeğin düşmesi için atlanır, sarkılır, uzanılır; bebeğin zehirlenmesi için hazneye kibrit koyulur (KK, 8).

Hamile olan kadın hızlı yürümemeli, uzanıp atlamamalıdır. Bebek istenmiyorsa bunlar yapılır, ağır kaldırılır (KK, 9).

Bebeklerin doğumu önlenmez, çok günahtır (KK, 6).

Bebeğini bilerek düşüren kadının öteki dünyada üç gün boyunca önüne bebeğinin eti getirilir, yedirilir (KK, 14).

(3) Karnında Çocuk Durmayan, Sürekli Düşük Yapan Kadınlar İle İlgili İnanış, Uygulama ve Kaçınmalar

Bebeği sürekli düşen kadın hocaya götürülür. “Sübyan, bebeği boğdu.” İnanışı vardır. Bebeği sürekli düşen kadın hamile kalır kalmaz hocaya gitmelidir. Hoca, kadına Ümmüsübyan muskası yapar. (KK, 17) Düşen bebek melektir, öteki dünyada şefaatçi olur (KK, 14).

Çocuğu durmayıp her seferinde düşük yapan kadınlar, topluluk içinde belli etmeden çocukları sağlıklı doğan kadınların yakınlarında oturmaya çalışırlar (KK, 9).

Birkaç defa hamile olduğu halde, her seferinde düşük yaparak çocuklarını doğuramayan kadınlar, çocukları yaşayan sağlıklı anneleri vakitli vakitsiz ziyaret ederek, hissettirmeden ellerini bu evin kapılarına, eşik duvarlarına sürüp, bir bahane ile ocaklarının başına veya bu kadınların yanına otururlar. Bu tür pratiklerin asıl mahiyeti unutulmuştur, bunların temelinde eski Türk inançlarında önemli bir yer işgal eden “ocak”, “kapı”, “eşik” gibi ev iyelerinin evlerin sınırları dâhilinde tesir gösterebilmeleri inancı yatmaktadır (Araz, 1991: 93).

(4) Hamilelik ve Aşerme

Bir kadın ay halinden kesilmişse, iki ay yıkanmadıysa (adet olmadığı için gusül abdesti almadıysa) onun hamile kaldığı anlaşılır (KK, 17).

Bir kadının midesi bulanır, canı bir şeyler isterse onun hamile olduğu düşünülür (KK, 2).

Örnek'in de ifade ettiğine göre hamile kadının canı vakitli vakitsiz yiyecek şeyler ister, buna aşerme dönemi denmektedir (Artun, 2005: 129).

Aşermek yani aşergenmek hamile bir kadının kokudan tiksinişi, midesinin bulanmasıdır (KK, 8).

Aşeren kadının canı bir şeyler ister, midesi bulanır. Ekşi, turşu yerse hamile kadının mide bulantısı yatışır. Aşeren kadına habersizce köpek tasından su içirilir (KK, 14).

Hamile kadına ne isterse verilir, verilmezse hak olur. (KK, 16)

Gebe kadının fizyolojik olarak bazı yiyeceklerden kaçınıp bazılarına aşırı istek duyması doğaldır. Aşerme adetlerinde aşeren kadının istedikleri yapılmaya çalışılır. Aksi halde bazı olumsuzlukların olacağı düşünülür (Artun, 2005: 129).

Hamile kadın aşerdiği yani canının istediği şeyi yemelidir. Aşerdiği şeyi yiyemezse çocuğu düşer ya da sakat olur (KK, 10, 17). “Hamile bir kadın yolda kocasıyla yürürken karşıdan kucağında bebeği ile bir çift geçiyormuş. Bebeğin elinde üzerinden kırmızı bir şerit geçen bir şey varmış. Hamile kadın ona aşermiş meğer o kırmızı şey kurdeleymiş hamile kadın da onu yiyecek bir şey sanıp aşermiş. Kocası mecburen durumu izah etmiş çift de kurdeleden küçücük bir parça kesip hamile kadına vermiş, kadın da onu yemiş. Ertesi gün kadın yine aynı şeye aşermiş. Eşinden o çifti bulup o yediği şeyden tekrar istemesini söylemiş, eşi de kızmış “Tanımam etmem nasıl gidip isterim?” demiş. Sonra kadın düşük yapmış bir de bakmışlar ki ikizmiş ve birinin ağzında kırmızı kurdele varmış ama diğerinin ağzı açık kalmış. Meğer kadın ağzı açık olan bebek için aşermiş yiyemediği için de düşük yapmış (KK, 17).

(5) Doğacak Çocuk İle İlgili Uygulama ve Kaçınmalar

Araştırma alanında hamile kadının davranışlarının, yiyip içtiklerinin doğacak çocuk üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olacağına inanılmaktadır. Hamile kadının kimi tutumlarından çocuğun kişiliğine ilişkin sonuçlar çıkarma eğilimi yaygındır

Doğacak bebek güzel ve gamzeli olsun diye hamile kadına ayva

yedirilir. Anne adayı kimi sevmezse, kınarsa bebek ona çeker (KK, 1).

Hamile kadın ayva yerse bebeği gamzeli (KK, 17, 4), zeytin yerse bebeği kara gözlü, şeftali yerse bebeği tüylü, balık yerse bebeğin ağzı büyük olur (KK, 4).

Hamile kadın et yerken kaşınırsa bebeğinde leke olur, güzele bakarsa bebeği güzel, çirkine ve hayvana bakarsa bebeği çirkin olur ve baktığı hayvana benzer (KK, 9).

Hamile kadına altıncı aydan itibaren bebeğinin zeki olması için ceviz yedirilir (KK, 14).

Bebek, annesinin karnında ilk kıpırdadığında neye bakılırsa bebek ona benzer (KK, 17).

Hamile kadının karnında bebek hareket edince bebeğin güzel olması için geceyse aya, gündüzse güneşe bakılır (KK, 6).

Hamileyken güzele bakılırsa bebek güzel olur. Hamileyken televizyona çok bakılmaz, kötü şeyler çıkarsa bebek ona benzer (KK, 8).

Hamile kadın maymun resmine, çirkin hayvana bakmaz; bakarsa bebeği bunlara benzer, çirkin olur. Mesela tavşana bakarsa dudakları, dişleri tavşana benzer. Bebeğin çakır gözlü olmasını istersen çakır gözlüye bakmalısın. Hamile kadın cenazeye gidemez yoksa bebeğinin benzi sarı olur (KK, 14).

Cenaze evinde hamile bir kadın varsa eline kurdele bağlanır ki bebeği doğduğunda ölü gibi soluk olmasın (KK, 3).

Hamile bir kadın komşusunun saksısında güzel bir çiçek görür, komşusundan gizlice çiçeğin tohumunu alır ve üzerinde saklar, çocuğu doğduğunda bir de bakarlar ki kadının çiçek tohumunu sakladığı yer bebekte doğum lekesi olmuştur. Yine hamile bir kadın komşusundan gizlice yiyecek bir şey almış yerken yakalanır utancından kaşınır kaşındığı yer bebekte leke olur. Mesela annesi armut yemiştirse bebekte armut şeklinde leke olur (KK, 34).

Hamile kadının canı bir şey istediğinde onu gizlice alır, saklayarak yerse bebekte o sakladığı şeye benzer bir leke çıkar. Hamile kadın neden tiksiniirse bebekte ona benzer bir özür olur (KK, 9).

(6) Çocuğun Cinsiyet Tayini

Yörede bebeğin erkek olmasını isteyenler çoğunlukta olsa da Abazalarda kız çocuk çok değerlidir, tarlada çalıştırılmaz, yevmiyeci tutulur. Odunları bile kayınpeder taşır. Abaza ve Gürcülerde kız çocukları çok nazlı yetiştirilir (KK, 2).

Lazlarda erkek çocuk; gürcülerde kız çocuğu makbuldür (KK, 6).

Hamile kadının yediklerinden, davranışlarından, fiziksel görünümünden yola çıkılarak bebeğin cinsiyeti hakkında tahminlerde bulunulur.

Birinin göbeği kaşırırsa bir kız dünyaya gelmiştir (KK,17).

Kız çocukta sancı çoktur, sancı kasıktan gelir; oğlan çocukta sancı azdır, belden gelir (KK, 17).

Hamile olan kadının bebeğinin cinsiyetini tahmin edebilmek için ondan habersizce koltuklara makas ve bıçak saklanır. Hamile bayan gelir ve makasın saklı olduğu yere oturursa bebeği kız; bıçağın olduğu yere oturursa erkek olur (KK, 3, 1, 10, 14). Hamile kadına bir bardağa süt aktartılır; eğer süt dağılarak bardağa dökülürse bebek kız, dağılmadan doğrudan bardağa dökülürse erkek olur (KK, 3, 1).

Hamile bir kadının göğüsleri büyür, baseni genişler, karnı yassı olursa kızı, karnı öne doğru sivri olursa oğlu olur (KK, 1, 4, 8, 14, 17). Hamile kadına fark ettirmeden başına tuz serpilir, belden yukarı kısmında bir yeri kaşırsa erkek, belden aşağı kısımda bir yerini kaşırsa kız çocuğu olur (KK, 1, 4).

Hamile kadın rüyasında anahtar bulursa oğlu, boncuk bulursa kızı

olur. “Benim dört oğlum var, dördünde de rüyamda anahtar gördüm.” (KK, 2).

Hamile kadına ansızın “Eline ne oldu?” denilir. Elinin üstüne bakarsa oğlu, içine bakarsa kızı olur (KK, 4).

Hamile kadının dudakları kalınlaşmış ve şişmişse kızı; inceyse oğlu olur (KK, 8, 17).

Hamile kadın erkek bebek bekliyorsa güzelleşir; kız bekliyorsa güzelliğini kızına verir, çirkinleşir, çillenir (KK, 3).

Hamile kadının canı tatlı isterse kızı, ekşi isterse oğlu olur.

Ye tuzluyu, iç buzluyu

Ye ekşiyi, doğur Ayşe’yi

Ye tatlıyı, doğur Hakkı’yı (atlıyı) (KK, 3, 7, 17).

(7) Doğacak Çocuğa Yapılan Hazırlıklar

Günümüzde hem erkek tarafı hem kız tarafı bebek hazırlığı yapmakta iken eskiden etnik yapıya göre uygulamaların farklılık arz ettiği görülmektedir.

Kız tarafı bebek için sallanan yer beşiği hazırlar, süsler (KK, 3).

İlk bebekte hazırlıkları anneanne yapar; karyola, bebek eşyası alır. Babaanne mevlit okutur (KK, 1).

Erkek tarafı bebeğin kıyafetlerini alır. Kızın annesi bebek karyolası, cibinlik, pike takımı, giyim, altın hazırlar (KK, 2).

Kız tarafı bebek hazırlığı yapmaz, bebek hazırlıklarını erkek tarafı yapar (KK,4, 24).

Bebek hazırlığını hem kızın annesi hem kayınvalide yapar. Bebeğin beşiği tahtadan yapılır, laz beşikleri meşhurdur (KK, 6).

Her iki taraf da bebek hazırlığı yapar (KK, 30).

Bebek hazırlığını künyesine kadar kızın annesi yapar; ancak bebeğin düşmemesi, hayırlısıyla dünyaya gelmesi için bu hazırlıklar abartılarak ve çok heveslenerek yapılmaz (KK, 16).

b. Doğum Sırası

Doğum yaklaşınca, hele doğum sancıları başlayınca, ilk hatıra gelen şey doğumun kolay ve başarılı olmasını sağlamaktır (Boratav, 1999: 189).

Gebe kadının doğum sırasındaki güçlüklerini gidermek, onların kolay doğum yapmasını sağlamak için birçok inanma ve pratik vardır. Bunlar doğumun kolay geçmesi amacına yöneliktir. Gebe kadının sancısıyla birlikte doğum hazırlıklarına başlanır (Artun, 2005: 133).

Kadının sancısı başlamışsa doğuracağı anlaşılır. Eskiden doğum vakti geldiğinde köy ebeleri çağırılırdı, kadın evde doğururdu. Doğumu mahallenin büyükleri, tıpla ilgisi olmayan yaşlı ebeler evde yaptırırdı. Bu ebelere hediye olarak para yerine sabun, kına, kahve verilirdi (KK, 3, 6, 8)

Doğumun başladığı duyurulmaz yoksa sancı kaçır. Doğum odasına herkes giremez, oda kalabalık olmamalıdır. Bebeği yaşamayan kadınlar odaya alınmazdı. Sıcak su, havlu, pamuk hazırlanırdı. Bebek müjdesi verenlere yumurta verilirdi (KK, 17).

Bebek müjdecisine para veya hediye verilirdi (KK, 2).

Hamile kadın ve inek aynı anda doğum yaparsa ve bebek hastalanırsa kırk bastı derler (KK, 9).

Günümüzde koşullar çok daha elverişli hale geldiğinden doğumlar artık evlerde değil, hastanelerde gerçekleştirilmektedir.

(1) Doğumun Kolay Olması İle İlgili Uygulamalar

Kadın doğumda zorlanıyorsa öküz arabasına yatırılır ve gezdirilirdi. Sarsıntının etkisiyle doğumun kolay gerçekleşeceğine inanılırdı (KK, 3).

Hamile kadın çabuk doğursun diye at arabasına bindirilir, atlar koşturulurdu (KK, 10).

Odaya kolay doğum yapmış kişiler alınır, “Fatma anamızın eli olsun” diyerek kadının beli sıvazlanır, dualar okunurdu. Fatma anamız doğum yapan kadınlara yardım eder, onların acısını hafifletir (KK, 17).

Evdeki kilitli kapılar, kadının elbisesinin düğmeleri ve saç örgüsü açılır (KK, 4,8).

(2) Doğumda Annenin veya Çocuğun Ölmesi, Yaşamayan Çocuklarla İlgili Uygulamalar

Doğumda ölen kadın şehittir ve cennetliktir, kanamalı olduğu için loğusa döneminde ölünce de şehit olur (KK, 2, 10).

Doğum sırasında kadınlar günahlarından arınırlar, tertemiz olurlar (KK, 10).

Annenin bebekleri ölüyorsa bebeğe yaşaması için Yaşar, Dursun gibi isimler verilir. Ölen bebek erkekse onu erkekler yıkar; kızsı kadınlar yıkar (KK, 17)

Bebeği ölenler için hoca halka çizer, çivi çakar, anne ve bebeği halkanın içinden geçirilir (KK, 9).

Annenin bebekleri ölüyorsa bebeğe yaşaması için Yaşar ismi veya anne ve babasının ismi verilir. Annenin ve çocuğun yaşaması için, Ümmüsübyan çarpması olmaması için hocaya muska yazdırılır (KK, 17)

Ümmüsübyan; albastı, al karısı olarak bilinir.

(3) Bebeğin Göbeğinin Kesilmesi ve Göbek adı

Bebek doğunca yapılan ilk işlem göbeğinin kesilmesidir, böylece anne ile çocuğu arasındaki fiziki bağ bitmiş olur.

Bebek ağladıktan sonra göbeği kesilir. Göbek aşağı yukarı üç, dört parmak boyunda kesilir, bir karıştan uzun kesilmişse çocuğun sesi gür, kısa kesilmişse çocuğun sesi az olur (KK, 17).

Bebeklere göbekleri kesilirken göbek adı verilir; erkeklerin Hasan, Hüseyin gibi isimlerle; kızların Fatma, Havva gibi isimlerle göbekleri kesilir (KK, 17).

Çocuğa sefte (ilk olarak) göbek adı verilir çünkü çocuk öte dünyada göbek adıyla çağırılır (KK, 10, 17).

Çocuğa göbek adını, göbeğini kesen kimse hemen o anda koyar. Doğumdan az sonra ölebileceği düşünülerek, adsız kalmaması için göbek adının geciktirilmeden verilmesini, İslam dininin kuralları gerekli kılar. İkinci ad daha sonraki günlerde, ufak bir törenle konulur (Boratav, 1999: 193).

Doğumda bebeğin kesilen göbeği açılan bir çukura gömülür (KK, 4).

(4) Anne ve Bebeğin Temizlenip Giydirilmesi, Bebeğin Kundaklanması

Çocuk, göbeği kesildikten sonra ılık su ile yıkanır ve giydirilip kundaklanır. Günümüzde bebek kundaklamak yok denecek kadar azdır.

Bebek kundaklanır (KK, 1, 2, 3, 4, 6) ve bu kundak bebeğin kemikleri düzgün oluşsun; eli, ayağı düzgün olsun diye kırk gün çözülmezdi. Bebeğin başına tülbent kapatılırdı (KK, 1).

Bebek iki-üç gün kundaklanırdı (KK, 6).

Doğumdan sonra anne de temizlenir ve kendisi için hazırlanmış olan yatağa (loğusa yatağı) yatırılır. Anneye çocuğunu emzireceği için şerbet, süt içirilir (KK, 17).

c. Doğum Sonrası

Gürcülerde erkek çocuğu doğduğunda, çocuğun doğumu silahlarla kutlanır (KK, 48).

(1) Bebeğin Tuzlanması

Bebeğin tuzlandığı zaman etnik gruplara göre farklılık arz eder. Bazıları bebek doğduktan üç gün sonra bebeği tuzlarken, bazıları da bebek bir haftalık olunca tuzlar.

Bebek üç günlük olunca tuzlama yapılır yani büyüyünce teninin kokmaması için tuz sürülerek yıkanır (KK, 32).

Bebek doğduktan bir hafta sonra terinin kokmaması için tuzlanır, bebeğin koltuk altlarına tuzlu su sürülür (KK, 4).

Bebek üç günlük olunca büyüyünce ter kokmaması için tuzlanır. Bebek yıkandıktan sonra bir kaba tuzlu su hazırlanır, bu su bir pamukla parmak aralarına, koltuk altlarına ve ayaklarına sürülür. Daha sonra bebek temiz suyla yıkanır ve kundaklanır (KK 13, 17).

(2) Bebeğin Göbeğinin Düşmesi

Bebeğin göbeği bir hafta sonra düşer. İsteyen cami, okul avlusuna; isteyen evin bahçesine gömer (KK, 4).

Bebeğin göbeği evde bırakılırsa bebek ilerde evine bağlı biri olur (KK, 3, 9).

Göbek düşünce, bebek yıkanır, müjdeciyeye para verilir (KK, 1).

Bebeğin göbeği uzun süre düşmediyse göbeğin dibine kuru Türk kahvesi serpilir ve göbek bunun sayesinde hemen düşer (KK, 17).

Bebeğin göbeği düşünce bebek büyüyünce okusun, hoca olsun diye cami avlusuna atılır veya gömülür. Göbek düşmüyorsa eski bir paçavra yakılır, külleri bebeğin göbeğine koyulur (KK, 17)

Bebeğin büyüyünce okuması için düşen göbeği okul bahçesine gömülür (KK, 1, 10, 17).

Bebek erkekse göbeği okuması için cami avlusuna; kızsı hayvancılık yapması için ahıra gömülür (KK, 16).

(3) Beşik Beleme (Bebek Mevlidi)

Doğumdan sonra kırk gün içinde kadınlar arasında mevlit okunur, buna “beşik beleme” denir (KK, 2).

Bebek bir haftalık olunca mevlit okutulur yani beşik belemesi yapılır. Gelen herkes hediye getirir. Lohusaya yahni, üzüm hoşafı yapılır (KK, 4, 10).

Bebeğin yedisinden kırkına kadar mevlidi okunur loğusa şerbeti yapılır. Tencereye 4 l. su, 4 kg. şeker, karanfil ve şerbet boyası koyulur; bu karışım kaynatılır, soğutulur ve süzülür (KK, 17).

İlk yirmi dört saati içinde loğusa yiyeceği hazırlanır; hamur işi, kek gibi. Bu yiyecekler ve hediyeler beşik belemesinde de yani bebek mevlidinde de getirilebilir.

(4) Bebek ile İlgili Diğer Uygulamalar ve Kaçınmalar

Bebeğe severken de uyuturken de ninni söylenir (KK, 3, 9, 13) Çocuk uyuturken bildiğimiz türkülerini de söyleriz (KK, 13).

Ninniler, en az iki, üç aylıktan; üç, dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki haleti ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir

dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir (Çelebioğlu, 1982: 9).

Bebeğimi uyutamadım
Sefam ile büyütemedim
Gitti, gelmedi babası
Bugünleri unutamadım

Atam, tutam ben seni
Şekere katam ben seni
Akşama baban gelince
Önüne atam ben seni. (KK, 3).

Dandini dandini dastana
Danalar girer bostana
Danayı bıçakladım (Kov bostancı danayı)
Yavrumu kucakladım (yemesin lahanayı) (KK, 2, 31).

Dandini dandini dan ister
Annesinden don ister
Annesi donunu dikmemiş
Çocuğu da okula gitmemiş. (KK, 31).

Uyusun da büyüsün nenni
Şeker getirecek babası hu hu
Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni (KK 17).

Bebeğin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Bey babası gelir Şam'dan
Nenni nenni nenni neni
Nenni bebek oy (KK, 10).

Hu hu hu kuşlar
 Derelerde su kuşlar
 Yedi yavru yapmışlar
 Çalılıkta yuvası
 Lokum getir babası
 Şeker getir anası
 Hu hu hu hu
 Hu hu hu Allah
 Sen uykular ver Allah
 Dandin dandin dan bebek
 Elleri ayakları kınalı bebek
 Lokum getir babası
 Şeker getir anası
 Hu hu hu hu (KK, 10).

Bebek beşikte ya da salıncakta yatırılır. Bebek erkekse mavi-beyaz; kızsı pembe-kırmızı süsler kullanılır (KK, 1).

Bebek yatağı: İki çeşittir. Her ikisi de salıncaktır. Fakat birbirlerinden çok farklıdır. Biri tahtadan yapılmış dikdörtgen biçimindedir. Altı iplerle örülmüş durumdadır. Bu dikdörtgen şeklindeki tahta salıncak dört köşesinden, dört ipe tavanda bulunan iki halkaya asılır. Diğer salıncak ise: İki ip karşılıklı iki duvarda bulunan iki halkaya takılır. Ortasına kumaşla bebeğe yatacak yer yapılır. Her iki salıncak da annenin yatağının ayakucuna yapılır. Salıncağa bağlanan bir kuşakla anne bütün gece çocuk ağladıkça yatağından kalmadan bebeği sallar.

Bebekler “Çingen beşiği, torbalı beşik” denilen beşiklerde uyutulur. Evler topraktandır ve direği vardır. Bu direğe bez gerilir, bezin içine örtü serilir; bu şekilde beşik yapılır. Tavana çivi çakılır ve yapılan torba salıncakta bebek sallanır (KK, 4).

Beşik çok yaygındır, bez torbadan yapılmış salıncakta da bebek

uyutulur. Dört köşeye birer sopa koyulur, sopalar birbirine bağlanır, bezden torba dikilerek sopaların üzerine yerleştirilir (KK, 14, 17).

Bebek bir yaşına kadar salıncakta, torba beşikte yatırılır. Dört tane çubuğa çuval geçirilir, bu iple tavana bağlanır, böylelikle torba beşik yapılmış olur. Beşiğin boşken sallanması iyi değildir (KK, 14). Beşik boşken sallanırsa bebeğin karnı ağrır (KK, 8).

Bebeğin altı toprakla bezlenir. Tüfek fişeği bulunur, içi boşaltılır ve siyah toprakla doldurulur, tandır köşesine bırakılır, kavrulur, sıcak toprak beze dökülür ve bebeğin altı bununla bezlenir (KK, 9).

Çocuklara nazar değmemesi için, “Allah ıslah etsin, Allah ömrünü arttırsın, maşallah” denilerek sevilir (KK, 2).

Kız çocuk altı aylık olduğunda ilerde yaptığı yemeklerin lezzetli ve tatlı olması için çocuğun eline kına yakılır. Kızlara sekiz-on yaşında ev işleri yaptırılmaya başlanır (KK, 17).

Bebeğe bezden içi kuru ot dolu oyuncaklar yapılır. Kızların oyuncakları bezden, erkeklerin oyuncakları tahtadan yapılır (KK, 4).

Çocuğun oyuncakları topraktan yapıldı (KK 1).

Kız çocuklar bez bebekle oynar, erkek çocuklar patapat ile oynar. Patapat şu şekilde yapılır: Taze kabak delinir, mısırın gövdesi yarılır, sopa ile geçirilen kabak ortada kalır, iki taraf mısır köküdür, ortada ise kabak vardır. Hareket ettirdikçe çıkan sestten dolayı patapat adını almıştır (KK, 34)

Yeni doğmuş bebeğe güzel olması için bir çay kaşığı zemberek içirilir, hurma yalıtılır. Bebeğin sabırlı olması için üç ezan vaktinin geçmesi beklenilir ve bebek öyle emzirilir (KK, 14).

Bebeğin kaşlarına anne sütü sürülürse bebeğin ince kaşları olur (KK, 25).

Bebek çabuk büyüsün diye yüklüğün üzerine koyulur. Bebek, aynaya baktırılmaz aklına bir hal gelir veya bebek kendini özlermiş derler (KK, 13).

Çocuğun üzerinden başka bir çocuğun atlamasıyla çocuğun boyunun uzamayacağına inanıldığı için bebeğin üzerinden atlanmaz (KK, 10).

Bebeğin ağzına kim tükürürse huyu suyu onun gibi olur.

Çocuğun ilerde inatçı, her şeye küsen, çabuk darılan hain, yalancı, kıskanç, fesat biri olmaması için çocuk ensesinden öpülmez (KK, 32).

Bir tepsiye kalem, makas, mermi, konulur. Bebek hangisini seçerse onunla ilgili meslek seçmiş olur. Makas seçerse terzi; kalem seçerse öğretmen; mermi seçerse gelecekte çocuğun asker olacağına inanılır (KK, 33).

(5) Yeni Doğum Yapmış Kadın (Lohusa, Kırklı)

Yeni doğum yapmış kadına lohusa ya da kırklı adı verilir. Anne en fazla kırk gün lohusa kabul edilir. Lohusa kadına iyi bakılmalı, dikkat edilmelidir. Lohusa kadın her türlü dış etkiye açıktır, savunmasızdır; hastalanıp ölebileceği inancı çok yaygındır.

Doğumun ilk yirmi dört saati içinde lohusa yiyeceği hazırlanır; hamur işi, kek gibi (KK, 4).

Doğum yapana süt ve çeşitli hediyeler getirilir (KK, 10).

Doğum yapana komşular kırk gün bakar. Süt, şerbet, tatlı getirirler. (KK, 7).

Lohusanın yanına veya bebeğinin yastığının altına Kur'an, süpürge çöpü, ekmek bırakılır. Ekmek nimettir ve korkulan varlıkları uzak tutacağına inanılır (KK, 3, 4, 6).

Anne ve bebeğin yanında onları beklemesi için makas, süpürge bırakılır (KK, 24).

Lohusa kadın aynaya baktırılmaz, sütü kaçar (KK, 17).

Lohusa kadın uğrama olmasın (kırk basmasın) diye kırk gün aynaya

bakmaz. Kırkı çıkmamış iki loğusa birbirine gidemez eğer gitmek zorunda kalırlarsa bir süreliğine bebekleri deniş ederler (KK, 30).

Lohusanın yakasına iğne takılır. Lohusa kırkı çıkmadan dışarı çıkamaz (KK, 9).

Lohusanın başucuna anahtar, demir, süpürge, Kuran koyulur (KK, 13)

Yer unsuru içine giren demir eski Türklerde kutsal sayılıyordu. Bunun en büyük sebeplerinden biri de Türklerin yurtlarında demir yataklarının bulunması ve bunların Altay'ın demircileri olarak anılan Türkler tarafından işlenmesi, özellikle silah yapımında kullanılmasıdır. Demirin kötü ruhları kovduğuna inanılırdı (Çoruhlu, 2000: 36).

Lohusa ve bebeği kırk gün yalnız bırakılmaz, lohusanın mezarının kırk gün açık olduğuna, arkasından kazma kürek geçtiğine yani her an ölebileceğine inanılır (KK, 1, 3, 10, 17.)

Yeni geline ve lohusaya dikiş diktirilmez (KK 13).

Lohusa kırk gün avludan dışarı çıkamaz. (KK, 10) Loğusa komşudan bir şey istediğinde mutlaka verilir çünkü aksi durumda evlerini fare basacağına inanılır (KK,4).

Lohusa kadın ölürse şehit olur. Kırklama anne ve bebeğine bir kere yapılır, yapılmadığı takdirde anne de bebeği de tehlikededir (KK, 17).

İki lohusa bir araya gelmemelidir eğer mecburen bir araya gelmişlerse birbirlerine sırtlarını dönerek bebeklerini emzirirler. Lohusalar kırkları çıkmadan bir araya gelirlerse sütleri kaçabilir. Yeni bir gelin veya cenaze de lohusadan uzak olmalıdır (KK 30).

Lohusa kadın erkeğe gösterilmez. (KK, 10)

Lohusa kadın ve bebeği korkutulur, çabuk çarpılır o yüzden dikkat etmek gerekir.(KK, 16)

Eski Türk dinine göre “Ayısıt” ya da “Ayisit” denilen ruh çocuğu korumak ve ona bakmakla yükümlüdür. Bir efsaneye göre de doğum

sancıları geldiğinde kadın göğse doğru dua eder ve gökten iki ayisitin gelerek kadına erkek çocuğu doğururken yardım ettiği ifade edilir (Çoruhlu, 2000: 42, 43).

(6) Süt Verme, Süt annelik

Anne sütü ile beslenen bebeklerin daha sağlıklı geliştiği kültürümüzde bilindiği gibi, tıbben de açıklanmıştır.

Annenin sütü doğumdan hemen sonra gelmez o yüzden bebeğe şekerli su içirilir (KK: 33).

Lohusanın sütü azalırsa, hiçbir şeye üzülmemesi için uğraşılır, kendisine helva ya da kuru soğan yedirilir (KK, 3).

Lohusalar kırkları çıkmadan bir araya gelirlerse sütleri kaçabilir. (KK, 13).

Kızlar bir yaşına kadar, erkeklerse askere gideceklerinden kuvvetli olmaları gerektiği için iki yaşına kadar emzirilir (KK, 4).

Anneye sütünün bol olması için sıcak çorba, süt içirilir (KK, 1, 2) Anne, bebeğini büyüklerin yanında ayıp sayıldığı için emzirmez, bebeğin altını değiştiremez; herkesin içinde nazar olmasın diye emzirmez (KK, 2).

Soğan, sarımsak, tatlı annenin sütünü artırır (KK,5).

Annenin sütü nazarlandığında kesilir. Annenin sütünün bol olması için bir çobana soğan ekmek verilir. Çoban soğan ve ekmeği gittiği yerde suya batırır. Bunları akşam döndüğünde geri verir. Anne de, sütünün bol olması için bunları yer. Soğan, ayran ve şerbet sütü artırır (KK, 17).

Annenin sütü olsun diye koltuğunun altına soğan koyulur. (KK, 8).

Annenin sütünün bol olması için ona bal, soğan, pekmez, yoğurt, ayran, şeker şerbeti verilir. Üzüntü veya nazardan annenin sütü kesilir. Nazarı değen kişinin şalvarından ya da ayakkabısından bir parça koparılıp

yakılır bununla bebeğe ve anneye tütsü yapılırsa nazar gider. Tuvalet, lavabo çeşmesinden su içirilince de nazar gider (KK,14).

Bebeğin sabırlı olması için üç ezan vaktinin geçmesi beklenilir ve bebek öyle emzirilir (KK, 14).

SÜTANNELİK: Bebeği olan komşu, çok sevilen arkadaş veya eltilerden birinin sütü az, diğerinin sütü bolsa sütü bol olan sütü az olanın çocuğunu emzirir, kendi çocuğu gibi sever, ona bakar. Bu bebekler kardeş gibidir. Ömür boyu karşılıklı yardım edilir, her türlü sıkıntıları giderilmeye çalışılır (KK,30).

(7) Kırk Basması, Kırkı Karışmak

Lohusalık döneminde, özellikle doğumdan sonraki kırk gün içinde, ananın da çocuğun da türlü zararlı etkilerden korunması gerekir (Boratav, 1999: 195).

Lohusa ve çocuğu için ilk kırk gün tehlikelidir, bu süre zarfında hastalanmalarına kırk basması, kırk karışması denilir (KK, 34).

Kırkı içindeki bebeğin ve annenin ölü, hayvan, yeni gelin ve et gibi unsurlarca basılacağına inanılır. Bebeğin bundan zarar görmemesi için bebek yukarı kaldırılır ya da bebek beşikteyse beşiği ile kaldırılır. Bu uygulama yapılmadığı takdirde bebeğin hastalanacağına, yürüyemeyeceğine inanılır (KK, 30).

Boratav, lohusanın kırkı içinde uğrayabileceği ve “kırkbasması” olarak adlandırılan hastalığın “albastı” yani al adındaki varlığın loğusayı basıp ona eziyet etmesi sözüne benzetme yoluyla meydana gelebileceğini; çocuk ve özellikle loğusa için en büyük tehlike olan “albastı”nın “kırkbasması” ile aynı nitelikler gösterdiğini ve bunlardan korunma yollarının aynı olduğunu ifade eder (Boratav, 1999: 196).

Bebeği kırk bastıysa, bebek gül altından geçirilir, gül dibinde yıkanır (KK, 3).

Bebeğin kırkı çıkmadan eve et sokulmaz. Et getirildiyse, bebek tutulur, havaya kaldırılır veya kaldırılıp ayakları üzerine bastırılır yoksa çocuk hastalanır ve yürüyemez. İki kırklı gelin bir araya gelirse kırkları karışır (KK, 1).

Kırk gün içinde doğan iki bebek bir araya getirilmez; çünkü kırk basması olur yani bebeklerden biri normal bir şekilde gelişmeye devam ederken öbürü kötüleşir, zayıflar, yürüyemez. Bebeği kırk basmaması için balmumu üzerine kırk bir tane çörek otu koyulur. Evin önünden gelin veya cenaze arabası geçerken basılmaması için bebek havaya kaldırılır. (KK, 2, 4, 30)

Kırk basmaması için demir dövülen yerdeki tezgâhta bebek yıkanır. (Lazlar genelde marangoz, demirci olurlar.) İki kırklı bebek bir araya geldiğinde biri kucakta, ayakta diğeri yatıyorsa kırk basar. Cenaze de bebeği basar. Kırk basması için demir dövülen yerdeki tezgâhta bebek yıkanır. (Lazlar genelde marangoz, demirci olur.) (KK, 6, 17)

Türkler, demiri kutsal bir madde olarak görürler (Roux, 1998: 63). Türklerin düşmanlarından kaçarak sığındıkları dağların arasındaki bölgeden (Ergenekon) kurtuluşlarını anlatan ve Göktürk dönemine dayanan Ergenekon Destanı da temelde dağ ve yer kültleriyle ilişkilidir. Ancak Türk kozmolojisinde önemli bir yeri olan demir unsuru da işin içine girmektedir. Bir demircinin önerisiyle dağda bulunan demir yatağı eritilmiş ve ataların topraklarına inilmiştir (Çoruhlu, 2000: 36). Türkler, demire genel olarak kök-Temür, yani “gök demir” derlerdi. Demir kutsal idi ve kılıçla and içilirdi. Türkler demiri ulu ve kutsal, şamanları da bir demirci sayarlardı. Demircinin aletleri de kutsal sayılırdı ve bunların ayrı ayrı koruyucu melekleri ve ruhları vardı. Demirci aynı zamanda insanlara kötülük getiren Albastı ruhunun da en büyük düşmanı idi (Ögel, 2003: 68).

Hamile kadın ve inek aynı anda doğum yaparsa ve bebek hastalanırsa kırk bastı derler (KK, 9).

Aynı günde veya yakın zamanlarda doğum yapanlar birbirini

gördüklerinde kırk basar, bu kişilerin kırkları karışır. Kırkı çıkmamış bir bebeğin olduğu eve et, balık sokulmaz eğer bunlar eve sokulmuşsa bebek ayağa dikiltir, ayakları üzerine bastırılır. İki kırklı kadın birbirini görürse sütleri kaçar ve bebekleri yürüyemez (KK 17, 13).

Yeni doğum yapmış iki gelin kırk çıkmadan görüşemez birbirlerini basarlar. Eğer mecburen bir araya gelmişlerse birbirlerine sırtlarını dönerek bebeklerini emzirirler. Lohusalar kırkları çıkmadan bir araya gelirlerse birbirlerini basarlar, sütleri kaçabilir (KK, 13, 16).

Bebek ve annesi kırk bir taş, altın bir yüzük ve son olarak dökülecek su ile kırklanır. Bebeğin ömrü uzun olsun diye bebek uzak bir yere götürülür (KK, 10).

Suyun içine yumurta koyulur ki bebek yumurta gibi ak, parlak olsun. Bebek kırklanırken suya kırk çeşit ot katılır (KK, 25).

Bebek kovaya konulan kırk kaşık su, kırk küçük taş ve bir alyans ile kırklanır (KK, 13)

Kırk basmaması için doğum yapan kadının yanına makas, küçük bir Kur'an, süpürge teli koyulur (KK, 10).

Lohusa kadın uğrama olmasın (kırk basmasın) diye kırk gün aynaya bakmaz. Kırkı çıkmamış iki lohusa birbirine gidemez eğer gitmek zorunda kalırlarsa bir süreliğine bebekleri deniş ederler (KK, 30).

Bebeği basılmaması için bebek kırk gün dışarı çıkarılmaz (KK, 6).

(8) Albasması (Alkarısı)

İnan'ın (2000) da belirttiği gibi Türk zümrelerinde Alkarısı, Albastı, Albis, Albis, Almis, Abası, Al, Hal, Alperisi, Alanası, Alruh, Almış gibi muhtelif adlarla bilinen bu şerir ruhun, genellikle lohusa kadınlara ve yeni doğmuş çocuklara musallat olduğuna inanılır. Taşıdığı yapı ve fonksiyonları ile kara iyeler zümresinden olan bu varlığın kişiliği gibi, fiziksel görünümü de sürekli

değişkenlik gösterir. Eski Türk inançlarında, bu kudretli varlığın ortaya koyduğu hastalık ve ölüm gibi kötülüklerden ancak, kamların aracılığıyla kurtulmak mümkündür (Araz, 1991: 31).

Anadolu'da ve Türk Dünyası'nda görülen, lohusaya ve bebeğe zarar vereceğine inanılan kötü ruhun adının Akyazı'da Ümmüsübyan veya Karabasan olduğu görülmektedir. Ümmüsübyan loğusa ve kırkı çıkmamış bebeklerle uğraşıp onları korkutur, bazen de onları öldürür.

Bir kadın yatarken karabasana uğramış, ayağını fare ısırır gibi olmuş, amentüyü okuyunca geçmiş (KK, 24).

Annenin ve çocuğun yaşaması için, Ümmüsübyan çarpması olmaması için hocaya Ümmüsübyan muskası yaptırılır (KK, 17).

Bebek dünyaya geldikten sonra kırk günlük olana kadar yastık altında küçük bir Kur'an ve makas bulundurulur. Bebek odada yalnız bırakılmaz yanında süpürge bırakılır. Bu uygulamalar al basmaması içindir. Kendisinin bir erkek bebeği üç dört günlükken vefat etmiş (KK, 17).

Türk zümrelerinde albastının tüfek sesinden, demirci ve ocaklılardan korktuğu anlaşılmaktadır. Lohusa "albastı" olursa tüfek patlatmak adettir. Demircilerden ve ocaklı adamlardan da korkar; öyle muktedir demirci ustalar ve ocaklılar vardır ki bunların bir mendil veya külahı albastıyı korkutmak için kafi gelir (İnan,2000: 170). Günümüzde bu inancın değişik bir şekli olarak çuvaldız, iğne, egiş gibi demirden imal edilmiş aletlerin Alkarısı'ndan korunmak amacı ile kullanılması, bu eski inancın fonksiyon değişimine uğramış bir biçimi olarak yaşamaktadır (Araz, 1991: 32).

Alkarısı'nın, loğusanın ciğerini söküp götürdüğü, kendini ve çocuklarını bununla beslediği sanılır; türlü tedbirlerle loğusa ve yeni doğmuş çocuğun korunmasına dikkat edilir. Loğusaya kırmızı renkte şerbetler içirilir, loğusanın odasında demir bulundurulur; loğusa yalnız bırakılmaz (Boratav,1999: 104).

Anne ve bebeği al basmasın diye allık yani kırmızı tülbent bağlanır (KK, 3).

Kayna kişi divanda yatarken kendisine üstünde siyah etek ve ceket olan, saçları da yana taranmış olan bir kadın görünmüş. Lohusa kadının üzerinde muska olduğu için ve o an dua ettiği için bu kadın kapıdan içeri giremiyor sadece ellerini kapıya dayıyormuş. Bir keresinde de yatakta yatıyorken kendisini bir şey basmış, hiç kıpırdayamıyormuş, kolunu bile kaldıramıyormuş. O anda aklına salâtı şerif getirmek ve dua etmek gelmiş ve birden yerinden fırlayıp oturmuş. Daha sonra komşuları Hasan Aga'ya durumu anlatmışlar o da bunun albasması olduğunu söylemiş (KK, 17).

Anneyi ve bebeği al basmaması için ikisi bir yatağa yatırılır, üzerleri örtülür. Dikenli gül sopası (sapı) ile üç kere yatağın etrafında dönülür ve “Ali geldi gördün mü?” denilir. Ayakucunda durulur, aynı cümle söylenerek ayak ve başucuna gül sap ile vurulur (KK, 8).

Al basmasından yani karabasan veya tekne çökmesinden korunması için loğusa kadının yanına kocasının gömleği ya da ceketi, bebeğin yanına ise Kur'an bırakılır. Kendisi tam bebeğini emzirirken yüzünde bir tokat patlamış, karabasan gelmiş, yanındakiler bile o tokadın sesini duymuş (KK, 14).

Erkeğin bulunduğu yere Alkarısı'nın giremeyeceğine inanılır (Boratav, 1999: 104). Ümmüsübyan'ın çocuğa zarar vermemesi için babasının ceketi çocuğun üstüne atılır (KK, 17).

(9) Anne ve Bebeğin Kırklanması, Kırklarının Çıkması ve Kırk Uçurma

Çocuğun ve annenin kırk gün dolduktan sonra yıkanmasına kırklama adı verilir. Acıpayamlı (1974) Kırklamanın loğusa ile çocuğu, gebeliğin ve loğusalığın kirlerinden arıtma özelliği olan bir pratik olduğunu belirtir (Artun, 2005: 138).

Bebek kırk günlük olunca kırklanır. Bir kaba kırk kaşık su, kırk küçük taş ve annenin alyansı koyulur. Bu su ile anne ve bebeği yıkanır(KK, 4).

Kırlama suyuna konan para ve altın bu olayla eve bereket geleceği düşüncesi yatmaktadır. Kırlama suyunun içine konan kilitli iğne ve makas eskiden demire verilen kutsiyetten kaynaklanmaktadır.

Dede Korkut kitabında kırk sayısı çok kullanılır. Bütün önemli olaylarda kırk sayısı görülebilir. Dirse Han oğlu Boğaç Han Hikâyesi'nde, Dirse Han yanına kırk yiğit alarak savaşmaya gider, Buğaç kırk günde iyileşir Salur Kazan'ın evinin yağmalandığı hikâyede Salur Kazan'ın kırk yiğidi ve kırk ince belli kızı esir alınır (Ergin, 2004: 4-5, 6-7). Bunun gibi Dede Korkut Hikâyeleri'nin hemen hepsinde kırk motifini görmek mümkündür. Oğuz Kağan destanında da kırk sayısı geçmektedir. Oğuz Kağan verdiği şölende: "Kırk kulaçlık bir direk, sağa dikip sağladı, direğin üzerine altın bir tavuk koyup direğin altına da bir ak koyun bağladı. Kırk kulaç bir direk de sola dikip solladı. Direğin üzerine gümüş bir tavuk koyup direğin altına da kara koyun bağladı (Ögel, 2003: 127).

Bebek ve annesi kırk gün sonra yıkanır. Suyu yüzük ve kırk taş koyulur, bu su ile bebek ve anne yıkanır. Bebek kibleye karşı tutulur. Anne ve bebek kırk çıkmadan evden çıkamaz. Kırk günden sonra kırk gezdirmesine çıkılır ve ziyarete gidilecek yerlere boş gidilmez, ufak tefek hediyeler götürülür (KK,1, 13).

Kırk günün sonunda bebek kırklanır. Dışarıdan tesbih büyüklüğünde kırk bir tane çakıl taşı toplanır, evin süpürgesinden kırk bir çöp alınır, mahalledeki farklı farklı çeşmelerden kırk bir kaşık su toplanır. Banyo yapılacak suya bunlarla birlikte annenin alyansı koyulur. Anne ve bebek bu suyla yıkanır. Banyodan sonra bu su, bahçedeki bir ağacın dibine dökülür (KK, 2).

Bebek kırklanırken kırk kaşık su bebek, annesinin kucağındayken ikisinin başına dökülür (KK, 6).

Kırkı çıktıktan sonra bebek, aile büyüklerine götürülür, aile büyükleri bebeğe hediyeler verir. Evin büyüğü saç, sakalı ağaracak kadar uzun yaşaması için bebeğin yüzüne un sürer. Bebek çok güzelse nazar

değmemesi için bebeğin yüzüne tencere karası sürülür. Bebeğin yumurta gibi toplu olması için ev sahibi iki, üç yumurta verir (KK, 4).

Bebek kırk günlük olunca kırk kaşık su bir leğene koyulur, kaşığa su alınır bu suya bir altın yüzük veya küpe bebeğin altın gibi olması için kırk kere sürülür. Ardından bebek kucakta iken kibleye yönüne doğru gidilir. Anne de kırklanır. “Altın gibi temizleneyim, kırk gün oldu kırklanayım” diyerek abdest alır. Kırklama anne ve bebeğine bir kere yapılır, yapılmadığı takdirde anne de bebeği de tehlikededir. Anne ve bebeği kırklanmadan dışarı çıkamaz (KK, 17).

Kırklandıktan sonra kibleye doğru yürünür. Kırk gezdirmeye (kırk uçurma) ilk gidilen evde bebek erkekse sakal yerlerine un sürülür, sakalları ağaracak kadar uzun yaşasın diye. Kaşları kara olsun diye soba isı sürülür. Eve fare girmesin, gömleği yıkansın diye kundağına yumurta koyulur (KK, 17).

Kırkı çıkınca bebek, anneannesine götürülür (KK, 6).

Kırk çıkarırken bebeği ebe yıkar. “Altın gibi parlсын, geleceğı iyi olsun” dileklerinde bulunulur. Kırkı çıktıktan sonra gelin, bebeğı gezdirir, gidilen yerlerde bebeğı bahşış verilir (KK, 8).

Anne ve bebek kırklandıktan sonra temizlenmiş ve kötü güçlere karşı güçlenmiş kabul edilir.

(10) Bebeğın İlk Dişı, İlk Tırnağı, İlk Saç Kesimi

Bebeğın dişini ilk gören kişı ona hediye alır (KK, 3, 17). Bebeğın öteki dişlerinin çabuk çıkması için giydiğı kıyafet yırtılır (KK, 3).

Bebeğın ilk dişı çıktığında eğlence yapılır. Bebeğın dişleri buğday başağı gibi düzgün olsun diye buğday kaynatılır (KK, 25).

Bebeğin ilk dişinin çıktığını kim fark ederse bebeğe atlet, pantolon gibi hediyeler alır (KK, 1).

Bebeğin ilk dişinin çıktığını gören kişi hediye alır, çörek yapar (KK, 4).

Bebeğin ilk dişi çıktığında buğday ve nohut kaynatılarak diş hediği yapılır, yanına çerez de alınır ve bunlar dağıtılır (KK, 9).

Bebeğin düşen ilk süt dişi için “Al sana süt dişi, ver bize demir (sağlam) dişi” denir (KK, 17).

Dişleri geciken çocuğa soğan, pırasa verilir; bu yiyecekler bebeğin damağını yakar ve dişlerinin çabuk çıkmasını sağlar (KK, 14).

Bebeğin tırnağı, elini babasının cebine soktuğunda para alabilecek durum gelmişse kesilir (KK, 4).

Babanın cebine para koyulur ve çocuğun eli cebine sokulur, çocuk para alabiliyorsa o zaman tırnakları kesilebilir ve para çocuğun olur (KK, 2, 17).

Bebek bir yaşına gelince saçı kesilir. Saçın ağırlığınca para dağıtılır (KK 1)

Oğlan çocuğunun saçı haftasına kesilir, saçı tıraş edilir ve saçın ağırlığınca aile, durumuna göre fakire, yetime altın veya gümüş verir. Bebeğin saçını ilk tıraş eden berbere de hediye verilir (KK, 4).

Bebeğin saçları ne zaman uzarsa o zaman kesilir. Çocuğa saçının ağırlığınca altın, gümüş hediye edilir (KK, 8).

Bebeğin saçı sıklaşıp çoğalsın diye beş altı ay sonra kesilir (KK, 2).

(11) Yürümesi ve Konuşması Geciken Bebek İle İlgili Uygulamalar

Bebeğin yürümesi geciktiyse ya da bebek çok düşüyorsa ayakları kırmızı bir kurdele ile bağlanır, ezan ile sala arası cami avlusunda beklenir, cumadan ilk çıkan kişiye kurdele kestirilir (KK 2, 3, 4, 17). Kurdeleyi

keserken kurdeleyi kesecek olan kişinin konuşmaması gerekir (KK, 3) Çocuk çok düşüyorsa nazardan olduğuna inanılır ve okutulur (KK, 2).

Bebekğin yürümesi geciktiyse üç cuma ezan ve sala arası bebek Kibleye doğru sallanır, “Yürüt Allah’ım” şeklinde dua edilir (KK, 3).

Çocuk çok düşüyorsa kafasının üstünde üç kere bir paket tuz ve ekmek çevrilir ve bunlar özellikle dul kadınlara veya herhangi birilerine verilir. Çocuk, yürümesi geciktiyse camiye götürülür, ayaklarına kırmızı kurdele bağlanır, cebine havlu konur. Cuma vakti camiden ilk kim çıkarsa bu kurdele o kişiye kestirilir ve ona havlu veya başka şeyler hediye edilir (KK, 1, 4, 17).

Çocuk güzel yürüsün diye ekmek yapılır, bu ekmek çocuğun tepesinde parçalanıp başka çocuklara dağıtılır (KK, 24).

Bebek çok düşüyorsa büyük bir simit yapılır bebek içine dikilir, başka çocuklar simidi koparıp yer (KK, 4).

Çocuk sürekli düşüyorsa başının üzerinde bir paket tuz çevrilir ve bu tuz, dul bir kadına verilir (KK, 17).

Yürüyemeyen çocuk için üç harflilerle ilgili uygulamalar yapılır ya da Cuma günü ezanla sala arası anne çocuğu Kibleye karşı ellerinden tutarak yürütür. Üç kere “ Demirden dayak, Allah’tan ayak” der (KK, 8).

Bebekğin konuşması geciktiyse konuşup, kuşlar gibi şakıması için bebeğe kuşun su içtiği kaptan su içirilir (KK, 3, 5, 17).

Çocuğun konuşması gecikmişse çocuk konuşan başka bir çocukla kucaklaştırılır veya çocuğa yeni, ahşap bir evin kapısı açtırılır (KK, 14).

(12) Bebekğin Sağlığı İle İlgili Diğer Uygulamalar

Bebek boynunu tutamıyorsa bebeğin horoz başı gibi dik bir başının olması için başı altına horoz kafası konulur horoz. Bebekğin karnı ağrıyorsa gazı gitsin diye incir kaynatılıp suyu bebeğe içirilir (KK, 3).

Bebeğin karnı ağırır ve şişerse karalahana ocak üstünde biraz bekletilir, bebeğin karnına sarılır. Bebekten nefes alırken hırıltı geliyorsa günlük sakız (bir bitki çeşidi) köze atılır. Dumanında pamuk ısıtılır, banyodan sonra bebeğin göğsüne konur. Bebek kabızsa bir çay kaşığı halis zeytinyağı içirilir (KK, 2).

Çok ağlayan çocuk için sala üstü babasının arkasından ayakkabısı atılır (KK, 8).

Çocuğa nazar değmemesi için arkasına üç kez çörekotu takılır veya muska olarak ördeğin tüyü sarılıp takılır (KK, 14).

Bebeğin sarılık olmaması için üzerine sarı bir örtü örtülür. (KK, 4, 9, 14).

Bebeğe nazar değmemesi için çörek otuna kırk bir kere ihlas okunur, çörek otları bir torbacığa koyulup bebeğin omzuna dikilir (KK, 17).

Bebeğin bezleri, eşyaları kırk gün boyunca ikindiden sonra dışarıda bırakılmaz, evde kurutulur; yoksa bebek çok ağlar ve uyumaz. Bebeğe nazar değmemesi için bir beze muska sarılır (KK, 4, 9, 16).

Bebek de lohusa gibi aynaya baktırılmaz. Bebek çok ağlıyorsa ona nazar değmiştir korunması için muska yazdırılıp bebeğe takılır. Bebek uykusunda ağlıyorsa annesinin suya atıldığını görürmüş; gülüyorsa melekler annesini iyi gösterirmiş (KK, 17).

Çocuk veya büyüğe nazar değdiyse, karşıdaki kişi maşallah demediyse nazarı değen kişinin ayakkabısından çamur alınıp suda eritilir veya elbisesinden bir parça tütsülenir.

Çocuk korkuyorsa kurşun dökülür. Üzerine sıçramamsı için örtü örtülür, kurşun kaşıktaki eritilir, bir kaba su koyulur içine kurşun dökülür. Suyun içine gül yaprağı veya bir kömür de katılabilir. Üç kere başına, üç kere ayaklarına, üç kere göğsüne tutulur. Bu sayı yedi veya dokuz da olabilir (KK, 17).

Çocuğa nazar değmemesi için muska yapılır. Çocuk çok ağlıyorsa,

çocuğa nazar değmişse balmumu eritilip bir tas suyun içine dökülür, çıkan şekil yorumlanır.

Bebeğin giysilerinin yıkandığı su, geceleyin dökülmez, gündüz tuvalete dökülür (KK, 4).

(13) İsim Koyma Adetleri

Türk hayatında çocuğun korunması, iyi bir insan olması ve sosyal hayatta başarılı bir vatandaş olması için, doğumu müteakip alınan tedbirlerden birisi de ad verme ile ilgilidir (Araz, 1991: 104).

Ad, insanın toplumsal ve bireysel kişiliğinin yanı sıra büyüsel ve gizemsel gücünü de belirleyen simgedir (Örnek, 1973,11). Geleneksel kültürümüzde adın, insanın kişiliği ve geleceği üzerinde etkisi olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden de “ad verme, ad koyma, ad takma” sıradan bir olay değildir (Altun, 2003:70).

Eski Türklerde oğlan çocuğa ya uzun zaman hiç ad verilmez yahut da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı; geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığın zaman, yani delikanlılık çağına geldiğinde ya yaptığı önemli işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamını taşıyan bir ad verilirdi ki buna “er at” (erkek adı) derlerdi. Türkler İslam dinine girdikten sonra bu gelenek gitgide gücünü yitirmiştir (Boratav, 1999: 115). Müslüman geleneğe göre çocuğa ilkin göbek adı koyulur. Göbek adları daha çok dini mahiyetteki adlardır.

Geleneğe göre bebeğe doğumunun yedinci gününde yemekle ad konulur. Yemeğe gelinin ve oğlanın anne-baba ile yakınları çağrılır. Sofralar toplu olarak kurulur. Yemek hep birlikte yenilir. Ailenin erkeklerinden en büyüğü orta yere çağrılır. Çağrılan kişi abdest alır. Bebek aile büyüğünün kucağına verilir. Bebek kucakta olduğu halde yüzünü güneşe dönerek çocuğun sağ kulağına ezan ve sol kulağına kaamet okunur ve bebeğin

kulağına üç kez adını söyler. Bu işi ailenin büyüğü olan erkek yapar. Ancak böyle bir kişi yoksa köy imamı bu görevi üstlenir.

Ad konulmasından sonra bebek kucaktan kucağa gezdirilir. Bebeği kucağına alan her kişi bebeğe iyilikler, sağılıklar, uzun ömürler diler ve kundağının arasına armağanı sıkıştırır. Daha sonra mevlit okunur.

Çocuğun ismini Lazlarda da Çerkezlerde de büyükler koyar. Bebeğin ismini okumuş, hoca biri ezan okuyarak koyar (KK, 6).

Bebeğin isminin ne olabileceğini gelin anne-babaya sorar. Okumuş biri abdest alır, Kibleye döner, bebeğin kulağına ezan okuyup üç kez koyulacak ismi söyler. İsim koyan kişiye havlu, çorap gibi hediyeler verilir. Bebeğe Ali, Veli, Emine, Havva gibi isimler koyulur.(KK, 13)

İnan'ın belirttiğine göre, Dede Korkut boylarında, çocuğun ad kazanması için ya bir olağanüstü iş başarması yahut düşmana karşı baş kesip kan dökmesi, yani bir kahramanlık göstermesi gerekir (Kalafat, 1995: 98).

Dede Korkut Kitabı'nda Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde, İstanbul'dan dönen bezirgânlara kafirler saldırır ve mallarına el koyarlar. Bezirgânlardan biri kaçır ve önüne çıkan bir yiğitten yardım ister. O yiğit kâfirleri yakalayıp malları kurtarır. Önce yiğit, sonra bezirgânlar Pay Büre Bey' in evine gelirler. Çocuk baş kesip kan döktüğü için dede Korkut gelip ona ad kor ve Bamsı Beyrek adını alır. Dirse Han oğlu Boğaç Han hikâyesinde Dirse Han'ın oğlu boğa ile güreşir ve onu öldürür. Çocuğa ad koymak, taht ve beylik istemek için Dede Korkut gelir. Babasından taht ve beylik alarak oğlana, boğayı öldürdüğü için Buğaç adını verir (Ergin, 2004: 8, 5)

Ad koymayla ilgili olarak düzenlenen törende yemek, ziyafet verme, mevlit okuma; törende yakınların ve büyüklerin bulunması; ezan okunması; adın üç defa kulağa söylenmesi, çocuğu kibleye çevirme; adı sağ kulağa söyleme gibi kalıplaşmış işlemler adın kutsallığını vurgulamakta; ada, dinsel bir nitelik kazandırmaktadır (Örnek,2000:149).

Bebeğe eskiden mübarek gün ve aylara, sevilen kişilere, mübarek zatların ve din büyüklerinin, aile büyüklerinin isimlerine göre özellikle baba tarafının isimlerine göre büyükler tarafından ad verilirken; günümüzde bebeğin ismini anne-babalar diledikleri şekilde koyarlar.

Bebeğe isim verilirken bebek kibleye doğru tutulur, kulağına ezan okunur ve üç kez verilecek isim söylenir.

Annenin bebekleri ölüyorsa bebeğe yaşaması için Yaşar ismi verilir (KK, 17).

Bebeğin ismini anne ve babası koymaz, baba okumuş biri ise isim koyabilir. Büyükler, okumuş hacılar, hocalar isim koyarlar. Eskiden Ayşe, Emine, Fatma, Bedriye; Hasan, Hüseyin gibi isimler tercih edilirdi, Yavuz, Deniz gibi günümüzde tercih edilen isimler yoktu (KK, 1).

Bebek üç günlük olunca banyodan sonra köyün imamı veya evin büyükleri bebeğin kulağına üç kez ezan okuyarak bebeğe isim verirler (KK 2)

Bebeğin ismine dedesi karar verir, ismi anne baba koymaz. Bebeğe büyüklerin, ölülerin isimleri verilir. Bebeğin kulağına üç kez ezanı mahallenin en sessiz, sakin ve çalışkanı okur ki bebek de onun gibi olsun (KK, 4).

Çocuğun adını büyükler koyar (KK, 9).

(14) Lakaplar, Ünvanlar

Meslekler, ait olunan etnik yapı, büyüklere hitap şekilleri, kişinin fiziksel ve karakteristik özellikleri lakapları, unvanları belirlemektedir. Dedelerden kalma lakaplar sonraki nesillerde de sürdürülmektedir.

Köylerde ve kasabalarda eski Türk geleneği olan er at yani yapılan önemli bir işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamı taşıyan adların yerini lakaplar almıştır. Soyadı yasası çıkmadan önce herkes bir lakap taşımak zorunda idi. Bu uygulama ortak isimli kişileri birbirinden ayırırdı.. Birçok hallerde lakap, tıpkı er at gibi, onu taşıyanların atalarından birinin zanaatını,

başardığı bir işi ya da vücut yapısındaki bir niteliği gösterir (Boratav, 1999:115).

Kasap Hasan, Sakallı Hasan, Küşpe Aydın, Fırıncı Nuri, Efe Kadir, Almanların Sülüman, Gavur Ali, Kara Hasan, Gacalların Ahmet, Ordulu Mustafa, Emiş Abu, Nadir Aga, Kocagöbek Arif, Çıtağın Mehmet, Tatar Sülüman, Aguşlar, Koca Sadi, Topal Kadir, aga, havike (hala), abu, palabıyık, topal, keçici vb. lakap ve ünvanlara yörede rastlanmaktadır (KK, 7, 30).

Atıcılar: Çok silah atarlarmış

Mor Fatma: Kendisine bakan erkeklere kızarmış ve sinirden yüzünün rengi değişir kırmızı, mor bir hal almış.

Cırcır Ayşe: Çok konuşurmuş.

Coz Osman: Zayıf, kara kuruymuş

Kurtlu Fevziye: Çok gezermiş.

Dibelek Osman: Çok şişmanmış

Muhtar Cemile: Çok konuşur, her şeyi bilirmiş

Kındırın Kemal: Çok cimri, tutumluymuş

Gara İbrahim Aga: Çok esmermiş

Pırık Salim: Çok tezcanlıymı, hemen parlarmış

Müslüman Memet: Pek dini konulardan anlamazmış, beynamazın tekiymiş. Çarka'dan gelip Akyazı'ya yerleşmiş. Bir gün bir cenazeye gitmiş. Ona sormuşlar "Ne zamandan beri Müslümansın?" diye. O da "Çarka'dan geldiğimden beri", diye cevap vermiş.

Törtörler: Köydeki ilk traktörün sahibiymişler

Kırpık: Düzgün iş yapamayan çok dağınık olan

2. Sünnet

Sünnet sözcüğü Arapça bir sözcüktür; kelimenin sözlük anlamı "1. Hz. Muhammet'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve

herhangi bir konuda söylemiş olduğu sözlerin tümü. 2. Erkek çocukta üreme organı ucundaki derinin çepeçevre kesilmesi. 3. Sünnet düğünü” dür (Türkçe Sözlük, 1999: 1233).

Bir inanışa göre Hz. Peygamber sünnetli doğmuştur; inanış, sünnet göreneğini bu olguya bağlamak istemektedir (Boratav, 2003: 201).

Sünnet, kültürümüzün çok önemli unsurlarındandır ve İslam dünyasının da mühim geleneğidir. Sünnet, dinsel bir törendir. Erkek çocuk sahibi her aile maddi durumuna göre çocuğunu sünnet ettirirken bir tören düzenler. Günümüzde sünnet düğünü, kına gibi törenler yapılmadan çocuklarını hastanelerde sünnet ettirenler de vardır.

Müslüman Türk geleneklerinde sünnet törenlerinin en belirgin yönü, çocuğun bir törenle İslam topluluğuna katılmasını kanıtlamasıdır. Nitekim kendi dinini bırakıp Müslüman olan kişinin sünnet edilmesini ilk şart, bir çeşit yasa sayma inancı da işlemin bu anlamını belirtir (Boratav, 2003: 202).

Sünnet, erkek çocuk için erkekliğe ilk adımdır (KK, 29).

Sünnet geleneği dinsel ve törensel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanıdır. Hiçbir anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Geleneğinin yaptırımı bu konuda bir karşı koyuşa meydan vermeyecek kadar güçlüdür.

Akyazı’da sünnet ve sünnetle ilgili ritüeller Anadolu geneliyle paralellik arz eder.

a. Sünnet Çocuğunun Yaşı ve Sünnet Zamanı

Sünnet çocuğunun yaşı ve sünnet törenlerinin zamanı konusunda kesin bir kural yoktur. Çocuklar genellikle okul çağına yakın veya ilkökul yıllarında ergenlik çağına girmeden sünnet edilmektedirler. Son yıllarda büyük kentlerde kimi aileler çocuklarını bilinçli acı çekmesini ve korkmasını önlemek için doğumdan hemen sonra hastanede sünnet ettirmektedirler. Bu

tür erken sünnet uygulamasına geleneksel kesimde rastlanmamaktadır (Artun, 2005: 142).

Birkaç erkek çocuğu olan aileler ya da akrabalar, “hepsi birden çıksın” düşüncesiyle, yaşları farklı iki, üç erkek kardeşi veya akraba, komşu çocuklarını birlikte sünnet ettirebilmektedirler. Mevsim olarak bazı yerlerde baharda, birçok yerde yaz-tatil aylarında, kimi yerlerde güz mevsiminde, okulların açılmasından önce bir gün seçilmektedir. Günümüzde gün seçimi, evlenme törenlerinde olduğu gibi, cumartesi ve pazara dönüşmüştür (Boratav, 2003: 202).

Hali vakti yerinde olanlar kendi çocukları ile birlikte fakir çocukları da sünnet ettirirlerdi. Çocukların buluğa ermeden sünnet ettirilmeleri anne babanın bir vazifesidir. Hz. Peygamber (s.a.s) torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i doğumlarının yedinci gününde sünnet ettirmiştir (KK, 31).

Köylerde toplu sünnet yoktur, sünnetçi tek tek sünnet eder (KK, 2).

Birkaç çocuk birlikte sünnet edilebilir (KK,17).

Çocuğun hastalanmaması için çocuk ne kadar erken sünnet edilirse o kadar iyidir (KK, 1).

Çocuk daha çok okul çağına geldiğinde sünnet edilir (KK, 2).

Dini amaçla sünnet yapılır. Çocuk ufakken sünnet edilirse daha iyidir. 7-8-10 yaşına kadar çocuk sünnet edilmelidir. Çocuğun bir rahatsızlığı yoksa erken sünnet edilir, yoksa ilkokul çağına kadar sünnet edilmelidir (KK, 17, 31).

b. Tören ya da Düğün Hazırlığı

Aile çocuklarının yaşı ve kendi ekonomik durumuna göre çocuklarını sünnet ettireceği zamanı yaklaşık iki ay önceden belirleyerek hazırlıklara başlar. Aile, düğün gününü belirledikten sonra bir hafta on gün öncesinden

konuklara haber verir. Sünnet evi çeşitli süslerle süslenir, çocuğun yatağı özenle hazırlanır.

Çocuğun yatağına yeni, tertemiz çarşaflar ve dantelli pikeler serilir (KK, 3).

Çocuğun annesi ve akrabaları ona süslü bir oda hazırlarlar. Balonlarla, oyuncaklarla, Türk bayrağı ile karyola süslenir. Karyolanın başına işlenmiş bir kılıfta Kur'an-ı Kerim asılır (KK, 17).

Aile, tören gününü belirledikten sonra törenin bir hafta, on gün öncesinden konuklara davetiye göndererek ya da okuyucu elçi göndererek törenin tarihini duyurur (Artun, 2005: 143).

Sünnet düğünü için önce sünnet günü belirlenir, iki gün önce sünnet düğününde yenecek yemeklerin hazırlıkları başlar. Dost akraba, hısım konu komşu davet edilir (KK, 30).

Ev ev dolaşarak komşular, akrabalar sünnete davet edilir ve davet esnasında gidilen evlere ekmek verilir. Manavlar eskiden iki bisküvi ile davette bulunurlardı. (KK, 4).

Sünnet olacak çocuğa kıyafetler alınır, çocuk arkadaşları ile gezdirilir (KK, 2, 16, 17).

Çocuk törenden birkaç gün öncesinden hazırlanmaya başlanır. Geleneksel eğitimle anne ve babalar çocuklarını bu önemli geçiş pratiğine aylar öncesinden hazırlamaya başlamaktadır. Sünnet giysisi tören hazırlıklarının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Sünnet kıyafetini tamamlayan iki önemli aksesuar, başlık ve çapraz olarak elbisesinin önüne takılan "Maşallah" yazılı kumaş şerittir. Sünnet olacak çocuk bir hafta önce akraba ve eş dosta götürülerek el öptürülmekte, özellikle bölgede bulunan türbeler ziyaret edilmektedir.

Sünnetten birkaç gün önce çocuk sünnet giysileri içinde yakınlarının ve komşularının ellerini öper. Eli öpülen her kişinin sünnet çocuğuna para vermesi adettendir (KK, 10).

Nazar değmemesi için de sünnet şapkası mavi renktedir. Şapkanın ön kısmına mutlaka “maşallah” şeridi çekilir (KK, 17).

Sünnet çocukları sünnetten birkaç gün önce veya aynı gün ata, arabaya, otomobile bindirilerek davul zurna eşliğinde mahallenin öteki çocukları ile gezdirilirler (KK, 32).

Sünnet merasimleri genellikle yemekli, mevlitli yapılmaktadır.

c. Düğün, Eğlence ve Dini Törenler

Sünnet düğünleri birçok ayrıntısı yönünden evlenme törenlerine benzer. Kimi yerlerde sünnet gününün gecesine “kına gecesı” adı verilir. Törene katılan kadınlar, genç kızlar ellerine kına yakarlar. Davullu zurnalı, çalgılı eğlence yapılır (Boratav, 2003: 204).

Sünnet eğlentisi, sünnet çocuğunun sünnet kıyafetini giyip mahallede, köyde gezdirilmesiyle başlar. Bu gezi sırasında mezarlık ziyareti ihmal edilmez. Daha sonrası Cuma ya da cumartesi gecesı sünnet çocuğu için “Kına Gecesı” düzenlenir. Kına gecesinde çocuğun bütün arkadaşları bulunur, onlara hediye, çerez ikram edilir (KK, 14, 28).

Akşamdan kadın erkek karışık eğlence düzenlenir, bu eğlenceler mızıkla eşliğinde yapılır. Sünnet düğününde çok silah atılır (KK, 2).

Sazlı-sözlü yapılan eğlenceye biraz ara verilerek “Kına Yakma” işlemine geçilir. Sünnet çocuğunun omuzlarına kırmızı pullar işlenmiş ipekten eşarp asılır ve çocuğun parmağına kına yakılır. Büyüyüp askere gideceğı için daha çok tetik parmağına kına yakılır (KK, 32). Çocuğun eline kırmızı pullu eldiven geçirilir. Sonrasında misafirle kına, çerez, meyve suyu ikram edilir, eğlenceye devam edilir.

Tek oğlu olan Nadir Aga oğlunun sünnetinde adamları deve kılığına sokup onlara deve güreşı yaptırmıştı. Sünnete gelen konukları yarı yolda davullarla, oynayarak karşılamış, çengiler getirtmişti (KK, 10, 34).

Ailenin durumu varsa mevlit okutur, konu komşu çağırılır. İsteyen çalgılı eğlence de yapabilir (KK, 1).

Sünnet eğlencesi yoktur. Mevlit okutulur, Kuran okutulur (KK, 4, 17).

d. Sünnet Sırası ve Sonrası

Sünnetten önce veya sonra mevlit ya da Kuran-ı Kerim okutmak yaygın bir gelenektir.

Sünnetten sonra mevlit okutulur, yemek verilir (KK, 2).

Yemek yendikten sonra kadın erkek herkes çocuğun başucuna gelip geçmiş olsun diyerek hediyelerini verir. Bundan sonra akşama kadar eğlenceler yapılır (KK, 30, 33).

Sünnetten sonra konuklara etli pilav, yahni, helva ikram edilir (KK, 17).

Çocuk varsa kirvesinin yoksa bir yakınının kucağına oturtularak çocuğun bacaklarının iki yana açılması sağlanmakta, kucağına oturduğu kişi çocuğun kollarını sıkı sık tutmaktadır ve bu sırada çocuğu yüreklendirmek amacıyla erkekliği vurgulayıcı sözler söylenmektedir (Artun, 2005: 144). Kesilmeden önce ve kesilme sırasında “Allahu Ekber Allahu Ekber” denilerek tekbir getirilir, ayrıca sünnet işlemi bitince “Oldu da bitti Maşallah, damat olur inşallah” denilir. Misafirler anne ve babaya “Gözünüz aydın”, “Hayırlı uğurlu olsun”, “Allah başka Mürvetlerini de gösterebilir”, “ Allah Damatlığını da nasip etsin” temennilerinde bulunurlar (KK, 2, 3, 17, 30).

Çocuk sünnet olurken annesinin eline oklava verilir. Anne, oklavayı ellerinin arasında çevirir. Böyle yapıldığı takdirde sünnetin kolay olacağına inanılır. Böylelikle de çocuğun annesi oyalanıp teselli edilmeye çalışılır. Erkek çocuk yalnız sünnet olacaksa ona çift olsun diye çocuk içerde sünnet olurken dışarıda da horoz kesilir. Sünnet olurken çocuğu amca veya dayısı tutar (KK, 16, 17).

Çocuk sünnet olduktan sonra el öpmeye çıkar, bahşiş toplar (KK, 14).

Sünnet edilen kısım çocuğun eve bağlı olması için evin arkasına; okumuş, dindar olması için de cami avlusuna gömülür (KK, 14).

Sünnet işlemini yerine getiren kişiye “sünnetçi” denir. Eskiden sünnetçi yoktu; çocuk berberlere, Çingenelere sünnet ettirilirdi (KK, 17).

Günümüzde çocuklar fenni sünnetçilere, hastanelerde doktorlara sünnet ettirilmekteler (KK, 4, 14).

e. Hediye ve Kirvelik

Sünnet olacak çocuğa ve ev halkına konuklar çeşitli hediyeler getirirler. Bu hediyeler altın, para, giyecek, oyuncak ve ev eşyalarından oluşmaktadır. Günümüzde sünnet hediyesi uygulaması devam etmektedir.

Gelenler çocuğa altın, para, nazarlık getirir (KK, 1).

Sünnet hediyesi olarak kol saati, bisiklet de alınır. Anneye kapacak gibi ev eşyaları getirilir (KK, 4, 14).

Kirvelik, yörelere göre “kirve”, “kivra”, “kirve” isimleriyle de tanımlanmaktadır. Kirvelik, kısaca birbirine ekonomik ve sosyal olarak eş konumda bulunan ailelerden birinin sünnet töreni masraflarını karşılamasıyla oluşan bir sanal akrabalık kurumu olarak tanımlanabilir. Kirve, sanal akrabalık kurulacak ailenin erkek çocuğunu sünnet esnasında kucağına alarak çocuğun acı çekmemesi için destekte bulunacak ve aynı zamanda sünnet töreninin ekonomik giderlerine kısmen de olsa katkıda bulunacak olan kişidir (Artun, 2005: 144).

Kirvelik kurumu Doğu, Güney ve Güneydoğu Anadolu’da görülüyor. Önemli bir geçiş töreni olan sünnet vesilesiyle çocuğun ailesine dışarıdan katılan ve o günden sonra aileden sayılan bir erkektir kirve. (Boratav, 2003: 205) Güzelbey’in (1982) ifadesiyle, çocuğun akrabaları artık ona kirve diye

seslenirler. Kirve çocuğun evlenmesinde, askere gidişinde, her önemli işinde bir baba gibi ilgi gösterir (Artun, 2005:144).

Yörede kirvelik geleneğine pek rastlanmamaktadır, kirve ve kirvelikten anlaşılan masraflara yardımcı olup ömür boyu o çocuğu gözetecek birinin olmasından çok; dayı, amca gibi yakın akrabaların sünnet sırasında çocuğu tutmasıdır. Yöre Kürtlerinde kirve, tüm sünnet masraflarını karşılarken diğer etnik gruplarda kirve, aile büyüklerindendir ve sadece sünnette çocuğu tutar yani kirvelik anlayışı farklı farklıdır.

Kirve vardır. Çocuğun dayısı ya da amcası yani baba yarısı olan kişiler kirve olur. Çocuk sayısına koç süslenir, koçların boynuna yarımlik takılır. Davul tutulur yemek verilir. Masrafları kirve çeker (KK, 9).

Çerkezlerde dayı, amca kirve olur ve sünnette çocuğu tutar (KK, 14).

Dayı veya amca “dravnik” yani kirve olur ve çocuğu getirir, sünnet esnasında tutar (KK, 1).

Abazalarda kirve yoktur. Çocuğu sünnet olurken amcası veya dayısı tutar (KK, 2).

Manavlarda kirve yoktur. Sünnet olacak çocuğu amcası ya da dayısı tutar (KK, 4).

3. Askerlik

Askerlik kültürümüzde kutsal bir görev olarak kabul edilir. Askerlik insan hayatında bir geçiş dönemi olması yönüyle çeşitli aşamaları yüzyıllardır tören olarak kutlanmaktadır. Askerliğe gönderme, karşılama törenleri dinsel, toplumsal ve kişiseldir. Bu törenlerde yemek yeme, ziyafet verme, adak, kurban vb. iç içedir. Önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, adet, töre, tören, ayın, dinsel ve büyüsel işlem kümelenerek söz konusu geçişi bağlı bulunduğu kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da askere gidecek kişinin yeni

durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda askere gidecek kişiyi askerlikte yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktadır. Askere yolcu etme ve karşılama çevresinde kümelenen adetler, gelenekler, törenler ve bunların içinde yer alan işlemler ve uygulamalar o yörenin geleneksel kültürünü de yansıttığı için önemlidir (Artun, 2005, 146).

Geleneksel kesiminde gençleri askere uğurlamak önemli bir olaydır. Askere gidecek gençlere, aileleri, artık son zamanlarında fazla iş yaptırmamaya çalışırlar (KK, 13).

Askere gidecek genç bir hafta-on gün öncesinden izinlidir; çalışmaz, gezer, evde vakit geçirir (KK, 30).

Maddi durumu iyi olan aileler, kurban kesip mevlit okuturlar (KK, 3).

Askere gitmeden önce genç, ev ev gezer, vedalaşır (KK, 13).

Askere gidecek genç, aile büyüklerine vedalaşıp helalleşmeye, el öpmeye gider. Askere gitmeden önce genç, ev ev gezer, vedalaşır (KK, 13). Büyükler de ona havlu, çorap, atlet, bahşiş, çamaşır verir (KK, 3, 34).

Delikanlı eğer sözlüyse, sözlüsü ona bir mendil hediye eder. Bu dantelli mendili genç kız eliyle işler. Delikanlı bu mendili askerde kullanmaz, askerden geldikten sonra da saklar (KK, 32, 33).

Askere gidecek genç, nişanlı ya da sözlüyse kız tarafı, gence hediyeler verir (KK, 1).

Genç, askere gitmesine bir hafta kala aile büyüklerine yemeğe davet edilir (KK,4). Askere gidecek genci komşu ve akrabaları yemeğe çağırır (KK, 9).

Asker için davullu-zurnalı eğlence, kına gecesi düzenlenir. Askere uğurlamak için aileleri de meydanda hazır bulunur. Bu asker uğurlamalarında kurbanlar da kesilir. Âdete göre bir kurban kesilir. Kesilen kurbandan yemekler yapılır ve gelen misafirlere ikram edilir. Askere gidecek gencin askere gitmesine birkaç gün kala sağ serçe parmağına kına yakılır, gencin eline yakılan kına, vatana kurban etmek içindir (KK, 31, 1).

Askere gidecek genç için bir gece düzenlenir. Gürcülerde tulumlu eğlence yapılır. Askere kına yakılır (KK, 3).

Asker silah kullanacağı için askere gitmeden önce tetik parmağına kına yakılır. Asker eğlencesinde çok silah atılır. Oğlumun asker eğlencesinde de çok atıldı (KK, 30).

Askere gidecek genç için asker eğlencesi yapılır. Lazlar eğlencede kemençe çalarlar. Askere vedalaştığı sırada para verilir (KK, 6).

Askere kına yakmak sonradan adet oldu, eskiden yoktu (KK, 34).

İsteyen asker eğlencesi yapar, isteyen mevlit okutur. Mevlit gencin askerliğini kazasız belasız bitirmesi için okutulur (KK, 13).

Asker eğlencesi yapılmaz, Kur'an okunur. Gencin tek parmağına kına yakılır, bu askerin vatana kurban edildiği anlamına gelir. (KK, 4).

Asker uğurlanırken cami önünde mevlit okutulur; akrabalar, komşular yedirilip içirilir (KK, 3).

Asker, arabaya bindirilirken ilahilerle uğurlanır (KK, 4).

Asker adayları, son gün, tüm arkadaşlarıyla beraber konvoy oluştururlar ve arabalara Türk Bayrağı asarak çarşıda korna eşliğinde tur atarlar. Oğlanın koluna kırmızı kurdele bağlanır. Genci genellikle akşam gönderirler, otogarda herkes toplanır. Son vedalaşmalar yapılırken, asker adaylarına "Allah kolaylaştırsın", "Allah kazadan beladan esirgesin", "Hayırlı tezkereler", "Vatana Millete hayırlı olsun" gibi temennilerde bulunulur. Asker adayları arabalara aynı anda bindirilip, şehirden konvoylarla beraber çıkartılır. Askerlerin bulundukları arabalara yolda bir süre refakat edilip "En büyük asker bizim asker" gibi söylemlerde bulunulur.

Asker evine dönünce tüm köy davet edilir, hayvan kesilir mevlit okutulur (KK, 9).

Asker dönüşü asker için kurban kesilmez (KK, 3).

Askerliğini bitirip gelen genç için mevlit okutulur (KK, 1).

Genç, askerden dönünce aileye gözaydınına gidilir. Asker evi ziyaretçi akınına uğrar (KK, 3, 13).

Asker, parası varsa evine hediyelerle döner (KK, 13).

Askerin ilk mektubu köy heyetine gelir. Köy heyeti askerin ailesinden müjde hediyesi alır (KK, 4).

Asker mektupları saklanır, bu mektuplara asker manileri yazılır. Askerin sevgilisi, eşi mektuba gül yaprağı koyar. Askerin mektubunu eşi, kaynına aldirtmaz ayıp olur, komşudan mektubu alıp getirmesini rica eder (KK, 13).

Askerliğini yapmamış genç, adamdan sayılmaz; kendisine kız verilmez, askerliği bitmeden düğünü yapılmaz (KK, 28).

Asker uğurlama, karşılama Türk halk kültüründe günümüzde de sürdürülen bir gelenektir. Askerlik insan hayatında bir geçiş dönemi olması yönüyle çeşitli aşamaları yüzyıllardır tören olarak kutlanmaktadır. Askere gidecek kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda askere gidecek kişiyi askerlikte yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilere korumak amacıyla birçok dinsel, büyüsel işlem, töre ve adet uygulanmaktadır. Askere yolcu etme ve askeri karşılama çevresinde kümelenen adetler, gelenekler, törenler ve bunların içinde yer alan işlemler ve uygulamalar o yörenin geleneksel kültürünü de yansıttığı için önemlidir (Artun, 2005: 146).

4. Evlenme

Evlilik, insan neslinin üreyip çoğalarak bir aile olması ve bu aile birliğinin sürekliliğinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen kutsal bir kurumdur. Kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandıran evlilik ile aile olabilmeyen ilk adımı atılmış olur. Türk hayatında ev ve evlilik, çocuk sahibi olmak en mühim kaidelerden biridir. İnsan ev-bark sahibi olunca, bulunduğu toplulukta

itibarı yükselir (Kalafat, 1995: 101).Ülkemizin her yerinde olduğu gibi Akyazı'da da aile olmanın önemi büyüktür. Aile kurumunun toplumun çekirdeğini oluşturduğuna ve toplumu ayakta tuttuğuna inanılır.

Kültür yapısına, yöreye, inanışlara göre evlilik törenleri çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Evlilik törenine ve kutlamalarına “düğün” denmektedir.

Örnek'e göre; Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uyarlanarak gerçekleştirilir. Evlenme, tören, töre, adet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer (Artun, 2005: 147).

Evliliğin gerçekleştirilebilmesi için öncesinde çeşitli hazırlıklar ve aşamalar mevcuttur. Bu hazırlık ve aşamalar nesilden nesle geçmiş ve gelenekleşmiştir. Bu geleneklerin bazıları kentleşme, iş hayatı, eğitim düzeyinin yükselişi, batılılaşma vb. sebeplerle unutulmuş, bazıları değişikliğe uğramıştır; bazı gelenekler de sürdürülmektedir.

Günümüzde evlilik ile ilgili geleneklerin birçoğu uygulanmak zorundadır aksi durumda toplumun ayıplaması söz konusudur. Kız isteme, söz kesme, nişan, kına gecesi gibi görenekler evliliğin olmazsa olmazlarıdır.

Türk hayatının her safhasında yaşayışımıza, hareketlerimize yön veren inançlarımızın rolü burada devam etmektedir. İyi ve kötü karakterli iyelerin, ev iyeleri, ata ruhları, eş bulmada, iyi bir yuva kurmada, çocuk sahibi olmada, doğan çocukların hayatta kalmasında etkili olduğu inancı, günümüzde de varlığını korumaktadır (Kalafat, 1995: 101.)

İnsan hayatının geçiş dönemlerinden biri olan evlilik ile ilgili birçok inanış mevcuttur. Evlenen çiftin kötü etkilerden uzak olması; mutlu ve bereketli bir yuvalarının olması için uygulamalar yapılır.

a. Evlenme Öncesi Yapılan Uygulamalar

(1) Kısmet Açma:

Talibi çıkmayanlara "kısmeti kapalı, kısmeti bağlı" denir. Bu kişilerin kısmetinin açılması gerekmektedir; bunun için hocaya gidilir, muska yazdırılır, hıdırellezde dilek tutularak mani çekilir, gelin teli alınır veya türbelere gidilip dua edilir. Yörede günümüzde türbelere, ağaçlara bez bağlama uygulaması dini yönden sakıncalı olduğunun düşünülmesi sebebiyle görülme de eskiden uygulandığı bilinmektedir. Eskiden kısmet açmak için türbelere bez bağlamak ve türbelerde mum yakmak geleneği mevcutken günümüzde günah olması sebebiyle bu uygulamalara pek rastlanmamaktadır. Yatırlar (türbeler) ziyaret edilir, dua edilir, adak adanır ancak mum yakılmaz, bez bağlanmaz.

Yatır ve türbe kapılarına, ağaçlara genç kızlar tarafından evlenmek dileğiyle çaput bağlama inancında dağ yollarını bekleyen, dağ/kaya iyesini memnun etme ve böylece iyenin yardımını kazanma inancının izleri yatmaktadır (Kalafat, 1995: 104).

Erkek veya kızın kısmeti açık değilse, kısmet açmak için bir eve gelin geldiği zaman gelin ve damadın arasında, başlarının üstünde ekmek kırılır, bu ekmek parçaları bekârlara dağıtılır veya gelin ve damadın üzerine şeker saçılır, şeker gelinin başı üzerinde kalırsa bu, oradaki bekârların kısmetinin açılacağı şeklinde yorumlanır (KK, 1).

Evlenme törenlerinde gelinin ve güveyin başına saçı saçılır. Saçı saçmak, Orta Asya Türklerinde yabancı soya mensup bir kızın kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyveler saçı olarak kullanılmıştır (İnan, 2000: 167).

Gelinin ayakkabısının altına evlenmemiş kızların, damadın

ayakkabısının altına ise evlenmemiş delikanlıların isimleri yazılır. Çiftin yüzüklerine takılan kurdeleden kesilir ve gençlere dağıtılır (KK, 2)

Gelin alınıp yeni evine getirildiğine gelinin kolunun altına ekmek verilir, bu ekmek bekârlara kısmetlerinin açılması için paylaştırılır (KK, 4)

Talibi çıkmayan genç kızın kısmetinin bağlandığına inanılır. Genç kız ve annesi beraberlerinde kilit götürerek hocaya giderler, hoca dua ederek kilidi açar, böylece genç kızın kısmetinin açıldığına inanılır (KK, 33)

(2) Evlilik Yaşı ve Evlenme Biçimleri:

Eskiden evlenemeyen kişiler için evde kalmış, tohuma kaçmış, kartlaşmış, turşunu kurmal gibi ifadeler kullanılırdı ve evde kalma korkusuyla erken yaşta evlendirmeler mevcuttu. Kızlarda evlenme yaşı 18-25 arası olup 25'inden sonra kızın fazla talibi çıkmayacağı düşünülürdü. Erkeklerin ise 30 yaşını geçmemeleri, askerliğini yapıp iş güç sahibi olunca evlenmeleri gerektiği düşünülürdü. Günümüzde 30'lu yaşlarda yapılan evlilikler normal karşılanmakta ve bazı büyükler "Erkenden evlenip ne yapacaksın? Hayatını yaşa." şeklinde ifadeler kullanmaktadırlar.

Evlenecek kız ve erkeğin arasında birkaç yaş farkın olması gerekir. Kız, erkekten büyük olmamalıdır.

Araştırma sahasında Çerkezlerde eskiden beri evlenme yaşının diğer etnik yapılara göre daha fazla olduğu gözlemlenmiştir.

Kız çocukları değerlidir, kibar yetiştirilir, tarlada çalıştırılmaz ve geç evlendirilirler. Avluyu bile erkek süpürür. Kırk, kırk beş yaş evlilik için uygun kabul edilir. Bununla ilgili bir fıkra da vardır: Bir gün bir Çerkez, kızını otobüse bindirir bakar ki kızının oturması için yer yok, içeri seslenir: "Otuz yaşında kız çocuğuna yer veriniz" der. Kızı babasının gözünde hala küçüktür ve evlilik çağı da gelmemiştir (KK, 14).

Akraba evliliği yoktur hatta eve başka yerlerden gelen misafir kardeş

sayılır, o yüzden gelen misafir, evin gençleri ile evlenemez. Geç evlendirildikleri için kaçan çok olur. Kaçan kıza erkek tarafınca düğün gününe kadar eğlence yapılır bu eğlencelere “tasamara” denilir. Konuklar gelir, kurbanlar kesilir. Bu konuklardan yaşı kırkı geçkin beş altı kişi varsa koyun kesilir, mısır unundan abaza pastası yapılır. Koyunun eti suda haşlanır; dili, karaciğeri dilimlenerek pasta üzerine koyulur. Bunun üzerine acıka da konulur. Banılarak yenilir. Erkek tarafı haber gönderir gençlerin el öpüp barışmaya gitmesi için, kızın ailesi ise barışmak için beş ay- bir yıl sonra evli çifti çağırır. Kız evinde koyun kesilir, yemek verilir, abaza pastası yapılır. Bütün sülale toplanır. Damat, kız evine görünmeden camdan veya evin arka tarafından girer. Tasayüze (gelinin arkadaşı) düğüne kadar taçanın (gelinin) hep yanındadır ve kendisine de bilezik takılır (KK, 14)

Gelin evlenirken yanında kız tarafından kırk yaş üstü bir erkek gider, bir ay onunla durur. Düğün sabahı kurban kesilir, yemek hazırlanır, bahşiş verilir ve geline arkadaşlık eden kişi evine öyle uğurlanır. Tasamarada düğüne kadar çapşı oynanır. Bu oyun eller çırpılarak oynanır. Oynanan bir diğer oyun yüzük kimde oyunudur. Özel kıyafetleri olan bir Kafkas ekibi vardır. Bu ekip mızıkaya oyunu oynar. Yerlere uzun tahtalar konur, yarım metre uzunluğunda bir sopa ile çalan mızıkaya uygun ritim tutulur, Abaza şarkıları eşliğinde ortada bir kadın ve erkek olmak üzere ikili bir şekilde dans edilir. Her oyunda değişik kişiler dans eder. Mızıkaya eşliğinde oynanan bu oyun esnasında ayaklar çıplaktır ve bu oyun parmak uçlarında oynanır. Dans eden bayana kavalyesi yerine kadar eşlik eder. Kız yerine oturtulmadan erkek oturamaz. Oyun oynayan gençlere çorap hediye edilir. (KK, 2)

Gencin evleneceği kızı büyükler seçer. Zayıf kızlar makbuldür. Yaşı geçkin kızlar alınmaz. Kız, yirmi yaşını geçmemiş olmalıdır. Akraba evliliği vardır ama çok yaygın değil (KK, 16)

Abaza, Çerkez, Muhacir ve Boşnaklarda akraba evliliğine rastlanmamaktadır. Çerkez ve Abazalar dışarıdan kız almaz, dışarıya kız vermezler.

Yakın akrabalar birbiri ile evlenemez. Düğüne doğru kaçma adeti yoktur (KK, 4).

Akraba evliliği, beşik kertmesi vardır. Hamileyken söz verilir. Kaçan kız eve alınmaz, kaçan kızın düğününe gidilmez (KK, 9).

Akraba evliliği vardır. Genç yaşta evlilik tercih edilir (KK, 6).

Akyazı'da evlilikler görücü usulü ve karşılıklı anlaşmaya dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bunların dışında kaçarak gerçekleştirilen evlilikler ve az da olsa Kürtlerde rastlanan beşik kertmesi şeklinde evlilikler de mevcuttur.

Çerkezler geç evlendirildikleri için onlarda kaçarak evlenme sıkça görülmektedir. Evliliklerde kardeşler arasında sıra gözetme vardır. Büyüklerin önce evlendirilmesine dikkat edilir. Büyüklerin bekâr olması küçüğün evlenmesi önünde bir engeldir, bu sebepten kaçarak evlenenler de vardır. Günümüzde küçükler evlenmek için bekâr olan büyüklerinden izin ister, önce evlenmelerinin bir mahsuru olup olmadığını sorarak onların gönlünü alır ve o şekilde evlenebilirler.

Akyazı'da evlenmek kaçanlar da çoktur. Kaçmanın en önemli sebeplerinden biri, aile büyüklerinden veya kızın ağabeylerinden birinin evliliğe izin vermemesidir. İzin alamayan gençler. Kaçmayı tercih ederler. KK,: “Ağabeylerim vermez diye ben de kaçtım.” (KK, 10).

Kaçarak yapılan evlilikler çoktur. Eskiden Arnavutlarla geçinmenin zor olduğunu düşündükleri için kızların Arnavutlarla evlenmesine pek sıcak bakılmazmış. Akrabalardan kız alınıp verilmez, komşu kızları bile kardeş olarak görüldüğü için alınmaz. Kızların evlenme yaşı kırkı bulmamalıdır kız evde kalmış kabul edilir; otuz, evlilik için uygun bir yaştır. Genç yaşta evlilik daha çok tercih edilir ki çiftin hemen bebekleri olsun (KK, 1).

Bazı farazilerin aksine Türklerde “ana ailesi” nin izine rastlanmaktadır. Buna karşılık Moğollarda “matriarkal aile” hakim görülmektedir. “Kız kaçırma” Türklerde çok eski dönemlerden itibaren bir evlenme usulü olarak kendini göstermektedir. Bununla birlikte onun daha Hun döneminden itibaren arızı bir usul şeklini aldığı anlaşılmaktadır. Türklerde “patriarkal aile” tipi hâkimdir ve

ailenin sembolü “ev” , evin sembolü de “ocak” tır. Nitekim Yakutlarda evlilik “sönmez bir ateş yakma” şeklinde ifade edilmektedir (Günay, Güngör, 2007: 103)

Evlenme ile ilgili törenlere şaman ve baskıların iştiraki pek seyrek olur. Kız kaçırma ile evlenme âdeti muhafaza edilen Yakut boylarında kız kaçırmağa gidecek gençler şaman (oyun) tarafından bir ayin yapıldıktan sonra yola çıkarlardı. Bu ayin şöyle yapılırdı: kız kaçırmaya gidecek gençler bir araya toplanır ve atlarını hazır halde bulundururlar. Şaman direklere bağlı atların yanına kımız dolu bir tulumla gelir ve bundan bir avuç kımız alıp atların çevresine saçı saçar. Kırk kötü ruhun adlarını söyleyerek bunlara karşı gençleri koruması için ıdık bağışlanan tanrıya yalvarıp yakarır. Ayinden sonra gençler atlarına binip kaçırılacak kızın kabilesine doğru yönelirler.

Birçok Türk boylarında gerçek manisile baskın yapılarak “kız kaçırma” seyrek olaylardandır. Eski devirlerin bu âdeti ancak düğünlerde görülen bazı adetlerde izini bırakmıştır. Altaylılarda kız kaçırma kızın rızasıyla, hatta baba ve anasının tasvibi ile olur. Kız razı olduğunun delili olarak delikanlıya yüzük ve mendil gibi bir şey vermektedir ki “nişan yüzüğü” yerini tutar. Kız, kaçırıldıktan sonra delikanlının arkadaşları çalı çırpıdan bir otağ yaparlar. Bu otağın kapısı yoktur. Güvey ile gelin bu otağda üç gün kalırlar. Bunlar ateşlerini çakmak taşıyla kendileri yakarlar. Dışarıdan ateş ve kibrit verilmez (İnan, 200: 166).

Yakın akraba ile on kuşağa kadar evlenilmez. Eskiden evlilik yaşı kızlarda da erkeklerde de otuz beş- kırktı, günümüzde bu kadar geç evlenilmiyor. Büyükler evlenmeden küçüklerin evlenmesi ayıp karşılandığı için kaçarak evlenen çoktur (KK, 2).

Kız ve oğlan birbirini görmez, evlenmelerine büyükler karar verir (KK, 9).

(3) Evlenme İsteğinin Belirtilmesi:

Eskiden kız ve erkek aile içinde evlenmek istediklerini açıkça belli edemezlerdi, ayıp karşılanırdı. Eşlerin seçimini anne-baba veya akrabalar yapmaktaydı. Günümüzde ise gençler eş seçimlerini kendileri yapmaktalar ve evlenme isteklerini bir takım gelenekler doğrultusunda ifade etmektedirler. Örneğin, bir gencin evlenmek istediğini babasına gidip açıkça söylemesi geleneklere aykırı ve hoş görülmeeyen bir davranıştır. Bu istek anneye söylenebilir, anneler baba ile genç arasında aracılırlar. Tabi gençler bunu açıkça söylemeden önce eve geç gelme, asabi olma, ev eşyası alma, giyimine özen gösterme şeklinde birtakım davranışlar sergileyebilirler. Daha sonra anne durumu fark eder ve oğlu ile konuşup durumu öğrenir ve babaya konuyu açar.

Gençler birbirini tanıyorsa, kendi aralarında bir zaman belirledilerse ailelere bildirirler (KK, 30).

Evlenme isteği kıza genç tarafından dere kenarında manilerle bildirilirdi. Kız da delikanlının sevgisinin karşılıksız olmadığını ifade etmek için bir mendile sevdiği gencin ismini nakışları. Delikanlı bu mendili annesine götürür, annesi de babayı durumdan haberdar ederdi (KK, 3).

Gencin evleneceği kişiyi ailesi belirler ancak istediği biri varsa genç, ailesine söyler. Gencin beğendiği kıza isteneceği delikanlının kız kardeşi ya da yakın arkadaşı tarafından cemiyetlerde söylenir, söz alınır. Kız aile tarafından beğenilir, uygun görülürse istenir (KK, 2).

Delikanlı evlenme isteğini annesine bildirir; anne durumu babaya anlatır (KK, 1).

Mecilerde (imece), bayram yerlerinde, kınalarda, çeşme başlarında gençler birbirini beğenirdi. Evlenme isteği anneye söylenirdi (KK, 4).

Evdeki birine evlenme isteği söylenirdi. Tarla, yol, çeşme gibi yerlerde kız ve erkek görüşürdü. Büyüklerin de kızı beğenmesi gerekirdi (KK, 6).

Kız-oğlan birbirini uzaktan görür, beğenir, oğlan geçerken kız camdan

bakardı (KK, 10).

(4) Görücülük, Kız Bakma

Kentlerde tanışıp anlaşılarak evlenme yayginken, geleneksel kesimde görücü usulü evlilik yaygındır. Görücülük, evlenecek genç için uygun bir kız araştırıp beğenmektir. Evlendirme işine görücülükle başlanır. Görücü usulü evliliklerde evlendirilecek erkeğin akrabaları ya da hatırı sayılan komşuları tanıdıklarında aileye uygun bir kız olup olmadığını araştırır, uygun bir kız bulduğunda erkek tarafına onu ve ailesini anlatır, tavsiye ederler. İlk olarak erkeğin annesi, aile yakınları kız evini ziyaret edip, niyetlerini ifade etmek amacıyla kızı görmeye yani görücülüğe kız tarafına da haber verdirip giderler. Kızı tavsiye edip, gencin annesiyle kız evine görücülüğe gidenlere “aracı” denir.

Örnek’e göre; “Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme “kız bakma”, “kız arama”, “kız soruşturma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları yardımcı olurlar. “(Artun, 2005: 151).

Görücü usulü evliliklerde oğlan askerliğini yapmışsa ve bir işi varsa annesi yakın dostlarına oğluna iyi yetişmiş bir kız aradığını duyurur. Onlar da huyunu, marifetliliğini göz önünde bulundurarak tavsiyelerde bulunurlar. Elinden biçki–dikiş gelen, Kur’an okumayı bilen, boylu poslu kızlar makbuldür. Tavsiye eden tanıdıklarla erkek annesi kız evine gider, kızın boyuna posuna, misafir karşılamasına dikkat ederler. Erkek annesi kızı beğendiyse oğluna anlatır. Gençlerin birbirini görüp tanınması için zaman verirler. Gençler de görüşüp anlaşabildiyse ailelere söylenir ve kızın istenmeye gidilmesine karar verilir (KK, 30).

Ekici (1999)'nin ifade ettiği gibi, “Dede Korkut dilinden ozan der: Kadınlar dört türlüdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersen bayağıdır.” Kitapta bu dört grup içinde ele alınan kadınlar çeşitli tip özellikleriyle tanıtılmakta ve bunlardan sadece kendisinden, “evin dayağı” (evin direği, temeli, dayanağı) olan şöyle tasvir edilmektedir; “Ozan, evin dayağı olan odur ki, kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir, içirir, ağırlar, azizler, gönderir. O, Ayiše, Fatma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin.” Burla Hatun, Deli Dumrul'un eşi, Boğaç Han'ın annesi gibi tipler ideal eş ve anne tipidir (Uluslar arası Dede Korkut Bilgi Şöleni, 1999).

Büyüklerin kızı beğenmesinin ardından kız, delikanlıya bayramlarda, düğünlerde, hıdırellez kutlamalarında veya mecilerde (imecelerde) gösterilir, o da kızı beğenirse anne aracı olur ve gencin babasıyla görüşür. Babanın da rızasıyla kızın istenmesine karar verilir. Kızın istenmesinden önce her iki taraf da birbirini araştırır kız terbiyeli, ahlaklı mı; oğlanın kötü alışkanlıkları var mı, iş güç sahibi mi şeklinde tanıdıklara sorulur, uygun görülürse kız istenir.

Büyükler kızı beğenmelidir. Büyükler, kızın temiz, çalışkan, bilgili olmasına özen gösterir. Kız görmeye şeker, baklava ile gidilir. Kız kahve yapar, kendini gösterir (KK, 6).

Büyükler kızı görmeye gider (KK, 16).

Yaşı genç kızlar gelin adayı olarak tercih edilir. Yaşı ufak, akıllı büyük olsun” denilir (KK, 13).

Büyükler kızı bir yerde görür. Büyükler aileye bakmaya gider. Saygılı, görgülü, temiz bir aile olup olmadıklarına bakılır. Eskiden aileye bakılırken günümüzde zenginliğe bakılıyor. Oğlan yakışıklıysa; sarışın, renkli gözlü, uzun boyluysa ona yakışacak bir kız aranır (KK, 9).

Kız görmeye oğlanın babasından büyük amcası varsa babası ile gider ve o konuşur. Kız görmeye gidilirken ayakkabıların çevrilmiş olmasına dikkat

edilir. Bu, kızın marifetli olduğunu gösterir. Yenge varsa eltinin yerine de yenge konuşur (KK, 9).

Kız bakmaya genellikle erken bir saatte gidilir, bunun nedeni evin temiz, derli toplu olup olmadığına; kızın hamarat ve düzenli olup olmadığına bakmaktır (KK, 4).

Görücülüğe gidilen kız, misafirlerin elini öper, onlara kahve ikram eder, bu esnada oğlan tarafı onu inceler boyuna posuna, marifetliliğine bakar (KK, 33).

Delikanlının annesi, kızın ailesine kız görmeye geleceğiz diye haber gönderir. Kız tarafı kete ve tatlı yapar; erkek tarafı da bişi gibi yiyecekler hazırlayarak kız görmeye gider. Kız görmeye delikanlı gitmez; annesi, halası, teyzesi gider (KK, 3).

Kız görmeye anne, yenge, komşu gider (KK, 1).

Aile büyükleri özellikle yaşlılar bir iki kere kız görmeye giderler. Kızların kilolusu, irisi makbuldür, iyi ırgatlık yapacakları düşünülür. Kız beğenilirse istemeye gidilir (KK, 4).

b. Düğün Öncesi Yapılanlar

(1) Kız İsteme (Dünürlük)

Kız evine gidilerek kızın ailesinden istenmesine “dünürlük” denir. Ailenin ileri gelenleri daha önceden belirlenmiş bir günde – bu gün hayırlı oluşuna inanılması sebebiyle genellikle perşembe veya pazartesi günüdür - kız evine kızı istemeye giderler. Günümüzde daha çok pazar günleri kız istemeye gidilmekte çünkü tatildir ve beyler o gün evdedir.

Dede Korkut Kitabı’nda Bamsı Beyrek hikâyesinde de Dedem Korkut dünürcülükle görevlendirilir ve Deli Karçar’a gider (Ergin, 2005: 8).

Kız istemeye gidilebilmesi için delikanlının askerliğini yapmış olması

ve bir işinin olması gerekmektedir. Öncelikle kız tarafına ön görüşme yapmak için genellikle pazartesi ya da perşembe gecesi gidilir. Kız tarafı da aile büyüklerine duyurur, konu açılır, onların uygun gördükleri zaman belirlenir, çaylar- kahveler içilir, gelenekler, alınacak olan takı ve eşyalar konuşulur. Konuşmayı erkek tarafından dede, amca veya dayı yapar. Kız evi naz evidir eğer tekrar bir görüşme isterlerse erkek tarafı tekrar görüşmeye gider. Bu gidişte “Allah’ın emri, Peygamberin kavli ile kızıma talibiz” denilir, ince bir söz yüzüğü takılabilir ve nişan tarihine karar verilir (KK, 30).

Kız istendikten sonra kız tarafı “Hayırlısı olsun veya kısmetse olsun” derse erkek tarafı tekrar gider; eğer “Nasibinizi başka yerde arayın.” derse bir daha gidilmez. Her iki taraf da birbirini soruşturur (KK, 30, 33).

Kız istemeye çikolata, lokum, şeker veya çiçekle gidilir. Erkek tarafınca getirilen yiyecekler ikram ediliyorsa bu, onların kızlarını vereceği anlamına gelir; eğer ikram edilmez hatta iade edilirse kızın verilmeyeceği anlamına gelir. Kızın verildiği ifade edildikten sonra genç çift, büyüklerin elini öper (KK, 33).

Kız evi naz evidir. Kız istemeye birkaç kez gidilir (KK, 16).

Kız istemeye erkek gitmez. İsteyen ilk istemede kızını verir. (KK, 6).

Beğenilen kız ve ailesi soruşturulur, araştırılır. Kız ilk istemede verilmez, beş – altı kez gidip gelinir, istenir. Kız istemeye giderken büyükler toplanır ya da komşulardan özellikle yaşlı olanlar götürülür. Kız istemede damat adayı bulunmaz. Kız ve erkek yalnız kalmamaları şartıyla bir komşunun evinde görüştülürler (KK, 2).

Kız hamama götürülür, bakılır. Söz aldıktan sonra, istemeye gidilmeden önce hamam yapılır. Kız, hamama ailesi ve arkadaşlarıyla gider. Aynı akşam kız istenir. Damat, kız istemede de bulunmaz. Damadın annesi, babası, yakınları kız istemede bulunur. Kız, iki- üç kez istendikten sonra verilir (KK, 3).

Aile büyükleri ile kız istemeye gidilir eğer kız ilk istemede verilmediyse ikinci kez gidilip istenir ancak bir kızı istemeye üç kez gidilmez (KK, 1)

Kız istemeye büyükler gider, damat gitmez. İki, üç kez istendikten sonra kız verilir (KK, 4).

(2) Söz Kesme (Küçük Nişan)

Kız verildikten sonra bir gün belirlenir ve aileler de yanlarında olmak üzere çarşıya çıkılır, söz yüzükleri, takı seti, sözde giyilecek kıyafetler vb. hediyeler alınır. Günümüzde çiftler bu alış verişe yalnız gitmektedirler.

Aileler hazırlıklarını tamamlayınca her iki taraf için de uygun bir zaman belirlenir. Kız evine dedeler, anneanne, babaanne, dayılar, amcalar, teyzeler çiçek, yüzük, bohçalar hazırlamış olarak konvoy halinde giderler. Kız evinde hal hatır sorulur, muhabbet edilir ve yavaş yavaş asıl mevzuya girilir. Tekrar uygun görülen bir kişiden kız istenir. Belirlenen bir büyük, yüzükleri takar, kurdeleyi keserken “Makas kesmiyor.” der. Kız tarafı önceden havlu, atlet gibi hediyeler hazırlamıştır. Bu hediyeler yüzüğü takana verilir. Gelin ve damat büyüklerin elini öpmeye başlar. Her iki taraf da gençlere hediye takabilir. Kahveler yapılır, ikram edilir. Damadın kahvesine tuz koyularak tepkisine bakılır. İkramlar yenilir, içilir. Kızın verildiğinin nişanesi olarak kız tarafı süslü mendiller hazırlar ve oradakilere dağıtır. Erkeklerin mendili bayanlara dağıtılan mendillere göre daha sadedir. Kız tarafı ve erkek tarafı birbirine hazırladığı bohçaları verir. Bu uygulamalar “aile arası veya küçük nişan” olarak adlandırılır. Kız tarafı isterse bohçaları erkek tarafına bir hafta sonra iadeyi ziyaret olarak ayrıca da götürebilir (KK, 30).

Söz kesme işi son dönürlükten birkaç gün sonra yapılır. Kız evine aile büyükleri, akrabalar ve çok samimi tanıdıklarla gidilir. Kadınlar kendi aralarında eğlenir. Sözde nişan tarihi ve gelin kıza alınacak takılar da konuşulur. Söz yüzükleri takılmış ve çift artık sözlenmiştir. Sözlülük dönemi birkaç ayı geçmez. Sözlülük döneminde gençlerin görüşmesi pek hoş karşılanma (KK, 32, 34.)

Yüzük takmaya yani söz kesmeye damat gelir (KK, 16).

Söz kesmeye giderken bohça hazırlanır. Bir kutu şeker veya lokum ile gidilir (KK, 6).

Söz kesilirken hediyeler verilir (KK, 1)

Sözde takı takılmaz sadece ince bir alyans takılır. Başlık parası vardır. Geline çok takı takılır. Sözde, istemede, el öpmeye hep kurban kesilir. Gelinin kız ve erkek arkadaşına, sağdıçlara da kurban kesilir, üst baş alınır; erkeğe zarf içinde para, kıza altın bilezik verilir (KK, 2).

Kız ve oğlan evi söz kesme hazırlıklarına başlar. Yaşlı kadınlar yemek yapar, yakın komşular yardım eder; tavuk, ördek götürür. Beraber baklava, sarma, gözleme yapılır (KK, 4)

Kız verilince Fatıha okunur, böylece söz kesilmiş olur (KK, 9).

(3) Nişan (Büyük Nişan)

Nişanlanma dönemi evliliğe hazırlık ve gençlerin birbirini tanıma dönemidir. Günümüzde nişanlı çift birbirini rahatlıkla görebiliyorken eskiden yörede bu pek hoş karşılanmazmış. Gençler arasında bir anlaşmazlık olduğunda nişan atılıp bozulabilse de bu pek tasvip edilen bir davranış değildir.

Genel olarak Akyazı'da nişanı kız tarafı yapar, masrafların çoğu kız tarafına aittir. Nişanda akrabalar bir araya gelir, hediyeler getirir, eğlenirler. Nişan yüzüğü kırmızı bir kurdele ile bağlanır, önceden kararlaştırılan bir aile büyüğü yüzükleri çiftin parmaklarına takar ve kurdeleyi keserken "makas kesmiyor." der. Amaç bahşiş almaktır. Bahşiş verildikten sonra kurdele hayır duaları ve mutluluk dilekleri ile kesilir. Konuklara kız evinde yemek verilir, konuklar hediyelerini verir, takılarını takarlar. Nişan böylelikle tamamlanmış olur.

Eskiden nişanı kız tarafı yaparken günümüzde nişanı da oğlan tarafı yapıyor. Önceleri nişana, düğüne davet etmek için kapı kapı dolaşılırmış,

şimdi davetiye ve telefonla haber veriliyor. Eğlence yapılır veya mevlit okutulur. Kadın –erkek bir aradadır. Oğlan, kıza takılar alır. Nişanlılar birbirini rahatlıkla görebilir (KK, 1).

Önceden konuşulmuşsa, kız evi salonda veya bahçede eğlenceli, sazlı nişan istemişse konu komşu, yakınlar davet edilir kalabalık ve büyük bir nişan yapılır. Nişanda erkek evi kız evine konuklara ikram edilmesi için bir sandık lokum alır. Kız evi de bayanlara dağıtmak için söz mendili alır, yakınlar tülbent verir. Nişandan sonra nikâh işlemlerini başlatmak üzere kızın nüfus cüzdanı erkek tarafına verilir (KK, 30)

Nişanı oğlan tarafı yapar, kız tarafı yaparsa ayıp karşılanır (KK, 16, 14).

Nişan kız evinde ayrı, erkek evinde ayrı yapılır (KK, 6).

Eskiden nişanlılık dönemi daha uzunken günümüzde daha kısa olması tercih edilmekte, nişanlılık dönemi birkaç ay sürmektedir.

Köylerde eskiden komşuları nişana ve düğüne davet etme işi ya kapı kapı dolaşıp ağızla söylemek şeklinde ya da mendil, şeker, lokum, bisküvi dağıtmak suretiyle gerçekleştirilirdi.

Nişana gelen davetliler beraberlerinde hediyeler getirirler. Düğün tarihi o güne kadar kararlaştırılmamışsa, düğün tarihine karar verilir.

Nişanla düğün arasına bayram girerse geline süslenmiş koç, altın, elbise gibi hediyeler getirilir.

Nişanı kız tarafı yapar. Nişan harman yerinde, eğlenceli, kadın-erkek karışık ve yemekli yapılır. Bütün sülaleye bohça hazırlanır. Bohçanın yanında “meyve” adı verilen çerez dağıtılır. Bohçalar davullarla gezdirilir. Bohça ve çerez dağıtılırken evlerden bahşiş alınır. (KK, 9)

Kadınlar arasındaki nişan eğlenceleri eskiden tef, darbuka eşliğinde gerçekleştirilirdi. Davul, zurnanın yerini de günümüzde saz ekipleri almıştır.

Nişanda hediyeleşilir, karşılıklı bohçalar hazırlanır. Nişanda def ve tulumla eğlenilir; saz ve mızık gürcülerde yoktur. Nişan yarı nikah sayılır.

Kadın-erkek bir arada eğlenir. Kıza çok takı takılır; reşatlar, bilezikler sıralanır. Hamur işi, tavuk pişirilir. Nişanda kurban kesilmez. Kurban, gelin getirilirken ve bayramlarda kesilir. Bayramlarda geline altınla süslenmiş kurban ve yöresel kıyafetler getirilir. Bu kıyafet bindallıya benzer şalvardan ve üstü işlemeli yelekten oluşur. Nişanlıların birbirini görmesi sorun olmaz. Nişan dahil her şeyi erkek tarafı yapar. Gençler, düğüne ve nişana davet etmek için bisküvi ve arasında lokum dağıtırlar. (KK, 3)

Nişanı erkek tarafı yapar. Bir hafta nişanlı kalınır. Kız tarafı çeyiz hazırlar. Nişanda eğlence düzenlenir, takılar takılır. Kayınvalide tüm aileye hediyeler götürür bu hediyelere “dürü” denilir (KK, 4).

Sözün kesilmesinden üç gün veya bir hafta sonra nişan yapılır. İmam nikahı olmadan gençler görüşemez. İmam nikahı nişanda yapılır. Resmi nikah eskiden yoktu (KK, 9).

i. Urba Düzmek:

Nişan sonrası düğüne yakın bir zamanda erkek tarafı kız tarafına haber verir. Kızın yengesi, teyzesi, yakın arkadaşı manifaturacıya götürülür. Gelin kıza elbiselik, pijamalık, şalvarlık vb. kumaşlar alınır, bu arada anneye de yakınlarla da kumaş alınır. Gelin kıza iç çamaşırı, terlik, ayakkabı, çanta, eşarp, manto, pardösü, eşarp gibi eşyalar alınır. Gelin kızla gelenlere de bir şeyler alınır. Bütün bunlara “urba düzmek” denilir. Urba düzmek manavlarda daha yaygın bir adettir (KK, 4).

(4) Çeyiz Serme ve Çeyiz Alma

Nişan ve düğün arasında kızın çeyiz hazırlıkları tamamlanır. Kızın çeyizi el emeğidir, göz nurudur, çeyiz ne kadar çok ve güzelse gelin o kadar marifetli kabul edilir. Çeyizler bohçalanır, sandıklarda saklanır. Kızın çeyizleri

düğüne birkaç gün, kala genellikle pazartesi günleri veya gelin uzağa gidecekse düğünden bir hafta önceki perşembe günü, arkadaşları ya da akrabaları tarafından yıkanır, ütülenir ve kız evinin bir odası çeyizleri sermek amacıyla hazırlanır. Çeyiz serme işinde dul ya da kısır kadınlar bulunmaz, uğursuzluk getireceklerine inanılır. Duvardan duvara ip gerilir tülbentler, havlular, çeşitli el işlemleri bu ipe asılır. Odada erkek tarafından gelen hediyeler de sergilenir. Çeyizleri komşu kadınlar, akrabalar görmeye gelirler. Kızın arkadaşları, akrabaları çeyizi sergiledikten sonra toplarlar ve erkek tarafının gelip çeyizi alacağı gün beklenir.

Nişan sonrası kızın dikilecek çeyizleri toparlanmaya başlanır. Karyola takımları, tülbentler, havlular, çetikler düzenlenir ve sandığa yerleştirilir. Çeyizin alınacağı gün belirlenir. Sandığın üzerine damat için gömlek, iç çamaşırı konur. Düğüne bir hafta kala at arabası, öküz arabası veya skoda ayarlanır. Kayınvalide birkaç kişi ile kız evine gider. Kız evinden bir kişi sandığın üzerine oturur. O kişiye belirlenen miktarda para verilir. Eşyalar arabaya yüklenir. Komşular, akrabalar kızın noksanlarını belirleyip aralarında anlaşıp hediye olarak alırlar (KK, 30).

Önceleri geniş aileler şeklinde yaşanırdı gelin-damat büyüklerle aynı evde kalırdı. Erkek evinde geline iki oda ayarlanır, biri yatak odası, diğeri misafir odasıdır. Bu odalara ipler gerilir, çeyizler serilir. Kız evinden çeyizle birlikte tuz, şeker, ekmek de gelir ki genç çiftin hanesi bereketli olsun. Çeyizciler işini bitirdikten sonra onlara erkek evinde yemek verilir. Hayır dualar edilir ve kız tarafından yardıma gelenler evlerine dönerler. (K K, 30)

Gelinin çeyizini almaya üç dört kadın gider. Çeyiz sandıkla götürülür. Sandık için bir kutu şeker alınır. Sandığa oturup bahşiş istemek yoktur. Çeyiz serilir, oğlan evi yemek verir (patates oturtması, incir uyuşturması, sütlü üzüm, gözleme). Çeyiz sermeye kızın annesi ayıp karşılandığı için gitmez. Kızın anne ve babası oğlan evine gençler el öpmeye gelene kadar gitmezler, hatta düğüne bile gidemezler, kızın abisi ya da ablası gider. (KK, 4)

Kararlaştırılmış bir günde damat tarafından birkaç kişi kız evine çeyiz almaya gider. Damat tarafı, kız evinde kapıda karşılanır, ikramda bulunulur. Çeyiz alma vakti geldiğinde gelinin erkek kardeşi ya da akrabalarından biri gelinin sandığının üzerine oturur ve bahşiş verilmeden kalkmaz. Pazarlık yapılır, sandığa oturan çocuğa onu memnun edecek miktarda bahşiş verilir, çocuk sandığı teslim eder. Çeyiz sandığı erkek tarafına götürülmek üzere arabaya yerleştirilir. Oğlan evinde de çeyiz sergilenebilmektedir. Günümüzde gençler çoğunlukla ayrı ev tuttıkları için çiftin yeni evinde çeyiz serilir, eşyalar düzenlenir. Kız annesi düğünden önce eşya yerleştirmeye gitmez, kızın yengeleri, teyzeleri gider ve damadın annesi onlara ikramda bulunur.

Çeyiz sermek için düğünden üç-dört gün önce gidilip eşyalar alınır. Kızın tarafından kimse çeyiz sermeye gitmez. Kızın çeyizinde ne varsa babası listesini çıkarır, gelin listeye imzasını atar, oğlanın babası da imzalayıp eşyaları alır. Liste götürülür, sandık alınır ve oğlan evinde çeyiz serilir (KK 9).

Gelin evi uzaksa gelin çeyizi ile birlikte getirilir; yakınsa önden gidilip çeyizler alınır. Gelin ve çeyizi almaya gidilirken öküz arabaları hazırlanır. Öküzlere, arabaya kurdeleler, boncuklar takılır. Gelinin odasına ip gerilir ve bu ipe gelinin çeyizleri asılır. Çeyiz görmeye gelenler boş gelmez, hediyelerle gelirler (KK, 3).

Çeyiz sermeye kız annesi gitmez; kızın halası, teyzesi veya yengesi gider. Bir hafta, on gün sonra yemeğe giderler (KK, 16).

Düğüne bir hafta veya beş gün kala çeyiz serilir. (KK, 2)

Duvarlara ip gerilir, çeyizler asılır. (KK, 10)

Perşembeden çeyiz asılır. Dört duvara ip gerilir, kız tarafı çeyizleri bu iplere asar. Çeyiz sermeye kızın annesi gidemez. (KK, 13)

(5) Düğüne Davet ve Düğün Hazırlıkları

Köylerde eskiden komşuları nişana ve düğüne davet etme işi ya kapı kapı dolaşıp ağızla söylemek şeklinde ya da mendil, şeker, lokum, bisküvi dağıtmak suretiyle gerçekleştirilirdi. Günümüzde davetiye basılıp ev ev dolaşıp dağıtılmaktadır.

Fırında ekmek yapılır, içine damla sakızı ve karanfil koyulur. Her eve çeyrek ekmek, bir metre kadar basma gönderilir, böylece herkes düğüne davet edilmiş olur. (KK, 4)

Kapı kapı gezilerek komşular davet edilir. (KK, 6)

Konu komşu, evlere bisküvi dağıtılarak davet edilir. (KK, 14)

Nişana ve düğüne davet etmeleri için iki genç hane hane gezer. Nişan, bütçeye göre yapılır. (KK,2)

Davetiye yerine davulcu vardır. (KK, 9)

Gençler, düğüne ve nişana davet etmek için bisküvi ve arasında lokum dağıtırlar. (KK, 3)

Gürcülerde başlık yoktur, kızın annesine süt hakkı verilir. Düğün bir sene ya da en geç iki yıl içinde yapılır. Erkek tarafı düğün gününü tayin etmek için kız tarafına giderken börek, çörek gibi hazırlıklar yapar. Düğün tarihi büyüklerce belirlenir. (KK, 3)

Boşnaklarda başlık yoktur. (KK, 1)

Başlık parası vardır. (KK, 2)

Başlık parası eskiden vardı. (KK, 6)

Kız, isteklerinin listesini erkek tarafına verir. Bu istekler erkek tarafınca çok görülürse azaltılmaya çalışılır. Genç kız genellikle yün, pamuk, patiska, yorgan, yatak, akfil (kumaş) ister. Anneye süt hakkı yani “ağırlık” verilir. (KK, 4)

Başlık parası vardır. Alınan başlık parası kıza harcanır, çeyiz yapılır; yün, yatak gibi ihtiyaçlar alınır. (KK, 9)

Kızın annesine ağırlık parası (süt hakkı) verilir. Bu para evlenecek kıza harcanır. (KK, 14)

Düğün hazırlıkları aylar öncesinden başlar. Düğünde verilecek yemek için hayvanlar kesilir, baklavalar açılır, helvalar pişirilir. Kız tarafı da gelecek misafirler için yemekler, tatlılar yapar. Uzaktan gelecek misafirler köyde komşular arasında paylaşılır. Misafirler böylece daha rahat ağırlanmış olur.

Düğünden önce gençler düğün alış verişine çıkarlar. Gelinin takıları ve eksikler alınır. Her iki taraf da birbirine hediyeler alır. Günümüzde eşyaları hem erkek tarafı hem de kız tarafı ortaklaşa alırken eskiden daha çok oğlan tarafı gerekenleri alıp bütün masrafları çekiyordu.

Köylerde düğünden önce damadın babası köyün büyüklerini evine çağırır, ikramda bulunur ve onlara düğünün nasıl gerçekleştirileceği, görev dağılımı konusunda danışır. Kurbanlar kesilir, büyükler toplanır ve onlardan düğün ile ilgili fikirler alınır. Bu olaya “danışık” adı verilir. Danışık yapılmazsa büyükler bunu saygısızlık olarak görür ve düğüne katılmazlar. (KK, 2)

Eskiden evlenen çiftte çoğunlukla yeni ev açılmaz, oğlanın evinde gelin odası hazırlanırdı. Çeyizler getirildiğinde kızın arkadaşları ve yakınları onları odaya yerleştirir. Gelin odası düğün gününe hazırlanır. Bu hazırlıklarda dullar, ikinciye evlenenler yer almazlar. Gelin yatağı hazırlanır, odaya seccade koyulur. Gelin odası tertemiz ve tertiplidir.

Erkek evinde gelin için bir oda hazırlanır. Bu odanın içine banyo olarak kullanılmak üzere tahtadan bir bölme yapılır. Her gelinin kendi odası vardır. (KK, 3)

Gelinin banyosu oda içine yapılır ve bakıldığında banyo dolaba benzer, küçüktür. (KK, 13)

Önceleri geniş aileler şeklinde yaşanırdı gelin-damat büyüklerle aynı evde kalırdı. Erkek evinde geline iki oda ayarlanır, biri yatak odası, diğeri misafir odasıdır. Bu odalara ipler gerilir, çeyizler serilir. Kız evinden çeyizle birlikte tuz, şeker, ekmek de gelir ki genç çiftin hanesi bereketli olsun. Odanın bir yerinde dolap görünümlü bir bölme yapılır. Burası banyodur. (KK, 30)

(6) Kına Gecesi

Geline kına yakmak nikah kadar önemli bir olaydır. Kına yakıldıktan sonra artık dönüş yoktur. Kına kızın baba evinden ayrılışı ve bir nevi vedalaşmasıdır o yüzden kına yakılırken hüznü türkülerle gelin ağılatılır. Günümüzde kına gecelerinin eğlence yönü daha ağır basmakta hatta gelin için bekârlığa veda partisi şeklide algılandığı görülmektedir. Bazıları büyük ve küçük kına olmak üzere iki çeşit kına eğlencesi yapmaktadır.

Kına yakmak, Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterir. İnanca göre, o işareti taşıyan canlı, ve cansız varlıkların mukaddesliğine inanılır ve onlara dokunulmaz. Bu niteliği taşıyan nesne ve şeylere dokunmak, onlara saygısızlık göstermek, uğursuzluk ve felaket getirir inancı ile, adanmışlar koruma altına alınmış olurdu. Düğünlerde, nişanlarda kına yakma adeti bu inancın bölgede yaşayan kalıntıları olarak devam etmektedir. (Kalafat, 1995: 105)

Önceden davet edilmiş olan akrabalar, komşular, dostlar kız evinde toplanır. Günümüzde kına için salon da tutulmaktadır. Kadınlar arasında eğlenilir, erkek tarafının aldığı çerezler konuklara ikram edilir. Oğlan tarafı bir süre sonra kınayı getirir o anda kız evi mahzunlaşır. Oğlan tarafı da eğlendikten sonra sıra gelinin eline kına yakılmasındadır.

Gelin kız kınası yakılmadan önce kıyafetini değiştirir isteyen bindallı giyer, gelin kızın başına pullu, al bir örtü örtülür. Bu örtü kına yakıldıktan sonra açılır. Bir tepsi içinde türküler eşliğinde kına getirilir. Gelinin kınasını dul olmayan kişiler yakabilir. Gelin elini hemen açmaz, kayınvalidesi altın getirince avucunu açar ve kınası yakılır. Bu esnada genç kızlar ellerinde mumlarla gelinin etrafında hüznü türküler söyleyerek dönerler, gelin ağılatılır. Ağlamayan gelin ayıplanır, evlenmeye çok meraklıymış, ailesini çabuk unutacak denilir. Genç kızlara pullu örtüler hediye edilir. Kalan kına çerezler ve meyve suları ile konuklara dağıtılır. (KK, 33)

Kına yakılırken gelinin ve güveyin avucuna konan para kısmet içindir.

Onları ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Bir tür saçıdır. Geline kına yakılırken başına al örtülmesi, al basmasından korunmak içindir. Kötülük ve nazardan korunmak için gelinin yüzü örtülür. (Artun, 1998: 4-28)

Kınayı oğlan evi hazırlar, kız evi dürü (hediye) hazırlar. Kınada biri çığırtnan olur, kimin ne getirdiğini duyurur, buna “çeki çekmek” denir. Gelin kızın eline kayınvalide kına yakar, altın vermez, bunun yerine hayvan bağışlar. Kınada def çalınarak eğlenilir. (KK, 4)

Kınayı geline kaynanası yakar ve ona altın verir. Eğlence kadın, erkek bir arada yapılır, horon tepilir. Geline, komşulara kına yakılır, damada yakılmaz. (KK, 6)

Kınayı kız tarafı, düğünü oğlan tarafı yapar. Kınada kaynana gelinin eline kına yakılırken altın koyar. (KK, 16)

Perşembe akşamı kına yapılır. Erkeğe kına yakılmaz, erkekler askere uğurlanırken bir parmaklarına kına yakılır. Kızın kinasını görümce veya yenge yakar. Kınanın üzerine mum koyulur. Kadınlara tülbent, erkeklere mendil hediye edilir. (KK, 1)

Kınaya giderken kaynana bişi, çerez, tavuk, bol cevizli kete-börek hazırlar, bir sepete doldurur. (Bişinin hamuru çekmesin diye diz üzerinde çekiştirilerek açılır.) Kınaya davul- zurna ile gidilir. Önce eğlence yapılır sonra takılar takılır. Gelin kıza takmak üzere beşi bir yerdeler hazırlanır. Sabaha kadar eğlence yapılır, herkes takı takar. Bu eğlencelerde mutlaka tulum vardır. Bu eğlencelerde cilve loy nanay da, oh nenni koçari ve horon benzeri oyunlar oynanır. Gelin kıza kınayı mutlu olan bir arkadaşısı yakar çünkü geline uğur getireceğine ve gelinin mutlu bir hayatı olacağına inanılır. (KK, 3)

Perşembe veya cuma akşamı kadınlar kız evinde toplanır, oyunlarla eğlenir. Gecenin bitimine doğru geline türküler eşliğinde kına yakılır. Adettendir gelin avucunu açmaz, kayın valide gelinin eline altın koyunca gelin elini açar ve kına yakmasına izin verir. Erkek evinden gelen çerezler ve kalan kınalar dağıtılır. Bu küçük kınadır. (KK, 30)

Gürcülerde kına gecesi erkek tarafından bir yenge kız tarafından “yel esse, yel esse bir tepsi tatlı gelse” diyerek tatlı ister. (KK, 22)

Kına gecesi yapılmaz ama yeni yeni yaygınlaşmaya başlamıştır. Kız ve oğlan evinde ayrı ayrı eğlence düzenlenir. (KK, 2)

Kına gecesinde kız, yedi elbise değiştirir. (KK, 24)

Kına gecesi türkü söylenir, kaynana kına yakar, gelin elini açmazsa bir hayvan sözü verilir (bir koyun vb.) (KK, 9)

Kınayı getir aney, parmağın batır aney

Bu gece misafirim, koynunda yatır aney. (KK, 9)

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar

Aşrı aşrı memlekete kız vermesinle

Annesinin bir tanesini hor görmesinler

Uçan da kuşlara malum olsun, ben annemi özledim

Hem annemi hem babamı, ben köyümü özledim. (KK, 33)

Kına bitince genç kızlar gelinin yanında kalırlar; sabaha kadar uyumaz, eğlenirler.

Küçük kınada perşembe veya cuma akşamı kadınlar kız evinde toplanır, oyunlarla eğlenir. Gecenin bitimine doğru geline türküler eşliğinde kına yakılır. Adettendir gelin avucunu açmaz, kayın valide gelinin eline altın koyunca gelin elini açar ve kına yakmasına izin verir. Erkek evinden gelen çerezler ve kalan kınalar dağıtılır. (KK,30, 33, 32)

Büyük kına, gece kız evinde yapılır. Mahalle delikanlıları evlerin önüne oturulacak yerler yaparlar, alanı ışıklandırır. Muhacir ve manav düğünlerinde davul, saz; laz düğünlerinde kemençe ile eğlenilir. Erkek evi de kalabalık bir şekilde evleri yakınsa yayan, uzaksa tutulan araçlarla gelir. Erkek tarafı kız evine gelirken “hane dalı” denilen büyük bir sopayı gaz yağına batırılmış kozalaklarla, yeşilliklerle, çiçeklerle süsleyip mani ve türküler eşliğinde gelir. Eğlenceye ara verilir ve çeki töreni yapılır. “Gelinin annesinden bilezik, babasından altın, komşusundan yorgan, teyzeden....”

diyerek yakınların getirdiği eşyaları ortada herkese takdim ederler. Bu iş bitince eğlence kaldığı yerden devam eder. Gelinin ayakkabısının altına kızlar isimlerini yazarlar, kimin ismi önce silinmişse evlenme sırası ondadır. (KK, 30)

c. Düğün

Toplumsal hayatın en önemli olaylarından biri evlenme törenleri yani düğünlerdir. Altun (2004):Düğün, tüm dünya kültürlerinde olduğu gibi Türk kültüründe de insanların mutluluklarını ifade eden törenler arasındadır. Düğünde amaç, evlenen çiftin çevreye duyurulmasıdır. Her kültür, düğünü kendi kural ve kalıplarına uygun olarak gerçekleştirir. (Artun, 2005: 156)

Örnek' e göre, düğün, evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğünün geleneklere en uygun biçimde uygulanmasına çaba sarf edilir. Medeni nikahtan sonra yapılan düğünle, gelinle güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu topluluğun üyelerinin onayıyla geçerli sayılır. (Artun, 2005: 156)

Düğünün ne zaman olacağı iki tarafın ailelerinin anlaşması ile kararlaştırılır. Bu süre çok kısa olabileceği gibi yıllarca da uzayabilir. Düğün, oğlanın askerliği, oğlan tarafının ağırlığı sağlayamaması veya çeyizi tamamlayamaması gibi nedenlerle gecikebilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur. Sonbahar, harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır. (Boratav, 2003: 221).

Düğünler eskiden köylerde genellikle hasat zamanından sonra yani hasat bitimi düğün zamanıdır. (KK ,7) Şehirlerde ise düğünler çoğunlukla bahar ve yaz aylarında yapılır.

Masallarda, hikâyelerde kırk gün, kırk gece sürdüğü söylenen

düğünleri de eski anlamı ile almak yerinde olur. Dede Korkut Kitabı'nda, evlenmeyle ilgili törenlerin tümü, “kiçi düğün” (küçük düğün” ve “ulu düğün” deyimleriyle iki kısma bölünüyor; birincisi söz kesimi ve nişan kümesini, ikincisi de “kına, gelin göçürme ve gerdek” etrafındaki törenleri gösterse gerek (Boratav, 2003: 212).

Günümüzde çoğunlukla Cuma akşamı kına, hafta sonu da düğün yapılmakta, gelin alma da çoğunlukla Pazar günü olmaktadır. Eskiden düğünler çarşamba veya perşembeden başlardı. (KK, 1)

Düğünde ayıp sayıldığı için damat kızın yanına gelemmez. Yaşlı konuklar gelince gençler ayağa kalkmalıdır. (KK, 14)

Düğünde köyün bütün gençlerine bezden işleme yapılır. Gençlere değişik görevler verilir. Bu görevler; karşılamacı, yemekçi, sucu, teşrifatçı gibi görevlerdir. Teşrifatçılar konukları oturacakları yerlere kadar götürürler. Mahallenin girişindeki yola karşılıklı olarak bir ip gerilir. Bu ipe “Hoş geldiniz” yazısı ve bayrak asılır. Düğünlerde büyük bir kuru daldan süs yapılır, dala para, süs takılır. Süs amaçlı dalları kullanılan bu ağacın adı, dürü veya hane ağacıdır. Bu dal, çocuklara tutturulur. Düğünler perşembeden başlar. Düğüne gelen konuklar bilezik, altın, para gibi hediyeler getirirler. (KK, 2)

Düğünde kızlar “dimiya” adı verilen kıyafetler giyerler. Dimiya, yaklaşık beş metre ipek kumaştan yapılan, kuşağının etrafından mendiller sarkıtılan ve cepkeni olan geleneksel bir kıyafettir. Bu kıyafeti gelin kız ve yeni evli gelinler giyer. Gelin kızın belli olması için başındaki tül bent daha geriden, yarım kapatılır. (KK, 1)

Yeni gelinler çok süslenir. Ceviz yakılır ve karası gözlere sürülür; gözler kara, parlak olur. 11-12 m. den cepkenli, yelekli, şalvarlı kıyafet diktirilir. Bu kıyafet hem kınada hem düğünde giyilir. (KK, 24)

Düğün, oğlan evine bayrak asılması ile başlar, erkek tarafında yapılır. Bu bayrak kız evi tarafından getirilir. Getirilen bayrak herkesin görebileceği bir yere genellikle çatıya asılır. Günümüzde bu gelenek fazla uygulanmamakta çünkü müzik seslerinden evde düğün olduğunun belli

olduğu düşünülmektedir.

Düğün davullu zurnalı yapılır. Düğüne gelenler bir tepsi baklava ve üzerinde tavukla karşılanır. Bayanlar avluda, erkekler onların etrafında kale gibi durur ve eğlenilir. Sevgilisi olanlar, sevgilileri oyuna kalktıklarında tabanca atarlar. Düğünde erkek evine bayrak asılır. (KK, 4)

Dört gün-bir hafta düğün yapılır. Davullar çalınır. Üçayak halay çekilir. Düğün evinde yemekler pişirilir, konuklara ikram edilir. Bu yemeklerden halise meşhurdur. Halise yapılırken et keşkekle dövülür, yağ üstüne yakılır, kuzu kesilir toprak küplere konur tandır kızdırılır, keşkek kazanda kaynatılır içine et atılır. Küpün etrafı çamurlanır, küp tandıra yatırılır. Her yeri kapatılır sadece ağzı açık bırakılır. İyece karıştırılır. Öylece karıştırılır ki et-keşkek kaynaşır. Yemek, türküler söylenerek karıştırılır. (KK, 9)

Düğünlerde davul, zurna eşliğinde eğlenilir. Davulun üstüne çıkarak, baş üstüne bardaklarla dolu bir tepsi konur ve o şekilde oynanır. (KK, 23)

Düğünlerde ev makarnası, baklava yapılır, tavuklar kesilir, mısır yarması pişirilir, fasulye atılır, yayık ayrıntı yapılır, dolmalar sarılır. Tereyağı meşhurdur. (KK, 6)

Kızın mahallesi ve köyünün delikanlı başı (güvenli biridir, kızlar ona emanettir, kızları gezmeye götürür, köyün işleri ile ilgilenir) olan gence erkek tarafı bir miktar para verir. Bu para ile kıza hediye alınır, kalan para ile delikanlılar yer, içer, eğlenirler. Delikanlı başı kına yerini hazırlar, gelin alındıktan sonra gelini köy dışına kadar yolcu eder, düğünün olaysız geçmesini sağlar. (KK, 30)

Damat evinde damadın arkadaşları yakınların getirdikleri tavukları, ördekleri, kazları keserler. Evdeki yakınlar temizler, pişirir. Baklavalara, sarmalar yapılır. Konuklara yahnı, çorba, pilav, helva ikram edilir.

Düğünler kadın- erkek karışık yapılır. Kemençe çalınır, eğlenilir. (KK, 16)

Düğünlerde davul, tef, tepsi çalınır. (KK, 13)

Düğünlerde akordeon eşliğinde eğlenilir. Atabarı, cilveloy oynanır. (KK, 21)

Erkek tarafı ve düğüne gelen konuklar düğünde çok altın takar. (KK, 14)

Konuklar gelmeye başladığında düğünde bir gün önce oğlanın babasının evde komşuları topladığındaki görev dağılımına göre herkes üzerine düşen görevi yerine getirir. Kimisi misafirleri karşılar, kimisi ikram işiyle ilgilenir, kimisi aşçılık yapar.

Gelin süslenir; damat, damat tıraşı olur. Damat tıraşı eskiden bahçede davul, zurna ve oyunlar eşliğinde yapılırdı. Günümüzde damat tıraşı yoktur. Gelin de damat da kuaförlerde hazırlanmaktadır.

Damat tıraşı kahve önünde, yolun ortasında davul, zurna eşliğine oynanarak yapılır. Tıraştan sonra damada hediye takılır.

Şimşir dalı telle, kurdele ile süslenir. (KK, 13)

Düğüne davetliler hediyeleri ile gelirler, çalgıyla ve düğün sahiplerince karşılanırlar. Herkes eğlenir, çalgıcılara bahşiş verilir. Düğün sahipleri konuklara yemek verir.

Kız evinde hazırlıklar sürmektedir, oğlan tarafı gelini almak üzere eskiden atları; günümüzde arabaları hazırlar.

(1) Gelin Alma

Gelin alma, gelinin baba ocağından alınıp oğlan evine yani yeni yuvasına götürülmesidir.

Kız evinde hazırlıklar sürmektedir, oğlan tarafı gelini almak üzere eskiden atları; günümüzde arabaları hazırlar. Gelin, babasının, annesinin ve diğer büyüklerinin ellerini öper. Gelinin takıları takılır, babası veya erkek kardeşi gelinin beline namusu simgeleyen kırmızı kuşak bağlar, duvağını

örter. Gerdeğe kadar kimse gelinin duvağını açmaz. Gelinin duvağını gelin yeni evine getirildikten sonra kayınvalidesinin dualar okuyarak açtığı da olur.

Belirlenen saatte kayınvalide, kayınpeder ve yakınlar gelin almaya giderler. Gelinin abisi, babası veya amcası gelinin beline dualar eşliğinde kırmızı bir kurdeleyi üç kez çözüp bağlar. Bu kırmızı kuşak bekareti temsil eder. Gelin kuşağını üç kez çözüp bağlamak gideceği evde bereket olması amacıyla yapılır. Esin (1979): Kamların ve alpların kuşandığı kuşak ile, kutsiyet ifade eden üç sayısının kuşak çözüp bağlama ile birleştiği görülmektedir.(Kalafat, 1995: 108)

Gelini odaya kaparlar, hemen çıkarmazlar, gelinin kardeşi kapı parası alır ve kapıyı öyle açar. (KK, 30)

İnan' a göre, Kuşak bağlama, kapı parası, sandık parası gibi sebebi bilinmeden yapılan bu uygulamaların amacı ya da temelinde yatan inanç, kız evine ait atalar ruhu ile ev iyelerinin memnuniyetini kazanmaktır (Araz: 1998: 114).

Gelin, büyüklerinin elini öper, onlarla vedalaşır ve artık baba evinden çıkartılır, gelin arabasına yine dualar eşliğinde bindirilir. Gelin evi arabaya bir tepsi tatlı ve pişmiş tavuk koyar. Gelin, evden çıkıp arabaya binince komşu delikanlılar yol keserler, buna “yol bağı” denir. Delikanlılar bahşiş alınca yolu açar, gelin arabasının gitmesine izin verirler. (KK, 34)

Gelin, baba evinden çıkarken yeni evinde tatlı geçimi olsun diye ayakları altında şeker ezdirilir. (KK, 25)

Damat evine gelindiğinde adettendir gelin araçtan hemen inmez. Kayınvalide geline tarla veya büyükbaş hayvan vereceğini söyler. Damat gelir, gelinin koluna girer. Eve birkaç adım kala gelinin koltuğunun altına bereket olsun diye Kuran-ı Kerim ve bir ekmek koyarlar. Buna “koltuk yapma” denir. Düğün baharda ya da yazı yapılmışsa ve aniden bir yağmur bastırmışsa bu evliliğin bereketli, bolluk içinde ve hayırlı olacağına inanılır. (KK, 30)

Gelin, baba evinden yeni evine tatlı götürmekle huzur getirmiş olur;

tavuk götürmekle bereket getirmiş olur.

Boşnaklarda kayınvalide evin kapısında kollarını gerer, oğlunu ve gelinini kollarının altından geçirir. Bu hareketin anlamı genç çift tarafından sözünün dinlenmesidir. Eve girer, odalarına geçerler yengeler genç çifte tatlı geçimlerinin olması için şerbet hazırlar ve ikram ederler. Tekrar büyüklerin elleri öpülür.(KK, 1, 30)

Gelin almaya giderken oğlan tarafı toplanır, öküz arabaları hazırlanır ve gelinin bineceği at süslenir. Yol boyu tulum, davul- zurna eşliğinde oynayarak gidilir ve çok silah atılır. Gelin evden çıkmadan önce kardeşi kapı önünde durur. Erkek tarafı gelinin kardeşinin gönlü alınana kadar ona para verir. Gelini evden abisi, abisi yoksa babası çıkarır ve damada verir. Gelin ata bindirilir, yeni evine doğru yola çıkılır. (KK, 3)

Gelin almaya at arabası, davulcu önde, öküz arabası ile gidilir. Gelin evden çıkarken bahşiş almak için yol bağı yapılır yani geçecekleri yol kapatılır, bahşiş alınınca yoldan çekilir. Oğlan evine getirilen gelinin üzerine bereket olması için şeker saçılır. Gelin arabadan hemen inmez, kendisine tarla verilir, öyle iner ve inerken kayınvalide ortaya küp atar. Gelinin bir kolunun altına ekmek, diğer kolunun altına Kur'an-ı Kerim verilir. Ekmek bekârlara dağıtılır (KK, 4).

Kız almaya kemençe, davul ile gidilir. Kız tarafı kapıyı hemen açmaz, bahşiş alır (KK, 6).

Gelin arabadan inince eline inek veya başka bir büyük veya küçükbaş hayvan verilir, silahlar atılır (KK, 6, 16).

Gelin almaya gidilir ve gelin ata bindirilir öyle götürülür. Gençler atla yarış yaparlar, damadın babasına ilk gidip bebe yastığı götürene ödül verilir. (KK, 9).

Gelin alınırken oğlan tarafından kapı parası alınır. Gelinin erkek kardeşine silah hediye edilir. Gelinin çeyiz sandığına oturulur ve sandık bahşiş alınana kadar verilmez. Damat komşu evde tutulur. Damatla gelin güveye kadar hiç görüşmez hatta birbirlerini düğünde de göremezler, ayrı

ayrı eğlenirler (KK, 2).

Gelin almaya öğlende gidilir. Oğlan tarafından kayınbaba, yenge, teyze, elti, damat gider; kayınvalide gitmez, gelini evde bekler. Kız evi yakınsa davul zurna eşliğinde yürüyerek, uzaksa eskiden süslenmiş öküz arabaları veya atlarla; günümüzde arabalarla gidilir. Gelin arabası süslenir, konvoyun önünde ilerler.

Kız evine gelindiğinde oğlan evinden kapı parası, delikanlı parası gibi bahşişler alınır. Delikanlı parası geline hediye edilir, bu işlemden sonra düğünde ve düğünden sonra damadın köye gelişinde delikanlılar ona sahip çıkar, misafirperver davranırlar.

Boşnaklarda gelin alınırken kız tarafındaki delikanlılara delikanlı parası verilir. Bu para, son anda tartışma çıkmaması için önceden hazırlanır (KK, 26).

Oğlan tarafı uzaktan geldiyse onlara yemek verilir. Kız evinin önünde davul, zurna çalınır, eğlenilir.

Kız babasından izin alınır ve gelin dualarla baba evinden çıkarılır, arabaya bindirilir. Gelin evden çıkarken yeni evine bereketle gitsin diye başına şeker saçılır. Bu şekerler bekârlar için kısmet açar. Gelin, yalnız bırakılmaz kız tarafından biri ile gönderilir. Kız tarafı arabalara takılmak üzere oğlan tarafına havlu, tülbent verir. Kız evinden oğlan evine götürülmek üzere baklava ve tavuk verilir.

Gelin alayına (konvoyuna) yol bağı yapılır. Köyün gençleri gelin alayının yoluna urgan çeker, bahşiş verilmeden yolu açmaz.

Gürcüler gelin almaya gidenlerden bahşiş almak için yola masa koyar, oturur, çay içerler; bahşiş alana kadar yolu açmazlar. Gelinin ayakkabısı bahşiş almak için çalınır. Gençler, düğün günü tavuk, baklava gibi yiyecekler isterler (KK, 22).

Gelin konvoyu dolaşır, mezarlık ziyareti yapılır, çaydan geçilir. Gelin dereye veya çaya köprüden geçerken gözyaşlarının geride kalması için

mendil atar (KK, 31).

Eski Türk inanç sisteminde “yer su” iyeleri mukaddes idi. Aynı zamanda hayatın ve canlılığın kaynağı olarak da telakki edilen su, yörede bu özelliğini değişik biçimleriyle göstererek çeşitli inanç ve pratiklerde yaşamaktadır. Türk zümrelerinin inançlarında kutsallaştırılan su, aynı zamanda çoluk çocuk sahibi ve mahiyetinde birtakım gizli güçleri bulunduran koruyucu bir iye'dir (Araz, 1998: 54).

Yeni gelin mutlaka akan suyun üzerinden –köprüden- geçirilir. Gelinin gözyaşlarını sildiği mendili suya atılır, her türlü hüznünü suyun alıp götürmesi için (KK, 30).

Gelin arabası oğlan evine gelince davul zurna ile karşılanır.

Yeni evinde gelin gelmeden hazırlıklar yapılmıştır. Yere kırmızı halı serilir, üstüne kara kazan koyulur, kazanın üstüne de bir kaşık koyulur. Gelinin eline bir küp verilir. Gelin yollukta bu şekilde ilerler, kazana çıkar, topuğu ile kaşığı ezer. Bu, onun güçlü olduğu anlamına gelir. Kaynana gelini karşılar, eline bir çivi ve bir keser verir. Gelin, küpü kaynanasının önünde kırar ve çiviye kapının eşiğine çakar. Bu, “Ben iyi, sağlam geçim için geldim” anlamına gelir. Gelin artık eve girer (KK, 3).

Küp kırmakla nazardan, gelebilecek kötülüklerden de korunmuş olurlar bu sebeple yeni evine girerken geline küp kırdırılır.

Gelin arabadan hemen inmez, kayınvalidesi gelip ona tarla, büyükbaş hayvan veya kıymetli bir şey vaat eder, gelinin gönlü olur ve arabadan iner. Dualar eşliğinde yeni evine girer, büyüklerinin ellerini öper. Gelin ve damat odaya alınır, dinlenirlerken onlara tatlı geçimleri olsun diye şerbet ikram edilir.

Gelin alınırken gelinin önünde bayılıyormuş gibi yapıp damattan bahşiş istenir (KK, 21).

Gelin, yeni evine girerken kaynanası kapıyı kolu ve bacağı ile kapatır, gelin alttan geçer. Bundaki amaç gelinin kaynanasının sözünden

çıkmasıdır. Gelinin ayağı altına koyun postu serilir. Bu uygulamadaki amaç ise gelinin koyun gibi uysal olmasıdır. Gelinin başını hafifçe ocağa vururlar; bunun anlamı gelinin ocağına, evine düşkün olmasıdır (KK, 25).

Dini nikâh, sözden düğüne kadarki sürede veya düğün gecesi kıyılır. Resmi nikâh da düğün akşamı ya da düğünden bir hafta önce kıyılır. Dini nikah da resmi nikah da araştırma sahasında önem arz etmektedir.

Hoca nikahı gerdekten önce kıyılır (KK, 14).

Dini nikah kıyılırken kimse kollarını bağlamaz, ellerini oynatmaz, makas, kilit açıp kapamaz; eğer bunlar yapılırsa damadın bağlanacağına inanılır. Bağlanan damat gerdekte görevini yerine getiremez.

Kötü niyetli kimseler, aileyi çekemeyenler güvey bağlarlar. Nikah sırasında ipe düğüm atılarak okunursa veya herhangi bir şey bağlanırsa güvey bağlanır yani çift birlikte olamaz.

Güveyin bağlanmasını engellemek için imam nikahının zamanı gizli tutulur, nikah sırasında bir mendil bağlanır ve bu mendil nikah kıyıldıktan sonra çözülür, nikahta bulunanlar nikah esnasında ellerini dizlerinin üzerine koyar, ellerini bağlamamaya özen gösterirler.

Damadın yani güveyin bağlandığı kimseye duyurulmaz yoksa toplumdaki itibarı zedelenir. Bu durum duyulmadan güvey hocaya götürülür, muska yazdırılır, bağlayan kişi ve bu işte kullanmış olabileceği ip bulunmaya çalışılır. Bu şekilde damadın çözüleceğine inanılır. Bağlama inanışı günümüzde etkinliğini yitirmiştir bu tür durumlarda sağlık kuruluşlarına başvurulmaktadır.

Damat gerdek odasına sırtı yumruklanarak girer; damadın arkadaşları tatlı ya da tavuk almadan çifti rahat bırakmaz, sabaha kadar pencere önünde gürültü yapar, camı taşlarlar (KK, 30, 34).

Damadın arkadaşlarına bir tepsi baklava ve kızarmış tavuk hazırlanır eğer bunlar gençlere verilmezse gençler yeni evlileri uyutmaz, bütün gece cama vururlar.

Eğlenceden sonra gelin ve damada tatlı (baklava) yedirilir. Damat, gelinin yüzünü açmak için görümlük olarak, sarı lira, beşi bir yerde, zincir takar. Damadın yengesi onlara hizmet eder. Gelin ve damada kırmızı şerbet ikram edilir. İyi geçim olması için bunu içmeleri gerekmektedir. Güvey sofrasında gelin konuşmaz. Gelinin dili çözülsün diye para atılır. Üçüncü atışta gelin el öper, konuşur. Hizmet eden yenge sabah müjdeye kadar bekler, müjdeyi alıp kayınavalideye ve kayınpedere götürür. Müjde, börekle ve tavukla gelin kızın annesine götürülür (KK, 30).

Düğünde damada, sağdıç yani arkadaşı yardım eder, gelinin arkadaşı yengedir. Sağdıç, düğünün sonunda kendisine tavuk verilmeden güveye izin vermez; damadı bırakmaz, gürültü yapar, camı taşlar. Yenge de komşu evde gelin ve damatla kalır. Damatla gelinin hediyesi o sabah yatağı kim toplarsa onun tarafından yastık altına bırakılır (KK, 4).

Gerdek odasında damat önde, gelin arkada namaz kılınır; o gece edilen bütün duaların kabul olacağına inanılır. Damat, geline yüz görümlüğü takar, sonrasında karı-koca olurlar.

d. Düğün Sonrası

Düğünün ertesi sabahına “duvak” denilir ve düğün sonrası geleneksel uygulamalar devam eder.

Gerdeğin sabahında duvak yapılır, komşular gelin görmeye gelirler. Kadınlar kendi aralarında tef çalarak, türkü söyleyerek eğlenirler. Bu uygulama günümüzde yoktur, gençler düğünden hemen sonra balayına gitmektedirler.

Düğün bittikten sonraki ilk gün yani pazartesi günü duvak günü denilen, kadınlar arasında yapılan eğlence gerçekleştirilir, yenilir, içilir. Evde erkek olmaz. Duvak günü geline hiç iş yaptırılmaz, iş yaparsa ömür boyu başını işten kaldıramayacağına inanılır (KK, 8, 30).

Duvak günü yani evliliğin ilk günü eğlence yapılır. Gelin oynarken bereket olsun diye ellerinin arasından pirinç saçar (KK, 25).

Düğünden bir hafta sonra erkek evinden münasip görülen bir kişi eşliğinde gelin ve damat kız tarafına el öpmeye gider. Yanlarında hediyelerle dolu bir bohça götürürler. El öpmeden bir hafta sonra da kızın ailesi iade-i ziyarette bulunur. Anne, kızının oğlan evine serilen çeyizlerini görmeye, kızının yeni yuvasını görmeye o vakte kadar gidemez, ayıp karşılanır (KK, 4).

Duvak sabahı gelin böreği hazırlanır, böreğin içine para koyulur. Suya çıkılır –çeşmeye gidilir- , eğlence yapılır. Böreğin içindeki paralar bekarlara denk gelirse bu, onların yakın zamanda evlenecekleri şeklinde yorumlanır. Yenilir, içilir, oynanır. “ Sen er muradına, biz çıkalım kerevetine” denilir (KK, 3).

Cuma güvey olur, hemen ertesi gün el öpmeye gidilir (KK, 1).

Düğünden bir hafta sonra çift gelinin annesine gider, bu ilk gezileridir. Kızın ailesi de on beş gün kadar sonra oğlan evini ziyaret eder.

Gelinin baba evine el öpmeye gidilir. Daha sonra akrabalar yemekler hazırlayarak yeni evli çifti davet ederler. Gelin ve damat bu davetlere hediyelerle icabet eder (KK, 3).

Düğün gecesi damadın evinde gelinin yengesi veya teyze kızı gibi yakınları kalırlar, sabah olunca evlerine dönerler.

Genç çift, el öpmeye beş altı ay sonra gider eğer kaçarak gerçekleştirilen bir evlilikse kızın ailesi onları çağırmadan gidilmez ve genellikle bir- bir buçuk yıl sonra el öpmeye gidilir. El öpmeye gittiklerinde damadın sırtına yorgan iğnesi batırılır, damada tuzlu çay içirilir veya çok yağlı makarna pişirilerek yedirilir. Kaşıktan makarnalar kaydıkça damada gülünür. Bahşiş alabilmek için damadın tek ayakkabısı saklanır, damat para vermeden ayakkabı kendisine verilmez (KK, 2).

Düğün bittikten sonraki günlerde komşular düğün sahiplerinin evine

gelin mübareklemeye (hayırlı olsun demeye) gelirler (KK, 10).

Çerkezlerde doğum yapacak hale gelene kadar ana babaya gidilmez (KK, 6).

Lazlarda gelin büyüklerle sofraya oturur (KK, 6).

Gelinin yeni evinde uyması gereken kurallar vardır: Gelin, büyüklerle aynı sofrada oturamaz, odadan yüzünü çevirerek çıkamaz, yüzü dönük geri geri yürüyerek çıkar, ayakta durur, büyüklerin yanında eşiyle konuşamaz ve çocuğunu sevemez. Gelin bu şekilde büyüklere olan saygısını belirtir (KK, 3).

Abazalarda evin gelini veya genç kızı gelen misafirin haberi olmadan, o yattıktan sonra onun ayakkabılarını boyar, çoraplarını, kıyafetlerini yıkayıp ütüler (KK, 2).

Manavlarda gelin, büyüklerinin yanında ayıp karşılanacağı için çocuğunu sevemez, oğlum-kızım şeklinde bile hitap edemez. Eşler birbirleriyle büyüklerin yanında konuşamaz; hanım, bey gibi hitaplarla, ismiyle seslenemez. Nidalarla seslenilir (KK, 5).

Sofraya önce kayınbaba oturur, o yemeğe başlamadan gelin ve damat başlayamaz. Sofradan ilk olarak gelin ve damat kalkar, hizmet etmek için. Doyup doymamaları önemli değildir (KK, 4, 5).

Damat kız evine gitmeden haberci gönderir. Bu haberci köy delikanlılarınca yakalanırsa bir ağaca çıkarılır, tutulur. Üç saat indirilmez. Onlar arkasından el öpmeye gider. Ağaçtaki kişi bahşiş vermek zorundadır.

Gelin, büyüklerle aynı sofraya oturmaz, onların yanında konuşmaz, büyüklerin yanında ayıp sayıldığı için çocuğunu sevemez, emziremezi, çocuğun altını değiştiremez. Gelin büyüklerine su getirirken eli açık getirir, suyun bitirilmesini bekler, bardağı alıp odadan geri geri çıkar (KK, 9).

Çerkezlerde bebek büyüklerin yanında sevilmez, eşler büyüklerin yanında birbiriyle konuşmaz (KK, 6).

Gelin, büyüklerin yanında konuşmaz (KK, 14).

Gelinler, eşlerine isimleri ile hitap etmezler. Kaynanaların yanında “oğlun”; başkaları ile konuşurken “bizimki, benim adam, bizim herif” ifadelerin kullanırlar. Bu hitaplar, terbiye ifadesi gibi kullanılıyorsa da aslında bunlar, eski inançlarımızın bakiyeleridir. Sevginin, muhabbetin, ruhlar/ata ruhları tarafından kıskanılması halinde, hitap edilene fenalığı dokunmasın, diye yapılır. Amaç, hitap edileni fenalıktan koruma inancına dayanır. (Kalafat, 1995: 109)

İnan: Türk boylarında, her ailede mevcut olduğuna inanılan “cedd-i ala ruhu”, kendi soyuna, kendi kanından olmayan herhangi bir yabancının sokulmasına kesinlikle razı olmazdı. Bu ruhun şerefine düzenlenen ayin ve törenlere bir tek yabancı iştirak edemezdi. Aileye kabul edilen evlatlık bile, kamların aracılığı ile cedd-i ala ruhundan izin alındıktan ve bu evlatlığın da aynı soydan olduğunu bu ruha inandırdıktan sonra ev halkına dâhil olabiliyordu. Keza, adı geçen bu ruhun tutum ve tavrı, öz soyuna yabancı olan yeni gelin için de aynı idi. Gelinin kocasının mensubu bulunduğu oymağın (cedd-i ala) adını ağzına alıp söylemesi bile yasaktı. (Araz, 1998: 115)

Kocası ölen dul bayan tekrar kocaya gitmez çünkü kocasının evine gelinlikle giren, kefenle çıkar. Boşanma yoktur (KK, 9).

Kayınvalide ne kadar temiz ve bakımlı olursa bu, gelinin marifeti sayılır. Kayınvalide söz vermeden konuşulmaz, izin vermeden bir yere gidilmez, onunla gezilir.

Yeni geline ve lohusaya dikiş diktirilmez. Yeni gelin ve loğusa cenazeye götürülmez (KK, 13).

Gelin, büyüklerin yanında dik yürümez, eğik yürür, gelin kendinden küçüklerin de elini öper. Geline duvak günü yani evlendikten hemen sonraki gün ailesine sıkı sıkıya bağlı olsun diye sarma sardırılır; geçimi tatlı olsun diye tatlı ekmek yaptırılır. Gelin, eşikte oturur. Gelin hamur yoğururken bile içeri büyükleri girse elindeki işi bırakmalıdır.

Gelin geç saatte uyanmamalı, erken kalkmalıdır. Geç uyanan gelinlere “ Kalk gelin! Vakıf’ın hayvanları bile mezraya indi” denilir (KK, 26).

Gelinin bebeği olmazsa yedi yıl beklenir, yeni gelinin basık olduğuna, basılmış olduğuna inanılır. Kırk gün içinde evlenen iki gelin bir araya gelirse birbirlerini bastıklarına inanılır. Yeni gelin cenazeye baktırılmaz. Yeni gelini lohusalar da basar (KK, 16).

5. Ölüm

Ölüm, insan hayatının sonu ve doğal olarak da geçiş dönemlerinin son aşamasıdır. Ölüm, insanoğlu için kaçınılmaz sondur “Her nefis (canlı) ölümü tadacaktır.” (Ankebut Suresi 57. Ayet) “Allah onlar için bir son biçti.” (İsra Suresi 99. Ayet)

Ölüm, insana acı ve keder veren bir son olmakla birlikte, insanı korkutan, çaresiz kılan ve sırrına erişilmesi güç olan bir olaydır. Her toplumda ölüm ve sonrası ile ilgili inanış ve uygulamalar vardır. Bu inanış ve uygulamaların çeşitliliğinde uygarlık düzeyi, gelenekler, dini inanışlar belirleyici unsurlardır. Ekonomik, teknolojik değişiklikler; modern çağın gereksinimleri gibi etkenler ölüm ile ilgili geleneklerin değişime uğramasına, bu geleneklerden bazılarının unutulmasına neden olsa da birçok uygulama toplumda muhafaza edilmiştir. İslamiyet’ten önceki uygulamalar, İslami uygulamalarla kaynaşmıştır. Ölünün üçü, yedisi, kırkı gibi önemli günlerin kaynağı İslamiyet öncesine dayanırken; cenaze namazı, ölüye Kur’an-ı Kerim okuma İslamiyet’e dayanır. İslamiyet’e göre beden gömüldükten sonra yok olsa da ruh sonsuza dek yaşar ve ruh, kabir hayatından sonra kıyametin ardından tekrar bedene dönecektir.

Ölüm her yerde, herkese aynı acıyı yaşatmaktadır. Ölü yakınlarının acısını paylaşmak toplumumuzda önemlidir. Ölenin geri dönüp insanlara zarar verebileceği korkusu, ölünün anılmaya, duaya, hayra ihtiyacı olduğu şeklindeki inanışlar ölü kültürünün oluşumunda etkili olmuştur.

Bütün Türk Dünyası'nda kara, ölümün ve yasın rengidir. Yas tutan insanlar ' karalar bağlar'. Oğuz Türklerinde asıl belirtisi karalar giymektir. Bu gelenek Selçuklu devrindeki Türkmenler arasında Karakoyunlular'da, Akkoyunlular'da, Anadolu beyliklerinde ve Osmanlılarda görülmektedir. Altay Türklerinde ölünün yedinci ve kırkinci günleri ile sene-i devriyesinde, zaman zaman perşembe günleri hayrat verilir (Kalafat, 1994: 110-112).

Ölmüş atalara tazim, onlar için kurbanlar kesilmesi "pederşahi (patriarcale) aile"de baba hâkimiyetinin inanç sahasındaki belirtisi sayılmaktadır. Telakkiye göre, baba ve umumiyetle atalar, öldükten sonra dahi ruhları vasıtasıyla aile efradını korumaya devam ettiklerinden onlara karşı duyulan minnet hissi türlü şekillerde ortaya konmaktadır. (Kafesoğlu, 1980: 46)

Türklerde ölümün bir son olmadığı ve ölümden sonra bir hayat ve ahiret inancının mevcut olduğu muhakkaktır. Üstelik bu inanç Türklerde dini tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Türklerin çok eski dönemlerinden beri atları ve silahları ile birlikte gömülmeleri, bu hayvana binerek cennete gideceklerine dair bir inancın neticesi idi. Esasen eski Türklerin hayatında ve cihangirliklerinde büyük bir rol oynayan atın semavi bir menşeden geldiğine ve mukaddes olduğuna inanılmaktaydı. Bu inanç ve defin adeti Hunlar, Göktürkler, Oğuzlar ve Kıpçaklarda mevcuttu (Günay ve Güngör, 2007: 105).

Türklerin ölen kimselerin ruhlarının geri gelebileceği inancı bugün Akyazı yöresinde yaşamaktadır. Özellikle mübarek kabul edilen bayram ve Cuma geceleri, eski atalarının ruhlarının evi ziyarete geldiklerine, ev ahalisinin halini beğenirlerse dua ederek ayrılacaklarına, beğenmezlerse beddua ederek ayrılacaklarına inanılır.

Altaylı'lara göre (İnsanın ölümüne iki şey sebep olur. Biri Erlik han'ın aç gözlülüğü, öbürü de Erik ile Ülgen'in beraber verdikleri ölüm hükmü. Bu hükmü Ülgen'le Erlik Han, memleketlerinin sınırında bulunan (Kara kütük) denilen yerde verirler. Erlik Han, memleketlerinin sınırında bulunan (Kara

kütük) denilen yerde verirler. Erlik'in aç gözlülüğü yüzünden gelen ölüm normal değildir. Erlik'e kurban vermekle bu vakitsiz ölümden kurtulmak mümkündür. Ancak bu iki tanrının beraber verdikleri hükümle gelen ölümden kurtulmak imkânsızdır. Yakut'lar ise ölene en iyi elbiseyi giydirebilir, sonra bir tabuta kor, yanına bir çakı, bir çakmak taşı, kav, yağ, et gibi öbür dünyaya sefer için lazım olacak şeyler bırakılırdı. Altaylılarda birisi öleceği zaman Şaman da bulunur, onun ruhunu göklere yahut yerin altına gönderirdi (Uraz, 1967: 163, 164).

Ölüm halinde ruhun bir kuş şeklinde uçarak bedeni terk ettiği tasavvuru Türklerde çok daha eski bir mevcudiyete sahiptir. Esasen Zoomorfizm, geleneksel Türk dininin oldukça köklü ve kalıcı bir özelliği olarak kendini göstermekte; modern etnografik araştırmalar, Türk toplumlarında ruhun, dünyada bir insan bedeninde tecessüd etmeden önce, gökte kuş şeklinde ikamet ettiğinin tasavvur edildiğini ortaya koymaktadırlar. Orhun Kitabeleri'nde Bilge Kağan ve Kültigin için "uçtu" tabiri yer almaktadır. Kağan ve beylerin ölümleri halinde ruhlarının bir kuş gibi uçarak göğe, Tanrı'nın yanına gittiğine inanılmaktaydı. Bu nedenle "uçmak" kelimesi, İslami dönemde Türkler tarafından cennet anlamında kullanılmıştır. Daha Kaşgari döneminde "uçmak" terimi, aynı zamanda cennete gitmek anlamını da ifade etmektedir (Günay ve Güngör, 2007: 105).

Eve bir kelebek girse veya üzerinize bir kelebek konsa bu, o evden çıkan ölünün sizden Fatiha istediği ve ruhunun eve geldiği anlamına gelir. Eve kelebeğin gelmesi eve melek geldiğinin işaretidir (KK, 48, 49).

Eski Türklerde ataya büyük değer verilir, hürmet gösterilirdi. Hayatta iken sözleri dinlenir, tecrübelerinden yararlanılır, yaptığı işlerle övünülür, verdiği kararlara güvenilirdi. Yuvanın kurulması ve devamı, soyun çoğalıp gelişmesi, ata/baba tarafından sağlanırdı. Bu görev ve sorumluluk devlet hayatında kağanlara yüklenmişti. Atalara saygının diğer bir sebebi de kişiöğlünün beden ve tın/ruh şekliyle iki önemli unsurdan yaratılışıdır. Tının kişinin ölümünden sonra muhtelif suretlere bürünerek yeryüzüne gelebileceğine ve kişiöğluna bir takım fenalıklarda bulunacağına dair inançlar

da vardır. Bu sebeple ataya gösterilen saygı ve korku o hayatta iken devam ettiği gibi, onun ölümünden sonra da devam eder, onların kızdırılıp gücendirilmemesine dikkat edilir (Araz, 1995: 77). Aniden ölen kişi, canlılar arasında serserice dolaşan ve onları rahatsız eden tatminsiz bir ruh, bir yör haline gelmektedir (Roux, 1998: 77).

Ölüm çevresinde birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlev kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar üç grupta toplanmaktadır: Öte dünyaya gidişi kolaylaştırma, öte dünyada ve geride bıraktıklarının gözünde saygın bir yer alma, ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağlama (Artun, 2005: 171).

Ölüm ile ilgili inanışların temel fonksiyonları ölümü uzaklaştırmak, ölünün öte dünyada huzurunu temin etmek, ölünün yakınlarına ve çevresine yeni ölümler getirmesine engel olmak, ölünün yakınlarının tekrar sosyal hayata dâhil olmalarını sağlamaktır.

Ölüm ile ilgili inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır: Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

a. Ölüm Öncesi

Örnek (2000): Ölüm, insanı o kadar çaresiz kılar ve korkutur ki insanlar çevresindeki olup biten olayları, eşyanın şu veya bu şekilde duruşunu ölümün ön belirtisi saymıştır. İnsan bunun için, kendisine ölümü sezdiren olaylardan ve nesnelerden uzak durmuştur (Artun, 2005: 171).

Ölüm korkusunun bilinçaltındaki baskısıyla rahatsız olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları; araç-gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını; meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle

hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, ön belirtisi saymaktadır (Örnek, 1971: 15).

(1) Ölümün Ön Belirtileri

Ölüm her ne kadar yeni bir hayatın başlangıcı olsa da bir felaket olarak görülmektedir. Doğadaki, hayvanlardaki, eşyalardaki bazı değişiklikler ölümlerin, felaketlerin ön belirtisi sayılmaktadır. Ölümün ön belirtileri olarak kabul edilen durumlar şunlardır:

- Hayvanlardaki davranışların durumu
- Meteorolojik olaylar
- Eşyaların durumu
- Rüyalar
- Hastanın durumu ve davranışları

Halk inanmalarında, ölümü önceden haber veren belirtiler arasında, hayvanlarla ilgili olanlar büyük bir yer kapsamaktadır. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezi güçleri, biçimsel özellikleri, uğurlu y da uğursuz sayılmaları bu tür inanmaların oluşmasında ve evrensel bir çizgiye erişmesinde büyük bir yol oynamaktadır (Örnek, 1971: 15)

Sevilen bir kişinin başında karga öter ve dolanırsa o kişinin öleceğine inanılır (KK, 3).

Köpek acı acı ulursa çevreden birinin, baykuş evin çatısında öterse o evden birinin öleceğine inanılır (KK, 17).

Köpek haricinde karga, baykuş, papağan gibi hayvanlar uğursuz kabul edilir. Bu hayvanların ötmesi durumunda “başını ye” denir ve hayvan uzaklaştırılır (KK, 3).

Ay ve güneş tutulması, yıldız kaymaları, şimşek çakması ve gök gürlemesi gibi olaylar da halk inanmalarında çoğu zaman ölüme ön belirti sayılmaktadırlar (Örnek, 1971: 24).

Yıldız kayarsa biri ölür (KK, 2, 30).

Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecek çevresinde kümelenen bir takım inanmaların temelinde de ölüm korkusu yatmakta, bunlar halk tarafından çoğu zaman ölümün ön belirtileri ya da ölüm getirecek eylemler olarak nitelenmektedir (Örnek, 1971: 24).

Bardak gibi ev eşyalarının kırılması ya da kırılmaması ölümün ön belirtisi sayılır.

Durduk yere çatlayan, kırılan bardaklar felaket habercisidir eğer bir kimsenin elinden bardak düştüğü halde kırılmazsa bardak yerden alınıp tekrar atılır ve kırılır ki felaket uzaklaşsın, evden kimse ölmesin (KK, 33).

Evde ağzı açık makas görülünce evden birinin öleceğine inanılır. Ağzı açık makas kefeni keser derler (KK, 28).

Bilinçaltında biçimlenen çeşitli görüntülerin simgesel birtakım çağrışımlarla desteklenerek, gerek düşü gören, gerekse yakınları için bir ölüm belirtisi olarak yorumlanması oldukça yaygındır (Örnek, 1971: 25).

Rüyada soğan, acı yemek evde ölüm olacağı, acı çekileceği anlamına gelir (KK, 10).

Rüyada bir evin yıkıldığını veya dişlerin düştüğünü, kırıldığını görmek evden ölü çıkacağı anlamına gelir (KK, 16).

Hastada görülen bir takım psikolojik ve fizyolojik değişiklikler hastanın yakınları tarafından dikkatle izlenerek değerlendirilmektedir. Hastanın “gidici” olduğuna, artık sonunun yaklaştığına birer işaret sayılan bu değişikliklere ve isteklere önem verilmekte, ona göre hazırlığa girilmektedir. Her ne kadar çıkmamış candan ümit kesilmezse de bu atasözü, çoğu zaman kuru bir avuntudan öteye gidememekte, ölümün gerektirdiği bir takım hazırlıkların yapılmasını önleyememektedir (Örnek, 1971: 30).

Hastanın yüzündeki sarılık ölüm nişanıdır (KK, 14).

Büyükler kişinin öleceğini üç-dört gün öncesinden gözlerinden duruşundan anlar (KK, 9).

Hastanın burnu düşerse öleceği düşünülür (KK, 4).

Ölecek kişinin burnu öne doğru eğilmiş.(Burnu düşermiş) (KK, 17).

Hastanın ayakları soğuk, rengi soluksa öleceği düşünülür (KK 3).

Hastanın tırnakları morardıysa, gözünün akları siyahlaştıysa ölümünün yakın olacağı düşünülür (KK, 16).

Ölümüne yakın hastanın iştahı açılır, hasta gülüp konuşmaya başlarsa buna ölüm iyiliği derler (KK, 32).

Ölümü uzaklaştırmak için ahırdaki hayvanlara dikkatli davranmak, onlara eziyet etmemek, böcekleri öldürmemek, yaş ağaçları kesmemek, güçsüz insanlara kötülük etmemek, ekmek kırıntılarını dışarıya atmamak gerekir (KK, 10, 17, 30).

b. Ölüm Sırası

Ölüm sırası, ölüm anında yapılan uygulamaları kapsamaktadır. Ölmek üzere olan hasta için can veriyor, can çekişiyor, canını teslim ediyor; hastanın öldüğü ana hasta can verdi, canını teslim etti denilir.

Ölecek hasta, başında beklenir ve kesinlikle uyunmaz. Aralıklarla su verilir ya da su içemeyecek durumda ise dudakları bir bez ve ya pamuk parçasıyla ıslatılır. Hasta ölüm anında çok susar ve tam o sırada şeytan elinde bir bardak şerbetle gelerek ona suyu takdim eder ama bir şartı vardır; o da imanını vermesidir. İşte hasta o susuzluk anında şeytana kanmaması için böyle bir uygulama süregelmektedir (KK, 40).

Dini bilgi sahibi kimse, ölmek üzere olan kişinin yanında “Yasin”, “Tebareke” ve “Ayet-El-Kürsi” surelerini okur. Bu uygulama, ölmek üzere olan kişinin ruhunu acı çekmeden kolay teslim etmesini, yani ölümünün kolay olması sağlar. Ayrıca Kur’an-ı Kerim okunan yere Şeytan ‘ın gelmez, hastayı kandıramaz, böylece hasa imanlı olarak ölür (KK, 4, 5).

Ölüm döşeğindeki hastanın son nefesinde Kelime-i şahadet getirmesi için telkinde bulunulur. Hasta Kelime-i şahadet getirebildiyse onun Cennetlik olduğuna inanılır. Kuran-ı Kerim hasta ölene kadar okunur; çünkü öldükten sonra ölüye abdest aldirmek gerekir. Hasta odası çok kalabalık olmaz. Hastanın ve ölünün yanında yüksek sesle ağlanmaz hastanın can çekişeceğine veya ölüye azap olduğuna inanılır. Hasta uzun süredir can çekişiyorsa uzaktaki sevdiklerini beklediğine inanılır.

Can çekişen, ölemeyen kişinin göğsüne gül dalı veya gurbetteki bir yakınının eşyası koyulur (KK, 4).

Hasta, ruhunu teslim edemiyorsa ve beklediği biri varsa, hastanın beklediği kişiye ait bir eşya hastanın üzerine koyulur (KK, 3).

Cuma günü mübarek gün olduğu için o gün ölmek makbul sayılır. Ruhun sorgusu kolay olur (KK, 1).

c. Ölüm Sonrası

Ölümden hemen sonra yapılan işlemlerin bir bölümü doğrudan doğruya cesetle ilgiliyken, bir bölümü de ceset çevresinde toplanmaktadır (Örnek, 1971: 44).

Hasta gülümseyerek ve kolayca can verdiyse onun Cennetlik olduğuna, yerini güzel gördüğüne; bağırarak, azap içinde, çok acı çekerek can verdiyse hastanın amelinin iyi olmadığına; hasta gözü açık vefat etmişse birine hasret gittiğine veya bir dileğinin, işinin yarım kaldığına inanılır. Ölen kişinin yüzü kötü görünüyorsa ameli iyi değildir ve öte dünyada işi zordur. Bu durum İslamiyet'in "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz" düsturuna bağlanabilir.

Kişi gözü açık gittiye beklediği, görmek istediği birini göremediğine inanılır (KK, 2).

Ölünün gözleri açık kalmışsa hasret gitti şeklinde yorumlanır (KK, 14).

Cenaze işlerinde terslik olmazsa, iyi insandı işleri düz gitti; cenazesinin mezara konduğu gün fırtına olursa, günahkârdı; çekmeden ölmüşse; “Allah çektirmedir”; öldükten sonra ağırlaşır; günahı çoktu; öldükten sonra hafifleşirse; günahı yoktu, derler (KK, 10, 17, 33, 34).

Düzgün durması için ve kötü görünmemesi için ölünün kolları uzatılır, ayakları ve çenesi bağlanır (KK, 6, 17).

Ölen erkeğin üzerine bıçak, kadının üzerine makas konulur (KK, 1).

Ölen kişinin üstüne karnının şişmemesi için makas ya da bıçak koyulur (KK, 2, 16).

Ölü üzerine makas, bıçak gibi demir nesnelerin koyulması demir kültü ile ilgilidir.

Büyük olaylar, büyük savaşlar ve büyük insanlar destanlara konu olduğu, efsanelerde yer aldığı gibi; büyük savaşlarda silah yapılarak kullanılan ve tanrısal bir kaynaktan çıkan demir de efsanelere girmiş, beş kutsal unsurdan biri olarak yer almıştır. Altay ve Sayan dağındaki bol demir madenlerini işleten Türkler, bu arada özellikle Göktürk’ler, Kırgız’lar demirden yaptıkları en mükemmel silahları ince bir sanatla meydana getirdikleri eserleri ile ün almıştır. Eskiden beri Şaman’lar demiri kutsal sayar, sanat sahiplerini bu arada demircileri bir ruhun koruduğuna inanırlardı. Yakut’ların inancına göre; demir ile Şaman tanrısal bir yuvadan çıkmıştır (Uraz, 1967: 123).

Ölü evde sabaha kadar beklenir. Ölünün üzerinden kedi, fare geçerse ölü hortlağa dönüşürmüş. Ölü evine bu yüzden kedi, fare girmemesine gayret edilir (KK, 17).

Ölen yalnız bırakılmaz ve sabaha kadar dönüşümlü olarak başında beklenir. Ölenin başında beklenmesinin nedeni cenazenin misafir olarak değerlendirilmesindendir. Cenazenin bulunduğu odanın kapısı kapatılmaz. Yaşlı ve olgun insanlar ölünün olduğu evde kalırlar ve ev halkına yardım ederler (KK, 40).

Uzun süre yatalak hasta olan veya kendine bakamayacak kadar yaşlı olanlar öldüğünde “kurtuldu, yaşayacağı kadar yaşadı” gibi ifadeler kullanılır. Genç yaşta ölenler için “gençliğine doyamadı, erken gitti” gibi ifadeler kullanılır. Lohusaların, doğum anındaki kadınların, bebeklerin ve ergen olmayan çocukların Cennet’e gideceğine inanılır.

(1) Ölüm Haberinin Duyulması

Ölü için camide sala verilir, belediye hoparlöründen anons yapılır. Ölen kişinin adı, cenaze namazının vakti ve cenazenin defnedileceği yer belirtilir. Ölüm olayının duyulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamalarıyla olur (Örnek, 1971: 41).

Kaza, kalp krizi gibi ani bir ölümden, ölüm haberi, alıştırma alıştırma söylenir. Hatta “öldü” demek yerine “hastalandı” demek tercih edilir (Artun, 2005: 174).

Cenaze sahiplerinin uzaktaki tanıdıkları telefonla haberdar edilir.

Ölümün gerçekleşmesinden, cenazeye gelecek kişilerin toplanmasından sonra ölüyü gömmek için hazırlıklara başlanır.

(2) Defin Hazırlığı ve İşlemleri

Ölünün defnedilmesi için gerek dinsel, gerek geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlık aşaması vardır. Bu hazırlık üç önemli işlemde geçmektedir: Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı. Her üç işlemin çevresinde dinsel olayların yanı sıra, birçok geleneksel adet ve inanma da kümelenmekte, bunlar çoğu zaman ön plana bile geçmektedir (Örnek, 1971: 48).

Ölümlle ilgili Türk inançları oldukça zengindir. Özellikle ölünün gömülmesiyle ilgili pek çok adet ve inanma vardır ve geçmişten gelerek günümüzde hala yaşamaktadır (Artun, 2005: 174).

İnan (1986): Göktürklerin defin töreninde ölü çadıra konur, oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası, atlar ve koyunlar keserek çadırın önüne koyarlar. Ölünün bulunduğu çadır etrafında atla yedi defa dolaşırlar. Yüzlerini bıçakla kesip ağlarlar ve bu töreni yedi kere tekrar ederler. Sonra belirlenen bir günde ölünün eşyalarını, atını ve ölüyü yakarak külünü belirlenen başka bir günde gömerler (Artun, 2005: 174).

Akpınar(1983): Orta Asya Hun Türkleri, ölen atalarını, boy beylerini mezara gömerken altın sırmalı elbiseler giydirip tabuta koyarladı. Buluç: Batı Hun Türklerinin efsanevi kağanı Atilla, ölümünden sonra altın, gümüş ve demirden bir tabut ve sanduka içine yerleştirildikten sonra, geceleyin gizlice bir yere gömülmüştür. Bu gizlilik, ata ruhunun düşman eline geçmemesi, ona bir fenalık edilmemesi endişesi ve inancından kaynaklanır. Kafesoğlu(1987): Asya Hunları, öleni ve atını, eşyaları ile beraber yakarlardı. Bu hareket, ateşin temizleyici olma inancından geliyordu (Kalafat, 1995: 118-119).

Ölüye de diriye de çok değer verilir. Cenazeler çok kalabalık olur, Kafkasya'daki akrabalar bile gelir (KK, 14).

Ölünün bekletilmesi iyi değildir en geç ikinci vakti gömülür; çünkü ölü yerini ister (KK, 1).

Hoca çağırılır; kefen, havlu gibi gerekli şeyler alınır (KK, 1).

Ölünün uzaktaki akrabaları yetişmesi ve ölünün bir gün daha evinde kalması için ölü, bir gece evde bekletilir (KK, 2, 3, 6).

Ölünün defnedilmesi (gömülmesi) için dinsel ve geleneksel hazırlıklar vardır. Ülkemizde ölünün defni İslami geleneklere göre ölünün gasli, kefenlenmesi, tabuta konması ve cenaze namazının ardından mezara konması şeklinde gerçekleştirilir. Turan(1982): Türk halkının inançlarına göre; ölüyü acele gömmekte, misafirlere yemek yetiştirmekte ve alınan borcu ödemekte acele etmekte hayır vardır (Artun, 2005: 175)

Dokuz ayı doldurmadan önce doğan çocuk, bir ses çıkarmak veya kendisinde bir hareketin görülmesi gibi canlılığını gösteren belirtiden sonra ölürse, isim verilerek yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır. Ölü olarak doğup

da bedensel yapısı tam olursa yine yıkanır, beze sarılır, ancak namazı kılınmadan gömülür (KK, 4).

Cenaze evden çıkarılıp yıkanmaya götürüldüğünde kadınlar cenaze evinde cenazenin boş mezarı için Kuran okurlar, kelime-i tevhit çekerler, bu okunanların sevabının defnedildiğinde onu karşılayacağına inanılır (KK, 17).

(3) Yıkama

İslam inancına göre ölünün gömülmeden önce yıkanması gerekir. Altun (2004): Ölüyü gömmek için önce dinsel ve geleneksel kurallar içinde yıkamak gerekir. Yıkama işini ölü yıkayıcılar, hocalar, ölünün yakınları, bu işi bilen insanlar yapar. Ölü yıkama işi evin içinde, bahçesinde veya hastanede yapılabilir. Ölünün yıkandığı su temiz olduktan sonra her yerden alınabilir. (Artun, 2005:176)

Ölen kişi erkekse onu yıkayan kişi de erkek olmalıdır; eğer ölen kişi kadınsa onu yıkayan kişinin de kadın olması gerekir. Herkes ölü yıkayamaz, ölü yıkama ile ilgili kuralları bilen kişiler yıkayabilir. Ölü teneşirde veya yüksek bir yerde yıkanır. Ölünün üzerinde bir örtü olmalıdır, ölü bu örtünün altından yıkanır. Ölünün yıkandığı yerde fazla kimse olmaz. Ölüye dualar okunarak abdest aldırılır. Ölünün her uzvu üç kere yıkanır, bu sünnettir. Ölünü yıkandığı su el yakmamalı, ılık olmalıdır. Önce sağ taraf sabunlanıp yıkanır sonra aynı işlem sol tarafa uygulanır. Ölü yıkayıcısına para verilir, kendisinden helallik istenir.

Eskiden saplı taslar yerine susak kullanılmış. (Susak bir kabak türüdür, içi boşaltıp tas olarak kullanılır.) (KK, 13, 17).

Ölen kadınsa kadın hoca, erkekse erkek hoca yıkar (KK, 2).

Ölü bahçede, evde yıkanır (KK, 6, 16).

Ölü bahçede yıkanır, en çokta boş samanlıkta yıkanır (KK, 9).

Eskiden bahçelerde ölü yıkanır. Ölü yıkanan yerde ölünün ruhunun akşamları ziyarete geleceğine inanıldığı için mum yakılır (KK, 1,3, 4).

7 -8 yıl kadar önce ölü, evinde yıkanır; şimdi cenaze aracı gelip cenazeyi alıyor mezarlığa götürüyor (KK, 2).

Ölü ev dışında, bodrum gibi bir yerde yıkanır. Kazanlarda su ısıtılır ve cenazeyi hoca yıkar (KK, 3).

(4). Kefenleme

Altun (2004): Bu dünyadan göçerken götürülen kefen, eskiden bugüne hep önemli tutulmuştur. Kefeni ya da kefenin parasını hazırlamaya her zaman önem verilmiştir. Kefen, dışarıdan bir iplikle dikilmez, kefenin kenarından çekilen kendi ipliğiyle dikilir. (Artun, 2005: 176)

Ölü yıkandıktan sonra kefenlenir. Kefen beyaz renkli bir kumaştır. Erkek ve kadınlarda kefenin parça sayısı farklıdır. Örnek (1979): Erkek kefeni, üç parça olarak; omuzdan ayağa kadar örtülen bez (gömlek), baştan ayağa kadar örtülen bez (izar) ve yine baştan ayağa kadar örtülen bez (lilafe)den ibarettir. Kadın kefeni ise beş parça bezden yapılır. Bunlar, başa örtülen bez (himar), göğse konulan bez (dir), göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen geniş bez (hırka), izar ve lilafeden oluşur (Artun, 2005: 176).

Halk arasında öldüğü zaman başkasına yük olmasın, kefen telaşı olmasın, ya da kendi helal parasından olsun düşünceleriyle kişinin sağlığında kefenini alıp bir köşeye saklaması ya da bunun için para ayırması âdetine rastlanır (Örnek, 1971: 53).

Hac ziyareti yapanlardan çoğunun zezem suyu ile ıslatılmış ve kurutulmuş kefenliklerini beraberlerinde getirdikleri ya da gidemeyenlerin Hacca gidenlere kefen ısmarladıkları görülür. Kadınların başına da örtü

örtülür. Kadınların gömleği topuklarına kadarken erkeklerin gömleği dizlerinden bir karış yukarda olacak şekilde hazırlanır (Artun, 2005: 176).

Bizim gibi yaşlılar genelde öldüklerinde kimseye yük olmama düşüncesiyle ölümlük biriktirir veya ölümlük malzemelerini yani kefenlerini, havlu ve sabunlarını alırlar (KK, 17).

Ölünün kefeni zenzem veya gül suyu ile ıslatılır, kefenin üstüne çörekotu serpilir (KK, 17).

Defnedilmeden önce yılanların ölünün gözlerine gelmemesi için kafurun (limon tozu) sürülür. Ölünün kefeni, yılanların, böceklerin ona yanaşmaması için tütsülenir (KK, 17).

(5) Cenaze Namazı

Ölü hazırlandıktan sonra tabut ile cenaze namazının kılınacağı yere götürülür. Altun (2004): Tabut yapımında kullanılan malzeme tahtadır. Camilerde hazır bir tabut bulunur ve herkes defin sırasında bu tabutu kullanır. (Artun, 2005: 176).

Cenaze taşınırken önce sağ, sonra sol omuza alınır. Cenaze götürülürken geçtiği civarlarda uyuyan çocuk varsa uykusu edebi uykuya dönüşmesin diye uyandırılır. Cenazenin geçtiği yerde çocuklar basılmasın diye yukarı kaldırılır (KK, 30).

Altun (2004): Cenaze namazına ölü yakınları ve dileyen herkes katılabilir. Cenaze namazını erkekler kılar., kadınlar cenazeyi yakın bir yerden izlerler. Cenaze evin önündeyken ve cenaze namazından önce bir helalleşilir. (Artun,2005: 176)

Mezarlığa kadınlar gidemez ve cenaze namazına katılmazlar (KK, 2).

Örnek (1979): İslam dinine göre, Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazının kılınması için, ölünün Müslüman olması,

İslami kurallara göre yıkanmış olması, cemaatin olması, cemaatin tabutun önünde olması, namazı kıldırarak imamın kibleye karşı yere yakın bir yere konmuş olan tabutun önünde olan tabut içindeki ölünün göğüs hizasında durması gerekir. Cenaze namazı dört tekbirden meydana gelir. Cenazenin önünde imam, imamın arkasında cemaat sıralanır. Cenazenin kadın, erkek, erkek çocuk ve kız çocuk oluşuna göre namazda okunması gereken dualar değişir. Cenaze namazı ile namazı kılınan ölü hakkında bir çeşit “aklama” yapılır (Artun, 2005: 176).

Cenaze namazını erkekler kılar. Cenaze musalla taşı üzerine konur önde imam, onun arkasında cemaat namaza durur. Ölünün cinsiyetine göre niyet edilir. Cenaze namazı dört tekbirle kılınır. Namazın ardından imam cemaate üç kez “mevtayı nasıl bilirdiniz?” der ve cemaat “iyi bilirdik” şeklinde cevap verir. İmam “Allah taksiratını affetsin” der, cemaat “ Allah rahmet eylesin.” Diyerek dua eder.“Bunun nedeni kulu Allah katına borçlu olarak göndermemektir.

Cenaze namazından sonra cenaze, son olarak evinin önüne getirilir ve helalleşilir. Kadınların tabutu üzerine tülbent, erkeklerin tabutu üzerine havlu, kilim konur (KK, 28).

Ölünün tabutunu erkekler taşır. Tabut taşımak çok sevaptır (KK, 28).

Başoğlu: Cenaze götürülürken tabutun baş tarafındaki sol kol sağ omuza alınıp en az on adım gidilir, sonra ayak tarafındaki kola geçilir; on adım götürüldükten sonra baş taraftaki sağ kol, omuza alınır ve on adım gidildikten sonra ayak tarafındaki kola geçirilir ve bu suretle tabutun dört tarafından onar adım götürülmüş olur (Örnek, 1971: 58).

(6) Defin (Gömme)

i. Mezar Kazma

Cenaze namazından sonra ölü, halk arsındaki adıyla “ebedi istirahatgahı” olan mezarlığa götürülür. Mezar yeri, köylerde ölüm olayının hemen duyulmasından sonra eş dost tarafından kazılarak hazırlanır. Şehirde bu işi belediyeler yapar.

Mezar, iki metre boyunda, bir buçuk metre eninde kazılır. Kadınların mezarı hayvanlar çıkarmasın diye, mahremiyetten dolayı daha derin kazılır. Ölü erkekse kişinin yere bastığı farz edilerek yerden göbeği yüksekliğinde, kadınsa yerden göğsünün yüksekliğinde boy uzunluğu da dikkate alınarak doğudan batıya doğru kazılır.

Kadınlar, mezarlığa gidemez; cenaze evine giderler (KK, 3).

ii. Gömme

Ölen kişinin mezarına üç kişi iner. Eğer ölen kişi kadınsa kocası mezara inemez çünkü artık birbirlerine namahremdirler. Kadının ve erkeğin amcası, dayısı, kardeşi veya oğulları mezara iner.

Cenaze hemen defnedilmelidir (KK, 16).

Ölü yerini, toprağı ister yatağını ister ancak uzaktaki akrabalar bekleniyorsa bekletilir yoksa hemen defnedilmelidir (KK, 14).

Cenazeyi erkek evlatlar ya da yeğenler mezara koyar (KK, 3).

Kadınlar mezarlığa defin işlemine gitmezler. Ölen kadınsa onu eşi, damadı, oğlu defneder; erkekse oğlu, damadı defneder (KK, 4).

Ölüyü oğlu, yeğeni toprağı verir (KK, 9).

Ölüyü kardeşi veya evlatları gömerler (KK, 2)

Mezar kazılırken kazma, kürek elden ele verilmez; yere bırakılır, diğer kişi bunları yerden alır. Böyle yapılmazsa ölüm peşlerini bırakmaz (KK, 30).

Mezarlıktan eve dönülürken geriye bakılmaz, mezarlıklar elle gösterilmez; elde siğil çıkar (KK, 33).

Cenaze sağ tarafı üzerine kıbleye doğru yönlendirilir, cenazenin yüzü kıbleye çevrilir. Cenaze mezara indirildikten sonra bir kişi mezarda kalarak mezar tahtalarını dizer. Tahtaların üzerine kürekle toprak atılır. Ölünün üstüne toprağı erkekler atar. Kürek elden ele verilmez, yere bırakılır, başkası küreğı yerden alır. Mezar balıksırtı gibi kapatılır, mezarın baş ve ayakucuna birer mezar taşı konur. Mezar toprağının üstüne boylu boyunca bir çizgi, çekilir ve bu çizginin içine kırk defa Tebareke okunmuş su dökülür. Kuran okunur, dualar edilir ve cemaat dağılarak imam ve mevtayı yalnız bırakır.

Cenaze tabutla defnedilmez, Hristiyanlar o şekilde ölülerini defnederler (KK, 10).

Sorgu melekleri ölünün yanına gelir ve sorguya başlar ve kişi doğrulmaya çalıştığında başını tahtalara çarpar, o anda öldüğünü fark eder (KK, 17).

iii.Talkın

Duadan sonra imam mezarın baş tarafına oturarak, ölenin sorgucu meleklerle vereceğı cevapları kolaylaştırmak amacıyla ona bir takım sözler söyler; buna telkin ya da halk deyimiyle “tövbe talkın” denilir. Arapça okunan telkinin Türkçesi Bilmen’in ifadesiyle şöyledir:“ Ey Abdullah! Ey Zeynep oğlu! Hayatında müdavim ve mutekid olduğun veçhile “Eşedü en la ilahe illallah ve enne Muhammeden resullüllah” kelimei şahadetini zikret, şüphesiz Cennet haktır, Cehennem haktır, bas haktır, kıyamet haktır, bundan şüphe yoktur. Allah Teala kabirde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. Ve sen-yad et ki Allah Tealanın rubibiyetine, islamın din

oluşuna, Muhammed aleyhisselatü vesselamın nübüvvetine, Kur'anın imam, Kabe'nin kible ve müminlerin kardeşler oluşuna razı bulunmuş idin.

“Ey Abdullah! de ki: Allah'tan başka ilah yoktur. De ki: Rabbim Allah'tır, dinim İslamdır, peygamberin Muhammet aleyhisselatü vesselam'dır. Yarabbi! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen varislerin hayırlısıdır.” (Örnek, 197: 59)

Talkın veren kişiye hediye verilir (KK, 17).

(7) Taziye (Başsağlığı)

Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve sağaltıcı gücünden yararlanarak hem acıyı hem de yası azaltmaya yönelik bir adettir (Örnek, 1971: 92).

Yakınını, sevdiğini kaybeden acılı ailenin evine yani ölü evine gidilir, onların acısı paylaşılır. Aileye başsağlığı dilemek önemli bir toplumsal görev ve gelenektir.

Yakınları, komşuları, akrabaları cenaze evine, mezarlığa giderek “Allah sabırlık versin, başınız sağ olsun, Allah rahmet eylesin, mekanı Cennet olsun” gibi temennilerde bulunurlar. Ölü sahipleri de “Dostlar sağ olsun.” şeklinde karşılık verirler.

Komşular, akrabalar “hemonahatar” yani başsağlığına gelir (KK, 1, 52).

Boşnaklar arasında, akraba, eş veya dostun cenazesine katılmak çok önemlidir. Herhangi bir Boşnak'ın düğün veya bu türden benzeri etkinliğini katılmamanın kendince mazeret olabilecek açıklamaları kabul edilebilmekte, ancak cenaze durumlarında bu tür bir esneklik tanınmamaktadır. Cenaze sahipleri bu tür bir davranışı hiç unutmamaktadırlar (KK, 1, 52, 53).

Başsağlığı cenaze günü başlar 5-10 gün veya bir hafta sürer (KK, 9).

Cenaze evi boş bırakılmaz (KK, 4).

(8) Ölünün Eşyası, Odası, Evi ile İlgili Uygulamalar; Ruh ile İlgili İnanmalar

Eski Türklerde can ve ruh kavramları “tin” (nefes) sözcüğü ile ifade edilmekteydi. Ölüm, ruhun bedeni kesin olarak terk etmesi şeklinde görülmekteydi. Aslında, eski, Türklere göre ruh, yalnızca ölüm anında değil, fakat aynı zamanda uykuda ve hastalıklar esnasında da geçici olarak bedeni terk edebilmekteydi. Esasen, eski Türklerde sadece insanların değil, fakat hayvanların ve hatta bütün varlıkların ruhlarının bulunduğu inancı mevcuttu. Bu nedenledir ki mesela Altaylılar, ruhla ilgili olarak muhtelif kategoriler ayırt etmiş bulunmaktadır. Buna göre “süne” nin yalnızca insanda ve “kut” un her şeyde bulunduğu ve onlara kutsiyet verdiği inandırılmaktaydı. Altaylılar ayrıca insanda “yula” denilen bir “eş” in bulunduğunu, bu eşin uykuda ve rüyada bedeni terk edebildiğini tasavvur etmekteydiler (Günay ve Güngör, 2007:104).

İlk gün kadınlar evde, erkekler camide Kuran okurlar. Bir hafta boyunca ölü için kadınlar toplanıp Kuran okurlar.

Kadınlar, mezarlığa gidemez; cenaze evine giderler (KK, 3).

Kadınlar evde Kur'an okurlar (KK, 2).

Cenaze evinde hamile bir kadın varsa eline kurdele bağlanır ki bebeği doğduğunda ölü gibi soluk olmasın (KK, 3).

Ölü gömülmeden hemen bir takım elbisesi ihtiyaç sahiplerine verilir. Ölünün başucuna ekmek, tuz konur, fakirlere verilir (KK, 25).

Evde helva pişirilir, kokusu ölüye gider ve ölü mutlu olurmuş (KK, 33).

Helva yapılır ve cenaze çıkmadan dağıtılır. Yedi gece Kuran okunur. Cenaze evinde yemek pişirilmez. Komşular yemek getirir (KK, 1).

Ölümün gerçekleştiği odada kırk gün ışık yanar (KK, 16).

Günümüzde esas yapılarında dikkate değer bir değişiklik göstermeyen, kısmen İslam inançları ile de birleşen bu inançlar ve pratikler, ata ruhlarına bağlı inançların bir devamı niteliğindedir (Araz, 1991: 137).

Ruh kişiyi gerek sağlığında, gerekse ölümünden sonra yaşatan bir cevherdir (Örnek, 1971: 61).

Ölünün yıkandığı yerde yedi gece ışık yakılır çünkü ölünün ruhunun geleceğine inanılır (KK, 6, 10, 13).

Kadınlar evde, erkekler camide okurlar (KK, 4).

Ölünün eşyalarını ev halkı giymez, eşyalar yıkanıp dini bütün ihtiyaç sahiplerine verilir (KK, 10).

İlk olarak ölünün ayakkabıları bir paket tuz ile ihtiyaç sahibi ya da dul birine verilir. Ölünün eşyaları namazlı kişilere verilir (KK, 1, 14).

İnan: Türk inançlarında ıduk aynı zamanda ölenin ardından dökülen aşı, onun adına dağıtılan yiyecekleri ifade eder. Yani ölenin ruhunu memnun etmek için verilen yiyeceklerdir. Yörede helva ve tuz dağıtılmaktadır (Kalafat, 1995:131).

Cenaze uğurlandıktan sonra Azrail (a.s)' ın ölen kişiyi ensesinden kestiğine ve kanlarının duvarlara sıçradığına inanıldığı için ölünün odasına badana yapılır, eşyaları ve oda iyice temizlenir. Ölen kişinin ruhu gelir diye odasında evde kimse olmasa bile birkaç yıl ışık yakılır (KK, 2, 10, 17).

Ölümlle bedeni terk eden ruh, bazen serseri olarak dolaşabilir. Altaylılar buna “üzüt”, Yakutlar “üöz”, Kazan Türkleri ise “ürek” demektedirler. Nitekim onlarca ölüm olayı da tabii bir hadise olarak karşılamak yerine kötü ruhların etkisine bağlanmaktaydı. Daha sonra yabancı dinlerin etkisi altında eski Türklerde “ölüm meleği” inancına doğru bir gelişmenin görülmesi kayda değerdir. Mesela Erlik, IX. yüzyılın ortalarından itibaren ölümlere ve cehennem tanrısına dönüşmüştür. Böylece Altay Türkleri Erlik'in yeryüzüne gönderdiği “aldaç”lar vasıtasıyla insanların ruhlarını yakalatarak hayatlarına son verdiğine inanmaya başladılar (Günay ve Güngör, 2007: 105)

Ölünün öldüğü odaya bir bardak su konulur. Bu su 40 gün boyunca odadan alınmaz (KK, 48). Ölünün ruhu gelip abdest alsın diye ölü odasında kırk gün bir bardak su bırakılır (KK, 6, 16).

Ölünün yıkandığı yere o gece bir ibrik su konulur ve bir mum ya da kandil yakılır. Bu üç gece tekrarlanır. Ölünün ruhunun gelip orada abdest aldığına inanılır (KK, 17).

Ölünün evden çıkarılmasına müteakip, ölüye ait olan yatak ve çamaşırlar yıkanır. Azrail'in kılıcından kanlar sıçramıştır inancı ile evin dört bir tarafı silinip süpürülür. (Araz, 1991: 123) Benzer pratikler eski Türk inançlarında görülmektedir.

Köprülü (1966): Altay Türklerinde ölüm olayından ötürü kirlendiği kabul edilen ev, hususi olarak davet edilen kamlara mutlaka temizlettirilirdi. Ölüm ruhunun ancak bu tür pratiklerle evi ve yurdu terk edeceği inancı mevcuttu (Araz, 1991: 123).

Ölü odasının hatta evin pencereleri ölüm kokusunun sinmemesi için açılır (KK 34).

Ölen kişinin ayakkabısı dışarıda bırakılır. Ölen kişinin odası badanalanır, hiçbir şey bırakılmaz, her şey yıkanır. Ölünün eşyaları fakirlere dağıtılır. Cenaze günü hiçbir şey yapılmaz, yemek pişirilmez, komşular yemek getirir (KK, 4, 10).

Mevta evdeyken ölümü evden uzaklaştırmak için ayakkabıları hemen evden çıkarılır. Evden tuz ve ekmek çıkarılıp fakirlere verilir (KK, 17).

Ölünün eşyaları fakirlere verilir, evde hiçbir eşyası bırakılmaz (KK, 2, 10, 6)

Ölünün dua alması için bütün eşyaları dağıtılır (KK, 16).

Kişi ölünce ruhu bedeninden çıkar. Can ayaklardan yukarı doğru çıkmaya başlar, ruh bedeni göğüste terk eder (KK, 17).

Ölü, yıkandıktan sonra ruh tekrar bedene girer ve ölü ile birlikte mezara girer. Kabir azabını ruh çeker. Kişi hayattayken iyi bir insan olmuşsa kabri Cennet bahçelerinden bir bahçe; kötü bir insan olmuşsa Cehennem çukurlarından bir çukur olur.

Mezarlıkta dua okunur, ruhlar bizi görür (KK, 17).

Ruhlar, pazartesi ve cuma akşamları evi ziyarete gelirmiş eğer ev halkı Kuran okuyorsa mutlu olur, ev halkı için dua ederler; okunmuyorsa üzürlülmüş.

Ölünün ruhunun her pazartesi ve perşembe akşamları evini ziyaret ettiği, hayır beklediği inancı da olduğu için o günlerde mutlaka Kuran-ı Kerim okunur (KK, 10).

Ev halkı ölüyü rüyasında kötü görürse ölünün durumu iyi değildir. Ölünün çocukları hayır yaptıkları halde onu rüyalarında görmüyorlarsa hayrın ona ulaşmadığı düşünülür.

Ruh, evi Kadir Gecesi, kandil geceleri ziyaret eder o yüzden helva, lokma pişirilip dağıtılır (KK, 1).

Köpek ulursa ölen kişinin kabir azabı çektiğini hissettiği için üzüntüden köpeğin uluduğuna inanılır. Namaz vakitlerinde “akra” isimli bir yılan ölüye kılmadığı namazlar için kabirde eziyet eder (KK, 17).

(9) Yas

Ölünün ardından yaşanan şaşkınlık, acı ve verilen insancıl tepkilerdir yas. Kaybedilenlerin bir daha yerine getirilemeyeceğinin acısı bütün toplumlarda yasin antropolojik temelini oluşturmaktadır (Örnek, 1971: 81).

Araştırma sahasında bağıra çağıra ağlamak, üstünü başını paralamak hoş karşılanmaz, ağıt çok yaygın değildir. Her ne kadar ölenle ölünmüyor dense de ilk günler ölenin yakın akraba ve komşularında derin bir üzüntü meydana gelir.

Yüksek sesle ağlamak, çığlık atmak, ağıt yakmak ayıplanır, hatta günah olduğu düşünülür (KK, 1).

Kocasavaş (2002): Çin kaynaklarında eski Türklerin yas tutma adetlerine dair bazı kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre, yas tutanlar ölünün bulunduğu çadırın etrafında atlarıyla süratle dolaşırlar, bağıra çağıra

ağlarlar, saçlarını başlarını dağıtırlar, ölenin atlarını, kuyruklarını keserek kurban ederlerdi. Yas tutanlar yüzlerini, kulaklarını parçalarlar, keserler ayrıca yemek verirlerdi. Yine yas alametlerinden bir diğeri de elbiseyi ters giymektir. Kırgız-Kazakların bazı boylarında kadınlar ağıt söyleyip ağlarken ters oturur ve elbiselerini ters giyerler (Artun, 2005: 177).

Altun (2004): Ölen kişinin ardından ağıt söylendiği gibi yas da tutulur; ancak İslamiyet'e göre ölünün ardından ağlamak, yas tutmak doğru değildir. Yasın süresi ölenin yakınlığına, ölüm biçimine, yaşına ve baş sağlığına gelenlere göre değişir. Yakın akrabalar için yas süresi bir yılken diğer akrabalar için bu süre kırk günle sınırlı olabilir. Bu süre içinde renkli, süslü giyilmez, eğlencelere katılmaz. Varsa düğün, nişan, sünnet ertelenir veya törensiz yapılır.

Gürcülerde bir aileden ölü çıktı mı o evde üç gün yas tutulur. Cenaze evine üç gün boyunca yemek getirirler. Cenazeye gelen kişileri köylüler evlerinde ağırlarlar. Cenazelerde kadınlar genelde ağıt yakarlar. Hatta bu ağıt işini destancı denen kadınlar ayrıca yaparlar. Yaşlılar Gürcüce ağıt yakarak ağlarlar. Hala cenazelerde Gürcüce ağıt yakılmaktadır (KK, 48).

Eskiden ölünün ardından ağıt yakılmış. Şimdi ise onu kimsenin göremeyeceği bir yerde kimseye belli etmeden ağlayabiliyor. Çünkü Abhaz halkı eşinin ve çocuğunun ardından ağlayan kişiyi ayıplıyor. Hayattayken büyüklerinin yanında eşinin ve çocuklarının ismini söyleyemediği gibi eşi ve çocukları öldükleri zamanda en yakınlarının ardından ağlayamıyor (KK, 46, 47)

İnan (1975): Türklerde ölülerin defni sırasında yaptıkları merasimlere yuğ töreni adı verilirdi.

Orkun: Kök-Türklerin “yuğ” adını verdikleri yas merasimlerine imparatorluk dâhilindeki bütün uluslar katılmakta ve bu törenlere hususi olarak “yuğçı” ve “sığıtçı”lar getirilmekteydi. Tekin (1986):Divanü Lügati't-Türk'te birisi Alp Er Tonga adına, diğeri ise adı bilinmeyen bir kahramana ait iki ağıt tespit olunmuştur (Araz, 1991:140).

Bir ay-kırk gün süreyle yas tutuluyor. Evin reisi kahvehaneye gitmiyor. Cenaze evinin yakınlarının düğünü olursa düğünü olursa düğüne gidip vazifesini gerçekleştiriyor, eğlenceye kalmadan evine dönüyor (KK, 2, 46).

Divitçioğlu: Hun Türklerinden sonra yuğ merasimleri Köktürklerde de devam etmiştir. Kitabelerde, Kül Tigin öldüğünde bu yuğ töreni için geçen ifadelerde, yuğcı, sığıtçı, barak edici, bitig ölümünden uzun bir süre sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. Yani ilk törenden sonra, asıl yuğ töreni yapılmıştır ki, bu da eski törenin devam ettiğini gösterir (Kalafat, 1995: 127).

Örnek (1974): Türklerin, ölüleri ardından yaptıkları yuğ merasimleri muhtelif asırlar içinde bir takım değişmelere uğramakla beraber başlangıçtan itibaren var olan adetlerin esaslarını muhafaza etmişlerdir (Kalafat, 1995: 127).

İnan: Türklerde ata ruhlarına, ata mezarlarına karşı büyük saygı beslenir ve onları kızdıracak hareketlerin yapılmasından kaçınılırdı. Kendilerine yardımcı olmalarını sağlamak, hiddetlerini üzerlerine çekmemek, sevdiklerini beraberlerinde alıp götürmelerini önlemek için, onları memnun edecek hareketler yapmaya dikkat ederlerdi. Ölüm sırasında bunu, üzüntülerini göstermek yolu ile ortaya koyarlardı. Yüz yırtmak, yaka yırtmak, saç yolmak, ağlamak ve dövünmek gibi hareketlerle, bu üzüntünün derinliği ve ondan ayrılmanın verdiği ıstırapı ölene anlatmak, onu buna inandırmak için yapılırdı.

Orta Asya Türkleri arasında, ata ruhlarını mensup oldukları aile fertlerini, boy ve kabile mensuplarını kötülüklere, düşmanlara karşı koruduklarına inanılırdı. Bu inanca göre, ata ruhları düşmana karşı bir güç olarak savaşımlara iştirak eder, düşman ordusunun yenilmesine yardımcı olurlardı. Türkler arasında bu inanç İslami devirde de yeni bir renk kazanarak devam etmiştir. Şehitlerin, yeşil sarıklı gazilerin, evliyaların, gayb erenlerin, tıpkı ata ruhları gibi düşmanla savaşan orduya yardım ettiğine inanılırdı.

Ölü evinde ağıtlar çokça yakılır (KK, 9, 14).

Cenaze evinde yedi gün ocak yakılmaz, yemek pişirilmez. Komşuların

getirdikleri ikram edilir. Cenazede kırmızı, açık sarı, beyaz renkli kıyafetler giyilmez (KK, 2).

Ölünün ardından çok ağlanmaz, ölüye azap olur (KK, 1).

Cenaze dolayısı ile yirmi veya kırk gün nişan; altı ay veya bir sene düğün ertelenir (KK, 9).

Düğün gibi eğlenceler için ölü evinden mutlaka izin alınır, ailenin acısına saygı duyulur.

Cenaze çıkan evde 2 – 3 yıl eğlence, düğün yapılmaz; televizyon, radyo açılmaz, ev halkı başka eğlencelere gidemez. Evde nişanlı bir genç varsa düğünü en az bir yıl ertelenir (KK, 2).

Ölünün kırkı çıkmadan evde davetiyesi dağıtılmış nişanlı biri olsa da düğünü ertelenir (KK, 3).

Ölünün ruhunu memnun etmek için defin, işleminin ilk günü hazırlanan helvanın dışında ölü evinde üç veya yedi gün süreyle yemek pişirilmez. İnan: İptidai devirlerde ölünün ruhuna hazırlanan aş bir nevi kurban niteliği taşımaktaydı ve doğrudan doğruya ölen kişinin mezarına dökülürdü. Bu inanç zamanla yine ölünün ruhuna bağışlanmak üzere, eşe dosta ve yoksullara sunulan helva ve yemek şekline dönüşmüştür. “Ölünün canına değsin”, “ölünün ruhuna gitsin” gibi sözler, bu anlam ve inançla söylenen ifadelerdir (Araz, 1991: 136).

Dilaçar (1972): Kutadgu Bilig’de, Ay Toldı’nın ölümü münasebetiyle oğlu Ögdülmüş, “yog aş” töreni düzenlemiştir (Araz, 1991: 136).

Ölü evinde yemek pişirilmez; ocak, ateş yakılmaz çünkü zaten evde acı vardır, eve ateş düşmüştür (KK, 25).

Bir hafta ölü evinde yemek pişmez, komşular yemek getirir (KK, 4).

Cenaze evinde yemek pişirilmez, çay bile demlenmez. Bir hafta Kur’an okunur. Nişan, düğün ertelenmez (KK 16).

Sesli gülünmez, radyo açılmaz, eğlence yapılmaz. Mahallede nişan,

düğün olacaksa cenaze evinden izin alınır. Evdeki nişanlı gencin düğünü altı ay ertelenir (KK, 4).

(10) Ölü Yemeği

Ölenin öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olması için dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel yükümlülüklerin de yerine getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanılır. Öte yandan toplumun geleneklere bağlı kesimi, alışlageleni yerine getiremeyen ölü sahiplerini kınamakta ve geleneksel olanı yapmak için onları baskı altında tutmaktadır (Örnek, 1971: 88).

Ölü gömüldükten sonra mezarlıktan dönen erkeklere ve evde Kuran-ı Kerim okuyan kadınlara yemek yedirilir. Bu yemekler eskiden ölü evinde yemek pişirilemeyeceğinden komşular tarafından getirilirdi. Günümüzde yine komşular ölü evine yemek getiriyor ama ölü yakınları ölene hayır olsun düşüncesiyle kendileri de yemek yaptırıp taziyeye gelenlere ikram ediyorlar. Özellikle tavuklu pilav, ayran ikram ediliyor.

Yemek verilmez, bir hafta boyunca komşular, cenaze evine yemek yapıp götürürler. Şimdilerde taziyeye gelenlere tavuklu pilav veriliyor (KK, 3, 10).

Yemekler pişirilir, Taziyeye gelenlere yedirilir (KK, 9).

O gün için komşuları yemek yapar. (Karalahana, ısırgan, kaldirik, mısır ekmeği, yığma -barbunya pişirilir, mısır yarması, bulgur, soğan ve yağ ile yapılır- pişirilir (KK, 6).

Cenaze evinde yedi gün ocak yakılmaz, yemek pişirilmez. Komşuların getirdikleri ikram edilir (KK, 2, 3).

Helva yapılır ve cenaze çıkmadan dağıtılır. Cenaze evinde yemek pişirilmez. Komşular yemek getirir (KK, 1).

Ölenle ölümez denilip ölü yakınlarının da yemek yemesi sağlanır.

Ölünün defnedildiği gün helva yapılır ayranla dağıtılır. Taziye gelenlere pilav-ayran ya da pilav-pide dağıtılır, köylülerde cenaze evine destek olur (KK, 2).

(11) Ölüm, Mezar Gelenekleri

Dinimizce ölümü hatırlatıp ibret almamızı sağladığından kabirleri ziyaret etmek gerekir.

Mezarlık ziyaretleri ölünün gömülmesinden başlayarak, perşembe, cuma, pazar günleri, arife günleri, bayram günleri, kandil günleri, özel günlerde, ölü rüyada görüldüğünde, ölünün uzaktan akrabaları, yakınları geldiğinde onları mezarlığa götürülerek yapılmaktadır.

Mezarlık ziyaretleri cuma, arife ve bayram günleri ziyaret edilir (KK 2).

Kadınlar, cenaze gömüldükten sonra okumaya giderler (KK, 14).

Mezarlık ziyaretinde önce orda yatanlara selam verilir, 3 İhlas, 1 Fatiha okunup sevabı başta Peygamber Efendimize, gelmiş geçmiş bütün peygamberlere, ehli beyte, sahabilere, evliyalara, erenlere, şehitlerimize, daha önce ölmüş bütün akraba, komşu ve dostlara, mezarlıkta yatan bütün ölülerin ruhlarına hediye edilir. Mezar yabani otlardan temizlenir, sulanır. Yasin, Tebareke, Amme sureleri okunup yine sevabı ölülerin ruhuna hediye edilir.

Mezarların üzerine yapı yapmak, mezarları süslemek dinimizce haramdır; ancak taş dikmek, isim yazmak, ağaç dikmek yasak değildir.

Geceleyin mezarlıktan geçilmez, mezarlık el ile işaret edilmez. Mezar üzerinden atlanmaz, üzerine oturulmaz. Mezarların yanına kuşların su içmesi için oyuk taş yapılır, sevabı ölüye gider (KK, 32).

Bütün Türk dünyasında mezara karşı büyük saygı vardır. Bu saygının temelinde Türklerin 'Atalar Kültü' inanışına bağlıdır (Kafesoğlu, 1999: 304).

(12) Mezar taşları

Defin işleminin üzerinden en az bir yıl geçtikten sonra mezarın üzeri yapılır çünkü mezarın ortası çöker, yerleşir. İlk zamanlarda baş ve ayakucuna konulan tahtalar değiştirilir mermer yaptırılır. Ekonomik duruma göre mezarı tuğla ile çeviren de vardır, mermer yaptıran da vardır. Mezar taşlarında ölenin adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihi, baba adı, doğum yeri belirtilir. Şehit mezarlarının başında bayrak vardır.

Mezarların ayakucuna dikilen taşta gül ve selvi resimleri yapılır.

(13) Devir, İskat

Ölen bir müslümanın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılmadığı namazları ve yerine getirmedeği yeminleri için bir fakire fidye verilmesi gerekmektedir. Bu işleme fıkıh dilinde devir ya da iskat denilmektedir.

Fidye için, ölen kişinin sağlığında bir miktar para ayırdığı gibi, mirasçıları ya da vekilleri onun adına bu iş için para ayırabilirler (Örnek, 1971: 59).

Bilmen: Devir işlemi şöyle yapılır:

Ölenin yaşından-erkekse on iki, kadınsa dokuz yıl- indirilerek hesaplanan para bir çıkın içinde –ölenin kılmadığı namaz ve tutmadığı oruçlara karşı- halka halinde hazır bulunan yoksullardan birine ölenin mirasçılarından ya da vekillerinden biri eliyle verilir. Yoksul kimse parayı aldıktan sonra “Aldım, kabul ettim” diyerek geri verir. Bu işlem ölenin oruç borcu bitinceye kadar sürdürülür. Ardından aynı işlem ölenin namaz borcu ve söz verip de yerine getiremediği yeminler için de –para verilen yoksullar değiştirilerek- yapılır (Örnek, 1971: 59).

Ölü gömülmeden önce iskat verilir (KK, 9).

(14) Ölüm Sonrası Önemli Günler (7, 40, 52)

Ölünün dini uygulamalarla ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunlar ölünün yedisi, kırkı, elli ikisi ve senesidir. Bu günlerde Kuran okunur, kelime-i tevhit çekilir; helva, lokma pişirilir. Camide mevlit okunuyorsa külahta mevlit şekeri veya lokum dağıtılır. Yörede kurban kesip yemek verenler de vardır. Bu belirli günlerde eski Türk dininin ve İslamiyet'in etkisi vardır.

Anadolu'da ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunların başında ölünün kırkinci, elli ikinci günleriyle yılı gelmektedir. Daha seyrek olmakla beraber, üçüncü ve yedinci günlerde de ölü belli bir biçimde anılmaktadır. Aslında belli sayıların karşıladığı bu günler, söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmemişler, giderek birtakım adetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir (Örnek, 1971: 78).

Cenaze evi ölünün 7. , 52. günlerinde mevlit okutur. Bu mevlitlerde de gelen misafirlerle yemek ve tatlı ikram edilir (KK, 49).

7 gün okunur, kurban kesilir, ölünün kırkında da kurban kesilir. Yedi sabah kabre gidilir, ölünün yakınları Kur'an okurlar (KK, 2).

"3"ten başlayarak "5", "7", "9" a kadar varan tek sayılar genellikle uğurlu, olumlu sayılır; halk şairleri koşmalarını, destanlarını tek sayıda bentlerle bitirmeyi bir kural bilirler. Bu sayılara özel bir değer verildiğini din, mezhep ve tarikat geleneklerinde de görürüz; beş farz, İslam'ın beş şartı; Alevilerde üç sünnet, yedi farz; birçok tarikatta özellikle de Alevilerde, önem sırası ile Üçler, Yediler, Kırklar diye adlanan ve hepsi bir tek Kutb'un yönetimi altında bulunan, dünyaya düzen verici kutlu kişiler inanışları gibi. Kimi insanların ölmediğine, kırklara karıştığına inanılır. Birçok sözlü anlatıma göre Köroğlu da kırklara karışmıştır. "40" sayısı, ayrıca kırklama, loğusanın kırkı, kırk gün beklemeyi gerektiren, hastalıkların bulaşmamasını sağlayan karantina vb. hallerde önem taşır. Halk hekimliğinde ot, baharat vb. kırk çeşit nesneden yapılan ilaçlar, kimi törenlerde kırk çeşit yiyeceğin bulunması şartı,

debdebeli düşünlerin, şenliklerin anlatılmasında (özellikle masallarda kullanılan) “kırk gün, kırk gece” deyimini de bu sayının önemini belirten örneklerdir. Gök ve yer yedişer kat olarak düşünülür. Cennet dokuzdur (Boratav, 2003: 119).

Ölüye üç gün okunur daha sonra kırkında elli ikisinde okunur. Erkekler camide, kadınlar evde okurlar. Külâh içinde mevlit şekeri dağıtılır (KK, 10).

Yedisinde ruhu için ikram yapılır. Kırkında mevlit veya Kur'an okunur. Elli ikisinde ölünün burnu düşürmüş ve ölü çok acı çekermiş o yüzden helva yapıp dağıtılır, kokusunun ölüye gitmesi için (KK, 4).

Bütün güneydoğu Sibirya'da en genel gök tasarımı göğün 7 kat olduğunu söyler. Bay Ülgen yedici kattadır. Bazı metinlerde Gök Tanrı'nın yedi ya da dokuz oğlundan söz edilir. Bu ifade onların oturduğu 7 ya da 9 gök katını gösterir. Yer altı 7 kat olarak düşünülmüştür. Abakan Tatarlarının efsanelerinde Demir Dağın üzerinde yedi dallı bir kayın ağacından bahsedilir. Altaylı Türklere şamanın giysisindeki yedi çingirak göğün yedi kızını temsil ediyor olmalıdır. Karaşar'da atalara kurban sunulması töreni yedinci ayın yedinci gününde yapılmaktaydı. Kültigin mezar külliyesinin açılış töreni Kültigin'in ölümünden sonraki yılın yedinci ayın 27. Gününde yapılmış olmalıdır. Asya'nın Şamanist inanışlara sahip Türk topluluklarında bir insan öldüğünde onun ruhunun üç gün içinde öldüğü yeri terk ettiğine inanıldığı söylenmekle birlikte, çeşitli metinler ancak yedi günden sonra gittiğini belirtir (Çoruhlu, 2000: 199-203).

İnan: Ölenin ardından, definden sonra unutulmadığını ve hatırlandığını, öbür dünyada rahat etmesi için arandığını, anıldığını göstermek için, ölünün üçünde, yedisinde, dokuzunda, kırkında ve ölümlerinin yıl dönümlerinde merasim yapılır ve ziyafet verilir (Kalafat, 1995: 129).

Altaylı'lara göre bir evden çıktıktan sonra, Almacı denilen kötü ruhlar evde bulunurlar. Bunun için (yedi) gün dışarıya eşya verilmez içeriye

alınmaz. (Yedi) gün sonra ev temizlenir, Şamanlar bundan sonra eve girerler. Yine birinin ölümünden (yedi) gün sonra ölü evinden bir ziyafet verilir. Türk destanlarında (kırk) sayısı çok yer alır ve (kırk) yiğitler, (kırk) kızlar epeyce geçer. Manas destanında olduğu gibi, Dede Korkut hikayelerinde de (kırk) yiğitler görülmektedir. Oğuz'un verdiği şölende, diktirdiği sıırıkların boyu (kırk) kulaç uzunluğunda idi (Uraz, 1967: 186, 187).

Yedi ve kırk sayısı İslami inanışlarda yaygın olarak karşımıza çıkar. Allah göğü yedi katlı olarak yaratmıştır. Bakara Suresi 29. Ve Mü'minin Suresi 17. Ayette belirtilmektedir. Kabe yedi kez tavaf edilir, Safa ve Merve arasında yedi şart uygulanır, yedi gidiş dönüş yapılır ve yedişer taşla üç kez Şeytan taşlanır. Peygamberimize ilk vahiy kırk yaşındayken gelmiştir. Muhammet isminin ilk harfi olan mim harfinin sayısal değeri kırktır. Mehdi dünyaya geldiğinde kırk yıl kalacaktır (Çoruhlu, 2000: 206,207).

Ölünün ruhunun her pazartesi ve perşembe akşamları evini ziyaret eder, ev halkından hayır bekler o günlerde mutlaka Kuran-ı Kerim okumak gerekir (KK, 17, 34).

Bütün Türk Dünyası'nda ölülerin ruhları için hayır, hasenatta bulunma, dua etmenin üç, yedi, kırk, elli iki gibi günlere bağlama bu inanışın kaynağı bulmaya sevk ediyor. Ölüler için hayır yapmak İslam inancında olmakla birlikte bunun belirli günlere bağlanması söz konusu değildir. Söz konusu sayıların kaynağı Yaşar Kalafat'a göre Gök Tanrı inancının uzantılarıdır. (Kalafat,1996,37). Ölüye duyulan büyük saygı ise Eski Türk inançlarından "Ata Kültü'ne bağlanabilir (Kafesoğlu,1999:304)Yas ile ilgili inanışların temel fonksiyonlarına baktığımız zaman bu inanışların ölüye saygıyı belirtmek, ölünün yakınlarını da beraberinde alıp götürmesini engellenmek söz konusudur. Bu da Atalar Kültü inancının temel kaidesidir. O halde ölüye duyulan saygının uygulanması olan yas ve bunun biraz abartılı olması "Ata Kültü" ile açıklanabilir.

C. Bayramlar ve Mevsimlik Törenler

Bayram, “1. Ulusal ve dinsel bakımdan önemli olan ve kutlanan gün ya da günler. 2. Bir kuruluş yıldönümünü ya da olayın kutlamak amacıyla yapılan gösteri ve eğlencelerin tümü 3. Sevinç, neşe (T.S: 147). Tören ise, “Bir toplumsal kümede üyelerin belli bir olayı, kişiyi ya da değeri ayırt edip simgeleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen eylem dizisi, merasim” anlamına gelmektedir (T.S: 1342).

(Koca, 2002): Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmut’un XI. yy.da yazdığı Divan’da görülür. Kaşgarlı kelimenin aslının “bedhrem” olduğunu, Oğuzların kelimeyi “beyrem” şekline çevirdiklerini belirtir. Kaşgarlı’ya göre bayram “eğlenme, gülme ve sevinme günüdür.” Bayramlar XI. yy.da Türk toplumunda “bayram yeri” adı verilen bir meydanda kutlanmaktaydı. Bayram yeri gündü, çiçeklerle süslenmekte; gece çıra ve meşalelerle aydınlatılmaktaydı. O, bu açıklamalarıyla dini bayramlardan değil, milli bayramlardan söz etmektedir (Artun, 2005: 201).

(Koca, 2002): Tarihi kayıtlara göre, Türklerin Hunlardan beri bayram ve festival türünden birçok tören ve faaliyetleri vardı. Bu bayramlarda hem inançla ilgili adetler yerine getirilmekte hem de türlü müsabakalar düzenlenmekteydi. Dini adet olarak “Gök Tanrı” ve kutsal sayılan “yer” için at kurban edilmekteydi. Bundan sonra bayramın yarışma ve eğlence bölümüne geçilmekteydi. Bu bölümde Türklerin en sevdikleri spor türü olan at yarışları yapılmaktaydı. Göktürklerde de Hunlarınkine benzer bayram ve festivallere rastlanmaktadır. Onlar da belirli zamanlarda atalarına kurban kesiyorlardı. Aynı şekilde beşinci ayın ikinci yarısında “Gök Tanrı” ve “kutsal yer-su” için kurban keserek bayram kutlamalarına başlıyorlardı. Kurbandan sonra topluca eğlenceye geçilmekteydi (Artun, 2005: 202).

Bayram, bir sıra gösterilerden meydana gelir; onların biçimlerini, kurallarını gelenek belirlemiştir. Bayramın başlıca özelliği, kutlanmasına bir ferdin vesile olmamasıdır. Bayram, bir topluluğun bütünü için ve bütününce düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir (Boratav, 2003: 259).

Bilindiği gibi milletlerin birbirinden ayıran unsunlar dilleri, dinleri, ırkları, gelenek ve görenekleri, dini ve milli bayramlarıdır. Bu bayramların halkın yaşamında özel bir yeri ve anlamı vardır.

1. Dini Bayramlar

Türk milletinin hayatında en önemli günler olarak kabul edilmiş Ramazan ve Kurban bayramı olarak iki dini bayramı vardır.

Dinlik bayramların günleri “kameri takvim”e göre hesaplandığı için, her yıl dönümünde güneş takviminin aynı günlerine rastlamaz bunlar; aşağı yukarı yıla on günlük bir gerilemeleri vardır. Böyle olunca da uzunca bir süre sonunda mevsimleri de değişir (Boratav, 2003: 259).

Ramazan ayı Türkiye’nin her tarafında olduğu gibi Akyazı’da da üç ayların en değerlisi olarak bilinir. Eskiden Ramazan ayı geldiğinde kına yakılırdı. Çok sevap olduğu için küsler barıştırılır, evlerde iftar davetleri verilir. (KK, 17) Bu davetlerde çok çeşitli yemekler yapılır evin hanımı adeta tüm marifetini sergiler, misafir sayısı çok olur. Evlerde, camilerde her gün bir cüz olarak mukabele okunur. Ramazan ayında sahur vaktinin de ayrı bir özelliği vardır. Sahura kaldırma görevi olan davulcular manileriyle, davuluyla herkesi uyandırır. Ramazan davulcuları ramazan ayı içinde iki kez bahşiş toplarlar. Kadınları bir temizlik telaşı alır.

Ramazanda mahallenin gençleri birlik olur, davulcuyu korkuturduk. Başımıza elek koyar, o eleğin üstünden çarşaf örter, hayalet gibi olurduk. Davulcu korkudan yolunu değiştirirdi (KK, 31).

İftar anı sabırsızlıkla beklenir. Ezanın okunmasıyla oruçlar açılır. Yörede iftar topu atma geleneği sürdürülmektedir. Camiler yıl boyu hiç olmadığı kadar cemaatle dolar.

Eski ramazanlar hiç şüphesiz şimdikilerden çok daha güzel yaşanmakta idi. Karşılıklı iftar davetleri olur, akabinde kalabalık gruplarla

teravih namazı kılınırdı. Şimdi de iftar davetleri yapılmakta ve eski bir takım gelenekler yaşatılmaya çalışılmaktadır. Teravih namazlarına yine eskisi gibi kadın ve erkek giderler. Özellikle kadir gecesı çok heyecanlı geçer. Fitreler ödenir. Çocukların bayramlıkları hazır edilir.

Dinlik bayramlar söz konusu olunca ilk aka gelen, şevval ayının ilk üç gününde ramazan bayramı, zilhicce ayının onundan başlayarak dört gün süren kurban bayramıdır. Bu bayramlar, kutlanmalarına günümüzde de önem verilmesi bakımından, halkın geleneklerinde diriliklerini korumuşlardır. Hükümet daireleri, büyük işyerleri o günlerde tatil ederler. Böylece dinlik kutlu günler arasında “resmi bayram” niteliğini almıştır bunlar (Boratav, 2003: 260).

Arife, “Belirli bir günün, olayın bir önceki günü veya ona yakın günler, ön gün.” anlamında kullanılmaktadır(T.S, 1998: 76). Dini bayramlardan bir önceki gün olan arife gününde bayram için hazırlıklar yapılır.

Arife günü ev ve çevre temizliği yapıp o günün akşamı arife banyosu yapılır (KK,34).

Arife günleri yaylaya çıkılır, şenlik yapılır (KK, 6).

Arife günü ev işleri yapılır, paklanılır. Bayram sabahı erken kalkılır (KK, 13).

Bayram yaklaşıncı heyecan doruğa çıkar. Alışverişler, yeni elbiseler, bol yemekler hazırlanır. Bayramları baklavasız düşünmek olamaz. Bayram hazırlıkları on beş gün önceden genel temizlik biçiminde başlar.

Bayramlarda tatlı, mayalı hamur yapılır, yağda kızartılır. Misafirlere sütlaçla, hamur dağıtılır. Bayram sabahları erken kalkılır. Gençler toplanır, büyükleri ziyaret ederler (KK, 3).

Bayramlarda konuk adı verilen yedi sofrı hazırlanır. Üç gün herkes konuk yapar. Bir mahallede yedi-sekiz sofrı kurulur ve diğer mahalle ağırlanır. Sütlu üzüm, baklava, dolma, yahni yapılır; kümes hayvanları kesilir, pişirilir (KK, 4).

Ramazan bayramı sabahı, her hane halkı erkenden kalkarak bayramlıklarını giydikten sonra toplu olarak bayram namazına gider evde kalan bayan bireyler de, evin temizliği düzenleme ve yemek durumlarına son şeklini verip bireysel hazırlıklarını yaparak ailenin diğer bireylerinin namaz sonrası gelmelerini beklerler.

Namaz sonrasında cemaat çıkmayıp cami içerisinde “musahafa” oluşturarak erkelerin daha cami içinde bayramlaşması gerçekleşmiş olur. Musahafanın başı daima imam olur. Namaza dönen erkekleri kadınlar kapı önünde karşılar, aile içi bayramlaşma yapıldıktan sonra yemek yenir, hemen yaşlı komşulara gidilip bayramları kutlanır. Çocuklar mendil ya da şeker toplarlar. Bu arada davulcudaki boş durmaz. Kapı kapı dolaşarak maniler eşliğinde paralar ve hediyeler toplar. Bayram sabahı mezarlık ziyaret edilir. Ramazan ve kurban bayramlarının başlıca özelliği dostların, hısım akrabanın karşılıklı ziyaret gezileridir.

Ramazanlarda davulla kalkılır. Arife günü yıkanıp paklanmak sevaptır. Bayramlarda genç kızlar, delikanlılar toplanır salıncak kurulur, sallanılır; ip atlanır. Bayram sabahı erken kalkılır. Bayramlarda çocuklara mendil verilir (KK, 2).

Ramazan ve kurban bayramlarının ortak özelliklerinden biri de toplu eğlencelere vesile olmalarıdır. Kasaba ve şehirlerde özellikle çocuklar ve gençler, bayram yerlerinde buluşup eğlenirler. Bayram yeri aynı zamanda küçük bir panayır görüntüsü kazanır, satıcılar çeşitli şeyler (yiyecekler, süs eşyaları, oyuncaklar...) satarlar; salıncaklar, dönme dolaplar kurulur. Salıncak, sade dinlik bayramların değil, başka bayramların da (özellikle bahar bayramlarının) önemli bir ögesidir. Bazı toplulukların eğlencelerinde salıncığın simgesel değeri (yerden göğe yükselme, gökle birleşme isteği) açıkça belirtilmiştir. Bizim bayramlarımızda salıncak, dolap, genç kızlarla delikanlı erkeklerin birbirlerine laf atmalarına, gizli dille anlaşmalarına aracı olarak önemli yer tutar. Bayram yeri buluşmaları, kızlı erkekli gençlerin, evlenme ile sonuçlanacak ilişkiler kurmalarına vesile olur (Boratv, 2003: 264).

Kızlar da rengarenk elbiselerini giyerler ve bayram yerine çıkarlar. Salınacak sefası da türküler, maniler eşliğinde olur.

Bayramlarda gençler köy meydanında toplanır ve eğlenirler. Ağaçlara zincirlerle salıncaklar kurulur. Gençler iki gün eğlenir, sallanır; üçüncü gün bayramlaşmaya çıkarlar. Büyükler, gençlere mendil hediye ederler.

Bayramlarda mahallenin kızları bir örnek (aynı renkte elbiseler) giyerler. Gençler toplanır ve büyüklerin ellerini öpmeye giderler. Büyükler, ziyarete gelen gençler kolonya, şeker tutar, mendil hediye ederler. Gençler toplanıp eğlenirler (KK, 10).

Evlerde de çeşitli oyunlar onanır, yüzük saklama gibi (KK, 31).

Ramazan ve Kurban Bayramıyla ilgili adet ve inanmalara baktığımızda İslami kültürden pek fazla ayrılmadığını görüyoruz. Bayram namazına gitme, namazdan çıkınca bayramlaşma, Kurban Bayramında kurban kesme, etlerin üç parçaya bölünüp dağıtılması, bayram ziyaretlerine gitme İslamiyet'in gereğindendir (Artun, 2005: 204).

Kurban Bayramı öncesi de tıpkı Ramazan Bayramı'nın hazırlığı gibi tatlı, yemek ve giyecek hazırlığı yapılır. Kurban Bayramı'nı Ramazan Bayramı'ndan ayıran en büyük özellik "Kurban" hadisesidir. Kurbanlıklar, aylar öncesinden hazırlanır ve özel olarak beslenmeye başlanır.

İlk günün sabahında tekbirlerle kesilip, etin üçte biri hane de bırakılır, geri kalan üçte ikisi de fakirlere, akraba ve komşulara dağıtılır. Kurban etinden hemen kavurma yapıp, gelen misafirler ikram edilir. Kalanı da daha sonra kullanılmak üzere özel kaplarda bekletilmeye alınır. Kesilen kurbanın derisi genellikle camilere bırakılıp camilerin ihtiyaçları için kullanılır.

Kurban bayramı hazırlıkları da Ramazan bayramı hazırlıkları gibi günler öncesinden başlar. Arife günü yiyecekler hazırlanır, bayram sabahı erkekler, erkenden temiz elbiselerle camiye giderler, Namaz sonrası musafaha ve topluca mezarlık ziyareti yapılır. Evde erkekler camiden gelmeden önce hiç kimse yemek yemez. Bayramlık elbiseler bayram sabahı giyilir. Özellikle ilk günün sabahında bayramlaşmalar başlar. Bayramlarda

evde eğlenceler düzenlenir. Eğer bayram yeri varsa çocuklar bayramlarını bayram yerinde eğlenerek geçirirler Bayram dört gün boyunca heyecanla devam eder. Diğer bayramlarda olduğu gibi, bayramın hürmetine dargınlar barıştırılıp, fakir ve çocukların sevindirilmesine özen gösterilir. Mezarlık ziyaretleri yapılır. Her iki bayramda da, bayramı memleketinde geçiremeyenler arasında ilk günüm sabahı telefonla bayramlaşma merasimi yaşanır. Gençler köyün meydanında toplanıp eğlenir.

Bayramlarda mahalledeki en büyük kişi halise pişirir. Toplu halde bayram gezmesi yapılır, herkes ziyaret edilir. Bayram ziyaretine gidenlere şeker tutulur. (Halise; düğünlerde, bayramlarda yapılan, hazırlanışı zor bir yemektir.) (KK, 9).

Kurban bayramı ülkemizde eğlenceler yönünden ramazan bayramına göre daha az parlak geçer. İbrahim peygamberin oğlunu, Tanrı'ya kurban etmek üzere keseceği sırada gökten inen bir koçun Tanrı'nın emriyle oğlunun yerine geçmesinin bir anısı olarak İslam dinine geçmiştir. Kurban, İslam dini yasasına göre, farz kadar kesin ve kaçınılmaz olmamakla beraber, mali gücü olan her kul için borçtur "vaciptir." Kurban hayvanını süsleme Orta Asya'dan gelen bir adettir. Kurban etinin üçte biri kurban kesenin evinde yenmek, üçte biri komşulara ve hısım akrabalara, üçte biri de fukaraya dağıtılmak gerektir (Boratav, 2003: 263).

Kandillerin bayram yönlerinden bir şey kalmamıştır. Belki geleneklere bağlı ailelerde kandil çöreği yeme, "Kandiliniz kutlu olsun." diyerek el öpme görenekleri sürmektedir. Eskiden halk geleneğinde bu iki bayram kadar olmasa da büyük önem taşıyan kandil günleri, günümüzde büyük şehirlerde kandil çörekleri yenmesi, minarelerin ışıklandırılması dışında göreneklere meydan vermez olmuştur (Boratav, 2003: 260).

Kandillerde helva, lokma yapıp komşulara dağıtılır; çocuklara da şeker dağıtılır (KK 3, 4, 30).

Bayramlar öncesinde kandil geceleri lokma yapılarak komşulara mahalle çocuklarına yakınlarla dağıtılır. Aynı gece kuran okunarak ölülerin

ruhlarına bağışlanır. Ramazan ayı içinde Kadir gecesinin özel bir yeri vardır (KK, 17).

Kandil gecelerinde radyo, televizyon, ışık (gaz lambası) açılmaz. Büyükler bir evde toplanır okur, namaz kılarlar. Büyükler, eskiler harplerden anlatırlar. Kandillerde helva, lokma pişirilir ve komşulara dağıtılır. Büyükler ve hastalar hediyelerle ziyaret edilir (KK,9).

Kandillerde lokma, helva pişirilip dağıtılır. Kandil geceleri ruhlar evleri ziyaret ederlermiş bu yüzden okunur, dua edilir (KK, 10).

Kandillerde evlerde un helvası, irmik helvası, lokma, hamur kızartması hazırlanır ve bunlar en az yedi haneye dağıtılır. Büyüklerin elleri öpülür, kandilleri kutlanır. Küçük çocuklara harçlık veya şekerlemeler dağıtılır (KK, 4, 30).

Senede bir muharrem ayında aşure yapılır. Aşure yapılan evin sahibi bir gün önce herkese haber yollar. Köyün bütün gençleri toplanır, aşure yemeye gider, yaşlıların evlerine aşure gönderilir (KK, 3).

2. Ulusal Bayramlar

Her yıl aynı gün kutlanır. Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan ulusluk bayramların (30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı, kurtuluş bayramları) askeri geçitler, fener alayları vb. resmi gösterilerinde geleneklik tek öge seymenler, zeybekler vb. gibi yaşamayan eski kuruluşlar temsilcilerinin özel kıyafetleriyle katılmalarıdır (Boratav, 2003: 265).

3. Mevsimsel Bayram ve Törenler

Bu bayramlar, Nevruz, Hıdırellez gibi mevsimlik bayramlardır. Bu bayramlar her yerde aynı tarihlere rastlar.

Önemli bahar bayramlarının başında “nevruz” gelir. Anadolu ağızlarında “nevruz”, “navrız” biçimlerinde de söylenen bu kelimenin anlamı “yeni gün”dür. Neruz sözcüğü Farsça nev (yeni) ve ruz (gün) sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. İlbaharın başlangıcı sayılan bir gündür. İlkyaz mevsimine girilirken gündüzlerle gecelerin eşit uzunlukta olduğu döneme rastlayan günlerde (genel olarak 22 Martta) kutlanır.

Nevruz, Türk dünyasında, ortak kültürel değer olması yönüyle önemli bir yere sahip olup, Türklük dünyasında ve Anadolu’da ortak inanmalarla, ortak heyecanlarla yüzyıllardır Türk kültürüne özgü özellikle kutlanır (Boratav, 2003: 275).

Oğuz (2002): Kültürel süreçler içinde mitolojik değişimler olağan ve kaçınılmazdır. Eski Türk dininde yer alan Boz Atlı Yol İyesi (sahibi), Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra, buna çok yakın bir anlamda ve görev üstlenmiş olan Hızır’a dönüşmüştür. Hızır’a dönüşürken, her kültürel olguda olduğu gibi, bütünüyle yok olmamış. Hızır’la bütünleşmiştir. Türk kültüründe bu kutlamaların benzer bir kodu olmasaydı, yılbaşı kutlamaları bu şekilde yaygınlaşamaz. Yılbaşının bu benzer kodu Nevruz ve Hıdrellez’dir (Artun, 2005: 209)

Çobanoğlu (2003): Hayvancılıkla, tarımla uğraşan topluluklar için kışın bitip baharın gelmesi yapısal, işlevsel ve yeniden dirilişin sembolleşen başlangıcı olan, gece ve gündüz ün eşitlendiği doğanın uyandığı ve dolayısıyla üremenin başlangıcı olarak kabul edilen 21 Mart tarihi pek çok takvimde ve kültürde yılbaşı olarak kabul edilip kutlanmıştır (Artun, 2005: 212).

Yaratılış ve türeyişe, yeniden doğuş ve doğanın canlanma inancına ait inanma ve pratikler vardır. Nevruz, ateşten atlama, günahlardan arınmadır. Ateş kutsanır, doğanın uyanması ateşle kutlanır. Ateş; evreni canlandıran güneşin dünyadaki uzantısıdır. Nevruz ateşi, ritüelin başlamasında önemlidir. Ateş kültü pek çok uygarlıkta aydınlık, kötülüklerden arınma, temizleyicilik ve

bereket-bolluk sembolüdür. Aynı zamanda yakılan büyük ateş toprağın ısınıp uyanması simgesidir (Artun, 2005: 213).

Kutlu' ya göre, Nevruz, İslamiyet sonrası, eski inanç ve pratikleri taşıyarak devam etmiş, yeni kültürde yeni anlamlar kazanmıştır. Allah yeryüzünü 21 Martta yaratmıştır. Nevruz, Hz. Adem'in çamurdan yoğrulduğu, Adem ve Havva'nın buluştukları, Nuh'un gemisinin karaya vardığı, Yusuf Peygamber'in kuyudan kurtarıldığı, Hz. Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i yarıdığı gün olarak kabul edilmiştir. İslamiyet öncesi, su kültürünün Hızır'a, toprak kültürünün İlyas'a yüklenmesi tesadüf değildir (Artun, 2005: 213).

Günümüzde Nevruz, şenlik şeklini almıştır.

Hıdrellez bizde bilinmez nevrüz kutlanır. O gece bir kişi otlarla sarınır, yüzü unlanır, dişine soğan takılır. O kişi erkeksen kadın, kadınsa erkek giysisi giyer yüzünü kapatır. Otuz kırk kişi ev ev gezer un toplar. Sabaha kadar eğlenilir. Cam diplerine üzerinde kızların isimlerinin yazılı olduğu taşlar dizilir, bu taşlarda hangisine böcek konduysa kısmet olarak yorumlanır. Camlar dinlenir. İçerden iyi konuşmalar geliyorsa kısmettir, kötü konuşmalar geliyorsa kısmetsizliktir. Ateşten atlama yoktur bunu gavurlar yapar (KK, 9)

Nevruz, halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getiren, Türk kültürünün korunup yaşatılmasında önemli bir yeri olan mevsimlik törenlerimizdendir.

İslamiyet öncesi bahar kutlamalarını yapan Türkler bu kutlamaları Nevruz adıyla daha sonra da sürdürmüşlerdir. Anadolu'da kutlanan Nevruz şenliklerinin biçimlenmesinde eski Türk bahar bayramları ve Anadolu'da kutlanan eski bahar şenliklerinin etkisi olmuştur.

Nevruz ateşinden atlayanlar hastalıktan arınır ve yıl boyunca hastalanmaz. Kötülükler ve büyüler yok edilir (KK, 9).

Türk dünyasının bazı yörelerinde bu etkinlikler Nevruzda gerçekleşmeye devam etse de diğer yörelerde Hıdrelleze kaymıştır. Araştırma sahasında da Nevruzdan çok Hıdrelleze önem verilmektedir.

Bahar bayramlarının içinde hem yaygınlığı, hem de töre ve törenlerinin, eğlencelerinin zenginliği bakımından en dikkate değerini “hıdırellez”dir. Bu kelime, Müslüman inanışlarının efsanelik iki varlığı Hızır ve İlyas’ın adlarının halk ağzında aldığı biçimdir. İslam geleneği bu efsanelik varlığı “nebi” (peygamber)” diye nitelendirir. Kur’an’da onun Musa Peygambere kılavuzluk etmesi macerası anlatılır. Halk inanışlarına göre Hızır, zaman zaman dünyada dolaşır, gezdiği yerlerde kuru otları yeşertir, dokunduğu kimsenin elinde yeşil iz bırakmış. Halk inanışlarında onun bereket, uğur getirdiği, darda kalanlara yardım ettiği, kendisine rastlayanların Hızır olduğunu sonradan anlayıp, gördükleri zaman dileklerini söyleyememiş olmalarına yandıkları üzerine hikayeler anlatılır. İlyas üzerine bilinenler daha azdır halk geleneğinde. İnaniş’a göre Hızır ve İlyas iki kardeştir (Boratav, 2003: 280).

Hıdırellez sabahı erken kalkılır, evin etrafına su serpilir. Bu, Hızır aleyhisselâmın bereketinin gelmesi içindir. Hıdırellez gecesi süt pişirilip koyulur, o süt kendi kendine mayalandıysa Hızır aleyhisselâmın o eve geldiğine inanılır. Hıdırellez günü ateş yakılır, eğlenilir, maniler söylenir. Kızlar gül dibine yüzük gömerler, isim yazarlar, ertesi sabah hangi isim silindiye o kızın sevdiğine kavuşacağına inanılır (KK, 3).

Hıdırellez sabahı erkenden bir evin en büyük ya da tek çocuğu ısırganlarla dalanarak (ısırgan sürülerek) uyandırılır (KK, 34).

Hıdırellez günü pikniğe gidilir, ateşten atlanır. Evi olmayanlar ev sahibi olsun diye kiremitten, tuğladan ev yapılır. Hızır aleyhisselâmın geldiğine inanılır (KK, 34).

Çiğdem Yaylası’na hıdırellez şenlikleri yapıp, kurban kesilmekte. Bu yıl da şenlikler yapıldı (KK, 37).

5 Mayıs’ta yani Hıdırellez gecesinde gerçekleşmesi istenen dilekler için bereketin, sağlığın sağlanması için birtakım işlemlere girişilir. Ertesi gün de bu dilek ve niyet işlemleri sürdürülür. Ama o gün törenler bir bayram ve eğlenti havası içinde geçer; kadınlar ve genç kızlar mantıvar çömleğini (niyet

çömleğini) açarlar. Hıdırellez günü, hısım akraba, konu komşu kırlarda toplu olarak o güne özgü yemekler yemek ve eğlenceler düzenlemekle geçirilir. Eğlencelerin başında, genç kızların ağaçlara salıncak kurup sallanmaları gelir (Boratav, 2003: 280).

Her mahalleden genç kızlar, delikanlılar Hıdırelleze bir önceki akşamı ateş yakarlar, bu ateşin üzerinden atlarlar. Hıdırelleze kadar yıl boyu takvim arkalarında bulunan maniler biriktirilir. Hıdırellez gelince de bir küpün içine çiçek, yüzük, küpe gibi şeyler atılır. Küpün üzeri ısırgan otları ile kapatılır. Küp kimsenin bilmeyeceği şekilde delikanlılar tarafından sabah olmadan çalınmaması için bir gül ağacı dibine saklanır. Sabah kızlar toplanır, delikanlılar da onlarla birlikte küpün saklandığı yere gelirler. Gül ağacının dibine evin ilk ya da son çocuğu olan bir kişi oturtulur. Martifal yani mani çekilir. Küpten eşyalar maniler eşliğinde çekilir ve hangi mani kimin eşyasına denk gelmişse ona göre kişinin geleceği ile ilgili tahminler, yorumlar yapılır. Salıncaklar kurulur, sallanılır (KK, 34).

Hıdırellezde mızıka eşliğinde oyun, eğlence vardır; gül ağacına adak yoktur. Bayram yeri hazırlanır, salıncaklar kurulur. Her evden un, yumurta toplanır. Bayram yerinde ocaklar yakılır, “çöven” adı verilen küçük kazanlarda yemekler pişirilir. Pilav, kuymak, abhaza pastası ve peyniri, “açamuka” pişirilir. Hızır (a.s)’ ın geleceği inancı yoktur (KK, 2).

Hıdırellez günü armut ağacına salıncak kurulur. Küpten maniler eşliğinde yüzük çekilir. Şimşir dalı telli, kurdeleli süslenir (KK, 13).

Hıdırellezde geceleyin gençler gizlice bahçe kapılarına kireç atarlar, kapılara ısırgan asarlar. Kapısına kireç sürülen evin hanımı mecburen kapıyı temizler (KK, 30).

Evlerde toplanılır, eğlence yapılır, darbuka çalınır (KK, 10).

Hıdırellez günü soğan, meyve koparılsa her şey ters gider, bereket olmaz (KK 1, 17).

Özdemir(1999): Türkler, tarihin ilk dönemlerinden beri baharın gelişini toplu olarak, iklimin ve coğrafyanın da etkisiyle farklı zamanlarda resmi veya

resmi olmayan törenlerle kutlamışlar ve kutlamaktadırlar. Bugün ise Türkiye’de baharın gelişi ya da yazın başlangıcı, genellikle mayıs ayının ilk haftasında düzenlenen törenlerle kutlanmaktadır (Artun, 2005: 221).

Hıdırellez bir bahar bayramıdır. Kışın bitişi, yazın başlangıcı, yılbaşı olarak kabul edilir. Türk-İslam geleneğinde Hıdırellez günü Hızır ile İlyas’ın buluşmasını, bir araya gelişlerini kutlamak için şenlikler düzenlenir. Hızır halk inanışlarına göre ölmezliğe ermiş kişidir.

Hıdırellez Hızır ve İlyas peygamberlerin yılda bir kere araya geldikleri gündür; ancak bu beraberlikte ismi yaşatılmasına rağmen İlyas’ın şahsiyeti tamamıyla silinerek Hızır motifi öne çıkarılmıştır. Bundan dolayı Hıdırellez Bayramında icra edilen bütün merasimler Hızır ile ilgilidir. Türk dünyasında Hıdırellez etrafında oluşturulan gelenekler, inançlar, törenler bir bakıma Sultan Nevruz ve diğer baharı karşılama gelenek ve törenleri ile karıştırılmıştır. Türklerdeki bahar törenleri bir veya birkaç önemli gün üzerinde yoğunlaşmış ve yapılan törenler o günün etrafında toplanmıştır. Bu bakımdan Nevruz, Hıdırellez veya diğer bahar törenlerinin tamamını herhangi birinin kutlanması sırasında görmek mümkündür.(Artun, 2005: 222)

Hıdırellezde iki soğana farklı renkte ipe bağlanır. Biri sefayı, diğeri cefayı temsil eder. Hıdırellez sabahı hangi soğan uzamışsa, kişinin evliliğinin sefa ya da cefa içinde geçeceğine inanılır. Hıdırellez günü bereket olması için eve balık alınır, erken kalkılır. Martifal çekilir. Ateş yakılır, üzerinden atlanılır (KK, 31, 32).

Aras (2002): İslamiyet’ten önce Türkler arasında bahar mevsiminde yapılan törenlerde önemli bir yeri olan “su” ve “ağaç” kültü varlığını Hıdırellezle sürdürmüştür. Türklerin çok eski bir geleneği olan bayram kutlamaları Anadolu’da İslami inançlarla birleşerek zenginleşmiş ve anlamlı bir hale gelmiştir. Nitekim Hıdırellez kutlamalarında gül ağacı, yeşil bitkiler, ağaçlar ve su motifleri sıkça kullanılır (Artun, 2005: 223).

Hıdırellez bahar bayramıdır. Hızır ve İlyas (a.s) iki kardeşmiş ve ayrı düşmüşler senede bir gün bir su kenarında buluşurlarmış işte o gün

hıdırellezdir. O gün sarma, kek, börek vs. yapılır, kırdan yenilir, içilir, eğlenilir. Akşamleyin topraktan yapılmış çömleğe su koyulur, içine gül yaprakları, açmış çiçekler, yüzük atılır. Herkes kendine ait bir şeyler atar, küp sabaha kadar bir yerde saklanır. Sabah olunca küp, bir gül dibine getirilir. Küpe bir şeyler atanlar gelir, toplanırlar. Maniler okunarak küptekiler kişilerce çıkarılır. Kimin çekilişine hangi mani gelmişse mani sözleri yorulur (KK, 30).

Hıdırellez akşamı akşam ezanına yakın ateş yakılır, bu ateşten atlanır. Bereket olması için gül dibine bozuk para bırakılır. Üç taze soğanın ucu kesilir. Üç genç kız, bu soğanlara sevdiklerinin isimlerini verirler. Sabaha kimin soğanı uzadıysa genç kız soğana adını verdiği kişi ile evlenir (KK, 10)

Genç kızlar komşularının kapılarını dinlerler. Evdekiler “şunu getir” derse kapı dinleyen kızlar o sene evlenir; eğer “aman otur” derse bu sene evliliğin olmayacağı anlamına gelir (KK, 10, 13).

Bereket olması için balkonlarda ayrı ayrı küçük kaplara bakliyat konulur. Bu kaplar o gece bekletilir, ertesi sabah karıştırılır. Hızır (a.s)ın oradan geçerken bunlara elini sürdüğüne ve bereket olacağına inanılır. Hıdırellez sabahı erkenden kalkılır, işler bitirilirse o sene işler hep çabuk biter; salıncakta sallanırsa kuş gibi hafif olunur (KK, 33).

Eski Türk inanç sisteminde atalar kültü, aile ocağı ve ateş kültü birbirleri ile sık sıkıya bağlıdır. Bu üçlü birbirinden pek ayrılmazlar. Bilinen en eski devirlerden beri Türklerin yaptıkları törenlerde ata-ruhlarına tazim oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Türk dünyasında bulunan ilgili olarak gerek Nevruz'da ve gerekse Hıdırellez'de bayram günlerinin gayet neşeli, birbirlerine saygılı geçirilmesi zorunlu bir görev olarak kabul edilirdi. Çünkü ata ruhlarının evin bacası etrafında çocuklarının bayramı nasıl geçirdikleri kontrol ettiklerine inanılmaktaydı. Bayram dolayısıyla mezarlıkların ziyaret edilmesi bunun bir sonucudur

Hıdırellez'de görülen en yaygın adetlerden birisi olan ateşten atlamak Türklerdeki ateş kültü ile ilgilidir. Eski Türk inanç sisteminin belli başlı

kültlerinden birisi de ateş kültüdür, ateşin, kötülükleri, hastalıkları kovduğuna yok ettiğine inanılır.

Hıdırellez için evler baştan silinmekte, ev eşyalar, mutfak eşyalar, üst-baş temizlenmektedir. Bütün bunlar, Hızır Aleyhisselâm'ın eve uğramasını sağlamak için yapılmaktadır (KK, 17).

Eskiden Hıdrellez yerine kağrı arabaları, at arabalarıyla gidilirdi. Şimdi bunların yerini motorlu araçlar almıştır. Eskiden köylere yakın tekke, türbe ve yatır yanlarında Hıdrellez eğlenceleri yapılmış, bugün yalnızca ağaçlık yerlere gidiliyor. Bu yerler köyün konumuna göre dere kenarı, deniz kenarı, harman yeri veya ağaçlık bir alandır (KK, 28).

Hıdrellez için bir gün önceden hazırlanan yiyecekler genellikle hamur işleridir (KK, 31).

Hıdrellez günü ip atlanır, salıncakta sallanılır. Toplu yemek yenir. Köy ortasında yahut Hıdrellez'in yapıldığı harman yerinde kazan kurulur. Kızlar darbuka ile türküler söyler, maniler atarlar (KK, 7).

Hıdrellez gecesi bir gülfidanının dibine dilekler adanır, dilekler şekillerle belirlenir. Eve istenirse topraktan, kiremitten ev; bebek istenirse bebek; para istenirse gül dibine gümüş para konur. Dileklerin gerçekleşmesi için Hıdırellez uğuruna içtenlikle inanmak gerekir. İnanmayanların dilekleri gerçekleşmez.

Hıdırellez gecesi her evin kapısına yeşil otlar, özellikle ısırgan otu asılır. Bunan amaç hayvanların bol süt vermesidir. Diğer bir inanmaya göre de Hıdırellez gecesi ısırgan asılan eve yapılan büyü tutmaz, büyü bozulur.

Hıdırellez gecesi dört yol ağzında ateş yalılır, eski hasırlar yakılır, üzerinden en az üç kere atlanır. Hıdırellez gecesi ateşten atlayan insanın üzerine bir kış boyu çöken uyuşukluğun ve hareketsizliğin atılacağına inanılır. Aynı zamanda inanışa göre atlama anında dertler, kederler de dökülmüş..

Hıdırellez sabahı gün doğmadan kalkılır, dut ağacına kurulan bir salıncakta sallanılır. Güneş doğmadan önce kırlara çıkılır, çiçek ve otların

üstündeki çiğler toplanır, ele yüze sağlık vermesi ve siğilleri yok etmesi için sürülür. Bu çiğle mayalanan sütün yoğurt olacağına inanılır (KK, 33).

Hıdırellez akşamı etrafta ışık parlayan yerlerde ya yatır ya gömü vardır (KK, 29).

Hızır inancının yaygın olduğu ülkemizde Hızır'a atfedilen özellikler şunlardır:

- Hızır zor durumda kalanların yardımına koşarak insanların dileklerini yerine getirir.
- Kalbi temiz, iyiliksever insanlara daima yardım eder.
- Uğradığı yerlere bolluk, bereket, zenginlik sunar.
- Dertliklere derman şifa verir.
- Bitkilerin yeşermesini, hayvanların üremesini, insanların kuvvetlenmesini sağlar.
- İnsanların şanslarının açılmasına yardım eder.
- Uğur ve kismet sembolüdür.
- Mucize ve keramet sahibidir.

(Cingöz; Santur, 1993): Yapılan bu törenin kızların kismetlerini açmada etkili olduğu düşüncesi, bitki ruhunun yaşam üzerinde de hızlandırıcı ve bereketlendirici bir etkiye sahip olduğu inancıyla açıklanabilir (Artun, 2005, 229).

Kapı, pencere, ambar ve yiyecek kaplarının ağızı açık bırakılır, ev sahibi olmak isteyenler gül dalının altına ev maketi yaparlar. Dikiş dikilmez; eğer dikiş dikilirse dikiş dikenin o yıl çok yılan göreceğine inanılır. Yeşil ot, dal, çimen koparılmaz, geç kalkılmaz yoksa kişinin kismetini kaçar. Gün doğmadan yazılan dilekler nehre veya suya atılırsa dileklerin kabul edileceğine inanılır. Hıdırellez akşamı dağlara bakılır. Eğer parlak ışık görülürse orada para, hazine bulunduğu inanılır. Evde evlenmemiş kız varsa kismetini kapanmasın diye Hıdırellez günü dışarıya kül atılmaz, süpürge süpürülmez. Hıdırellez günü ateş üstünden atlayan yılan görmez, onu yılan sokmaz (Artun, 2005: 232).

Günümüzde hıdrellezler 5 Mayıs akşamı hıdrellez ateşi ile başlar iki gün ve gündüzleri kadınlar ve kızlar her yıl aynı program ile kendi aralarında eğlenirler. Eskiden hıdrellez üç gün sürüyormuş. Hıdrellez kutlamalarında gül ağacı yeşil bitkiler ağaçlar ve su motifleri sıkça kullanılır. Bütün bu motifler Hızır ve İlyas'ın yeşillik ve suyla ilgisiyle açıklanabilir.

Murat Uraz, “Eski Türklerin kutsiyet atfettikleri en önemli iyelerden birisi de su iyesidir. Türkler suyu kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul ettikleri gibi kahredici ve koruyucu Tanrı da sayarlardı. Su, onlara göre eski ve kutsal bir varlıktır.” der.

Su, hem söndürdüğü ateşin karşıtı hem de tamamlayıcısıdır. Suyun bereket sağlamadaki rolü iyi bilinmektedir ve bu özellikleriyle kendisine hayatta önemli bir mevki verilmektedir (Roux, 1998: 110). Yaratılış destanında su, ilk yaratılan unsurdur. Tanrı Ülgen'in uçsuz bucaksız sular üzerinde uçtuğu ifade edilmektedir (Ögel, 2003: 432).

Anasır-ı erbaa'dan (dört unsur) olan ateş de Türkler arasında çeşitli özellikleri dolayısıyla saygınlık kazanmıştır. Bu saygınlık zamanla kült şeklinde tezahür etmiştir. Ateşe saygınlık atfedilmesinin çeşitli sebepleri vardır: Bunlardan ilki, Altaylı Şamanist Türklere göre ateşi ilk defa Tanrı Ülgen gökten biri kara biri ak taş getirmek suretiyle kuru otları tutuşturarak yakmıştır. Ülgen böylece ilk defa ateş yakmasını insanlara öğretmiştir (İnan, 1976: 42).

Şamanist inanca göre ateş, temizliğin sembolüdür, o her şeyi temizler, kötü ruhları kovar. VI. Yüzyılda Batı Göktürk Hakanı'na gelen Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdi. Bu tören, elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapıldı (İnan, 1976: 42).

Hıdırelleze kırk gün kala kişinin bir dileği varsa ve istek Hızır AS.'in geçtiği zamana denk gelirse kabul olur. O geçerken gökyüzü aydınlık, bulutsuz olur (KK, 8).

Hıdırellez günü uyursan işçiler tarlaya gidince yağmur yağar. Hıdırellez günü sabah ezanında kalkılır, erkenden ot toplanır, kapılara bu yeşillikler asılır (KK, 16).

Lazlarda hıdırellez kutlanır. Delikanlılar dibi püsküllü bir torbayı bir değneğe takarlar, bu torbaya çendey denir, ev ev gezip mısır gibi yiyecek toplarlar. Toplanan yiyecekler hep birlikte yenir. Gül ağacı dibine niyete göre bir şeyler konulur. Sabah erken kalkılır, çeşmeden su getirilir. Bereket olması için eve hayvan getirip yedirilir (KK, 6).

Hıdırellez sabahı kabak gibi bir şeyler ekilir ve “Benim başıma gelen bunun da başına gelsin.” şeklinde niyet edilir. İlerleyen zamanlarda kabağın yamuk veya düzgün, güzel yetişmesine göre kişi kendisi ile ilgili yorumlar yapar (KK, 16).

Günümüzde yörede Hıdırellez eskisi gibi coşkulu kutlanmasa da mutlaka o gün hamur işi, sarma gibi önceden hazırlanmış yiyeceklerle yeşillik alanlarda piknik yapılmaktadır.

a. Yağmur Duası

Yağmurun uzun zaman yağmadığı kuraklık zamanlarında, Allah'ın yağmur yağdırması için bir belde ahalisinin topluca dua etmesidir. Yağmur duası sünnettir. Yağmur duasına gitmeden önce, sadaka verilmeli, günahlardan tövbe edilmeli, dargınlar barışmalı, haksız olarak alınan şeyler sahiplerine geri verilmelidir. Sürülerin bereketi için bir minnet ifadesi olarak kurban edilen hayvanların etlerinden yapılan yiyecekler bütün köy halkı ve davetli misafirlere ikram edilirken; bahar yağmurlarının kesildiği yaza geçiş döneminde, tarımsal bereket için toplu olarak “Yağmur Duası” yapılır.

Türk hayatında su ve yağmur, hayatın ve bereketin kaynağıdır. Bu yüzden su mukaddesler arasında kabul edilir. Bunun bir ifadesi de onun, bugünde Türk hayatında “rahmet” sıfatı ile anılmasıdır. İncelediğimiz yörede olduğu gibi, Türk dünyasının hemen her yerinde yağmur yağıyor, yerine “rahmet yağıyor” denir. Böylece, onun Tanrı'nın bir iyilik bağıışı olduğu vurgulanır.

Eskiden yağmurun yağmadığı zamanlarda, Kam adı verilen kimseler, Yada Taşı adı verilen bir taş vasıtasıyla istedikleri zaman yağmur yağdırırlar, bulutları hareket ettirirler ve gökten kar sağarlarmış. Kaşgarlı Mahmut, ünlü eserinde yaz günü böyle bir olaya tanık olduğunu kaydetmiştir. Bu inanç Türkler arasında son derece yaygın bir biçimde günümüze kadar yaşamıştır (Kalafat, 1995: 113).

Yağmur yağdırmak için yapılan törenler ve buna bağlı adetler çok eskilere dayanır. Yağmur yağdırma törenlerinin belli bir zamanı yoktur. Yağmur duasının amacı, yağması geciken yağmurların yağmasını sağlayarak kıtlığı, kuraklığı önlemektir (Artun, 2005: 264).

Gökten inen bereket olarak nitelenen yağmur, kutsal bir nitelik kazanmıştır. Yağmur dualarının kökeninde kutsallık yatar. İslamiyet öncesi Türk kültüründe de yağdırma törenlerinin yapıldığını biliyoruz. Günümüzde yağmur yağdırma törenlerine İslamiyet öncesi Orta Asya kültüründe de var olan Anadolu'da İslami renge bürünmüş bir adet diyebiliriz (Artun, 2005: 264).

Ocak (1992): Yağmur duasıyla Türklerin eski köklü inançlarından biri olan atalar kültü arasında bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede yardım edeceğini inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Türkler arasında veli kültünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla bağdaşmıştır (Artun, 2005: 265).

Boratav, yağmur duasını şu şekilde anlatmıştır: Çok sayıda çakıl taşlarının her biri üzerine kısa dualar okunur ve bunlar torba içinde suya daldırılır. Taşların sayısı yerine göre değişik olur. En az 41 taş, en çok 70 ya da 75 bin taş olduğu hakkında bilgiler derlenmiştir. Taş sayısı binleri, on binleri geçtiği zaman çakıl taşlarının toplanması ve duaların okunması işi birçok kimseler arasında paylaşılır. Yağmurun yeterince yağdığı kestirilince

taşlar sudan çıkarılır. Bir tek taşın bile suya düşmemesine dikkat edilmelidir. Çakıllar suda kalırsa yağmurun dinmeyeceğine, tufan halini alacağına inanılır. Yılan öldürüldükten sonra ağaca asılır, anasının ilki ve teki olan çocuğu ıslatılır (Boratav, 1997: 138).

Çocukların katıldıkları yağmur yağdırma törenleri ise Boratav'ın ifadesine göre şöyledir:

Kepçe-kadın diye adlanan bir kuklayı çocuklar törene özgü tekerlemeler söyleyerek kapı kapı dolaştırırlar. Kadınlar evlerden bu kuklanın başına su dökerler ve çocuklara da yiyecek yahut yemek yapılacak maddeler verirler. Evlerden dökülen su ile bu çocuk ıslatılır. Çocuklar topladıkları erzakla bir sofraya hazırlayıp toplu yemek yerler (Boratav, 1997: 141).

Türk yağmur yağdırma törenlerinde Orta Asya kültüründen izler buluruz. Elbiselerin ters giyilmesi, yağmur yağdırma temsilleri, yağmur taşları ve yada taşı bağlantısı, çocukların ağlatılması, toplu yemek adetleri, İslamiyet'te olmayan eski kültür izlerini bizi Orta Asya yağmur yağdırma törenine kadar götürüyor (Artun, 2005: 266).

Türk kavimlerinde çok eski devirden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk Tanrısı Türklerin cediti alasına yada (yahut cada, yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuş, Şamanistlere göre, zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır. (İnan, 2000: 160)

Mahmut Kaşgari yağmur taşını yat tesmiye ederek şöyle izah etmektedir: "Bir türlü kâhinliktir. Belli başlı taşlarla yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu; mevsim yazdı. Bu suretle kar yağdırıldı. Ulu Tanrı'nın izniyle yangın söndürüldü. Yakutlar yada taşına sata derler. Bu taş, yakutlara göre, at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli sata taşı kurdun karnından çıkartılan taştır. "Sata taşı" ile şamanlar yağmur, yazın kar yağdırabilirler; müthiş fırtına

estirirler. Sata taşı canlı bir cisimdir. İnsan kafasına benzer. Yüzü, gözü, kulağı, ağzı çok açık görülür. Kadın veya bir yabacının eli veya gözü dokunursa ölür, kuvvetini kaybeder. Canlı “sata”yı ele alıp yukarı kaldırılırsa derhal soğuk rüzgar eser, yağmur veyahut kar yağar. Elinde bu taşı bulunan adam uzak yola çıkarsa atının yelesi veya kuyruğu altında bunun bağlarsa at terlemez, daima esen serin rüzgâr altında rahat rahat seyahat eder. Şamanlardan birine “sata”yı kartal vermiştir (İnan, 2000: 163).

Yada taşını Türkler, bir nevi canlı varlık gibi kabul ediyorlardı. Onlara göre bu taşın kendine göre bir ısı ve sesi vardı. Kendine göre şekilleniyor, canlanıyor ve ölüyordu. Yada taşının özelliği yağmur, kar ve bazen da don getirmesidir. Bu taşlar, daha çok geyiklerin başlarında, su kuşlarının kursağında, yılanlarda ve öküzlerin karınlarında bulunarak elde edilir. Bu taşların rengi koyu ve yumruk büyüklüğündedirler. Üzerlerinde damar damar çizgileri bulunur. Ele alınınca yaygın olarak bir soğukluk hissedilir. Sallayınca da kulağa taşın içinden bazı sesler gelir. Üç sene kullanıldıktan sonra yavaş yavaş zayıflamaya ve gücü geçmeye başlar. Bu taşların en iyileri kendi, kendine kuş veya hayvan şekli almış olanlardır. Bu taşların kullanılmadıkları zaman su içine konup muhafaza edilmeleri yaygın bir adettir. Altay dağlarının buzullu bölgelerinde bulunan bir taştır. Altaylar yada taşlarını kuru ve sıcak yerlerde saklarlar. Yazın çok sıcaklarda bunalan atlarını serinletmek için, taşı atlarının yeelerine asarlar. Kullanmadan önce soğuk suyun içine korlar ve su içinde birkaç gün bırakırlar. Ölen taşları tekrar canlandırmak için hayvan ciğerine sararlar (Ögel, 2002: 275).

Altaylı şamanistlerde kamlardan başka “yadaçı” denilen adamlar vardır. Yadacının yada denilen taşı ile yağmur, kar, dolu yağdırmağa fırtına çıkarmağa gücü yettiğine inanırlar. Yada taşı daima rüzgar esen dağlarda bulunur. Bu taşı elde temek için yadacı bütün mal ve mülkünü feda eder. Yadacıların hepsi yoksul adamlardı (İnan, 2000: 163).

Anadolu’nun bazı bölgelerinde, “yağmur duası” ile ilgili gelenekler arasında kırk bir taşa dua okuyup suyu atmak adeti tespit edilmiştir. Bu

adetin de “cada taşı” efsanesiyle bağılı bir gelenek olması mümkündür (İnan, 2000: 164).

Yörede eskiden yağmur yağmaz, kuraklık olursa çamurdan bir bebek yapılırdı tahta üstüne. Bunu bir kişi kucağında taşırdı Çocuklar ev ev gezerler ve gezerken hep birlikte şöyle derlerdi:

“Havava civava
Kepçeli kadın (gelin) ne ister?
Allah’tan yağmur ister
Yağsın yağsın göl olsun
Ambarlar dolu olsun.” âmin (KK, 10, 17, 30).

Evlerdeki çocuklara yumurta, mısır unu, tereyağı, un, şeker gibi yiyecekler verirler. Yaşlı kadınlar bir yerde toplanırlar ve bu yiyecekleri pişirirler. Abaza pastası, tereyağında yumurta, helva, kızartma pişirilir ve hep birlikte yenilir. Sonrasında yağmur yağması için bir evin tek ya da en büyük kızı ile yiyecek toplayanlar ıslatılır. Gençler su savaşına başladıktan sonra yağmur yağardı (KK 2, 3, 10, 17, 30).

Bir evin en büyük kızı ansızın ıslatılırsa ve ağlarsa yağmur yağacağına inanılır. (KK, 4) Ben evin en büyük kızı olduğum için genellikle hep beni ıslatırlar, Hıdırellezlerde de hep bana ısırgan sürerlerdi (KK, 34).

Yağmur yağmazsa yağmur duasına çıkılır (KK, 9).

Kuraklık varsa Kuran, dua okunur (KK, 6).

Yağmur yağmıyorsa yılan öldürölüp ağaca asılır. Yine yağmur yağması için derenin geçiş yönüne süpürge bağlanır (KK, 10).

Akyazı’nın Küçücek Köyü’nde bulunan yataının olduğu yerde eskiden kuraklık zamanlarında yağmur duası yapılır, kurban kesilmiş. Daha yemek yemeden yağmur yağmaya başlarmış (KK, 18).

Yağmur yağmıyorsa yılan öldürölüp ağaca asılır. Yine yağmur yağması için derenin geçiş yönüne süpürge bağlanır (KK, 10). Yılan öldürölmenin eski inanişaya göre yilanda yada taşı olmasıyla ilgisi olabilir.

Yağmur yağmadığı zaman yağmuru yağdırmaya yönelik istek ve gayret yağmur çok yağdığı zaman da gösterilmiştir. Güneş veya ay tutulmasında, gök gürültüsünde teneke çalarak korkutma temeline dayandırılan göğşe taş atmak yağmur, kar, dolu çok yağdığında da en yaygın olan ritüeller arasında yer almıştır (Turan, 2011: 58).

b. Yardımlaşma Günleri Meciler (İmeceler)

Meci denilen imece usulü işlerin yapıldığı günlerde, köyün bütün gençleri toplanır meci sahibinin işlerine yardım ederler; meci sahibi de kabak, kestane, taze mısır, hamur işi, tatlı pişirir ve gençlere ikram eder (KK, 2).

Meciler yani imecelerin yapıldığı günler de özeldir. Manavlarda daha çok mısır mecileri yapılır. Bu mecilerde yardıma gelenlere kabak, kestane pişirilip ikram edilir. Manavlar kabağı severek, çokça tükettikleri için kendilerine “kabakçı” derler. Mecilerde kızlarla erkekler arasında taraba yani tahta paravan vardır. Erkekler paravanın diğer tarafına geçemez. Bu bilindiği için kızlar hep birlikte “Gel içeri içeri kızlardan korkan oğlan” derler. Erkekler de nara atar -işmar çeker- ağız mızıkası çalarlar (KK, 4).

Meci sonunda meci sahibi kabak ya da taze mısır ikram eder (KK, 17).

Meci günleri önemlidir, köyün gençleri toplanır. 1-2 teneke buğday kaynatılır, kurutulur. Bunlar dibeklerde tokmakla dövülür. Son olarak iki kız, iki erkek bunları bulgur taşında çekerek bulgur çıkarır. (KK, 7)

Meciler yapılan işe göre çeşitlenir; mısır mecisi, bulgur mecisi, fındık mecisi gibi.

D. Halk Hekimliği

Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denilir. Bu açıdan “hastalık” deyiimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlarda gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler vb.) sebep olabileceği sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir (Boratav, 2003: 156).

Halk hekimliği veya geleneksel tıp, ilk insanın tabiat olayları karşısında takındıkları tavırlar ve münasebet şekillerinde doğmuştur. Burada sihir ve büyüün önemi büyüktür. Dini inançların ve büyüün önem kazandığı bu toplumlarda sağlık ve hastalık da insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve onların yaptıkları kötülükler ile açıklanırdı. İnsanların bunlardan korunmak için düşündükleri çareler, halk tıbbının temellerini oluşturmuştur. Geleneksel toplumlarda, hastalık ve sağlık hakkındaki düşünceler, halk kültürünün bir parçası olarak doğmuştur (Artun, 1998: 181).

Acıpayamlı’nın ifadesine göre (1989), halk hekimliğinin temelini “Halkın sağlığı, Tanrı’nın insanlara verdiği en büyük armağandır.” İnancı oluşturmaktadır. Bu inançta İslam dininin etkisini görmekteyiz. Bununla birlikte halk hekimliği uygulamalarında kültür izlerimizi görürüz (Artun, 1998: 181).

Acıpayamlı (1989), Halk inancına göre kötü niyetli kimseler, özellikle büyücüler, yaptıkları büyülerle istedikleri kimseleri hasta edebilmekte, hatta öldürebilmektedirler. Bu gibi kötü durumlardan korunma, dinsel görevlerin eksiksiz yerine getirilmesiyle sağlanmaktadır (Artun, 1998: 181).

Günümüzde modern tıp ile halk tıbbının bir etkileşim içinde oldukları söylenebilir. Hastalıkları ortaya çıkaran nedenler üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran modern tıp, hastalıkların tedavisinde halk tıbbından

yararlanarak tedavilerde ilerlemeler kaydetmiştir. Halk tıbbı da bu gelişmelerden yararlanma imkanı bulmuştur. Bazen tedavi için hocalara giden hastaların hocalar tarafından “Bu iş bizlik değil, doktora gidilmesi gerekir.” denilerek geri çevrildikleri olmaktadır.

Halk geleneğinde sağlığı koruma, hastalıkları tanılama ve sağaltma yöntemlerinin bir bölümü sadece büyülük niteliktedir; ikinci bir bölümünde büyülük ve akli işlemler birbirini tamamlar (Boratav, 2003: 156).

Halk hekimliğinin bazı işlemlerinde hem büyülük öğeler hem de gerçekçi, akılcı yöntemler barınır. Manevi araçlara maddi gereçler de eklenmektedir. Her iki taraf; yani hasta da hekimlik görevini üstlenen kişi de bu gereçlerin manevi gücü destekleyeceğine, tamamlayacağına yani “ilaç” niteliklerine inanırlar. Gerçekçi niteliği pek belirli olan işlemlerde bile türlü inançlara, efsanelik kişilerin kutlu güçlerine dayanma eğilimi halk hekimliğinin başlıca niteliğidir. Büyülük işlemlerin bile çoğunda aynı zamanda gerçekçi-akılcı araç ve gerçeklerden yararlanma eğilimi vardır.. Bir bölüm sağaltma yöntemleri ise bütünüyle gerçekçi-akılcıdır. Bunlar “ev ilaçları”, “kocakarı ilaçları” adlarıyla gösterilir (Boratav, 2003: 161).

Allah’tan geldiğine inanılan bir bela, kötü niyetli kişilerin yaptıkları büyü sihir, nazar gibi usullerle ortaya çıkan bir dert yahut ateş, ocak, eşik gibi kutsal varlıklara karşı gösterilen bir saygısızlığın neticesinde aileye gelen bir felaket olarak değerlendirilen muhtelif hastalıklar vardır. Bu hatsallıkların teşhis ve tedavisinde öteden beri etkisinin olduğuna inanılan hastanın şifa bulacağına mutlak gözüyle bakılan ocaklar vardır. Her ocağın adı geçen hastalığı tedavi ettiğine inanılan, “nefesi veya eli çok iyi geldi” şeklinde değerlendirilen bir ocaklısı vardır (Araz, 1998: 158).

Akyazı’da ve çevresinde bazı kişilerin, kişiliklerinde mevcut olan olağanüstü kabiliyetleri sayesinde muhtelif hastalıkları tedavi edebileceklerine inanılır. Bu kişilere “ocaktan gelme” denir.

Bu kişiler ocaklıdır, oturdukları eve ise “ocak” adı verilir. Yörede kişinin ocaklı olabilmesi veya böyle bir hassaya sahip olabilmesi için öğrenim

görmesine gerek yoktur. Bu yetenek tamamen soydan gelen mistik bir karakter taşır. Ocaklı kendisinde bulunan bu kabiliyeti daha hayatta iken, kendisinde böyle bir kabiliyetin varlığını hissettiği kendi çocuğuna veya kendi soyundan uygun gördüğü birisine el vermek suretiyle devreder. Bu devretme işine “el verme” adı verilir. Bu aday hangi hastalığa yetkili ise bu işin pratiğini, tedavi sırasında yapılması gerekli olan iş ve işlemleri ocaklının uygulamalarından öğrenir. Zira ocaklı, hastanın nasıl ve ne şekilde tedavi edebileceğini, tedavi işleminin hangi günlerde ve kaç gün süreceğini, kendisine de sıçraması muhtemelen olan bu hastalığa karşı nasıl tedbir alacağını bilmek ve bunlara uymak mecburiyetindedir.

Ocak olarak telakki edildiği halde bazen ocaklı yerine “hoca, derin hoca, cinci hoca” adlarıyla adlandırılan nüfuzlarının kuvvetli olduğuna inanılan kişiler bulunmaktadır (Araz, 1998: 164).

Yörede belirli hastalıklar için ayrı ocaklar yoktur. Genellikle hocaya gidilir ya da büyüklerinden el almış, belirli bir veya birkaç hastalığı sağıltma gücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, çoğu hastalığı sağıltmanın yollarını öğrenmiş, bunu uzmanlık edinmiş yaşlı kadınlar vardır

Ocakların hastalıkları sağıltma yöntemleri çoğu kez büyücülük işlemleridir; ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürme, bağlamak gibi “ilaç” saydıkları gereçleri kullandıkları da olur.

Ocak olan kişiler, çokluk, bir yatırın yakınındaki köyün halkındandır; ermişin soyundan gelmeleri yahut onun türbesinde, ziyaret yerinde görevli olmaları kendilerine yetki sağladığına inanılır. Ocaklı erkek de kadın da olabilir. Bu iş, atadan oğla yahut anadan kıza geçer; ama bu kesin bir kural değildir. Ocaklı kendi soyundan olmayan bir kişiye de “el verebilir”, yani büyücülük gücünü, kendinden sonra sürmesi için başkasına aktarabilir. Ocaklının, kendindeki şifa gücünü vermeyi uygun gördüğü kimse gelip önünde diz çöker, elini öper, ocaklı el verdiğini bildiren sözleri söyledikten sonra, onun ağzına tükürür ya da tükürür gibi yapar.

Kimi ocaklıların, bir tek hastalığın uzmanı olmayıp, her derde deva getirdiklerini biliyoruz. KK,lerimizden Haluk Ak'ın anneannesi Fethiye Hanım hastalık sağaltmayı annesinden öğrenmiş; ancak bunları uygulamıyor, bazen ailesinden birinde çıkık veya yöre ağzıyla bertik olduğunda müdahale ediyor. "Otacı veya şifacı denir halk hekimine. El verilir, öğretilir; Kitap, defterden öğrenilmez bu iş. Bana da anneannem el verdi yani yardımcısı olarak görüp sorumluluklar verdi. Birçok hastalığın tedavisinde bitki ve hayvanlardan faydalanır, tedavileri dualarla desteklerdi (KK, 7).

Ayak ağrısında ayaklar zeytinyağı ile ovulur. Bertilen yani incinen yer elle tespit edilir, dualarla o bölge ovulur (KK, 7).

Bel ağrısı olan kişinin beline küp kapatılır. 1 parça ekmek kabuğunun üstüne bir kibrit çöpü batırılır, yakılır; üzerine-ağrıyan yere- bir bardak ya da küp kapatılır (KK, 7, 17).

Yörede büyü ve nazar gibi durumlarda da hocaya ya da halk hekimine gidilir. İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz. Nazar değen kişi çok esner, halsiz olur. Okunur, kurşun dökülürse iyileşir (KK, 13).

Nazar değen kişi çok esner, halsiz olur. Okunur, kurşun dökülürse iyileşir (KK, 13).

Sihir, büyü genellikle muska halinde yazdırılarak istenmeyen kişi ve kişilerin yataklarının altına gizlice bırakılır veya o kişilerin bahçesine gömülür, ahırlarına saklanır. Ayrıca rakip kişinin saçlarından alınan tüyler kırk adet iğneye sarılıp bir sabuna veya ciğere saplanarak suya atılır. Sabunun suda erimesiyle o kişinin de sabun gibi eriyeceğine inanılır (Araz, 1998: 164).

Ev içinde geçimsizlik olması için domuz büyüğü yapılır. Evin kapılarına, eşyalara domuz yağı sürülür, büyüğün çözülmesi için eve hoca getirtilir. Sabuna mezar şekli verilir veya iğnelenir, sabun suya atılır veya toprağa gömülür. O kişi de sabun gibi yavaş yavaş erir. Okunmuş maddeler yedirilir, giyecek eşyalar okutulur, saç teline okunup büyü yapılır, eşyalara

domuz yağı sürüler, sabuna 41 tane toplu iğne batırıp, sabunu gömmek ya da suya atılır. Yörede bu tarz büyüler yapılmaktadır.

Büyüden korunmak için muska taşınmalıdır. (KK, 17) “Muska”, Arapçada “yazılı şey” anlamına gelen nusha kelimesinin halk ağzında bozulmuş biçimidir; hastalıkları sağaltma ya da düşmandan gelebilecek kötülükler, görünmez kazalar vb. gibi herhangi bir zararı önleme amacı ile üstte taşınan yazılı kağıda denir. Muskalar bir kâğıda yazılır. Eskiden deri dayanıklı olduğu için kağıt yerine deriye de yazılırdı.

Muska, nazardan korunmak için de kullanılır (KK, 13).

Bakış anlamında Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır. Türkçede, herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklediği zaman “Nazar değdi” deymi kullanır. Yörede daha çok “nazarlanmak” ifadesi kullanılmaktadır (Boratav, 2003: 133).

Nazardan korunmak için ilk akla gelen çare zarar görmesi ihtimali olan kişiyi “kem gözler”den kaçırmaktır. Nazarı değdiği tahmin edilen kişinin yapması gereken, “Maşallah” demek, bu kelimeye “tü tü” sesleriyle tükürme taklidi yapmaktır. Nazara karşı çocukları koruma araçları arasında en yaygını nazarlıktır. Bu nesne, çoğu kez, sadece bir mavi boncuktur. Kimi nazarlıklarda, büyücek bir boncuğun üstünde bir göz resmi olur.

Nazardan korunmak için ayrıca çocuğun omzuna mavi nazar boncuğu takılır. Sümer’e göre: Mavi nazar boncuğunun, eski Türklerde köklü bir inanç olarak atların boyunlarına çeşitli şekiller de verilmek suretiyle asıldığı tespit edilmiştir (Araz, 1998: 170).

“Nazarlık”, bir yönüyle, yani kötü gözlerin ve kıskançlık duygularının sebep olabileceği hastalıklardan, sakatlıklardan koruyucu niteliğiyle, muskanın işini görür; ama adından da anlaşılacağı üzere, onun asıl görevi kötü gözlerden korumaktır.

Nazara karşı alınan tedbirlerden bir diğeri de muska (nüsha) yazdırıp kişinin bunu boynunda, üzerinde taşıması inancıdır. Muska üçgen şeklinde hazırlanır, bir iple boyuna asılır ya da omuza iğnelenir (KK, 33).

Tespit olunan bir değişik pratik şekli de nazarının dokunacağı bilinen kişinin haberi olmadan ayakkabısından ya da elbisesinden alınan küçük bir parçanın ateşte yakılıp kokusunun ve dumanının eve sindirilmesi pratiğidir. Bu pratikte de İnan Şamanizm s.68: ateşin özellik arz eden yardımcı bazı malzemelerin aracılığı ile ortaya koyduğu temizleyicilik ve koruyuculuk fonksiyonlarının devam eden izlerini görüyoruz (Araz, 1998: 172).

Nazardan kurtarmak için nefesi iyi gelen birinin nazarlanmış kişiyi okuyup üflemesi gerekir (KK, 17, 13).

Nazar için suya çörek otu, gül yaprağı, pirinç atılır. Bu su gül dibine dökülür ve arkaya bakmadan gidilir (KK, 8).

Üfürük kelimesinin anlamını "okuyup üflemek" deyimi açıklar. Hastalığın sağlanması isteniyorsa duaların, dileklerin etkisini hastanın vücuduna yaymak için, tabiatüstü zararlı, varlıkların kötülüklerinden korunmak söz konusu ise, çevreye, etraftaki eşyaya, bu varlıkları ürkütecek sözleri eriştirmek için yapılan işlemlerdir. Etkisi güçlü olduğuna inanılan kişilere "nefesi kuvvetli" denir. Afsun, üfürük ile eş anlamdadır (Boratav, 2003: 147).

Yörede kurşun dökme yoluyla nazar tedavisi uygulanmaktadır. Odanın ortasına sandalye koyulur, hasta oturtulur ve hastanın başından aşağı üzerine kurşun sıçramaması için çarşaf benzeri örtüler örtülür. Kurşun ateşte eritilir ve hastanın başının üzerinde bir tas su tutulur, bu tase eriyen kurşun birden dökülür, kurşun dağılır. Kurşunun suyun içinde aldığı şekle göre yorum yapılır, "Kalbi göz göz olmuş, iğne iğne olmuş" gibi. Kurşunun bazen nazarı değen kişinin fiziksel özelliklerini yansıtır bir şekil aldığı da ifade edilir. Şekil, tanıdıklardan kime benzemişse nazarının bir daha değmemesi için o kişiden mümkün oldukça uzak durmaya çalışılır (KK, 30, 34).

Ateşin kurşun (demir) ile kurşunun ise su ile teması neticesinde hastalığın tedavisi inancı; demir, ateş ve suyun kutsallığına ait inançlarla yani “koruyucu ruh” inancıyla bütünleşmektedir.

Bazı İslam alimleri ve Ümmü Seleme ile Hz. Aişe gibi Hz. Peygamberin yakınında bulunan hanımlar tarafından, Hz. Peygamber (S. A. S)’in göz değmesi inancının varlığını kabul edip tedavi usulleri göstermesi hususunda görüş bildirmişlerdir (Artun, 1998: 175) .

Muhafazateyn sureleri de nazardan, her türlü kötülükten korunmak için okunur (KK, 26).

Yörede ayrıca hangi bir sebeple yerinden çıkmış bir parmak, bilek, kol ve bacak kemiklerinin tedavilerini yapan, bunları yerine salan, vücudun incinmiş bölgelerindeki adaleleri ovalayarak iyileştiren veya bazı halk ilaçları kullanarak muhtelif kemikleri rahatsızlıklarının tedavisini yapan yetenekli kişiler vardır. Bunlara kırıkçı/ çıkıkçı adı verilir. Bu kişilerin hayatları, taşıdıkları yapı ve fonksiyonları da yine eski kamlık hayatının günümüzdeki izleridir.

Eski Türk din adamlarına “kam” denilmiştir. Bazı boylarda bu terimle beraber “oyun” terimi de kullanılmıştır (İnan, 1976: 54). Şaman dinin ayin ve törenlerini yapan, ruhlarla fani insanlar arasında aracılık eden adama umumiyetle Türk kavimlerinde “kam” denir (İnan, 2000: 72).

İbn Fazlan Seyahatnamesi’ne göre, değişik Türk zümrelerinin kamları yapılan ayin ve merasimlerde büyük bir vecd ve istiğrak halinde iken her türlü hastalıkları, sihir ve büyü yolu ile tedavi ederlerdi. Bu inanç ve pratiklerde kam, ruhun kılavuzu, kurtarıcısı, koruyucusu ve tabibi durumundaydı. Uygurların Budizm dinini kabullenmeden evvel “bahşı”, ruhani, falcı, büyücü, hekim, cerrah anlamlarına geliyordu (Köprülü,2004: 143).

Altaylı Türk boylarında “kam”, Tonguzlarda “şaman”, Yakutlarda “oyun”, Oğuzlarda “ozan”, Kırgız Türklerinde ise “bahşı/baksı” adı verilen ve belli bir eğitim yolu ile yahut soya bağlı olarak geldiğine inanılan kuvvet ve kudret fonksiyonlarına sahip kişiler vardı. Başlangıçta rakkaslık,

musikişinaslık, hekimlik, şairlik ve sihirbazlık gibi birçok görevleri yapabilme özelliklerine sahip olan bu kişilere korku ve saygı ile bakılırdı. Köprülü'ye göre; kamların, göğün ve yerin katlarında bulunan büyük-küçük ruhlarla temas kurma, bu ruhlara muhtelif vesilelerle kurban adayıp, hediyeler sunma, ölülerin ruhlarını yere gönderme, şerir ruhlardan gelebilecek her türlü hastalık ve felaketlerin önüne geçme ve hastaları iyileştirme gibi içtimai vazifeleri bulunuyordu. Kişioğlu, adı geçen bu ruhlarla doğrudan doğruya temas kurma cesaretini kendisinde bulamazdı. Kamların aracılığı ile cedleriyle irtibat kurabilen kişi, bu yolla yerin ve göğün kudretli varlıklarına ihtiyaçlarını bildirir ve yardım talep ederdi; ancak Köprülü, kamların kişiliğinde toplanan bütün bu görev ve sorumlulukla, zaman ve mekan içinde içtimai iş bölümü ve dini fonksiyonların dağılımına uğrayarak bu inanca bağlı yeni insan tiplerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şeyh, veli, derviş gibi İslami karakterli tipler, bahis konusu mesleklerin dini cephesini teşkil ederken, doktorluk fonksiyonunu, ocaklılar ve çıkıkçı/kırıkçılar aldı (Araz, 1998: 84).

Türk hayatında kamlık sanatının öğrenmekle elde edilmediği, kamlığın soydan geldiği, kam adayının ihtiyar kamın elinden yetiştiği, onun nezaretinde ayinler yaptığı ve bütün bu işlemlerden sonra kamlık sıfatına aldığı görüyoruz. Ayrıca İnan Türk hayatında erkek kamlar gibi kadın kamların da bulunduğu, kamların merasimler sonunda kendilerine verilen ücrete razı oldukları tespit olunmuştur. İnan bu inançlar yörede ocaklıya ait inançlarla kısmen de olsa birleşip bütünleşmektedir.

Eski Türk hayatında kamlık inancına bağlı inanç ve düşüncelerin birer devamı niteliğinde görülen bu inanışlar ve bunlara ait pratikler günümüzde varlığını şekil değiştirerek devam ettirmektedir. Özellikle demirin kutsiyet ve koruyuculuğu inanışı ile beraber ateşe bağlı inanışların izleri günümüz halk hekimliğinde mevcuttur. Nitekim Hikmet Tanyu'nun ifadesiyle, eski Türk hayatında yanmış paçavra parçaları "Alas, Alas! " ifadeleriyle hastaların çevresinde dolaştırılır ve böylece hastalık veren kötü ruhlar hastanın vücudundan uzaklaştırılırdı (Araz, 1998: 159). İnan'a göre Türk inançlarında hastaya musallat olan ruhun başka bir hayvana nakledilmesi şekliyle ifade

edilen “göçürme ve çevirme” törenlerinde diğer bir davranış tarzı ise, akrabadan birinin hastanın etrafında dönerek kendisini bu yolda feda etmesi inancıdır (Araz, 1998: 161).

Gözde çıkan itdirseği veya çıbanlar için bir parça ekmek alınır, itdirseğinin çıktığı yere temas ettirilir. Dualar okunarak o ekmek parçası hastanın başı üzerinde üç kez döndürülür, ardından ekmek köpeğe verilip yedirilir. Hasta bahçelik yerlere doğru yürütülür. Hastalığın dağlara, taşlara geçmesi, hastadan çıkıp başka canlılara geçmesi amaçlanır (KK, 34).

Tedavilerden sonra dağlara, taşlara dönüp bakılır, insanlara bakılmaz hatta hayvanlara bile bakılmaz ki o sorun onlara bile gitmesin.

Kutadgu Bilig’de:

“Kamug igke ot ol emi belgülüg

Ol ig emlegüçi kamı belgülüg.”

(Her derdin belli ilacı ve tedavi edecek kamı bulunur.” Beytine rastlanılmıştır ki, burada muhtelif hastalıkların tedavisinin kamlar tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır.

“Otaçı onamas mu’azzım sözün

Mu’azzım ataçığa evrer yüzin

Ol aymış otuğ yese igke yarar

Bu aymış bitig tutsa yekler yırar.” Mısralarında ise tabiplerden sonra mu’azzimlerin (=afsuncuların) geldiğini, bunların yel ve şeytan hastalıklarına yakalanan kişilere okuyup üfleyerek bitig (=muska) yazdıklarından bahsedilir. Bu inançlarda kamların, yöredeki cinci hocalarla aynı görevi üstlendiklerini görüyoruz (Araz, 1998: 166).

Muhtelif Türk zümrelerinin inanç ve düşüncelerinde kamların ve topluma mal olmuş ünlü kişilerin, kişiliklerinde mevcut olan ve “töz”, “arvak”, “ıja kıl” ve “emeget” olarak adlandırılan “eş ruhlar” sayesinde diğer kişilerden farklı bir kuvvet ve kudrete sahip oldukları bilinmektedir. Güzel bir şeye bakıldığında üç kez “tü, tü, tü” demek, çocukları “çirkin” diyerek sevmek

kişilerin kendilerinin de hakim olamadıkları “eş ruhun” önüne geçmek için aldıkları bir tedbir olsa gerektir (Araz, 1998: 170).

Hastalığın yabancı bir ruhun hastanın gövdesine girişinden sonra meydana geldiği, tedavi için bu ruhun oradan çıkarılmasının gerekli olduğu kanaatinden dolayı ilk önce şamanın ruhlarla temasa geçmesi lazımdır.(Roux, 1994: 51) Şamanın ilk önce aradığı iyi veya kötü ruhu bulması gerekir. Sibiryâ şamanları hastalıklardan sorumlu ruhları aramak için gökyüzüne, gerekirse yer altına yolculuk yaparlar.

İslamiyet’in kabulü ile kamlara atfedilen ruhanilik ve kutsilik mevhumları kalkmış ve sadece kendilerinden sakınılan, korkulan bir sihirbaz, şerir ruhlarla münasebette bulunabilen bir büyücü mahiyetini koruyabilmiştir (İnan, 2000: 72). Yalnız din adamı değil, aynı zamanda tabip, üfürükçü, vazifesini de gören kam, İslam devrinde bile tabiplere rakip olmuştur (İnan, 1976: 54).

Artun, halk hekimliğinde sağaltma işlemini şu başlıklar altında toplamıştır:

a) Irvasa yoluyla yapılan sağaltmalar: Irvasa, doğrudan vücutla ilgili olmayan, hastayı etkileme amacı güden sağaltmadır. Kısır kadınların belli etmeden çocuğu olan kadınların yanına oturmaya çalışmaları gibi.

Çocuğu durmayıp her seferinde düşük yapan kadınlar ya da çocuk sahibi olamayan kadınlar topluluk içinde belli etmeden çocukları sağlıklı doğan kadınların yakınlarında oturmaya çalışırlar (KK, 9).

b) Parpılama yoluyla yapılan sağaltmalar: Bu sağaltmalarda hastanın vücudu çizilir, delinir, dağlanır, kesilir ya da vücuduna değnekle vurulur.

Anneyi ve bebeği al basmaması için ikisi bir yatağa yatırılır, üzerleri örtülür. Dikenli gül sopası (sapı) ile üç kere yatağın etrafında dönülür ve “Ali geldi gördün mü?” denilir. Ayakucunda durulur, aynı cümle söylenerek ayak ve başucuna gül sapı ile vurulur (KK, 8).

c) Dinsel yolla yapılan sağaltmalar: Yörede görölen, hastaya okunmuş kaptan su içirme, hastaya okuyup üfleme gibi dinsel yöntem, araç ve madde kullanılarak yapılan sağaltmadır.

Siğillerin etrafı morumsu bir kalemle çizilir ve dua okunur. Çarşamba veya cumartesi sabahı ocaktan olan kişiye gidilip okutulursa daha iyidir (KK, 7).

Temrenin etrafı kalemle çizilir, okunur ve etrafından sarımsak gezdirilir. Sonrasında bu sarımsak ipe dizilir. Sarımsak kurursa temre de kurur (KK, 13).

Siğil için kırk bir tane gül dikenini koparılır, ikindiden sonra bir taze kabağın üstüne batırılır. Her dikene bir İhlas suresi okunur. Kabak el değmeyecek bir köşeye konulur. Kabak kurursa siğil de kurur (KK, 8)

d) Bitki kökenli emlerle yapılan sağaltmalar:

Saçların uzaması için budanırken akan üzüm suyu şişede toplanır ve saçlara sürölür (KK, 25).

Öksürüğe ayva yaprağı iyi gelir. Damar otu romatizmaya iyi gelir. Papatya çayı ve defneyaprağı sinire iyi gelir. Kayısı hazımsızlığa iyi gelir (KK, 21).

Sinir otu (damar otu) birçok hastalığın tedavisinde kullanılır (KK, 1).

Karnı ağrıyan bebek için lahanaya yaprakları ısıtılır ılıyınca bebeğin karnına koyulur (KK, 13).

Günlük sakızı adı verilen bir bitki ateşe konur, dumanına pamuk tutulur, pamuğun içi duman-is dolunca göğse konur. Bebeklerde hırıltı ve bronşit için günlük sakız adı verilen bir bitki kömürde yakılır, dumanına pamuk tutulur. Bu pamuk kahverengi olur ve bebeğin göğsüne kapatılır (KK, 2).

Bebek gazlıysa karalahana ateşte ısıtılır, bebeğin dayanabileceği sıcaklıktaki bu lahanalar kasıklarına konur (KK, 30).

Kişniş bol bol tüketilmelidir çünkü kansere iyi gelir (KK, 14).

Temrenin etrafı kalemle çizilir, okunur ve etrafından sarımsak gezdirilir. Sonrasında bu sarımsak ipe dizilir. Sarımsak kurursa temre de kurur (KK, 17).

Siğil için kırk bir tane gül dikenini koparılır, ikindiden sonra bir taze kabağın üstüne batırılır. Her dikene bir İhlâs sûresi okunur. Kabak el değmeyecek bir köşeye konulur. Kabak kurursa siğil de kurur.

Boğaz ağrısına papatya çayı iyi gelir (KK, 12).

Mide yarası için kırk gün karanlık bir yerde hakiki zeytinyağında bekletilmiş kudret narı kullanılır (KK, 11).

Sinir otu (damar otu) birçok hastalığın tedavisinde kullanılır (KK, 1).

Baş ağrısı için kafaya patates bağlanır. Öksürüğe ayva yaprağı kaynatılıp içilirse iyi gelir. Çıbanın üzerine karalahana ısıtılıp konur. Soğan da iltihaba iyi gelir. Kulak ağrısı için pırasa kaynatılır, suyu kulağa damlatılır (KK, 4).

Karın ağrısı için ceviz dövülüp tülbentte yağı süzülür, içilir, şerbet içmek de iyidir. Öksürük için ayva yaprağı kaynatılıp içilir veya nişasta yenir (KK, 3).

e) Hayvan kökenli emlerle yapılan sağaltmalar

Köstebeğin ayakları da tedavide kullanılır. Mor, kan çıbanları için köstebeğin bir ön, bir arka ayağı çapraz alınır. Bu çıbanlar üreyen cinstense kadın, üremeyen cinstense erkek tarafından ilaçlanır (KK, 8).

Küçük farelerin tüylenmemiş yavruları bir şişeye konur, öldüklerinde üzerine halis zeytinyağı koyulur. Şişenin içinde erimeleri beklenir ve bu karışım kulağa damlatılırsa kulak ağrısına iyi geldiği söylenir (KK, 17).

f) Maden kökenli emlerle yapılan sağaltmalar: Civa, gümüş, altın, bakır, su, maden suyu, taş ve daha birkaç madensel maddeler olduğu gibi ya da birtakım işlemlerden geçirildikten sonra hastalara em olarak verilir.

Birçok sıkıntı için kurşun döktürülür. Kurşunun dağılış şekline nazara olup olmadığı veya rahatsızlığın sebebi anlaşılır. Kurşun parçalı şekilde dağılmışsa sorunun sebebi nazardır. Kurşun kalp şeklindeyse kalpte, mide gibi şiş bir şekildeyse midede sorun vardır. Kurşun katlanıp beze sarılır ve saklanır. Hasta iyileştiğinde açılır ve hastaya gösterilir (KK, 7).

Sırt, omurga tedavisinde taşlardan faydalanılır. Sırt sıvazlanır ve taşlar sırtta dizilir. Sorun olan yere taşlar kendiliğinden yapışır (KK, 7).

Kâbe' den getirilen tırnak kadar küçük taşlar (bu taşlar kendiliğinden çoğalır) içten gelen hastalıklara iyi gelir (KK, 8).

Karın ağrısı için tuğla ısıtılır (KK, 1).

Yörede tespit edilen diğer tedavi yöntemleri şunlardır:

Ufak bir çocuğun gözleri kızarır, sulanır, çapaklanırsa bebeği olan bir anneden bir kaşığa sütü alınır, çocuğun gözüne 1-2 damla damlatılır.

Çok ateşi ve sancısı olanın sırtına tentürdiyot ile kafes çizilir, 3-4 yerine aynı şekilde küçük bardaklar kapatılır.

Bademcik ağrısının dağılması için zeytinyağının içine 1 bebe aspirini, 1-2 damla limon katılır. Bu karımla göğüs, sırt masajlanır (KK, 12).

Göz ağrısı için emzikli kadının göğsünden süt alınır, göze damlatılır (KK, 17).

Mide üşütmesi için ve göğüsteki hırıltı için odun külü sıcak suyla ıslatılır bir tülbent arasına koyulup rahatsızlık olan bölgelere konur.

Ateşli hastalıklar için balmumu kepçe ucu içinde ısıtılır, eritilir, bir tas suya boşaltılır, dua okunur. Kurşun dibe çökünce su, içirilir.

Çarpıntı için yedikardeşkanı kullanılır (KK, 8).

Gece kaşıntı olur ve sabah kabarırsa bu gece yanığıdır. Kabe toprağı ve köstebeğin eşelediğı toprak karıştırılır. Şerbet toprakla karıştırılır gece yanığının etrafı belirlenir. Tel ve kırmızı ip kıyılır, yara üzerine ekilir

Hıdırelleze yakın köstebeğin kabarttığı topraktan alınır, saklanır. Su,

şeker ve bu toprak karıştırılır. Kabaran yaralara sürülür. Öncesinde bu yaraların etrafı köstebek ayağı ile çevrelenir.

Ağır hastalara el alan kişi hastanın kıyafetlerini bacadan sarkıtır, ocaktan çeker, okur. Kıyafetler hastaya giydirilir.

Yanıklar için has zeytinyağı ve kaynatılıp soğutulmuş su karıştırılır yanıklara sürülür. Yaranın suyu şırınga ile çekilir. Yine yanıklar için 2-3 yumurta suda haşlanır, Kısık ateşte sarısının yağı çıkarılır, bu yağ yanıklara sürülür (KK, 8).

Baş ağrısı için ekşi hamur başa bağlanır.

Öksürük ve bronşit için sıcak kül ıslanır, hafifçe karıştırılır ve ılıyınca göğüs üzerine konur.

Çok ağlayan bebekler için maşa ısıtılır, kızgın maşa yağa batırılır, bu yağ ılıyınca bebeğe içirilir.

Bebeğin burnu tıkalıysa küçük bir parça tereyağı veya anne sütü burnuna koyulur. Bebeğin kulağı ağrıdığına da kulağına anne sütünden birkaç damla damlatılır (KK, 13).

Üç harfliye uğrayan hastalar için kırk kazıktan, kırk türlü ottan parça alınır, küçük bir keseye konulur ve bağlanır. Akşamdan elekle elenir, elekle üzeri kapatılır. Gün doğmadan açılır. Elenen külün üstüne uğrama olduysa ayak izleri çıkar. O külden alınır bir keseye konur, sabun gibi kullanılarak basık çocuklar pazartesi, çarşamba veya cumartesi gün doğmadan bununla yıkanır. Arkaya bakmadan yürünür, çocuklar da aynı şekilde takip ederler.

Hastanın bir kıyafeti külden çekilir sabah vakti yırtılır. “ Neyi yırtıyorsun?” diye kendisine üç kez sorulur o da “Hastalığı yırtıyorum.” şeklinde cevap verir. Kıyafet, akan suya atılır (KK, 8).

Göbek kaçığı için bir ekmek parçasının üzerine kibrit batırılır ve yakılır, üzerine bardak kapatılır (KK, 17).

Tarhana lapası boğaz ağrısına iyi gelir. Çiçek hastasına süt içirilmez, yumurta yedirilmez. El kesilirse çocuk idrarı, örümcek ağı, sigara tütününü

sarılır (KK, 4). Kırkı çıkmamış bebeğin ilerde tüy çıkacak yerlerine tüylenmemiş fare sürülürse tüylenme olmaz (KK, 3).

E. Geleneksel Yemekler

Akyazı'da yaşayan Yerleşik Türkmenler (Manavlar), Karadeniz Türkmenleri, Balkan ve Rumeli Türkmenleri (Muhacirler), Gürcüler, Lazlar, Kürtler, Abhazlar, Çerkezler, Romanlar, Boşnaklar, Arnavutlar, Hemşinliler gibi kültürel grupların mutfak kültürlerinde farklılıklar vardır. Yani Akyazı yöresindeki yemek kültüründe temel belirleyici özelliklerden ilki, içinde bulunulan farklı kültür gruplarının yapısından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi, Akyazı mutfağındaki zenginlik; Orta Asya'dan, Balkanlardan, Kafkaslardan taşınan ve Anadolu topraklarında buluşan ürünlerin çeşitliliği ile uzun bir tarihsel süreç boyunca birbirinden farklı birçok kültürle yaşanan etkileşim sonucunda ortaya çıkmıştır. Yine Akyazı mutfağı, farklı coğrafi-kültürel yapılara ve mevsimsel koşullara bağlı olarak değişen özelliği de bünyesinde barındırmaktadır.

Akyazı, sanayi, ticaret ve tarımsal üretim alanında gün geçtikçe ilerleme kaydetmektedir. Yörede tarımsal üretim, sebzecilik, meyvecilik, hayvancılık yaygın olarak yapılmaktadır. Bu durum, yörede tüketilen besinleri çeşitli kılmakta ve mutfak zenginliğini arttırmaktadır.

Yöre mutfağında hamur işleri, süt ürünleri, buğday ve sebze türlerini birleştiren yemekler çok önemlidir. Patates ve kabak mutfağın vazgeçilmezidir. Yeşil fasulye ve araka (bezelye) sevilerek tüketilen besinlerdir. Çorbalardan tarhana; tatlılardan baklava, kabak tatlısı ve incir uyuşturması önde gelir. Et, kebab şeklinde tercih edilmeyip köfte olarak veya sebzeli yemeklerde tüketilir. Önemli günlerde tavuklu veya yahnili pilav yapılıp ikram edilir. Muhacirlerde tarhana çorbası, yahni, pilav, çekirdeksiz kuru üzümünden yapılan hoşaftan oluşan bir mönüye hayır diyebilecek kimse

yoktur. Yörede bol ve çeşitli meyveler yetiştiği için bunlar kurutulur ve hoşaf yapılır. Manavların “kalle” adını verdiği ayva hoşafı özellikle ramazan sofralarında baş tacıdır. Kültürel yapıya göre çokça tüketilen yiyecekler farklılık göstermektedir. Örneğin, Manavlar kabağı, Arnavutlar pırasayı, Gürcüler ve Lazlar lahanayı çokça tüketmektedirler.

Muhacirler hoşafı çok sever hatta “Muhacir hoşaf diye diye ölmüş.” şeklinde bir söz vardır. Meyve çok olduğu için erik, elma, armut, dut kakı (kurusu) yapılır, bunlardan hoşaf kaynatılır. Ramazanlarda sahurda erik pestili ıslatılıp, tüketilir. Eskiden konserve pek yapılmazdı, sebze bol olduğu için iplere bamya, biber, patlıcan dizilir, kurutulur ve bunlar kışın pişirilirdi (KK, 30).

Karalahana turşusu ve ezmesi Gürcülerde çok yapılır (KK, 3).

Yörede patates çok yetiştiği için patatesle yapılan yemek çeşidi çoktur.

Patatesler bir tepsiye halka halka doğranır. 4-5 yumurta çırpılır, hazırlanmış olan salçalı, yağlı, tuzlu suya eklenir. Bu karışım, tepsiye gezdirilir. Kuzine sobaya sürülür, üstü kızarana kadar pişirilir (KK, 32).

Papara:

Muhacirlere aittir. Bayat ekmekler ufak ufak doğranır, yağ-soğan-biber ve salçalı su gezdirilir. Ekşimik veya peynir kırıkları eklenir. İsteğe göre üzerine maydanoz ile süs yapılır (KK, 7).

İncir Uyuşturması (Uyutması):

Manavlara aittir. Kuru inciler yıkanır, ince ince doğranır, üzerine 1-2 kaşık toz şeker serpilir, tahta kaşıkla incir ezdirilir. Sütün koyu, kaymaklı yeri ılık olarak, derin bir kaba koyulmuş olan incirlerin üstüne çıkacak miktarda koyulur. (Eskiden manda sütü koyulmuş, manda sütü yoğurt gibi koyu olurmuş) Daha sonra yoğurt mayalar gibi bu kap örtü ile sarılır, bekletilir

(Eskiden kuzine sobaların ılık yerinde bekletilirdi). 1-2 saat sonra ufak çanaklarda ikram edilir.(Sütlü üzüm de aynı şekilde yapılır.) (KK, 40).

Acıka:

Biber salçasına, ceviz, sarımsak, kişniş /Abaza otu) katılır ve karıştırılır. Muhacirler bu şekilde yaparlar ve kahvaltılık olarak tüketirler. Abazalar biraz farklı yapar acıkayı. Onlar, kibrizka, abrıska gibi daha çeşitli otlar kullanırlar (KK, 10).

Ekşimik:

Ekşimik, ayran ekşimiği ve süt ekşimiği (Süt kırması) olmak üzere iki şekilde yapılır. Ayran ekşimiğini daha çok muhacirler, süt ekşimiğini ise Lazlar yaparlar

- 1- Ayran Ekşimiği: Yoğurtların kaymakları biriktirilir. Yayıhta (Eskilerin uzun, derin, tokmağı olan tahtadan yapılmış bir mutfak gerecidir.) bu kaymaklara su ilave edilir. Tokmakla dövülür. Büyük bir kaba boşaltılır. Üzerinde biriken tereyağı tahta kaşıkla alınır, kalan ayran kısmı kaynatılır. Kaynarken bu ayran kesilir. Bu tortu ekşimiktir.
- 2- Süt Ekşimiği (Süt Kırması): Yoğurda süt eklenir, biraz sulandırılır ve kaynatılır. Kesilen karışım soğuyunca tülbentten süzülür.

Özellikle süt kırması 2 yumurta, pul biber, az su ve tuzla tereyağında kavrulursa güzel bir kahvaltılık olur (KK, 30).

Keşkek:

Manavlara ait bir yemek çeşididir, düğün gibi özel günlerde yapılır. Buğday suda bekletilir, kabarcınca taş dibeğe atılır ve sokularla yani tahta tokmaklarla dövülür. Üzerine haşlanmış tavuk didilir, kızgın tereyağı eklenir. İsteğe göre tereyağına pul biber de eklenebilir (KK, 4, 5).

Kabak tatlısı (Sarığ Burma):

Kabaklı, tatlı bir börektir. Manavlara aittir. Börek hamuru ılık su, tuz, un yoğrularak hazırlanır. (Eskiden yumurta katılmazdı ama şimdilerde isteyen yumurta da katıyor.) Hamur bezeler haline getirilir ve her beze oklava ile tek tek açılır. Her açılan beze ortadan ikiye kesilir ve üzerine rendelenmiş kabak ile toz şeker serpilir. Hamurlar ucundan katlanmaya başlanmak suretiyle rulo haline getirilir ve tepsiye dolandırılır, yuvarlanır. Son olarak üzerine şerbet dökülüp ceviz serpiştirilir (KK, 39).

Küllü Mısır:

Muhacirlere aittir. Süt mısırlar kış için kurutulur. Kurutulmuş mısırlar tanelenir. Bu taneler küllü suda ıslatılır, ardından güzelce yıkanır. Patlayana kadar kaynatılır. Süzildükten sonra tuzlanarak yenir (KK, 17).

Mısır haşlanır, içine kül eklenir. Kül, mısırı kabartır. Kabaran kabuklar ovalanarak soyulur, mısırlar yıkanır, kaynatılarak pişirilir (KK, 13).

İşkembe Çorbası:

Muhacirlerin severek tükettikleri bir çorbadır. Dana işkembesi ayıklanır, yıkanır, temizlenir. Kireç kaymağı olan suya ya da kaynar suya sokulup çıkartılır. Kireç lezzeti giderdiği için kaynar su daha iyidir. İşkembe tekrar kaynatılır ardından küçük küçük doğranır. Un, limon suyu, sarımsak, sirke, 1-2 yemek kaşığı yoğurttan terbiye yapılır. Üzerine yağda yakılmış toz veya pul biber eklenir.

Paça çorbasında da dananın ayak kemikleri kaynatılır, etleri didelenir. Aynı işkembe çorbasındaki gibi terbiyesi hazırlanır (KK, 8).

Uğmaç (Loğusa Çorbası):

Muhacirlere ait tatlı bir çorbadır. Loğusalara sütlerinin bol olması için

yedirilir. 2-3 kaşık buğday ununa 1 yumurta sarısı eklenir. Yumurta sarısına pırtık pırtık un sardırılır (Yani pürüzlü bir görüntü olana kadar karıştırılır.) Kuskus büyüklüğünde parçalar oluşana kadar elde övmelenir 1 kg. a yakın kaynamış süte bu hamurlar eklenir.

Loğusalara özel bir de şerbet vardır, ancak bu şerbet yeni evlenenlere de ağızlarının tatlı olması için de ikram edilir. Bebek mevlitlerinde yapılan bu şerbetin yapılışı şöyledir: Su ve şeker şerbet elde edinceye kadar kaynatılır, kaynarken içine kuru karanfiller atılır. Bir süre sonra ocaktan alınarak soğumaya bırakılır. Aktardan kırmızılık veren şerbet boyası alınıp bir tülbende konulur. Bu tülbenť, şerbette boya verinceye kadar gezdirilir. şerbete buz atılarak loğusalara ikram edilir (KK, 25).

Kuskus:

Bir kapta süt, yumurta çırpılır, tahta tekneye incecik kısırlık bulgur koyulur, üzerine un, süt ve çırpılmış yumurta yavaş yavaş yedirilir. Harç, bulgura sardırana kadar övmelenir, küçük küçük kuskus haline getirilir. Bunlar kaynar suya sokulup çıkartılır, kurutulur. Kışlık, ramazanlık bir yiyecektir bu (KK, 30).

Patlıcan Kızartması:

Patlıcanlar pijama gibi soyulur, ince ince doğranır ve tuzlu suda biraz bekletilir. 1-2 yumurta çırpılır, patlıcanlar yumurtaya arından da mısır ununa batırılır, kızgın yağda kızartılır. İsteyen üzerine sarımsaklı yoğurt ekleyerek de yiyebilir (KK, 34).

Kaygana (Lalanga):

Krepe benzer. Yumurta, su ve unla çırpılır içine azıcık soda eklenir, kızgın yağda alt-üst edilerek pişirilir (KK, 31).

Ekşili Patlıcan:

Patlıcanlar alacalı soyulur, tuzlu suda bekletilir. Boyuna kesilen patlıcanlar, kızgın yağda kızartılır. 2 kaşık un, yumurta, sarımsak ve 1 yemek kaşığı sirkeden terbiye yapılır. Bu terbiye muhallebi kıvamına gelinceye kadar pişirilir. Kızaran patlıcanlar bir kaba alınır, üzerlerine bu terbiye dökülür. Sirke harareti aldığı için bu yemek yazın iyi gider (KK, 17).

Tel Tel Helva:

Muhacirlere aittir. Şeker, su ve limon suyundan sert bir ağda yapılır. Buna, kavrulmuş mısır unu katılır. 5-6 kişi bunu çekeleye çekeleye pişmaniye kıvamına getirir. Kışın, soğukta yapılan bir yiyecektir. Bunu yiyen kişilere “tüfek” dedirtince ağızdan püskürdüğü için çok gülünürmüştü, kişi bir türlü “tüfek” diyemezmiş (KK, 7).

Kışın pişmaniye (keten helvası) yapılır. Pekmez kaynatılır, ağda kıvamına getirilir, mısır unuyla kavrulur, helva çekilir (KK, 13).

Pitta veya kol pitta, Boşnak böreğidir. Üç yufka açılır, havalandırılır. İnce kıyılmış kuşbaşı, soğan kara biberlenir ve kavrulur. Üç yufka bir sıra et koyulur (KK, 1).

Boşnak Böreği

Malzemeleri: Bir kilogram un, bir tatlı kaşığı tuz, bir fincan su, yarım çay bardak sıvı yağ, bir yumurtanın sarısı, bir kilogram patates

İçinin Malzemeleri: Üç yüz gram kıyma, iki adet soğan, yarım demet maydanoz, bir tatlı kaşığı pul biber, bir tatlı kaşığı karabiber, bir tatlı kaşığı kırmızıbiber, bir tatlı kaşığı tuz

Yapılışı: Çiğ olarak patates çentilir. Yani küçük küp biçiminde kesilir. Soğanlar içine rendelenir. Maydanoz içine ince ince kıyılır. Pul biber, karabiber, kırmızıbiber ve tuz içine katılır ve karıştırılır. Unun ortasını açıp,

tuzu, ılık suyu ve bir fincan sıvı yağı ilave ederek, kulak memesi yumuşaklığında bir hamur elde edilir. Açılacak bir hamur beze büyüklükte olacak biçimde beş eşit parçaya bölünür. Beze büyüklüğünde hamur merdane yardımıyla. Unlanmış yer sofrasında bir miktar (tabak büyüklüğünde) açılır. Bezelerin üzerine sıvı yağı sürülür ve üst üste konularak dinlenmeye bırakılır. On beş dakika dinlendirilen hamuru, önce iki kişi karşılıklı ellerinin üzeri ile açıp, sonra örtü serili yer sofrasına koyarlar. Yer sofrasının üzerinde hamur parmak uçları ile açılır. İyice açılan hamurun uç kısımları koparılır. Açılan hamurun yayılarak hazırlanan iç koyulur ve içle birlikte açılan hamur kaşıkla yağlanır. Serili örtü iki ucundan kaldırılır. Hamur ve iç, ikili yuvarlak uzun (rulo) haline getirilir. Yağlanan yuvarlak bir tepsi içine yuvarlak bir biçimde çevrilerek konulur. Yuvarlak tepsiye döndürülerek yerleştirilen ve üzerine yumurta sarısı sürülen böreğin üstüne yağ gezdirilir. Gezdirilen yağ el yardımıyla dağıtılır. Önceden ısıtılmış fırında altı üstü kızarana dek pişirilir. Börek fırından çıkarıldıktan sonra katı yağ sürülür. Böylece börek daha parlak görünür ve yumuşak olur. İç olarak küp küp kesilmiş kabak ve pırasa vb. malzeme kullanılabilir (Aktaş, 2008:147).

Arnavut Ciğeri:

Karaciğerlerin ince ince zarı soyulur, sinirli kısımları çıkarılır. Daha sonra karaciğer bir tahta üzerinde, fındık iriliğinde parçalar halinde doğranır. Bu parçalar büyük bir kabın içine koyulur ve üzerine bir kaşık kırmızıbiber serpilir ve iyice karıştırılır. 30 dakika kadar dinlendirip, ciğer parçalarını önce bol una bulanır ardından da üzerindeki fazla unun dökülmesi için silkelenir ve içinde bir bardak zeytinyağı kızdırılan tavanın içine birer avuç birer avuç atılır. Karıştırarak yaklaşık bir dakika pişirdikten sonra delikli kepçe yardımıyla yağını süzülür, servis tabağına alınır. Ciğerin pişirildikten sonra üzerine biraz tuz serpilir. Tavadaki yağın dörtte birini alınır, üzerine yarım çorba kaşığı kırmızıbiber koyularak ateşte iyice karıştırıldıktan sonra, biberli yağı ciğerin üzerine gezdirilerek, dökülür, bu arada ince ince doğrana ve tuzla ovulan soğanın suyunu süzülür. Sonra, temizleyip ince kıyılan maydanoz ve soğan

karıştırılarak piyaz yapılır ve bu piyaz servis tabağını kenarına koyulur, ciğerle birlikte servis yapılır (KK, 42).

Büryan (Piryan):

İsteğe göre tavuk veya kırmızı et; kuzu, koyun veya oğlak kullanılabilir. Tavuklar önceden kaynatılır. Pirince normal su kullanılmaz. Zeytinyağı konur. Kuru soğan doğranır ince biçimde pembeleşinceye kadar zeytinyağında kızarır sonra pirinç dökülür. Tavuk suyu pirincin üzerine eklenir. Sonra üzerine etler eklenir. Ve de pişmeye bırakılır. Suyunu çekinceye kadar bir ara çıkarılır kuru nane eklenir, bir beş-on dakika daha fırında pişirilir (KK, 17).

Kaçamak (Mamaliga):

Tencerede suyu kaynatılır ve içine beyaz ya da mısır unu yavaşça yedire yedire karıştırılır, helva kıvamına gelince tepsiye tereyağı eritilip topak halindeki unu alıp, tahta bir kaşığın kenarı ile hem yaydırılır hem de yedirilir. Kıvama gelince üstüne kızartılmış tereyağından biraz daha ilave yapılır. Tepsi ile beraber sunulur. İster tuzlanır ister şekerlenir. Ya da istenirse pekmez ya da peynir ile yenir (KK, 42).

Malahto (Cevizli Fasulye):

Fasulyeler ayıklanır ve kırılarak bir tencereye doldurulur. Su ilave edilerek haşlanır. Haşlanan fasulyenin suyu tencerenin dibinde 3-4 bardak kadar kalınca ceviz, reyhan, sarımsak, biber, pırasa hepi bir kapta ezilerek karıştırılır ve yeteri miktarda tuz eklenerek bu karışımın dibinde 3-4 bardak su kalan, haşlanan fasulyeye eklenir. Eklenen malzemelerle birlikte fasulye güzelce karıştırılır. Ateşten alınır. Özellikle mısır ekmeği ile yenilmesi tavsiye edilir.(KK, 5).

Fasulyeli Lahana:

Lahanalar güzelce doğranarak yıkanır ve suda haşlanır. Rengi solunca ateşten alınır ve soğuk suda acı su gitsin diye yıkanır. Daha sonra pancar ve kuru fasulye karıştırılır. Biraz su eklenir ve kaynatılır. Acı biber, yağ ve tuz eklenir. Ateşten indirilir, bu karışım dövülür yani ezilir. Ezerken un, ve ezilmiş sarımsak eklenir. Biraz daha ateşe alınır biraz kaynatılır ve ateşten indirilir. Varsa mısır ekmeği ile servis yapılır (KK, 5).

Mısır Ekmeği:

Tuz ve orta kararda kaynar su eklenen mısır unu kaşıkla iyice yoğrulur. Kaynar su, hem lezzet hem de kıvam verir. Yoğrulan hamur az miktarda sıvı yağlı tavaya düzgün bir şekilde yerleştirilir. Ve altlı, üstlü olarak kızarana kadar pişirilir. Mısır ekmeği bahçelerdeki taş ocaklarda pişirilirse daha lezzetli olur. Mısır ekmeğinin fırında pişirilecekse sıcaklık 200 dereceye ayarlanır (KK, 17).

Abhaz Pastası (Abısta):

Kaynamakta olan suya mısır unu ilave edilerek sürekli karıştırılır. Bir saatte yakın suyunu çekmesi ve çiğ kokusu gidene kadar pişirilir. Yuvarlak bir tabağa ya da tepsiye ters çevrilir. Aralarına ve üstüne Abhaz peyniri batırılır. Peynirsiz olduğu zaman dörde bölünür. Abıstanın bir özelliği de çatal kullanmadan elle yenmesidir. Yanında sıvı yağ da acıkayla çırpılıp pişirilmiş yumurta ya da yoğurt karışımıyla, yenir (KK, 46).

Haşlama Et (Ajuhta):

Malzemeler: Dört kilogram et, üzerini örtecek kadar su, iki yemek kaşığı acıka

Yapılışı: Büyük parçalar halinde hazırlanan et haşlanır, köpüğü alınır, piştikten sonra bir başka kaba konur. Sıcak olarak pasta ile servis yapılır. Haşlanmış et acıkaya batırılarak yenir (KK, 44).

Karalahana Dolması:

Eritilmiş iki yemek kaşığı tereyağında iki soğan kavrulur. Doğranmış haşlanmış ve süzölmüş lahanalar buna ilave edilir. Suyu, tuzu ve acı biberi konulduktan sonra yirmi-otuz dakika pazı dolması kıvamında pişirilir. Suyu, tuzu konurken daha önceden ıslatılmış kırılmış mısır/bulgur/pirinç de ilave edilir (KK, 10).

Sütlü Umaç Çorbası:

Malzemeleri: Bir kase un, bir su bardağı süt, bir adet yumurta, bir adet soğan, bir yemek kaşığı salça, iki yemek kaşığı sıvı yağ, üç su bardağı su, bir tatlı kaşığı tuz

Yapılışı: Bir kase un ve bir tatlı kaşığı tuz parmak ucu su ile ıslatılarak yarı yarı hamur bir hal alıncaya kadar yoğrulur. Çok sert bir hamur olur. Avuç içine biraz un, bir miktar da hamur alınarak iki el arasında ufalanır. Buna “Umaç” denir. Bir kabın içine 1 adet yumurta kırılır. İçine aldığı kadar un konularak yoğrulur. Ufak ufak bulgur büyüklüğünde olana kadar avuç içinde ufalanır. Tencerede bir adet orta boy soğan iki yemek kaşığı sıvı yağ ile kavrulur. İçine bir yemek kaşığı salça katılarak bir süre karıştırılır ve üç bardak su konur. Su kaynadıktan sonra hazırlanan umaçlar tencereye atılır. İçine bir su bardağı süt ilave edilir. Bu taşım kaynadıktan sonra ocaktan indirilerek servise hazır hale getirilir. (Aktaş, 2008: 35).

Dartılı Keşkek:

<u>İçindekiler</u>	<u>Miktar</u>
Süt (dartı yapmak için)	6-7 Litre
Tavuk	1 Adet
Aşurelik Buğday	1/2 Kilogram
Soğan	1 Baş Orta Boy
Tuz	1-2 tatlı kaşığı
Su	1,5 Litre (6 Su Bardağı)
Tereyağ	2 yemek kaşığı
Karabiber	Çay Kaşığının Ucuyula
Kırmızı Biber	Çay Kaşığının Ucuyula

YAPILIŞI: Yurdumuzun birçok yöresinde yapılan Keşkeğin, Sakarya yemek kültüründe ayrı bir yeri bulunmaktadır ilde özellikle düğünlerde yapılan özel günlerin vazgeçilmez yemeği olan keşkek ağır, hatırlı misafirlere yapılan özel bir yemektir. Herkesin yapamadığı keşkek, yemek olarak ayrı bir ustalık ve maharet gerektirmesi nedeniyle oldukça önemlidir.

DARTI: Süt kaynatılmadan bir süre bekletilir. Daha sonra üzerinde oluşan yağlı tabaka alınarak bir tencerede biriktirilir. Tencere içindeki yağlı tabaka ocakta(hafif ateşte) kırmızılaşınca kadar kaynatılır. Pırtık pırtık bir şekil alınca ateşten alınır. Bir kap içine boşaltılarak donması beklenir. Yağlı bölüm üste tortu altta kalacak biçimde donan malzeme;kahvaltılarda ve makarnalarda sos olarak kullanılan dartı özellikle keşkek yapımında tüketilir.

KEŞKEK: Kılıçıklı sivri beyaz (döğme, dövülerek kabuğu çıkarılmış buğday-/aşurelik) buğdaydan yapılır. Keşkek yapılmadan bir gün önce buğday akşamdan yıkanarak ıslanır ve biraz kabarması sağlanır. Ertesi gün ise hazırlanan tavuk iyice yumuşayınca yaklaşık 1,5 saat suda haşlanır. Tavuk haşlandıktan sonra bir kepçeyle tencereden alınır. Diğer tarafta akşamdan hazırlanan buğday tavuk suyuna atılır, 1-2 kez tahta bir kaşıkla çevrilerek ocakta kaynatılır. Suyu az ise üzerine 1 parmak örtecek kadar su ilave edilir

ve yeterince tuz konur. Ilınmış olan tavuk kemiklerinden ayıklanır, ince ince didiklenir ve küçük parçalar halinde, kaynatılan buğdayın içine atılır. Kaynatılan malzeme tahta kaşıkla ezilerek buğdayla etin birbirine yedirilmesi sağlanır. Koyulaştığı zaman servis tabağına alınır. Diğer tarafta bir tavanın içinde tereyağı kavrulur. İçine hazırlanan dartı, kırmızı ve karabiber konur. Hazırlana keşkeğin içine üzerine dökülerek sıcak servis yapılır.

Keşkek yemek olarak cemiyetlerde (düğünlerde, sünnetlerde vb. toplantılarda) mutlaka pişirilir ve konuklara ikram edilir. Yöre halkı “düğüne gidiyoruz” yerine “keşkek yemeye gidiyoruz” sözünü yaygın “senin keşkeğini ne zaman yiyeceğiz” biçiminde takılırlar (Aktaş, 2008: 38).

Çizleme:

Un, su ve tuz ile bir hamur hazırlanır. İçine pak maya konur ve taşması için bekletilir. Taştıktan sonra ne kadar un katılacaksa ona göre un katılarak hamur çoğaltılır. Mayalanan hamur un katılarak çoğaltıldıktan sonra bir süre daha bekletilir ve hamur sulandırılır. Bu işleme bezeleme denir. Hamurlar bezelendikten sonra ekmek tahtası üzerine beklemeye bırakılır. Diğer taraftan sac ateşte koyulur, üzeri yağlanır, kızdırılır. Sac iyice kızdıktan sonra, 1 kase ile hamur sacın üzerine dökülür. Dökülen hamurun ince olmasına dikkat edilir. Alt, üst pişirilir. Bu işlem hamur bitinceye kadar tekrarlanır.

Umaç Çorbası:

Tencerede soğan kavrulur, üzerine kırmızıbiber eklenir, bir müddet daha kavrulur ve su ilave edilir. Ayrı bir kasede buğday unu su ile karıştırılarak tenceredeki kaynar suya ilave edilir. İçine kavrulmuş et atılır. Piştikten sonra üzerine karabiber serpilir.

Çerkez Yarım dürmesi; lahana bol soğan, tavuk, karabiber ve pul biber ile kavrulur, içine ceviz katılır.

Acıka; kırmızıbiber salçasına sarımsak, ceviz, pul biber ve abuska otu (Abaza otu veya kişniş de denir.)

Açaç; Mayalı hamur kızartmasıdır Muhacirler kunguruk derler

Abaza pastası; Mısır unu ile yapılır (KK, 14).

F. Kutsal Sayılan Yerler

Halk çeşitli sıkıntılarla karşılaştığı zaman ya da bir dileğini yerine getirmek için çeşitli uygulamalara başvurur. Bunların bazıları dinin içinde olduğu gibi bazıları da batıl olarak tarif edilen din dışı uygulama ve inanışlardır. İslam inancına göre; mezarlarda, din adamlarının ve şehitlerin yattığı yerlerde mum yakmak, çaput bağlamak, herhangi bir dilek için dua etmek doğru değildir. Herhangi bir istekte bulunmak için Allah'a dua etmek yeterlidir. Allah ile kul arasında başka birilerini koymak yanlıştır. Türbe ziyaretleri halkın genellikle bir sıkıntısı veya bir dileği olduğu zaman yapılır.

Yörede Allah'a yakın olduğu, dolayısıyla Allah dostu olarak kabul edilen ulu ve bilge kişilerin mezarına türbe inşa edilmiştir.

Türbe: Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı (T.S.:1356).

Yatır: Belli bir yerde gömütü olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliya (T.S: 1441).

Türbeye çocuğu olmayan, erkek çocuğu olmayan, çocuğu konuşamayan, çocuğu hasta veya huysuz olan, kısmeti bağlanmış olan, düğün gecesi bağlanan, bir hastalığı olan, ailede askerde olan, bereketli bir kazanca sahip olmak isteyenler için gidilir. Günümüzde üniversiteyi kazanmak, iş ve kariyer sahibi olmak için de türbeye gidilmektedir.

“Türbe ”olarak adlandırılan yatır etrafında da birçok inanış kümelenmiştir. Köylülere göre türbede yatanların boyu çok uzundur. Türbenin bekçisi her gün türbenin içerisine üç ibrik su bırakır ertesi gün ibrik boş olarak görülür. Köylüler türbede yatanların abdest aldıklarını bundan dolayı ibriklerin boşaldığına inanırlar.

Türbelerde ibrikle su bırakılır orda yatan zat abdest almış. Yatırlara gidip okuma, dilek tutma vardır (KK, 14).

Bu türbelere zarar verenin, türbeyi yıkmaya çalışanın başına büyük bir bela geleceğine inanırlar. Yol ve inşaat çalışmasında bir türbeye rast gelirse türbeye dokunulmamalıdır. Aksi takdirde çalışmayı yapanların başına bela geleceğine inanır. Türbeye rast gelen yol çalışmalarının güzergâhının değişmesi gerektiğine, aksi takdirde çalışmaya yapanların başına bela geleceğine inanılır.

Bir gün bilmeden bir yatırın olduğu yere ev yapmak istemişler, araziden ışık yükseliyormuş, arazide hayvanlar durmuyormuş, ailenin çocukları bir bir ölmeye başlayınca durum anlaşılmış ve evi başka bir yere inşa etmişler (KK, 23).

Kalvanların yani çınar ağaçlarının olduğu yerlerde genellikle yatırların olduğuna inanılıyor. Bir çınar ağacını yıkmak ve yol açmak istemişler kepçeler, dinamitler onu yıkamamış (KK, 7).

Sultanpınar Yaylası'nda Boztepe Köyünde Uzunmezar denilen bir yer var. Burada gerçekten uzun bir mezar varmış, etrafı çitlerle çevriliymiş ama altın arayıcıları orayı kazmış ve düzlük bir alan görünümüne getirmişler. Şuan hayvanların otlanmak için oraya giremeyip on on beş adım geriden otlandıkları söyleniyor (KK, 7, 28).

Bu ulu mekânlara saç mahiyetinde renkli iplikler, çöp bebekler, iplerden kurtulan beşikler bırakılır, buğday serper, mum yakar ve taş yapıştırılırlar. Ayrıca koç, koyun gibi hayvanları adak kurbanı olarak keser, ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. Bu inançlarda ve pratiklerde, türbede yatan ulu kişinin ruhu ile temas kurup onun şahsıyla bütünleşeceklerine inanan dilek sahipleri, bunların manevi kudretine teslimiyet göstererek Tanrı'dan sıkıntılarının sona ermesini ve hastalıklarının şifa bulmasını ister, duada ve yakarışlarda bulunurlar. Bu vesile ile kendilerinden manen daha güçlü ve kudret sahibi olarak telakki ettikleri bu ulu şahıslarla ruhi-manevi bir bağ kurduklarına; “bunların yüzü suyu hürmetine” her türlü dert, bela

hastalıklarının yok olacağına inanılar ve bu mekanları birer umut kapısı olarak görürler (Araz, 1998: 180).

Adak, adamak eylemi ya da adanılan şey, nezir anlamına gelmektedir. (T.S. 1998: 11) Adamak fiili ise bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak ya da kutsal bir güce yönelik bir niyette bulunmaktır (T.S.: 1998: 12).

Yerine gelmeyen adaklar hakkında halk arasında yaygın olan inanç, kişinin başının dertten kurtulamayacağı, sürekli felaketlere maruz kalacağı şeklindedir.

Eski Türk inanç sisteminin merkezinde Tengri, onun yanında iyi ruhlar, kötü ruhlar, ata ruhları, yer-sublar gibi bir takım kendisinden medet umulan yardımcı iyeler veya kötülüklerinden sakınmak için belli çarelerin aranmasını gerektiren iyeler vardır. Bu iyeleri memnun etmek veya onlardan gelecek tehlikeleri önlemek için onlara kurban sunulur. Bu iyelere belirli zamanlarda kurban sunulmazsa onlardan zarar görecekları zannedilip, aynı zamanda onlardan yardım görecekları düşünerek onlar için ayinler düzenleyip kurbanlar sunulur.

İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültünün oluşmasında etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Velinin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak, 1983: 3).

Kült konusu velilerin, ait oldukları toplumun içtimai, dini veya ahlaki değerlerinin tamamının yahut bir kısmının temsilcisi olduğu, en azından buna inanıldığı görülür. O toplum söz konusu değer ile takdis ettiği veliyi özdeşleştirmiştir. İşte ancak bu özdeşleştirmeye yarayacak vasıfları taşıyan, yahut bu vasıflar kendisinde olduğu kabul edilen veli kült konusu yapılmaktadır. Böylece o veli o toplum için, tabir caizse artık sade bir insan değil, inandığı değerler bütünüdür ta kendisidir. Bir velinin kült konusu olup olmadığını anlamak için şu üç unsura bakmak lazımdır:

1. Veli adına yapılmış bir mezar veya türbenin yahut kendisinden kalan, kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunması,
2. Söz konusu mezar, türbe veya eşyanın, mesela bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması,
3. Dua mahiyetinde olarak veli ile ilgili ve onun adı geçen bir takım sözlerin mevcudiyeti

Bu sayılan üç unsurun aynı zamanda ve bir arada bulunması şart değildir. Bazan bunlardan biri bile tek başına yeterli olabilir. Ancak bunlar arasında özellikle birincisi, diğerlerine nispetle daha kuvvetli bir işarettir. Velinin mezar veya türbesinin mevcudiyeti, bir bakıma kültün de yaygınlık derecesini gösteren bir alamet sayılabilir (Ocak, 1992: 7, 9).

Yatırırlarla ilgili inanışların temeline baktığımızda bir yönünün Atalar Kültü'ne dayandığını görürüz. Yatırırlarla ilgili inanışlarda İslam inancının etkisiyle birlikte eski Türk inancının izleri görülmektedir. İslamiyet'te ölüden medet umulmaz; fakat halk, türbe ziyaretlerinde her hangi bir sıkıntısını gidermek için türbeye gider. Atalar Kültü inanışında da Türkler, atalarının kendilerine yardım edeceğine inanıyorlardı. Türbe ziyaretine gidiş amacına baktığımızda bu yönüyle atalar kültüne benzediğini görürüz.

Sözlük anlamı dost, ahabap olan “veli” kelimesi, evliya kelimesinin tekil halidir. Kulun, Allah’a ulaşması ile ilgili büyük manevi mücadele ve kat edilmesi gereken yol meselesi veli kavramına vücut vermiş ve bu yolda başarıya erişen kişi veli, “Allah dostu” diye nitelendirilmiştir. Veli, benliğini Allah’ta yok etmek suretiyle bir takım üstün vasıflar kazanarak harikulade şeyler izhar edebilen büyük insan anlamına gelmektedir (Ocak, 1983: 1).

Veli olabilmenin ilk ve temel şartı, bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve ondan dışarı çıkmamak hususunda azami titizliği göstermektir. Bundan sonra, çok sıkı mücadele ve riyazatla nefsi terbiye etmek ve mümkün olabildiği kadar çok nafil ibadet yapmak icap etmektedir.

Ancak bunları kusursuz yerine getirebilen kimse, eğer Allah isterse velayet makamına erişir (Ocak, 1983: 2).

Geyve civarında Ayşe Bacı denilen bir kadın varmış. Evine misafir gelmiş. Misafirin kalacağı odada meşe odunlarının közünü eline alarak mangalı yakmış. Misafir diğer odadan bunu görmüş ve çok şaşırmış. Ayşe Bacı'nın olduğu odaya nur şeklinde dört ışık girmiş, Ayşe Bacı zaten pek konuşmazmış, ışıklarla mimikleri ile anlaştığını fark etmiş misafir. Adam ışıklar gidince Ayşe Bacı'nın yanına gitmiş ve önce közü nasıl elini yakmadan tuttuğunu sormuş; ancak Ayşe Bacı cevap vermemiş. Misafir bu kez “ Sorularıma cevap vermiyorsun, o ışıklardan kimisi büyüktü, kimisi daha küçük bari bunun hikmetini söyle.” demiş. Ayşe Bacı da “Onların mertebelerine göre ışıkları olur.” şeklinde cevap vermiş (KK, 30).

Bazı yatırların, bulundukları yörenin sakinlerine memleketin içinde bulunduğu tehlikeyi çeşitli belirtilerle haber verdiklerine yahut da memleketin bu tehlikeden kurtulacağı müjdesini ilettiklerine inanılır (Eren, Naci; Yatırlar Türk Folkloru Kasım, 1984, s.11).

Yörede deprem ve felaketlerden önce türbede yatan zatların türbenin etrafında görüldüğüne inanılır. Garip Baba'nın depremden önce köydeki insanları ikaz ettiğine inanılıyor (KK, 35).

Bazı yatırların mezarlarının yahut türbelerinin yakınlarında bulunan suların şifalı olduğuna inanılmakta, şifaya ya bu sulardan içerek ya da bu sulara yıkanmak suretiyle kavuşulmaktadır (Eren, Naci, 1984:12).

Birtakım özellikleri kusursuz yerine getiren kişinin şüphesiz sıradan insanlardan bir farkı olması lazımdır. Çünkü bu fark ona, yapmış olduğu olağanüstü çabalar neticesinde Allah tarafından verilecektir. İşte böyle insanlar gerek ölmeden gerekse öldükten sonra, normal insanlar tarafından her zaman saygıyla anılacaktır. İşte bu saygı beraberinde ondan medet umma, onun kendilerine yardım edebileceği inancını doğuracaktır. Böylelikle de bir kült kendiliğinden ortaya çıkmış olur. Veli kültürünü tam olarak tarif edersek, fevkalade kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup Tanrı'ya yakın kabul

edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda –sağ veya ölü iken- yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için belli yollara başvurulmasıdır (Ocak, 1983: 6).

Yörede dileklerin kabul olması için türbede adak adanır, yörede bez bağlandığı da nadiren görülür.

Dağ ve yüksek tepelerde mevcut olduğuna inanılan bir takım tabiatüstü güçler ve ruhlar, İslami devirde kimliği meçhul veliler şeklinde düşünülmüş, bu yolda dağ kùltleri yaşama imkanı bulmuştur. Çoğunluğu makam durumunda olan dağlardaki türbe olarak bilinen yerlerdeki mezarların gerçek şahsiyetlere ait olmadıkları düşünülebilir. Böyle mezarlarda var sayılan velilerin gerçek şahsiyetler olmadıklarına en esaslı delil, gidilip gelinmesi adet edilmemiş dağ ve tepebaşlarındaki mezarlardır (Ocak, 1983: 17).

Araştırma sahasında türbelere, bazı ağaçlara olağanüstülükler atfedildiği görülmüştür. Dağ kùltüne bağlı olarak ziyaret edilen türbelerde genellikle bir ulu ağaç bulunmaktadır. Bu ulu ağaçlara paçavra bağlanarak dilek dilenir, dua edilir.

Yörede bütün ulu ağaçlar saygı görmektedir. Özellikle türbe olarak bilinen yerlerdeki ulu ağaçlara dokunulmaz. O ağaçların dallarından keserek odun yapmak, hayvanlara yapraklarını yedirmek son derece tehlikelidir. Böyle yapıldığı taktirde muhakkak bir felakete uğrayacaklarına inanılır.

“Babam bir gün ormana ağaç kesmeye gitmişti. Ağacı keserken birden bire bir şey olmuş o günden sonra yıllarca yatalak kaldı, konuşamadı. Ağacı keserken çarpılmış dediler meğer orası bazı varlıkların eviymiş, zarar vermeye kalkınca da çarpmışlar.” (KK, 10).

Yuvalak'ta bir söğüt ağacı var bu ağaç kesilince eskiden ondan kan akarmış altında yatır olduğuna inanılıyor (KK, 17).

Türbeye adak bağlanır (KK, 6).

Küçücek Köyü'ndeki meşe ağacına kazma vuran kişilerin gözüne taş

geldiği ve kör olduklarına inanılıyor. Bu meşe ağacının altında hazine olduğu rivayet edilmektedir (KK, 7).

Gece büyük bir çınarın olduğu yerden geçen arabaların önüne tavşan vb. şeyler atlarmış (KK, 23).

Yazılıgürgen'i geçince Karapürçek yolu üstünde, yol ortasında bir çınar var, yıkılamamış ve yolu ikiye bölmüş (KK, 54).

Altında türbe olduğuna inanılan bir ağacı yıkmaya kalkan dozerin kırıldığına, ağaca balta vuran kişinin elinin sakat kaldığına inanılıyor (KK, 28).

Meşepınarı Köyü'ndeki ağaç eskiden o kadar uluymuş ki Manavlar İzmit ve Adapazarı taraflarına tren yoluyla giderken bu ağacın içinde konaklarmışlar. Ağaç öyle büyükmüş ki içinde insanlar oturur, dinlenirmiş Bu ağaca eskiden şifa için çaput bağlanırmış (KK, 27).

Türkler Ötüken dağını mukaddes saymışlardır. Ötüken, Orhun Kitabeleri'nde "ötügen yış" olarak geçmektedir. Bazı araştırmacılara göre buradaki "yış" sözcüğü dağ olarak ele alınmıştır. Buna göre Ötüken, ağaçlı bir dağdır ve ağaçların varlığının ısrarla belirtilmesi, ağaçların o yerin kutsallaştırılmasında katkıda bulunduğunu gösterir (Roux, 1998: 121). Yaratılış ve Ergenekon destanlarında da dağ önemli bir unsurdur. Yaratılış destanında dağlar, Tanrı Kara Han'a ihanet eden insanın suların dibinden çıkardığı toprağı ağzında gizlemesi ve zor durumda kalınca onu tükürmesiyle oluşmuştur. Ergenekon destanında ise Türkler bulundukları yerden çıkmak için demirden bir dağı eritmişlerdir, dağ Türklerin atalarını korumuştur.

Eski Türklerde o ya da bu ormanın heyeti umumiyesi bir kült sayıldığı gibi bazı ağaçları da ayrıca takdir ederlerdi. Şamanistlerin en çok saydığı ağaç kayındır. Orman ve ağaç kültü en önemli kültürlerdendir. Yakut avcıları dokuz nefer orman tanrısı-ruhu bulunduğuna inanırlar (İnan, 1976: 39).

Oğuz Kağan destanında Oğuz'un hanımlarından birisi gölün ortasındaki bir ağaç kovuğunda görünmüştür. Uygurların Türeyiş destanında da ağaçtan doğan çocuklar vardır.

Ağacı mübarek saymak itikadı çok eskidir. Bu kültün yeryüzünün çeşitli toplumlarında olduğu kadar Türk tarih ve folklorunda da tezahürlerine tesadüf edilir. Hayat ağacı dünyanın merkezinin sembolü olarak kabul edilir. Bu ağaç gökyüzü ile yeryüzünü birbirine bağlayan dikey merkezdir. Çoğunlukla yüksek bir tepenin yahut dağın üzerinde yetişmiş olduğu bu dağın dolayısıyla ağacın dünyanın ortasında olduğu ve dallarının gökyüzünün en yüksek katlarına kadar ulaştığı var sayılır. Hatta zaman zaman cennetin içinde olduğundan bile söz edilmektedir(Turan, Ahsen; Hayat Ağacı, Türk Kültürü Eylül,1992 XXX.s.353,543).

Adak kurbanı kesmek, kanını alna sürmek, türbe, mezar, ağaç ve çalılara çaput bağlamak, kutsal sayılan sudan içmek, yıkamak, para atmak, türbede secdeye kapanmak, gece uyumak belli başlı uygulamalar arasındadır.

Çoğu kez söz konusu inanç merkezi mekanların boş olduğundan bile söz edilir ama günümüz insanı bu mekanları kutsal saymıştır. Onlara bu statünün verilmesinin altındaki gerçek, bireysel beklentilerinin gerçekleşme umudu ve doğaüstünden geleceği düşünülen olumsuz etki korkusudur. İstenileni elde etmek için ereni anma, onun gönlünü alma, kutsama, kutsanma amaçlanır. Bu uygulamalar bireyi yaşamının sınırlarının ötesine taşır (Artun, 2005: 259).

Dedeler Köyü'ndeki yatıra çocuğu olmayan kadınlar gidiyor, orda yatıp rüyalarında çocuk sahibi olup olamayacaklarını görüyorlar. Oraya kısmet için de gidilir. Türbedeki zat ile ilgili kimsenin bir bilgisi yok (KK, 39).

Pına, Sukenarı'nda yani Ormanköy'de Yeni Türbe; Çatalköprü'de Abdullah Zahit Efendi türbesi vardır.

Zincirli Baba ve Keremali şehittir. Bu iki şehit birbirine ışık halinde gider gelir. Keremali, Zincirli Baba'dan daha genç ve makamı olduğu için Zincirli Baba onu ziyaret eder. Çocukluğumuzda görürdük, yayık gibi bir ışık bir zaman gider ve görünmez olurdu. Keremali'nin ziyarete gittiği nadirdir. Artık görünmüyorlar çünkü Müslümanlık eskisi gibi yaşanmıyor. Zincirli

Baba'nın adı yerleşim yerinden gelir; Zincirlioba, Zincirli Baba şekline dönüşmüş. Zincirli Baba'nın asıl adı Mirali'dir. Zincirlioba; Taşyatak'tadır. Buraya baraj yapılacağı için her yer su altında kalacak (KK, 36).

Yörede atalar ruhu ile ilişkili bir diğer inanış da, ölmüş ulu ve bilge kişilere ait ruhların bizzat savaşımlara katılacağına, gökyüzünde istedikleri mekanlara gidebileceklerine ait inanıştır (Araz, 1998: 81).

YENİ TÜRBİ (GARİP BABA TÜRBESİ)

GARİP BABA- MELEK SULTAN

Yavuz Sultan Selim'in ordusunda yer alan Garip Baba'nın asıl adı bilinmemektedir. Kendisi 1517 yılında Mısır Seferi için yola çıkan ordunun bir neferi olup, evliyâullahtan olduğu sanılmaktadır. Sefere çıkan ordu, merkezi Taraklı olmak üzere konaklamıştır. Garip Baba bölge içerisinde yer alan Akova düzlüğünden akan Dinsiz Çay kenarındaki Sukenarı Karyesinde konuk edilir. Geceleyin rüyasında kendisine bu yörede kalarak çevre halkının irşadıyla iştigal etmesi bildirilir. Bunun üzerine gördüğü rüyayı komutanına anlatır ve komutanının izniyle yöre halkına hizmet amacıyla Sukenarı Köyü'nde kalır.

Garip Baba'nın Şeyhi 1495'lerde yaşadığı bilinen "Akyazılı Sultan Baba" olduğu için yörede "Akyazılı Garip Baba" olarak bilinmektedir.

Söylenceye göre padişahın yöreden ayrılması ile çevre köylerden huysuz çocukların uslanması, evlenmek isteyenlerin kısmetinin açılması, hastalıklardan şifa bulunması, her murat, her nevi dilek ve niyet için Garip baba ziyaret edilmiş, vefatından sonra da yattığı yer ziyaretgâh olarak kullanılmıştır.

Yine Garip Baba'yı ağırlayarak sağlığında kendisini onun hizmetine adan Melek Sultan'ın kabri de vefatından sonra yöre insanı tarafından

ziyaret edilmiştir. Rivayete göre bu kabri daha çok kısmetinin açılmasını isteyenler ziyaret etmişlerdir.

Türbe yeni yapıldığı için “Yeni Türbe” adı verilmiştir. Bu türbede Garip Baba ile Melek Sultan’a ait iki mezar bulunmaktadır. Bu ikisi eş değildir. Melek Sultan, Garip Baba’nın hizmetini üstlenmiş, yemeklerini yapmak, çamaşırlarını yıkamak gibi işleri ile ilgilenmiştir. İrfan Bey buranın türbedarlığını yapıyor, anlattığına göre: Garip Baba’nın asıl adı Ali’dir. Bu zat İstanbul Beykozlu’dur ve Yavuz Sultan Selim’in askerlerindendir. Memleketinden uzak bir yerde mezarı olduğu için Garip Baba adını almıştır. Bu köy bin senelik Kıpti köyü imiş. Bu köy dinsiz olarak bilinir, zamanında Ermeni nüfusunu çok olduğu söylenmekte. Selim’in ordusu Mısır Savaşı’na giderken Garip Baba köyde İslamiyet’in yayılması için görevlendirilip burada kalır. İrfan Acar’ın anlattığına göre kendisi Garip Baba ile 72 senesinden beri görüşüyor ve Garip Baba kendisine değişik kılıklarda görünüyor. İrfan Bey ne zaman darda kalsa imdadına Garip Baba yetişiyor. Adapazarı depreminden birkaç dakika önce uykusunda büyükçe bir ateşin evine girdiğini görmüş. Garip Baba gelip kendisini uyandırmış, ona eşyalarını verip hemen dışarı çıkmasını, kendisinin gitmesi gerektiğini, acele işi olduğunu söylemiş. O gittiğinde deprem başlamış ve elektrikler kesilince sarsıntının da etkisiyle İrfan Bey kapıya yönelmek isterken duvara çarpmış, evden çıkamayınca Garip Baba tekrar ışıkla gelip kendisinin evden çıkmasına yardım etmiş ve kaybolmuş. İrfan Bey böylelikle depremden kurtulmuş. Garip Baba, ona ilk eşini kaybettiğinde de yardıma koşmuş. İrfan Bey’in eşi römork altında kalıp vefat eder, etrafta ona yardım edip eşini çıkarabileceği kimse yokmuş. Birden bir rüzgar esmiş ve eşini tek eliyle römork altından çıkarabilmiş (KK, 35)

ŞEHİT KEREM TÜRBEŞİ

Pazarköy’ün güney tarafında Türbe mahallesinde bulunmaktadır. Altından yaz ve kış hiç kesilmeden akan buz gibi sular çıkarak, Pazar köy ovasını ikiye böler. Keremali dağlarının ismi burada yatan şehitle (Kerem),

zirvede yatan (Ali)nin isimleri birlikte verilmiştir. Köyün kuruluşundan beri bu türbe mevcuttur. 1936 yıllarında türbe bir şahıs tarafından yakılmış ise de mahalle sakinleri tarafından derhal söndürülmüştür. 1967 yılında köy imamı Hamit Usta'nın gördüğü bir rüya üzerine harekete geçen köylüler türbeyi yeni baştan inşa etmişlerdir. 1981 yılı ramazan ayında yeniden onarılarak bugünkü iki odalı şekil ortaya çıkmıştır. Behram Karasan'ın şöyle anlattığını oğlu dursun Ali Karasan anlatmaktadır: "Bir gün bana Esereli Hoca, bu türbeye hürmet etme, bu arada bir şey yoktur" dedi. Ben de gelip geçene Esereli Hoca'nın dediklerini anlatıyordum.

Bir gün rüyamda buğday benizli ve sakallı biri bana: "Benimle uğraşıyorsun dedi" O rüyadan korku ile uyandım, hasta yattım. Tövbe ettim. İşte o zamandan beri bu türbeye hürmet ederim (Akyazı Belediyesi Tanıtım Kitabı, 2006: 12).

Bu türbe medfun bulunan zat, Sahabe-i Kıram'dan Abdulkerim "Radiyallahü anh"tır. Medineli olup oğlu Ali "Rahmetullahi aleyh" ile birlikte Fudalet Kumandasında İstanbul seferine katılmıştır.

Hicri 50 miladi 670 yılında Şam'dan Hareket eden bu İslam ordusunun içinde 33 sahabe bulunmaktadır. Bu ordunun içinde bulunan Osman Bin Zeyd "Radiyallahü anh" Adapazarı'nda vefat ederek Emirdağ Kabristanlığı'na defnedilmiştir. Sahabenin büyüklerinden Halid Bin Zeyd Ebu Eyyub Ensari "Radiyallahü anh" ise İstanbul'da vefat etmiştir.

Ankara istikametinden gelen tarihi kervan yolu Kuzuluk, Alaağaç, Pazarköy'den geçerek Hendek Kasabası'na oradan İstanbul'a uzanıyordu. Bu tarihi kervan yolunun üzerinde bulunan Pazarköy, surları ile meşhur kervan mallarının satıldığı yerde kurulmuştur. Hz. Abdulkerim bu köyde vefat etmiş, oğlu Ali İstanbul seferine katılmış yaralı olarak dönerken vefat ederek bu köyün kabristanlığına defnedilmiştir.

"Kayser'in şehrine (İstanbul'a) ilk gazveye çıkan ordu mağfiret olunacaktır"

“Kostantiniyye elbette fetholacaktır; onu fetheden kumandan, ne güzel kumandan, feth eden ordu ne güzel ordudur.”

Hadis-i şerifteki müjdelere kavuşmak için ashabı-ı kiram “Radiyallahü anhüm ecmain” tarafından İstanbul’a birçok seferler tertiplenmiştir.

ÜÇ ŞEHİTLER

Taşyatak Köyü’nün Domuz gölü mevkiindedir. Köyün yaşlılarından Mehmet Hafız, bir gün burada inek otlatırken, hayvan zarar verebileceği bir yere girmek isteyince ona küfreder. Hemen iki şiddetli tokat yer fakat etrafta kimseler yoktur. Büyük korku ve pişmanlık içerisinde tövbe eder. Sonradan bu arada devamlı bir Kur’an okur. Sabah namazını kılmak için evin dışında abdest almaya çıkan bir kadın bu mıntıkaya bir ışığın indiğini görür. Köy imamına durumu anlatınca o mıntıkada mutlaka şehitler bulunduğu kendisine bildirir (Akyazı Belediyesi Tanıtım Kitabı, 2006: 12).

YEDİKARDEŞ ŞEHİTLER

Ömercikleri Mahallesi Tekke sokakta bulunur. Bu türbenin bulunduğu yer eskiden vakıf arazisi imiş fakir ve yoksullar burada barınıyormuş. Burada bulunan mescit yanında üç oda varmış. Bir oda oranın temizliğini yapan kişilere aitmiş, diğer oda fakir ve yetimlere, üçüncü odası ise şehitlere aitmiş şehitlerin altısı erkek biri kızmış. Tabutların baş kısmında sarıkları ve peşkirleri mevcutmuş. Altın arayıcıları burada hazine var diye camiye temeline kadar yıktıkları halde bir şey bulamamışlar. Kazıyı yapanlardan biri de “Gavur İmam” isimli birisiymiş. Daha sonra camii çevresine mezarlık yapılmış. Yağmur yağmadığı zamanlarda Akyazı halkı ve köylülerde burada gelir, kazanlar dolusu pilav pişirilir, kesilen kurbanların etleri fakirlerle birlikte yenirmiş. Anlatılanlara göre, daha yemek kazanları yerden kalkmadan yağmur yağmaya başlarmış. Daha sonra Osman adında birisinin nüfus sayımı için mahalleye geldiğinde bu tabutları tekmeleyerek

kırmıştır. Çevrede bulunanlar bu tabutun tahta parçalarını alarak yakmışlardır. 1975-1979 yılları arasında Mehmet Şanlı ve Hikmet Özer adında kişiler, şimdiki demir parmaklıkları yaptırmışlardır (Akyazı Belediyesi Tanıtım Kitabı, 2006: 12).

Akyazı'da yedi yatırlar var. Mübarek gün ve gecelerde şehitler birbirini ziyaret ederlermiş. Yatırların olduğu yerden ışık yükselirmiş, bu ışık şehitlerin ruhuymuş. Cuma akşamları yedi tane ışık çıkıp Keremali'ye doğru gidip orda buluşup geri dönüyor. Yükselen ışığın büyüklüğüne göre o kişinin mertebesinin yüksekliğine inanılır. Buranın aslını pek bilen yok. Pala Mehmet Aga' nın yatırın olduğu yerde evi var. Evi zor yapmış. Evini genişletmek istemiş ancak kazıyamamış. Her sene birileri mevlit okutuyor, ırmık helvası dağıtıyor. Topal Kadir ölünce yatırın yeri düzlenmiş, etrafı çevrilmiş, yatırın olduğu yer bozulmuş. Oradan çıkan ışık Keremali'nin Göynük Yaylası'na gitmiş ve bir daha geri dönmemiş. Yatırın olduğu yerde artık eski uhreviyet hissedilmiyor (KK, 7).

Yatırın olduğu yerdeki evde oturan kişi zamanında akşamcıymış yine bir gün oturup içerken televizyonda gördüğü bir şeye sinirlenip küfredince odada yalnız olmasına rağmen yüzünde bir tokat patlamış. O günden sonra kendisinin kötü alışkanlıklardan uzaklaştığı söylenir (KK, 30).

MİRALİ-EMİRALİ TÜRBEİ

Balıkli kaya köyündedirler. Köyün güneydoğusunda bulunan şehit Mirali'dir. Çevrede "Zincirli Baba" diye tanınır. Köyün batısında bulunan Ziyarettepe'de ise Emirali (Keremali) adındaki şehit yatmaktadır. 1930 yılına kadar Zincirli Baba'da yağmur duası yapılırken, şimdi aynı gaye için Ziyaret Tepe'ye yani Keremali'ye gidiliyor Zincirli Baba denilen yerde şehit olduğu bilinmiyordu. Burada yabancı bir şahıs bir zincir görüp yerinden söküp almak ister, bu maksatla etrafını kazar çıkarmak için uğraşırken her tarafının titrediğini fark eder. Çok korkar ve bu işi yapmaktan vaz geçer. Bu hadiseden sonra buraya Zincirli Baba adı verilmektedir. Ziyaret Tepe'de

bulunan şehit o yere halkı tarafından bayramlarla ziyaret dildiğinden bulunduğunu mevkiye Ziyaret Tepe ismi verilmiştir.

Ziyaret Tepe civarında çıkan avcılar, tama avlanacakları sırada görmedikleri birinin ıslığı ile avları kaçarmış, bu ıslık birkaç defa tekrarlanmış. Köylüler Ziyaret Tepe'ye çeşitli zamanlarda nur indiğini gördüklerini söylüyorlar. Köylülerin söylediğine göre bu iki şehit kardeştir. Bir sonbahar günü köyde yangın çıkar, bütün çabalara rağmen yangın bir türlü söndürülemez. Şehitlerin bulunduğu yere doğru yangın ilerleyince gökyüzünü siyah bulutlar kaplar. Ve arkasından yağmurlar yağar, böylece yangın söner etrafındaki ağaçlar yanmasına rağmen şehitlerin etrafındaki ağaçlar yanmaz (Akyazı Belediyesi Tanıtım Kitabı, 2006: 12).

KEREMALİ TÜRBESİ

1135 yılında, Danişment Beyi Mehmet Gazi Bizans'ın sıkıştırması üzerine eniştesi ve Selçuklu Sultanı Sultan Mesut'a müracaat ederek yardım ister. Selçuklular da Danişment Beyi Mehmet'e yardım ederler ve Bizans askerlerini Sakarya Nehri'nin batısına sürerler. Bu savaşlar Çankırı'dan başlar ve Keremali Dağı'nda yapılan son savaşla sonuçlanır. Keremali dağında Selçuklu ve Danişment askerine ait yüzlerce şehit bulunmaktadır. Bunlardan Biri de Selçuklu askeri Kerem ali'dir. Şehit Tepe'de bulunan Keremali'ye ait yüzlerce efsane vardır. Bunlardan bir tanesi de; herhangi bir savaş başlamadan önce bu şehidin top atmasıdır.

Keremali Dağı'nda görülmesi gereken yerler ağlayan kaya, ezan taşı, namaz taşı ve Keremali taşı'dır. Ağlayan Kaya; bir taşın kovuğundan biriken yağmur suyu taşı tamamen ıslak tuttuğu için bu isim verilmiştir. Bu taş türbenin 60m. aşağısında, yanardağ ağzının kenarındadır. Namaz Taşı; türbeye çıkarken, Adapazarı yönünden sağ tarafta yüksek bir taştır, taşın namaz kılınacak kısmı olan oyuk kible yönündedir. Koltuk Taşı; zirvede türbenin yakınında içi oturmaya ve kol dayamaya uygun taştır ve bu taşın üzerinde hala Keremali dedenin oturduğuna inanılır.

Zirvede bulunan küçük düzlükte bir mescit ve Keremali Dede Türbesi vardır. Mescidin kuzeyine inşa edilen iki katlı binada kadınlar ve erkekler için namaz kılma yerleri vardır. Misafirler için yapılan yatakhane misafirler istedikleri kadar kalabilirler.

İki kardeş olan Kerem ile Ali Konuralp'in askeridir. Savaşta şehit düşüyorlar. Ali Pazarköy'de şehit düşüyor. Kerem'in de düşman tarafından başı kesiliyor ancak o, kellesi koltuğunda savaşmaya devam ediyor ve dağa kadar çıkıyor orada şehit düşüyor. Hatta taş üzerinde el ve ayak izleri olduğuna dair rivayetler mevcuttur. Dağın adı şehitlerden dolayı Keremali'dir. Şehitlerin türbesi dağın zirvesindedir, orada gün doğarken bir ışık belirir.

XI. asırdan itibaren, günümüze kadar muhtelif zaman ve zeminlerde teşekkül eden kesikbaş motifli bir hayli destan, efsane ve menkabe bulmak mümkündür. Bunların başlıca şu grupları teşkil ettikleri müşahede olunur: XI. asırdan itibaren Anadolu'da bazı şehir ve kasabaların Türkler tarafından fethi hadiseleri ile ilgili olanlar, XIV-XV. asırlardan başlayarak Rumeli'de vuku bulan savaşlarla ilgili olanlar, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar döneminde tarihi şahsiyetlerle ilgili olanlar, günümüzdeki bazı cinayet hadiseleri ile ilgili olanlar. Genellikle bir kale muhasarasında veya meydan savaşında düşmanlar tarafından kesilen başını koltuğuna alarak savaşan mücahitler konu edilmektedir.

Keremali Dağı ile ilgili bir diğer rivayet de şöyledir: Anneleri Kerem ile Ali'yi çağırır çağırır, bulamaz sonunda " Taş kesilin." diye beddua eder. Biri Pazarköy' de olduğu yerde, diğeri dağda taş kesilir (KK, 7).

Taş kesilme; taşlaşma, taşa dönüşme, taş olmadır. Taş kesilme ile ilgili inançları her cemiyette görebiliriz. Anadolu'da çocukların yaptığı bazı yanlış işler için büyüklerinin taş kesileceklerini söyleyerek onları korkuttukları binmektedir. Bu, bilhassa büyüklere yapılan hürmetsizlik ve yiyecek maddelerinin israf edilmeleriyle ilgilidir. Anadolu-Türk efsanelerinde her cins varlık taş kesilebilir. Bunların başında insan gelir. İnsanı sırasıyla hayvan, bitki, eşya, ve tabiatüstü mahlukların taş kesilmesi takip eder. Efsanelerde

taş kesilme hadisesi birdenbire meydana gelir. Hikmet Tanyu, insanların taş kesilmelerini şu sebeplere bağlar: beddualarla, günah işleyip Allah'ın gazabına uğrayarak, dilekleri sonucunda, kahramanlaşıp efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla taşın yeni bir keyfiyet kazanması ile (Sakaoğlu, 1980: 32-43).

Keremali'deki ağlayan taş: Ağlayan kayadan arada bir su aktığı söyleniyor. Şehit, düşmanların üzerine kayayı yuvarlamış. Kayanın durduğu yer bugün dağın zirvesindeki mescidin yanıdır. Bu kayadan bazen su akar. Ramazan akşamları bu türbede ışık yanarmış (KK, 32).

Keremali türbesinde dua edip dilek tutulup oradan dilek gerçekleştiğinde geri getirmek üzere taş gibi herhangi bir nesne alınmış ama orda yatan zat buna izin vermezmiş, arkalarından aldıklarını geri vermeleri için kaya yuvarlanırmış. Bir gün birisi türbede dilek tutup oradan küçük bir taş almış ve ilerlerken arkadan bir kadın gelip "Türbeden ne aldıysanız bırakın arkadan kaya yuvarlanıyor." demiş. Dilek tutan kişi geri dönüp taşı yerine bırakınca kaya da olduğu yerde durmuş.

Günümüzde Anadolu'nun hemen her yerinde nice ulu ve bilge kişilerin mezarına, türbelerine ve mezarsız yatırlarına rastlanmaktadır. Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasına önemli rol oynayan bu şahsiyetlerin, cemiyetin maaşeri vicdanında silinip gitmesi elbette ki mümkün değildir. Bu ata mezarları, bu türbe ve yatırlar, milletimizin duygusunda, düşüncesinde, inancında ve maaşeri vicdanında toprağı vatan yapan önemli tarihi vesikalardır. Keza, bu ulu mekanların ziyaret edilmesi İslamiyetle de uyum içerisinde bulunmasına rağmen, tespit ettiğimiz pratiklerin, İslam inançları ile alakalı hiçbir yönleri bulunmamaktadır. Bu itibarla, yörede uygulanan söz konusu tutum ve davranışların menşeyini, eski Türk inançlarında aramak gerekir. Nitekim bu konuda yapılan araştırmalar, bahsolunan inanç ve pratiklerin Orta Asya Türklüğü'nde görülen uygulamaların bir devamı olduğu ortaya koymuştur (Araz, 1998: 184).

G. Halk Meteorolojisi

Meteoroloji, atmosfer tabakası içinde oluşan tüm olayları ve değişimleri konu edinen bilim dalıdır. Atmosfer tabakası içindeki olaylar basınç, sıcaklık, yağış, buharlaşma, bulut ve bulutluluk, güneşlenme ve rüzgarlar olarak sıralanabilir. Halk meteorolojisi ise geleneksel yöntemlerle hava tahmini yapılmasıdır (Artun, 2005: 186).

Teknik ve teknolojik yetersizlik içindeki toplumlarda, yüzyıllara dayalı yerel deneyim, görgü ve tahminlerle atmosfer olaylarına ilişkin önceden bilinebilirlik oranı yüksek denilebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Bu tür toplumlar, çoğunlukla atalardan öğrendikleri hava tahmini yöntemleriyle hava tahmini yaparlar (Artun, 2005: 186).

Atmosfer olayları yalnızca insanları değil, hayvanları, bitkileri de etkilemektedir. Halk, hava tahminlerini gökcisimlerine, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumlarına ve insanların davranışlarına bakarak yapar. Çağlar boyu tarım ve hayvancılıkla, denizcilikle vb. uğraşan insanlar hava tahmini yapmışlardır. Çoğu zaman günlük işlerini bu hava tahminlerine göre ayarlamışlardır (www. kulturturizm.. gov. tr).

Gökteki cisimlere, hayvanların hareketlerine, bitkilerin durumuna, insanların davranışlarına ve organlarının ağırlarına bakarak hava durumu ile ilgili tahminlerde bulunulur.

Güneş batarken arkaya bakarsa, kızıl olursa hava güzel olur. Gün direklenirse, aşağı uzun uzun ışınlar gölge yaparsa hava yağar (KK, 17)

Keremali bulutlanırsa hava yağar (KK, 13).

Ayın etrafı halelenirse ertesi gün hava yağmurlu olur. Ayın etrafında halka şeklinde kırmızı, sarı, gri renkte karışık daireler görülürse yazın kurak, kışın bol yağışlı geçeceği tahmin edilir. Ay sarı renkliyse hava yağmurlu, kırmızı renkliyse hava rüzgarlı, donuk renkliyse hava bozuk, tam ise havanın iyi olacağı tahmin edilir. Ayın etrafında çember olursa hava bozar, yağmur

yağar. (KK, 14, 34) İlk ay doğduğunda ayın ağzı yukarı bakıyorsa kuraklık olur, aşağı doğru ise yağmurlu geçer. Ay kıpkızılsa yağmur yağar (KK, 3).

Güneş buluta kavuşursa yağmur yağar (KK, 14). İkindiden sonra batıda güneş kızıl olursa hava güzel olur; siyahsa yağmurlu olur (KK, 21). Güneş, bulutların arasından geç yükselirse hava iyi olur. Güneşin batış yeri kızıl olursa ertesi gün hava iyi olur. Güneş, bulutla batarsa yağmur yağar (KK, 3). Güneş dip tarafta açık olursa, gökyüzü yıldızlıysa hava güzel ve açık olur. Gökyüzü karanlık ve bulutluysa yağmur yağar (KK, 4).

Gökte yıldız çok olursa hava güneşli, azsa yağışlı olacaktır (KK, 48). Hava gece yıldızlı olursa sabah hava iyi olur. Hava gece yıldızsız, bulutlu ve gündüz sıcaksa ertesi gün hava yağışlı olur. Yıldızlar fazla ışık verirse yağmur yağar (KK, 33).

Öğle vakti bulut görülürse gece yağmur beklenir. Hava çok sıcaksa, bunaltıyorsa yağmur beklenir (KK, 10, 17).

Gökkuşağı kırmızı renkli ve parlak olursa rüzgar ve fırtına beklenir. İlk ve sonbaharda rüzgar akşam üstü hafif eserse sis olur (KK, 7).

Ekinler verimli olursa kış ağır geçer (KK, 3).

Horoz geceleyin öterse hava açık olacaktır. Horoz ikindi vakti öterse o gece kar yağar (KK, 3, 17).

Kedi yüzünü yalarsa, patilerse hava açar (KK, 3, 17).

Kümes hayvanları uyuşuk olursa yağmur yağar (KK, 28).

Karıncalar yuvalarına gizlenirse yağmur yağar (KK, 31, 32).

Kargalar havada toplu halde uçup öterlerse hava bozar. Karga çok öterse yağmur yağar (KK, 14).

Kurbağalar akşamüstü görülürse hava bozar (KK, 31).

Kuşlar yuvalarına çekilirse hava bozar (KK, 10)

Sinekler grup halinde uçarsa ve insana musallat olursa yağmur yağar (KK, 4, 5).

Leylek, kırlangıç ve bildirgin sonbaharda erken göç ederse kış sert olur (KK, 34).

Dut çok olursa kış karlı geçer. Soğanlar, buğdaylar güzel olur, kabaklar beyaz olursa o yıl kış sert geçer (KK, 14).

Kavak, yaprağını tepeden dökerse kış sert geçer. Kavak ağacı tepesinde sarı yapraklar olursa dağ tepesinde kar az olur (KK, 19).

Ayva çok olursa kış sert geçer. Baharda ayvalar çok çiçek açarsa kış sert geçer (KK, 1, 3, 4, 6).

Yağmur yağması için bir evin ilk çocuğu veya en büyük kızı ansızın ıslatılır, ağılatılır (KK, 1, 17, 30). Yağmur yağması için yağmur duası yapılır (KK, 4).

Romatizmalı bir kişinin ayakları, dizleri ağrırsa hava bozar, yağmur yağar (KK, 17, 33).

H. İnanışlar

Boratav (1997): Halk inancı, kişice ya da toplumca bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Halk inanışları din, ahlak kuralları gibi kesinlik ve katılık taşımazlar ve yerden yere, topluluktan topluluğa değişiklikler gösterirler (Artun, 2005: 239).

Kılıç (2001): Halk inançları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanmalardır. Toplular hayatlarını derinlemesine etkileyen adet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakmazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar (Artun, 2005: 239).

Yardımcı (1993): İnsanoğlu yüzyıllardan beri çok şeye inanma ihtiyacı duymuştur ve inandığı şeyin mantıklı olmasını önemsememiştir. İnanmanın mantığı değil, verdiği mutluluk hep ön planda yer almıştır (Artun, 2005: 239).

Bugün birçok kişinin “batıl” olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir (Artun, 2005: 239).

Türkler, İslamiyet’i kabul ettikten sonra eski dini ve sihri inançlarından tam manasıyla vazgeçememişlerdir. Günümüzde varlığını sürdüren ve “batıl” olarak adlandırılan bu inanışlar Türklerin eski kültürlerinin bir bakiyesidir. Özellikle “yer-sub” adı verilen kültlerde (dağ, taş, su, ateş, demir vb.) rastlanılan bu inançlar, araştırma sahamız olan Akyazı’da da görülmektedir.

Eski Türk dini ile ilgili araştırmalara bakıldığında iki görüşün ön plana çıktığı görülür: Bunlardan ilki, eski Türk dininin tek Tanrılı olduğu, diğeri ise eski Türk dininin Şamanizm olduğu şeklindedir. Hikmet Tanyu, İbrahim Kafesoğlu, Bahaddin ögel, Mehmet Eröz, Dursun Yıldırım gibi” araştırmacılar eski Türk dininin tek Tanrılı olduğunu savunmuşlardır (Kalafat, 1995: 13-14). Ziya Gökalp’e göre Türklerin dini sistemi “ Toyonizm” ve sihri ve sihre dayanan sistemleri, Şamanizm idi.

Turgut Akpınar bir makalesinde eski Türk dini hakkında kesin konuşmaya imkan bulunmadığını; ancak bu dinin tek Tanrılı olamayacağını savunur (Akpınar, Turgut; Eski Türklerin Dini Tek Tanrı İnancı mıydı?, Tarih ve Toplum, Mart, 1986 s.19). Emel Esin (1978) de Köktürk devri Türklerinin “monoheist” olmayıp epey sayıda tanrılara inandıklarını belirtmektedir. Türklerin dini ritüellerindeki pek çok pratikleri ve inançları tek Tanrı inancına yöneliktir. Köktürk yazıtlarından anlaşıldığına göre Köktürk inanç sisteminde yaratıcı, kılıcı, kut, küç, tanrılara değil; tek bir Tanrıya ait özelliklerdir. Bütün pratikler bu tek Tanrı için yapılır. Çünkü bu Tanrı her şeyin üstündedir. Onun yarattığı Kök Tengri (mavi gök), Kara yer, yir-sub (yer sular) bir iduk olarak kabul edilir (Kalafat, 1995: 23). Yıldırım (1991): Bu Tanrı aynı zamanda bağışlayıcı ve mükâfatlandırıcı olduğu kadar, cezalandırıcı vasfıyla da kendini belli eder. Kağanlarını terk eden halkı, başka inançlara kapılanları, Tanrı cezalandırır. Tanrı bütün bunları Türk ulusunu düşünerek yapmıştır. O, Türk ulusu yok olmasın diye koruyucu ve kağan vericidir. Tanrı ile kağan

arasında, buyruklarına uyulmasıyla da Tanrı ile ulus arasında sürekli bir bağ vardır. Kağan kendisine verilen yarlık uyarınca ulusu yönetir, ulus da bu yarlık ile gelen buyruklara karşı çıkmazsa bu bağ kopmaz, süreklilik korunmuş olur.

Murat Uraz'a göre Şamanizm, animizm ve naturizm esaslarına dayanarak gelişmiş, bir din olmaktan ziyade, bir mezhep manzarası göstermiştir (Uraz, 1967: 153).

Eski dinlerde görülen, sema ile ilgili inançlarda tanrılar hep güneşi, ayı, yıldızları temsil etmiş iken, Türklerin dininde bizzat gök, Tanrı sayılmıştır. Gökyüzünün yekpareliği ile tek Tanrı düşüncesinin ilgisi de açıktır. Gök dinini öteki dinlerden ayıran bu hususiyet, Türklerin inanç sistemini, Türklerin “milli din”i haline koymaktadır (Kafesoğlu 2005: 310).

Orta Asya’ da devlet kuran sülalelerin hepsinde Gök Tanrı kültünün bulunduğunu, Çin kaynakları tespit etmişlerdir. Hun hakanı Mo-tun’un Çin imparatoruna yazdığı mektupta, kendisinin Tanrı tarafından tahta çıkarıldığını, askeri alanda kazandığı zaferleri “Gök Tanrının inayet”ine bağladığını görüyoruz (Kafesoğlu, 2005: 308).

“Kök” kelimesi D.L.T. ‘te “asıl” anlamına da gelir. Bunu kök tengri kavramındaki yerine uygularsak, “asıl tengri”, “hakiki tengri” kavramlarını buluruz. (Araz, 1998: 25) Hikmet Tanyu (1986) ise “gök” kelimesinin Tanrı anlamına gelmediği görüşündedir: “ Tanrı, gök demek değildir. Hiç Tanrı gök demek olsaydı, eski Türkler göğü 7, 9, 14 gibi tabakalara bölebilirler miydi? Dokuz kat felek derler miydi? Oralara çıkıştan bahsedebilirler miydi?” demiştir. Bahaeddin Ögel, Altay şamanizminde göğün katlarının resmi çizildiği halde, tengrinin şeklinin çizilmediğini, dolayısıyla Onun mücerret ve şekilsiz olduğunu söyler (Araz, 1998: 27).

Şamanlık inancına göre, kainat üst üste katlardan kurulu idi. Yukarıda 17 kat vardır ki, ışık alemini teşkil eder. Aşağıda 7 veya 9 kat da karanlıklar dünyasıdır (Kafesoğlu, 1980: 23).

Abdulkadir İnan şamanizmi bir din olarak kabul eder ve bu dinin esaslarını Gök Tanrı, güneş, ay, yer, su, ata, ateş kültleri olarak sayar (İnan, 1995: 2).

Şamanlara göre ilk insanlar, kendilerini korkutucu veya kendilerine iyilik edici ruhların bulunduğu inanırlardı. İnsanlar ölüp de dünyadan ayrıldıktan sonra ruhları geri kalan insanlar arsında dolaşır, onlara musallat olur, fenalık yapar. Yalnız fena ruhları kovmak için çareler ararlar. Bu maksatla törenler yapılıyor ve dualar okunuyor ki işte bunlar şamanizmin esasını kurmuş oluyor (Uraz, 1967: 210).

Türkler sadece bir tanrıya inanmışlardır. Ayrıca ruhun ölmezliğine, kıyamete, ahirete ve ebediyete inanırlar. Dağlarda ona kurban sunarlar, dini tören düzenlerler. Törenleri dağlarda yani yüksek yerlerde yapmalarının sebebi, Tanrı'yı gökte kabul etmeleri, dolayısıyla da Ona en yakın olan yerin dağlar olacağı inancından hareketledir. Kısaca, Türkler arasında, insanlar tarafından yapılan dua, kurban sunma ve törenlerden kurulu bir din sistemi teşekkül etmiş bulunuyordu (Kafesoğlu, 1980: 63).

Buradaki Tanrı da tek başına değildir. Onun da etrafında yer alan çevresi vardır. Bunlar genellikle iyi ruhlar ve kötü ruhlar olarak kendini gösterir. Bu iyi ruhlar, koruyucu ruhlar, İslam dinindeki meleklerle, kötü ruhlar da şeytana tekabül eder dersek yanlış olmaz. Türklerin, İslam dinine büyük bir sadakate geçerken oradaki melek, şeytan, cin inancına dair esaslarda yakınlık görmeleri onları daha kolay anlamalarına yardımcı olmuştur (Tanyu, Hikmet; Türkler Arasında Dinlerin Tarihçesi, I. Türk Folkloru Araştırmaları, Mayıs 1975, c.,I. s. 7332) .

Araştırma sahamızdaki inanışlar:

1. Deprem Ve Gök Cisimleri İlgili İnanışlar

Sakarya ilinin, deprem bölgesinde olması, burada birçok defa yaşanan yıkıcı depremler depremle ilgili inanışları doğurmuştur. Güneş tutulması ya da ay tutulmasının deprem getireceği inanışı vardır. Fakire, mazluma zulüm edilirse felaket geleceğine inanılır. Hayvanların depremi önceden hissettiğine inanılır.

Akyazı'da 1944'te, 1957'de, 1967'de, 1999'da büyük depremler olmuştur. 1957 depreminden önce kuraklık yaşanmış; 1967 depreminden önce güneş tutulmuş, sel olmuş, sonrasında sular çekilmiş; 1999 depreminden önce hava çok sıcakmış, güneş tutulması olmuş, deprem esnasında ise Keremali'den kılıç şeklinde, yay gibi bir ışığın Yalova'ya doğru fırladığını görenler olmuş (KK, 7).

Güneş ya da ay tutulması olursa deprem olur (KK, 17).

Havalar çok ısınrsa deprem olur. 99 depreminde havalar kızdırmıştı ve o sene çok incir vardı (KK, 30).

Bütün Türk Dünyası'nda baykuş ölüm ve felaket kuşudur. Yine köpek ulumasının ölüm ve felaket getireceği inanışı Türk Dünyası'nda yaygın olarak görülmektedir.

Hayvanlar depremi önceden hissederler (KK, 28).

Hayvanların hep birlikte böğürmesi depremin ön belirtisidir. Köpek uzun uzun ulursa deprem olur. İnekler böğürürse deprem olacak (KK, 4).

Gökte kızılığın görülmesi depremin habercisidir. Ay kızıl olursa deprem olur (KK, 17).

Depremden önce ya da deprem sırasında türbelerde olağan üstü olaylar olur (KK, 35).

Gece on ikiden sonra köpek ulursa deprem olur (KK, 21).

Bahaeddin Ögel Yakut Türkleri'nin şöyle düşündüğünü ifade eder: “Kün-Toyon, güneş Tanrısı idi. Ay ile güneş aralarında kavga ediyorlar. Kötü ruhlar da bu kavgayı tutuşturuyorlardı. Kötü ruhlar, güneşi ele geçirince, güneş tutuluyordu. Bazı Türk destanları ise, güneşi kurtların parçaladığına inanırlar.” (Bahaeddin Ögel Türk Mitolojisi II.c. s.188).

Rıfat Araz ay ve güneş tutulması ile ilgili şöyle demektedir: “Yörede temas kurduğumuz 65-70 yaşındaki kişiler, çocukluk çağlarında güneş ve ay tutulmalarına karşı ellerine birer teneke alarak gürültüler çıkardıklarını, büyüklerin ise davul çalıp, havaya silah sıktığını, bununla güneş ve ay tutulmalarının önüne geçildiğini ancak bu davranışların günümüzde pek kalmadığını ifade etmişlerdir. Yöre halkının hafızalarından silinmek üzere olan bu pratiklerin menşei, eski Türk inançlarına dayanmaktadır.” (Araz, 1998: 43).

Yeni ay görününce, dilek tutulur, dua edilir, “Ayı gördüm ayla amentübillah, aylam var olsun elhamdülillah” denilir kimseye bakılmaz başka taraflara bakılır. Ay tutulmasında ayı cadılar tutarmış. Ay tutulunca tüfek atılır, teneke çalınır. Cadılar sestten ürküp ayı bırakırmış. Tutulan ay yavaş yavaş kendine gelip açılırmış (KK, 17).

Güneşin doğuşu ve batışı esnasında uyumak iyi değildir. Evin bereketi kaçır, işler rast gitmez (KK, 7).

Yıldız kayarsa biri ölür, yıldız kayarken dilek tutulur (KK, 32).

Yıldızlar elle işaret edilmez, elde siğil çıkar (KK, 31).

2. Diş ile İlgili İnanışlar

Rüyasında dişinin düştüğünü gören kimsenin yakınlarından birisi ölecektir. Diş, kimsenin göremeyeceği bir yere saklanır (KK, 19).

Çekilen diş orta yere atılmaz. Çocuğun düşen dişi çatıya atılır (KK, 16).

3. Saç İle İlgili İnanışlar

Kadın saçının orta yere atılmaması gerektiğine inanılır. Orta yere atılan saçta büyü yapılır. Kadına yapılan büyüler genellikle saç kullanılarak yapılır. Kesilen saç, yere atılmaz (KK, 8, 9).

Saç ile ilgili diğer bir inanış da doğum sırasında görülür. Doğumda zorlanan kadının saçlarındaki örgüler çözülür. Bu inanışın fonksiyonu doğumu kolaylaştırmaktır (KK, 17).

Orta yere saç atılırsa saçın sahibinin başı ağrır (KK, 10).

4. Tırnaklarla İlgili İnanışlar

Tırnaklar orta yere atılmaz, gece kesilmez (KK, 10, 17).

Tırnaklar bir yere gömülmelidir (KK, 9).

Tırnaklar, mikropların rahatlıkla barınabileceği yerler olmaları yönüyle tiksinti verirler. İşte halk çeşitli inanışlarla bu tiksindirici durumu önlemeye çalışmıştır.

Kesilen tırnaklar, ateşe atılır, yakılır (KK, 10).

5. Hayvanları Zararlı Etkenlerden Koruma Ve Ödünç Verme İle İlgili İnanışlar

Hayvan göze gelmesin diye kalabalık mekânlardan geçirilmez, dışarı pek çıkarılmaz. Hayvanın bol süt verdiğinden bahsedilmez; çünkü hayvanın göze gelip sütten kesileceğine inanılır (KK, 27).

Hayvan kalabalık yerden, nazarı değen kişilerin olduğu yerden geçirilmez. Hayvanlar sık sık dışarı çıkarılmaz (KK, 26).

Akşam ezanından sonra ineğin sütü dışarı satılmaz, verilmez. Eğer ufak bebek için süt istenmişse, mecburen verilecekse ineğin nazar olmaması, çatlamaması için küçük odun kömürleri söndürülür, sütün içine atılır ve süt öyle verilir (KK, 3).

Gece vakti bazı yiyecekleri ya da eşyaları evden çıkarmak ve ödünç vermek sakıncalı görülür. Güneş battıktan sonra süt ve yoğurt evden çıkarılmaz. Gece vakti ekşi hamur verilmez. Gece şeker verilmez. Geceleyin kara kazan verilmez. Kara kazanın geceleyin ödünç verilmesinin ölüm getireceğine inanılır. Ocak ile ilgili inanışlarda da görüldüğü gibi gece vakti ateş verilmez. Gecenin kötülük getireceğine inanılır. Ödünç verme ile ilgili inanışların temel fonksiyonu gece ile birlikte gelen kötülükleri ve kötü ruhların eve ve evdekilere zarar vermesini engellemektir.

Gece vakti kötülükler insana zarar verir. Gece vakti ak şeyler ödünç verilirse ölüm ve felaket gelir (KK, 17).

6. Eşik İle İlgili İnanışlar

Eşik, ev içinin bitiş çizgisi olarak kabul edilmektedir. Yörede evin ilk girişi olan cümle kapısından itibaren, muhtelif amaçlarla kullanılan odalarla birlikte mutfak, kiler, banyo, tuvalet gibi bölümlerin her birisine ait kapıların altı, üstü ve her iki yönleri eşik olarak bilinir. Günlük hayatta fazlasıyla kullanılan bu ilk durak yerlerinin kutsiyetine dair inançlar, hayatın değişik safhalarında kendini gösterir (Araz, 1998: 63). Eski Türklerde eşikle ilgili inançlar yalnız yeryüzüne münhasır değildi. Gökyüzünde bulunan muhtelif katların kapılarında Tanrı tarafından gönderildiğine inanılan eşik iyeleri de bulunmaktaydı. Kamların gökyüzü yolculuklarında bu elçilerin yardımcıları ile ancak katların eşiklerini aşabiliyorlardı (Ögel, 2002: 146-147).

Yörede eşikle ilgili inanışlar oldukça zayıflamıştır. Eşiğe oturulmaz, eşiğe oturmak iyi karşılanmaz, eşiğe oturanın başına felaket geleceği inanışı hakimdir. Eşiğe oturan uyarılır, hemen eşikten kaldırılmaya çalışılır. Eşiğin uğursuzluk getirileceğine inanılır.

Eşiğe oturulmaz. Eşiğe oturanın başına bela ve felaket gelir (KK, 17).

Eşikte durulmaz, oturulmaz. Oturmak zorunda kalınmışsa besmele çekilerek oturulur yoksa şeytan çarpar veya çocuğunun boynuna ip dolandır, çocuk boğulur (KK, 10).

Eşikte oturulmaz, yemek yenmez, eşikten atlanılır, eşiğe basıp geçilmez. Bunlar fakir olmaya, yetim kalmaya sebeptir (KK, 13).

Eşikte oturulursa iftiraya uğranılır (KK, 17).

7. Ocak, Kül, Ateş ve Su İle İlgili İnanışlar

Ocak ile ilgili inanışların bazılarının temelinde ateşe verilen kutsiyet yatmaktadır. Evin rızkı ocakta piştiği için ocak, bereketin sembolüdür. “Ocağın tütmesi “ aynı zamanda kurulu düzen, anlamına da gelir. Ocak aynı zamanda ev, barınılan yer anlamında da kullanılmaktadır. Ocak, ateşle doğrudan ilgilidir. Mevtanın yıkandığı yerde 7 gece kandil yapma inanışı, ateşe verilen kutsiyet ile alakalıdır. Türbelerde yakılan mum, ateşin kutsallığının bir delilidir. Bütün Türk Dünyası ‘nda, ocak (ateş)ile ilgili inanışların kaynağı ocak kültü ve eski Türk inançlarıdır. Abdülkadir İnan, ocak ve ateş ile ilgili inanışların kaynağını şaman inanışına dayandırmaktadır (İnan,2000: 66). Ocak ile ilgili inanışlar; şaman inanışının, ocak kültürünün günümüzde görülen izlerinden başka bir şey değildir.

Yakut Türklerine göre aile ocağı, sönmemesi gereken bir kutsal bir ateş idi. Bu ocağı koruyan ayrıca bir ruh da vardı (Ögel, 2003: 68)

Eski Türklerin kutsiyet attettikleri en önemli iyelerden birisi de su iyesidir. Türkler suyu kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul ettikleri gibi

kahredici ve koruyucu Tanrı da sayarlardı. Su, onlara göre eski ve kutsal bir varlıktır (Uraz, :180).

Su, hem söndürdüğü ateşin karşıtı hem de tamamlayıcısıdır. Suyun bereket sağlamadaki rolü iyi bilinmektedir ve bu özellikleriyle kendisine hayatta önemli bir mevki verilmektedir. Suyun saflığı tamamen menfi mahiyettedir, ortadan kaldırılabilir, ayrıca arıtma gücü de yoktur, buna karşın, onun kadar önemli olan ateşin arıtıcı gücü temelde aktiftir, yani kirletilebileceğinden fazla arıtıcıdır (Rox, 1998: 110).

Yaratılış destanında su, ilk yaratılan unsurdur. Yer ve gök yaratılmadan evvel her şey sudan ibaretti. Su iyesini memnun etmek için ona kurban verilmesi lazımdır.

Dede Korkut Kitabı'nda Salur Kazan rüyasında yurdunun ve evinin yağmalandığını görür ve yurduna gelince önce yurduyla konuşur, ona sorular sorar sonra da yolda rastladığı bir suya yurdundan haber sorar (Ergin, :43)

Köroğlu destanında dağda yedi yılda bir çıkan sonsuz kuvvet ve ölümsüzlük veren köpüklü suyu Ruşen içmiştir (Ekici,2004: 128) .

Ocağa su dökülmez, ocağa tükürülmez. Ocağın ateşi gece vakti dökülmez. Ocağın yıkılsın denilen kişinin kurulu düzeni bozulur. Ocağın tütmesin denen kişi ekonomik sıkıntı çeker. Ocağın kurusun denen kişinin soyu kurur. Ocağın tütsün denen kişinin kurulu bir düzeni olur (KK 4, 6, 11).

Akşam ezanına yarım saat kala kül dökülmez. Öğleden sonra kül dökülmez (KK, 4).

Akşam ezanından sonra kül atılırsa evin bereketi atılır (KK, 17).

Saçak altına su döken çarpılır (KK, 2).

Ateşle ve suyla oynamak iyi değildir (KK, 2).

Yumurta kabuğu ateşe atılırsa günah olur (KK, 17).

Gece vakti ateş komşuya verilmez.

8. Günün Vakitleri, Haftanın Günleri Ve Mevsimler İle İlgili İnanışlar

Öğleden sonra k l dökülmez; gece sakız  i nenmez, tırnak kesilmez, sofr a bezi  ırpılmaz bereket kaçar (KK, 4).

İkindiden sonra k l, çöp dökülmez; sofr a bezi silkelenmez yoksa  arpılırsın. Çocuğun bezi o vakitten sonra dışarı atılırsa  ocuk  arpılaca ı için bezleri dışarı atılmaz (KK, 6)

Gece sakız  i neyen  l  et, kemi i  i ner. Gece ısıık  alınırsa  eytanlar davet edilmiş olunur. Salı günü tırnak kesene Allah sabır verirmi , Cuma günü kesilirse temizlik olur. Ak am ezanından sonra k l atılırsa evin bereketi atılır (KK, 10, 17).

Ak amları k l ve çamaşır suyu atılmaz, üzerine basarsan  arpılırsın. Ak am ezanından önce  ama ırlar toplanmalıdır (KK, 10).

Yer sofralarının bezi evin bereketi kaçmasın diye gece silkelenmez. Gece k l dökülmez (KK, 17).

Cuma ve salı günleri çamaşır yıkanmaz, ev süpürülmez günah sayılır (KK, 10).

Cuma günü ev süpürülmez, çamaşır yıkanmaz, tırnak kesilmez, iyi değildir (KK, 2).

Çamaşır perşembe ve pazartesi günleri yıkanır, banyo pazar günleri yapılır. Başka zamanlarda olursa hastalık, kaza, bela olur (KK, 4).

Bir i e ba lanaca ı zaman pazartesi günü beklenir çünkü pazartesi u urlu bir gündür. Pazartesi günü çamaşır yıkanır, her i  o gün yapılır. Salı günü bir i e ba lanmaz, ba lanan i  çabuk bitmez, sallanır. Salı u ursuzdur.  ar amba günü temizlik yapılmaz, dikiş dikilmez, çamaşır yıkanmaz. Perşembe günü u urludur, her i  yapılır. Perşembe akşamına Cuma akşamı denir. Kuran okunur, dua edilir. Cuma günü i  yapılmaz. Kız istemeye genelde Cuma günleri gidilir. Diki  dikilmez, kismet ba lanır. Pazar günü çamaşır yıkanır, gezilir (KK, 3, 20, 21, 22).

Arife günü temizlik ve banyo yapılır (KK, 34).

Sabahları sağdan kalkanın günü uğurlu, solundan kalkanın günü uğursuz geçer (KK, 33).

Cemreler düşünce mevsimsel sıcaklıklar başlar. Cemre, niteliği bilinmeyen, sıcaklığı sağladığına inanılan bir maddedir. Cemreler birer hafta aralıkla 7 şubatta (=20 şubatta) havaya, 14 (=27) şubatta suya, 21 şubatta (=5-6 mart) da toprağa düşmüş (Boratav, 2003: 67).

Mart ayı içinde havayı tekrar kışa çeviren “kocakarı soğukları” vardır. İnanişâ göre yaşlı bir kadın mart ayında güzel havalara aldanıp dombaylarını (mandalarını) alıp yaylaya çıkmış, birden hava bozunca dombayları da kendisi de donmuş. O soğuk günler, “kocakarı soğukları” olarak ifade edilir (KK, 17.).

9. Uğursuzluk İle İlgili İnanişlar

İnsanların boyları, göz renkleri, tavırları; bazı hayvanların ötmesi, insanın önüne çıkması uğursuzluk sebebi olarak kabul edilir.

Mavi gözlüler uğursuz kabul edilir, nazarlarının değdiğine inanılır. Uğursuz kabul edilen insanların yanında durulmaz. Böyle insanlar eve gelirse bir bahane bulunarak evden uzaklaştırılır. Böyle insanlarla karşılaşıldığı zaman içten dua okunur. Bazı hayvanların da uğursuz olduğu inanişı vardır

Mavi gözlülerin nazarı değer. Kısa boylular uğursuzdur (KK, 40).

Körler, topallar uğursuzdur (KK, 9).

Baykuş, karga ve papağan uğursuz kuşlardır. Kara kedinin insanın yoluna çıkması uğursuzluktur. Vakitsiz öten horoz uğursuzluk getirir (KK 39).

Evlenecek kızın çeyizine nazar değmemesi için çörek otu serpilir (KK, 2).

Çeyiz üstüne nazar değmemesi için çörekotu serpilir (KK, 8).

10. Misafir Ve Gezme İle İlgili İnanışlar

Kedi yüzünü patiler, yalarsa misafir gelir (KK, 1).

Kedi kulağını aşırır, patisini yalarsa misafir gelir (KK 17).

Burnu kaşınan birine misafir gelir. Çayın üzerinde çöpleri varsa kalınlık ve inceliğine göre misafire yorulur. Çöp kalınsa şişman biri, küçükse küçük biri misafirlige gelir. Horoz, misafir gelecek kapının önünde öter (KK, 2, 3).

Bir kişinin üzerine örümcek gelirse o kişi gezmeye gider (KK, 1).

Eve birisi çağırılır ve o misafir geldiğinde evde bereket olup olmadığına bakılır. Duruma göre hep o kişi çağırılır (KK, 6).

Misafir gelen günlere önem verilir. Genç bir kız misafir gelmişse bütün gençler toplanır çapşı oynanır (KK, 14).

11. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Gece zamansız öten horoz iyi sayılmaz, sabah ezanında öten horoz iyidir. Köpek ulursa ölen kişinin kabir azabı çektiğini hissettiği için üzüntüden köpeğin uluduğuna inanılır. Namaz vakitlerinde “akra” isimli bir yılan ölüye kabirde eziyet eder (KK, 17).

Karga öterse birinin öleceğine inanılır. Bir kişinin üzerine örümcek gelirse o kişi gezmeye gider (KK, 2).

Baykuş öterse biri ölür, horoz geç öterse uğursuzluktur. Köpek ulursa baş yiyecektir yani ölen olur. Kurbağa bağırırsa yaz geliyor. İnekler böğürürse deprem olacak. Martta kedi, köpeğin önünden geçerse felaket habercisidir (KK, 4).

Vakitsiz öten horoz ve gece öten baykuş kötü haber getirir (KK, 21).

Kuş öterse biri ölür (KK, 9).

Kurbağa bağırır, gök gürlerse kapıyı sırtına almış gibi durulur ve

“Belim ağrımazın” denilir (KK, 17).

Baykuş öterse can alır. Karga öterse üç kere iyi bir haber verecektir (KK 13).

Cam açıkken odaya renkli kanarya gelirse mutlu haber gelir. Açık renkli örümcek kısmet demektir (KK, 21).

Leyleği havada gören o sene çok gezer (KK, 32).

12. Giysilerle İlgili İnanışlar

Kıyafet üzerimizdeyken düğme dikilmez dikebilmek için ağza bir parça ip alınır (KK, 13).

Giysiler besmelesiz asılmaz, giyilip çıkarılmaz yoksa bu giysileri üç harfliler kullanır (KK, 10).

Düğmeyi üzerindeyken dikersen kısmetini ve aklını dikersin. Giysisini ters giyinenin işleri ters gider (KK, 17).

Akşam ezanından önce çamaşırlar toplanmalıdır (KK, 10).

13. Nazar Ve Büyü İle İlgili İnanışlar

Bakış anlamındaki Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç, ve bu nitelikleriyle bir kişiye, bir hayvana, bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm; nesne üzerinde kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır. Herhangi bir zararlı olay böyle bir sebebe yüklendiği zaman “nazar değdi” deyiimi kullanılır. Kıskançlık duygusu da nazara yol açar. Nazar, sadece insanlara değmez.(Artun, 2005: 251).

Nazardan korunmak için kem gözlerden kaçınılır, nazarlık takılır, muska taşınır, nazarı değene “maşallah” dedirtilir, dua okutulup üfletilir,

kurşun dökülür, ekmek okunup köpeğe atılır, Nas, Felak, İhlas sureleri okunur.

Nazar değmiş kişi çok esner, halsiz olur, başı ağrır, midesi bulanır, çok esnediği için gözleri sulanır, üzerine ağırlık çöker. Okunur, kurşun dökülürse iyileşir (KK, 13).

Bir kadın varmış, nazarı değermiş. Onu görenlerin ya arabasının tekeri kırılırmış ya da buna benzer aksilikler yaşarlarmış. Herkes o kadını görünce kaçarmış. Nazarı değen kişilerden uzak durmak iyidir (KK, 23).

Nazar için suya çörek otu, gül yaprağı, pirinç atılır. Bu su gül dibine dökülür ve arkaya bakmadan gidilir.

Nazarlanan kişinin üstüne bir örtü örtülür. Balmumu demir kepçede eritilir içine erirken kurşun konur. Kurşunun şekline göre yorumlanır. Kurşun delik delik ise kişi hastadır; top gibi veya düz şekilde ise kişinin yüreği güzeldir, iyi olacaktır; iğneli gibi ise kişi nazarlanmış ve kurşun düz bir zeminde elle düzeltilir (KK, 7).

Nazar değmemesi için çıra, omuza iğne ile asılır. Bir gün yoldan bir adam beygirle geçiyormuş. Nazarı çok değen bir kişi de ona bakıp “Ben bu adamı düşürürüm” demiş. Zaten kime baksa nazarı değer, baktığı kişi düşürmüş. Bakmış bakmış adam düşmemiş. Çevresindekiler “ Ne oldu, niye düşüremedin?” deyince adam, “Onda asılı çıra vardı” diye cevap vermiş (KK, 25).

Nazardan korunmak için ördeğin arkasında bulunan “tülüman” denilen tüyden koparılır. Bu tüy, uzun saçların arasına takılır. (KK, 25)

Büyü, iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır (Boratav, 1997: 106).

Büyüler iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi büyüler muhabbet için yapılan, çocuk sahibi olmak için yapılan vb. büyülerdir. Kötü büyüler ise kismet bağlama, güvey bağlama, hastalık ve ölüm büyü gibi büyülerdir.

Büyü bozmak için hocaya gidilir, büyü bulunup okunarak suya atılır, muska takılır (KK, 10).

14. Gömü İle İlgili İnanışlar

Yörede Bizans döneminden kalma gömülerin olduğu inancı yıllardır yöre insanını define arayıcılığına sevk etmiştir. Nüfus mübadelesinde yöreden ayrılmak durumunda kalan zengin Rumlar da, altınlarını sonradan dönüp almak üzere saklayıp gitmişler ancak yöreye sonradan yerleştirilenler bu altınları bulmuşlardır ve bulmak için de yörede hala bir çaba mevcuttur. Bizanslılardan kalma mezarlar altın bulmak ümidiyle altın arayıcıları tarafından tahrip edilmiştir.

Bizanslılar altınlarını kendilerine has büyülerle gömdükleri için bu altınlara ulaşmak zordur, büyü çözülürse altınlara ulaşılır. Büyü yüzünden kazı esnasında pulluklar kırılıyor, olan altınlar da alınamıyor. Her hazinenin bir sihri vardır, o çözülmeden hazineye ulaşılmaz. Gömü Hristiyanlara aitse büyüü çözmesi için papaz getirilmelidir. Gömü olan yerlerde akşamları bir ışık belirir. Hıdırellez akşamı bir yerde ışık parlarsa o yerde ya yatır ya hazine vardır (KK, 28).

Muhammet Çayır: “ Bir gece rüyamda evimizin arkasında, ambarın olduğu yerde altın olduğunu gördüm fakat önemsemedim. Aynı rüyayı ikinci, üçüncü kez görünce bu işin peşine düşmeye karar verdim. Rüyamda sürekli bana aynı yer tarif ediliyor, orada altın olduğu söyleniyordu. Hoca çağırdım, hocanın elinde bir sopa vardı, bahçedeki üzümün dibine geldiğimizde sopanın sallanması durdu. Hocayı gönderip orayı kazmaya başladım hatta abim yanıma gelip orda ne yaptığımı sorduğunda ayaklarım ağrıdığı için şifa niyetine ayaklarımı toprağa gömeceğimi söyleyip onu uzaklaştırdım. Kazmanın küp gibi bir şeye takıldığını fark ettim ancak gündüz vakti şüphe çekmemek için küpü gece çıkarmaya karar verdim. Gece olunca oraya gidip küpü çıkarmaya çalıştım ama biranda etrafımı gözlerinden ateş çıkan kediler

sarmaya başladı, kedilerin sayısı o kadar çoğaldı ki korkarak küpü çıkaramadan oradan uzaklaştım. Bir daha da bu işlerle uğraşmadım (KK, 29).

Hemşin'den gelme Fırıncı Nuri'nin yaşlı bir annesi vardır. Annesi, bahçeyi belletmek için birini tutar, adam kazmaya başlar, belli bir yere gelince adamın yüzüne gözüne sinekler üşüşmeye başlar ve adam elini sağa sola sallar. Fırıncının annesi durumu fark eder ve bir bakar ki işçiye sinek olarak görülenler aslında altındır, bahçede bulunan gömü dağılmıştır. Fırıncının annesi işçinin yanına gider ve “Sen fırına, Nuri'nin yanına git de sana bir çuval ekmek versin bu kadar çalıştığın yeter.”der. İşçiye oradan uzaklaştırır, kendisi de altınları toplar. Birden maddi durumları düzelir; ev, iş yeri sahibi olurlar. Şu anda da aile zengindir ama pek hayrını görmemişlerdir; çünkü oğullarından biri özürdür (KK, 7, 17).

Define ile ilgili şöyle bir anlatı da tespit edilmiştir:

Adamın biri bir ağaca çıkar, sessizce durur ve etrafı seyreder. Derken bir adam elinde bir küple görülür. Bu adam kazma kürekle toprağı kazar, küpü gömer. Küpün olduğu yere işaret olsun diye uçkurunu bırakır ve oradan uzaklaşır. Ağaçtaki adam hızla ağaçtan inip küpün olduğu yeri açmaya çalışırken birden uçkur bir yılan dönüşür. Adam “ Be yılan! Az önce uçkurdun hangi ara yılan oldun?” deyince o anda tılsım çözülür, yılan tekrar uçkura dönüşür. Adam da küpe ulaşır, zengin olur (KK, 7).

15. Diğer İnanışlar

Kar çok olursa iyi mahsul olur (KK, 9).

Ahretlik inancı var (KK, 1).

Kişi, sol gözü oynadığı zaman ağlar, sağ gözü oynadığı zaman sevinir.

Sol göz seğirirse ölüm demektir (KK, 21).

Kesilen tırnak ortalığa atılmaz, saçlar ortalıkta bırakılmaz, kötülük

gelir.

Kulak çınlarsa biri anıyor demektir (KK, 31).

Çocuk emeklerse misafir getirir (KK, 34).

a. Ahretlik

İki kız arkadaş çok iyi anlaşıyorsa ahret olmak istediklerini belirtirler. Her iki taraf da birbirine hediyeler alır, bu hediyeleşme işine ahretlik götürmek denilir. Ahretlik olanlar düğünlerde bir örnek elbiseler (aynı elbiseleri) giyerler, onlar ömür boyu kardeşirler, birbirinin yardımına koşarlar. Ahretlik olduklarını nişan gibi kadınlar arasında eğlence yaparak herkese duyururlar. Birbirinin çocuklarını kendi çocuklarıymış gibi severler ve öyle davranırlar. Ahretlik inancı kadınlarda daha yaygın olmakla birlikte erkekler de ahret kardeşi olabilirler.

b. Kan Kardeşliği

Genellikle küçükken kan kardeşi olunur. Kan kardeşi olmak isteyen çocuklar, parmaklarını çok az kesip kanatırlar. Kanlarını ya birbirine sürer ya da emerler. Böylece kan kardeşi olurlar ve artık ömür boyu kardeş gibidirler, birbirlerine askerlikte, evlenirken ve bu gibi zor durumlarda hep destek olurlar (KK, 30).

Gece vakti dışarı bulaşık suyu döken çarpılır (KK, 10).

Vücut birden bire ürperirse Azrail yokladı denir (KK, 9).

Nisan yağmuru saçları gürleştirir (KK, 33).

Ayakta yenilip içilmez, şeytan yer (KKi, 40).

Yörede eski kamlık inancına bağlı olarak yaşayan bir diğer meslek dalı da falcılıktır. Yöre halkının büyük kesimi söz konusu kişilerin sözlerini dinler

ve inanır. Yörede falcılığı meslek edinmenin dışında özel bir zevk olarak uygulayan çok sayıda kişiler vardır. Genellikle kadınlar arasında oldukça yaygın olan falcılık, İslam dininin kesin reddine rağmen varlığını sürdürmektedir. Yörede özellikle kahve falı oldukça yaygındır. Ters çevrilen fincanda kalan kahve tortusunun aldığı muhtelif çizgi ve şekillere bakarak, kişinin geçmişi ve geleceği hakkında yorumlar yapıp bilgiler verilir (Araz, 1998: 86). Akyazı'da kahve ve kahve falı çok sevilmektedir. Misafire çaydan çok kahve ikram edilir, yörede çoğu kişi az da olsa kahve falı bakmayı bilir.

SONUÇ

Akyazı İlçesi üzerine yaptığımız çalışmamızda araştırma sahasında yaşayan kültürün kalıcı hale gelmesi ve çalışmamızın gelecek nesillere kaynak teşkil etmesi esas alınmıştır. Yaşayan kültürün korunmasında, yozlaşmanın önüne geçilmesinde kültür mirasımızın kalıcı hale getirilip gelecek nesillere aktarılması önemlidir.

Araştırma sahasında ne yazık ki birçok inanış ve uygulamanın unutulmakta olduğu tespit edilmiştir. Yöreye ait inanışlar ve uygulamalar toplumun kültür değişmelerinden çok daha az etkilenen kapalı ve kırsal kesimlerde canlılığını az da olsa sürdürmektedir.

Yörede tespit edilen inanış ve uygulamaların çoğunda eski Türk inanışının izleri görülmektedir. Bunların günümüze kadar çeşitli şekiller ve uygulamalarla taşındığı gözlenmiştir. Bu izler sadece araştırma sahasında değil, Anadolu'nun birçok yerinde ve Orta Asya Türklerinde de benzer şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Hayatımıza hızla bize ait olmayan uygulamalar girmekte ve kimliğimizi oluşturan değerler gereken ilgiyi yeterince görmeyip yavaş yavaş unutulmakta ve unutturulmaya çalışılmaktadır. Değerlerimize sahip çıkıp, onların yaşamasını sağlamak en önemli görevlerimizdendir. Bu sebepten bu tür çalışmalar daha da derinlemesine yapılmalı, kültürümüze ait unsurlar gün ışığına çıkarılıp incelenmelidir.

EKLER

EK- 1. KAYNAK KİŞİLER

1. Şerife Akova, 1930 doğumlu, Boşnak, ilkokul mezunu
2. Suat Şişman, 1956 doğumlu, Abhaza, ilkokul mezunu
3. Afide Kut, 1960 doğumlu, Gürcü, okur yazar değil
4. Muhsine Durdu, 1955 doğumlu, Manav, ortaokul
5. Esra Burnaz, 1984 doğumlu, Manav, ilkokul
6. Havva Özden, 1936 Laz, okur yazar değil
7. Haluk Ak, 1945 doğumlu, Muhacir, üniversite mezunu
8. Fethiye Akkuş, 1948 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
9. Aliye Güzel, 1944 doğumlu, Kürt, okur yazar değil
10. Nilüfer Başar, 1943 doğumlu, Muhacir, okur yazar değil
11. Nejdet Toy, 1945 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu
12. Rabia Toy, 1947 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu
13. Hüsniye Akkuş, 1940 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
14. Sabriye Akkoç, 1959 doğumlu, Çerkez, ilkokul mezunu
15. Fikri Akkoç, 1956, Muhacir, ilkokul mezunu
16. Şükran Güner, 1958 doğumlu, Laz, ilkokul
17. Cemile Çayır, 1932 doğumlu, Muhacir, ilkokul, merhume
18. Ayşe Kızıldaş, 1934 doğumlu, Karadeniz Türkmeni, okur yazar değil
19. Makbule Kızıldaş, 1962 doğumlu, Karadeniz Türkmeni, ilkokul
20. Sevgi Acar, 1959 doğumlu, Gürcü, ilkokul mezunu
21. Güler Avcı, 1961 doğumlu, Gürcü, ilkokul mezunu
22. Melek Yıldız, 1979 doğumlu, Gürcü, üniversite mezunu
23. İsmet Özbudak, 1936 doğumlu, Arnavut, ilkokul mezunu
24. Hatice Özbudak, 1946 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
25. Aliye Çavuş, 1973 doğumlu, Arnavut, ilkokul mezunu
26. Saadet Balta, 1951, Boşnak, ilkokul mezunu
27. Şaban Karaaslan, 1952 doğumlu, Kürt, ilkokul mezunu
28. Ümit Çayır, 1968 doğumlu, Muhacir, lise mezunu

29. Muhammet Çayır, 1970 doğumlu, Muhacir, ortaokul mezunu
30. Yüksel Ak, 1957 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
31. Hanife Çüçen, 1962 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
32. Aysel Özgürsoy, 1961 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
33. Ülker Karagöz, 1955 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
34. Fethiye Başar, 1949 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
35. İrfan Acar, 1961 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu
36. Mehmet Kurt, 1954 doğumlu, Karadeniz Türkmeni, ilkokul mezunu
37. Ahmet Derleme, 1951 doğumlu, Laz, ilkokul mezunu
38. Mehmet Aydın, 1965 doğumlu, Laz, ilkokul mezunu
39. Emine Turan, 1960 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu
40. Maviye Balta, 1957 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu
41. Hidayet Semiz, 1946 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu
42. Mahmude Tonyalı, 1928 doğumlu, Arnavut, ilkokul mezunu
43. Emine Tonyalı, 1957 doğumlu, Arnavut, ilkokul mezunu
44. Sabahat Havuç, 1955 doğumlu, Çerkez, ilkokul mezunu
45. Orhan Yıldız, 1955 doğumlu, Çerkez, ilkokul mezunu
46. Ferit Özdemir, 1939 doğumlu, Abhaza, ilkokul mezunu
47. Ziyafettin Özdemir, 1946 doğumlu, Abhaza, ilkokul mezunu
48. Havva Taşkın, 1959 doğumlu, Gürcü, ilkokul mezunu
49. İsmail Taşkın, 1957 doğumlu, Gürcü, ilkokul mezunu
50. Havva Karabayır, 1929 doğumlu, Laz, okur yazar değil
51. Hasan Göncel, 1950 doğumlu, Çingene, okur yazar değil
52. Muzaffer Ayvacioğlu, 1935 doğumlu, Boşnak, ilkokul mezunu
53. Ayşe Akova, 1935 doğumlu, Boşnak, ilkokul mezunu
54. Osman Kiremitçi, 1931 doğumlu, Muhacir, ilkokul mezunu
55. Muhammet Altun, 1988 doğumlu, Gürcü, üniversite mezunu
56. Fatma Kepe, 1935 doğumlu, Manav, ilkokul mezunu

EK- 2. FOTOĞRAFLAR

Keremali Dağı'ndaki Şehidin Mezarı

Halk hekimliğinde kullanılan köstebek elleri ve ayakları

Ahmetler Köyü'nde yıkılamadığına inanılan ağaç

Resim 4: Batakköy’de bir Çerkez evi

Kaynak Kişilerden Hüsniye Akkuş

Boşnak giysisi olan dimiya

Kepekli Köy’de bir Abhaza evi

Meşepınarı Köyü'nde eskiden adak adanan tarihi ağaç

Türbekırı

Boşnak sobası (maşinga)

Sahabe-i Kiramdan Abdulkerim Hz.

Eskiden yağmur duası yapılan yer, Bıçkıdere Cuma Camii

Kuzuluk Termal havuzları

Dedeler Köyü'nde yatır olduğu söylenen ama hakkında hiçbir bilgi bulunamayan yer

Şehit Ali

Mısır unu ile pişirilmiş araka

Boşnak Böreği

Söz mendilleri

Eskiden Akbalık güreşlerinin yapıldığı alan

Yangi

Susak ve süs kabakları

Yeni Cami

Mudurnu Çayı

Garip Baba ile Melek Sultan

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Turgut; “**Eski Türklerin Dini Tek Tanrı İnancı mıydı?**”, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, 5 Mart 1986.
- AKTAŞ, Ali; **Kültürel Renkleriyle Sakarya, Sakarya** Adapazarı Merkez Belediyesi, 2008.
- AKTAŞ, Ali; **Sakarya’nın Yemek Kültürü**, Sakarya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.
- ARAZ, Rıfat; Harput’ta **Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998.
- ARTUN, Erman; **Türk Halkbilimi**, İstanbul, Kitabevi, 2005.
- AKYAZI, **Akyazı Belediyesi**, Aralık 2006.
- BORATAV, Pertev Naili; **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2003.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, ÖKSÜZ, Ziya; **Türk Bilmeceler Hazinesi**, İstanbul, Ülker Yayınevi, 1979.
- ÇELEBİOĞLU, Amil; **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul, 1995.
- ÇORUHLU, Yaşar; **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000.
- Dil Derneği Türkçe Sözlük, cilt 1, Ankara, Kurtuluş Basımevi, 1998.
- Dil Derneği Türkçe Sözlük, cilt 2, Ankara, Kurtuluş Basımevi, 1999.
- EKİCİ, Metin; **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Ankara, Geleneksel Yayınları, 2004.
- EKİCİ, Metin; **Türk Dünyasında Köroğlu**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

- ELÇİN, Şükrü; **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.
- EREN, Naci; **“Yatırlar”**, Türk Folkloru, Kasım, 1984, s. 11
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- GÜNAY, Ünver, GÜNGÖR, Harun; **Türklerin Dini Tarihi**, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2007.
- GÜZEL, Abdurrahman, TORUN, Ali; **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.
- İNAN, Abdülkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000.
- İNAN, Abdülkadir; **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1976.
- KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Millî Kültürü**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2007.
- KAFESOĞLU, İbrahim; **Eski Türk Dini**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.
- KALAFAT, Yaşar; **Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.
- KAYA, Doğan; **Anonim Halk Şiiri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- KÖPRÜLÜ, Fuat; **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- OCAK, Yaşar; **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1983.
- OCAK, Yaşar; **Menakıbnameler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992

ÖGEL, Bahaeddin; **Türk Mitolojisi**, cilt 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003

ÖRNEK, Sedat Veyis; **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.

ROUX, Jean Paul; **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, İstanbul, İşaret Yayınevi, 1998.

SAKAOĞLU, Saim; **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1980.

Sakarya İli Tarihi, cilt 1, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2005.

Sakarya İli Tarihi, cilt 2, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2005.

1.Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu (22-23 Haziran 1998), Sakarya Üniversitesi, Adapazarı, 1999

TANJU, Hikmet; **Türkler Arasında Dinlerin Tarihçesi**, Türk Folklor Araştırmaları, cilt 16, sayı 26, 1975, s. 7301-7302.

Tarihte ve Günümüzde Sakarya, t.y, Hürriyet Ofset.

TURAN, Ahsen; **“Hayat Ağacı”**, Türk Kültürü, sayı 353, , Yıl XXX, s.543.

TURAN, Ahsen; **“Orta Asya’dan Anadolu’ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları”**, Milli Folklor, 2011, s.18

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, cilt 2, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2002.

Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, cilt 3, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2003.

URAZ, Murat; **Türk Mitolojisi**, Minnetoğlu Kitabevi, İstanbul, 1967.

Uluslar arası Dede Korkut Bilgi Şöleni (19-21 Ekim 1999), Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

YAKICI, Ali; **Halk Şiirinde Türkü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007.

YILDIRIM, Dursun; **Türk Bitiği**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

Yurt Ansiklopedisi, cilt 9, İstanbul, 1983.

ÖZET

BİLGİN, Züleyha. Akyazı Üzerine Monografik Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

Bu çalışmamızda Sakarya'nın Akyazı İlçesi'ni monografik açıdan incelemeye çalıştık. Birinci bölümde ilçenin demografik özellikleri, ekonomik ve sosyal hayatı ile etnik yapısı hakkında bilgi verdik. Tezin ikinci bölümünde ilçenin halk edebiyatı ürünleri, ilçede uygulamakta olan geçiş dönemleri, halk hekimliği uygulamaları, bayramlar ve eğlenceler, kutsal sayılan yerler, geleneksel yemekler, halk meteorolojisi ve çeşitli inanışlar ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen bilgileri aktardık. İlçe çok göç alan ve bu sebepten etnik yapısı çok çeşitli bir yer olduğu için inanışlar, geleneksel yemekler, geçiş dönemi uygulamaları gibi yönlerden farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar zengin bir halk kültürünü oluşturmuştur.

Anahtar Sözcükler:

1. Akyazı
2. İlçe
3. Monografi
4. İnanışlar
5. Anonim Halk Edebiyatı

ABSTRACT

BİLGİN, Züleyha. The Monographically examinend of Akyazı, Master Thesis, Ankara, 2011.

In This study, Akyazı, province of Sakarya, has been monographically examined. In the first part, demography, economical and social life and folk culture of the district have been focwed. The second part includes products of folk literature of the district, transition eras that applied in Akyazı folk medicine applictions, sacred places, entertaintments and bairams and public meteorogy. In additon, beliefs derived from written and oral sources have been quoted. As the distrisct allaws many immigrantuand there fore has variow ethnical structure, it has various beliefs, folkfood and trasition eras. These varieties provide an affluent folk culture.

Key Worlds:

1. Akyazı
2. County
3. Monograph
4. Beliefs
5. Anonymous Folk Literature